

ZBORNIK
POKRAJINSKEGA MUZEJA
PTUJ – ORMOŽ 8

POKRAJINSKI
MUZEJ
PTUJ
ORMOŽ

POKRAJINSKI
M U Z E J
P T U J
O R M O Ž

ZBORNIK
POKRAJINSKEGA MUZEJA PTUJ – ORMOŽ 8

Urednik: Martin Šteiner
Lektoriranje: Judita Babnik
Prevodi: Tanja Ostrman Renault
Oblikovanje: Dušan Pogačar, s.p.
Tisk: Evrografis d.o.o.
Število izvodov: 300

Izdal in založil: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož,
Muzejski trg 1, SI – 2250 Ptuj
Zanj: dr. Aleksander Lorenčič, direktor
Leto izida: 2024

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
ISSN 1581-7695

	DR. ALEKSANDER LORENČIČ	6
	Predgovor / Foreword	
01	ANDREJ BRENCÉ	19
	Nesnovna kulturna dediščina in Srečanja kulturne dediščine Slovenije na Ptuju v letih 2012–2017	
02	IVA CIGLAR	41
	Preselitev arheološkega gradiva in izvedba arheoloških raziskav na dvorišču dominikanskega samostana – EŠD 588 v okviru restavratorske obnove mestnega obzidja	
03	MANICA HARTMAN	69
	Ormoški grajski park	
04	MAG. NATAŠA KOLAR	97
	Svetovne razstave druge polovice 19. stoletja v luči spominskih medalj ptujskega muzeja	
05	NEVENKA KORPIČ	119
	Podobe Ormoža na vedutah in razglednicah do konca leta 1945	

06	DR. ALEKSANDER LORENČIČ »Poseben problem predstavlja vzdrževanje muzejskih stavbnih objektov«	143
07	DR. BOŠTJAN ROŠKAR Hišni oltarček iz delavnice Veita Königerja v ptujskem muzeju	151
08	MONIKA SIMONIČ ROŠKAR Ptuj z okolico – mesto in pokrajina praznovanj	163
09	DR. BRANKO VNUK Nekaj drobcev iz Povodnovega rokopisa Antiquitaeten Poetoviens	211
10	MOJCA VOMER GOJKOVIČ Fibule iz Petovione	267

PREDGOVOR

Izjemno sem vesel, da nadaljujemo neprekinjeno izdajanje muzejskega zbornika in je tako pred vami že osma številka, z naslovom *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož 8*. Naj spomnim: leta 2003, ob 100-letnici muzeja, je izšel prvi *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj*. V letu 2010, po ponovni združitvi z enoto Ormož, je izšla druga številka, z imenom *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož 2*. Jubilejno leto 2013, ob 120-letnici muzeja, je pospremila tretja številka. V letih 2015 in 2017 sta sledili četrta oziroma peta številka, leta 2019, ob 150-letnici Ptuja, šesta in leta 2021 sedma številka zbornika.

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož je lani proslavljal 130 let delovanja. Obletnico smo obeležili s številnimi projekti in dogodki, začeli so se že jeseni leta 2022 – uvod v praznovanje obletnice je bilo namreč odprtje razstave *Veščine in skrivnosti mojstrov in mojstric tkanja*, tretje iz cikla didaktično zasnovanih razstav *Veščine in skrivnosti*. Lani smo med drugim izdali jubilejni zbornik, odprli novo občasno razstavo *Medalje, male umetnine v luči habsburške monarhije*, več razstav v Miheličevi galeriji, po dobrih 20 letih je v novi posodobljeni podobi zaživela zbirka orožja; k zbirki orožja bo letos izšla še spremljevalna publikacija z novimi spoznanji in odkritji. Obletnico smo praznovali tudi s slavnostno akademijo in koncertom, odkritjem spomenika Viktorju Skrabarju, izvedli smo posvet o dediščini muzejskega društva itd. Izjemno veseli tudi dejstvo, da smo v letu 2023 imeli lep obisk, enako je letos. Muzej je lani ponovno obiskalo več šolskih skupin, tudi tujih obiskovalcev je bilo več. Skupno ga je obiskalo 66.930 obiskovalcev, od tega 20.312 tujih: ptujski del 62.305 in ormoško enoto 4625. Največ si jih je ogledalo zbirke v Ptujskem gradu, 45.708. Dobro so bile obiskane tudi druge lokacije, Miheličevo galerijo je

na primer obiskalo 5050 obiskovalcev. Za primerjavo še podatki iz let 2019 in 2022: zbirke v Ptujskem gradu si je leta 2019 ogledalo 43.192 obiskovalcev, od tega 16.099 tujih, v letu 2022 pa 42.793, od tega 14.090 tujih. Tudi v letošnjem letu beležimo lep obisk, muzeji so v prvi polovici leta 2024 obiskali obiskovalci iz 69 držav. Večina je bilo domačih gostov, med njimi veliko šolskih skupin, ki so se udeležile pedagoških programov in poskrbele, da je bilo v muzeju zlasti v maju in juniju izjemno živahno. Med tujimi obiskovalci so prednjačili Madžari, sledili pa so jim Hrvati, Avstrijci, Nemci, Francozi in Italijani. Zabeležili smo tudi goste iz tako oddaljenih in eksotičnih držav, kot so Nepal, Urugvaj, Združeni arabski emirati, Maldivi, Mavricij in Reunion.

Po desetletjih se je na novo uredila elektrifikacija v Miheličevi galeriji. MO Ptuj je bila namreč uspešna na Javnem razpisu za sofinanciranje vlaganj v javno in skupno turistično infrastrukturo ter naravne znamenitosti v turističnih destinacijah, ki ga je objavilo Ministrstvo za gospodarstvo, turizem in šport. Zaradi dotrajanosti sta se uredili novi vratni krili na severnem (Karlovem) portalu na Ptujskem gradu. Sanacijska in vzdrževalna dela so bila opravljena tudi v objektih na Muzejskem trgu 2 in na muzejski upravni stavbi (Prešernova 37).

Pomembnih prelomnic, pozitivnih in negativnih, je bilo v letih od nastanka muzeja precej, nova zgodovinska prelomnica se za muzej gotovo obeta tudi z načrtovano obnovo grajske žitnice, ko bo po dobrem desetletju javnosti znova lahko pokazala bogato arheološko dediščino. V tej smeri tečejo številne dejavnosti, muzej je med drugim preselil veliko predmetov iz žitnice, potekajo priprave in delo na eksponatih ter gradivu za novo postavitve po obnovi. Za selitev predmetov iz grajske žitnice, ki je ob pomoči Ministrstva za kulturo terjala tudi velik delež lastnih sredstev, velika hvala muzejskim kolegom in kolegicam, ki so opravili levji delež ter izjemno delo. Za izjemno razumevanje, podporo in sodelovanje gre velika zahvala odgovornim in predstavnikom obeh lokacij, kamor smo preselili predmete – podjetja Talum in dvorca Štatenberg. Obenem je v letošnjem programu velik poudarek na restavriranju in konserviranju predmetov (lapidarij) v luči priprave na stalno postavitve. Restavratorska obdelava velikega števila kamnitih predmetov bo prav tako predstavljala časovno in tudi finančno izjemen zalogaj. Ti predmeti so lahko težki preko 1000 kg ter visoki 2 in več metra.

PMPO aktivno sodeluje tudi pri pripravi načrta upravljanja za grajski kompleks. Kar bo mogoče, na manjših kosih, dela muzejska restavratorka, sicer pa glede na obseg sodelujemo tudi z RC ZVKDS, prav tako bo potrebna dodatna zunanja pomoč, kar smo predvideli tudi v programu letošnjega dela. Glede deponiranja restavriranih predmetov nam je naproti prišel tudi Tehniški muzej Slovenije. Kar zadeva ta del – priprava na stalno postavitve, bo obseg del odvisen od finančnih zmožnosti. Ključna je podpora Ministrstva za kulturo, ki je nosilec projekta, in njim se tudi zahvaljujem za uvrstitev projekta obnove grajske žitnice med prioritete.¹

Ob vsem je treba opozoriti, da je PMPO upravitelj številnih objektov in zemljišč, ki so v državni ali občinski lasti. Tako smo se tudi v letu 2024 soočali s povišanjem splošnih stroškov delovanja. Energetska in splošna draginja se odražata na vseh področjih delovanja. Ptujski grajski kompleks, spomenik državnega pomena, ki je v državni lasti, s številnimi objekti in krajino zahteva redno vzdrževanje in investicije; že košnja Grajskega griča predstavlja velik strošek. Bistveno so se povišali tudi materialni stroški, enako tudi stroški ogrevanja, električne energije ter vzdrževanja Grajskega griča, stavb v upravljanju (razna popravila, manjša investicijska vzdrževanja) in opreme (mdr. kurilnih naprav, ki so v slabem stanju, in podobno). Samo za redno obratovanje gradu smo imeli lani dobrih 126 tisoč evrov stroškov, letos pa glede na draginjo in inflacijo pričakujemo še višje.

Vloga muzejev se je sicer do danes zelo spremenila, gre za živ proces. Primarna vloga muzejev je že zdavnaj presežena, česar se v muzeju dobro zavedamo. Sprejeta je bila nacionalna strategija za muzeje, kjer je pomembno področje digitalizacija. Sodobni muzej v ospredje postavlja inkluzivnost, pluralnost in participatornost, v središču delovanja pa so obiskovalci. Muzeji so pravzaprav medij, informacije so ključne. Še tako dobrih razstav in spremljajočih dogodkov ni brez informacij, na podlagi katerih se obiskovalec odloči za obisk muzeja. Pomembni sta prisotnost in dostopnost, tako na svetovnem spletu kakor fizično. Stremeti je treba h konceptualnim smernicam, ki pritičejo modelu muzeja 21. stoletja, pri čemer pa se ne

1 Projekt je vreden 5,6 milijona evrov, v celoti jih bo zagotovilo Ministrstvo za kulturo iz Načrta za okrevanje in odpornost (evropska sredstva). MK gre velika zahvala, da je projekt uvrstilo med prioritete, šlo bo za največjo državna investicija na Ptujju na področju kulturne dediščine v zadnjih desetletjih. 16. julija 2024 je bilo izdano gradbeno dovoljenje. Po izdelavi PZI sledi javno naročilo za izvajalca gradbenih del.

sme zanemariti ravnotežje med odprtostjo, obiskanostjo in kakovostjo. Vsekakor muzeji v želji po čim večjem dobičku in težnjah potrošniške družbe ne smejo prevzeti načel delovanja zabavišnih parkov, pravila in meje morajo biti jasni, ne nazadnje tudi pri vedenju v muzeju. To poudarjam, ker se v praksi pripeti marsikaj. Sicer pa prioritete našega muzeja ostajajo ureditev arheološke problematike, posodobitev muzejskih zbirk in celostna ureditev grajskega kompleksa. Kot navedeno, tečejo številne dejavnosti na mnogih področjih, med drugim so se izvedla nujna vzdrževalna in sanacijska dela na grajskem obzidju, odstranili so se tudi moteči elementi (lopa in gradbeni material). K izvedbi celotne sanacije podpornih zidov J2 in J3 bo ministrstvo pristopilo skladno z načrti obnove in obsegom razpoložljivih sredstev iz proračuna. Pozitivno je, da bosta Ptujski grad in Miheličeva galerija dobila novo sodobno in okolju prijaznejšo razsvetljavo.

Sicer se PMPO tudi v letu 2024 ponaša s pestrim in bogatim programom, ki odraža uravnoteženost dejavnosti na vseh področjih delovanja. Muzej tudi v tem letu deluje odprto, povezovalno in inkluzivno. Obsežno bo delo z muzejskimi zbirkami, načrtovano je nadpovprečno visoko število inventariziranih ter konserviranih in restavriranih predmetov, kar je povezano z dejavnostmi ob prenovi grajske žitnice. Predvideno je tudi obsežno proučevanje.

Salon umetnosti, v katerem je bila zadnja leta na ogled arheološka vsebina, od 31. marca 2024 ni več v upravljanju PMPO. Glede na izgubo prostora in že siceršnja prostorsko omejenost za razstavno dejavnost bomo med drugim v letu 2024 pripravili dve manjši občasni razstavi v prostorih nekdanje grajske konjušnice na Ptujskem gradu. V jesenskih mesecih bo na ogled razstava *Tradicija upodobitve noše na kamnitih spomenikih rimske Petovione*. V rimskem lapidariju najdemo namreč posvetilne plošče, nagrobnike, pepelnice in sarkofage, na katerih so upodobljene osebe v takratnih nošah (obleka, dodatki), ki imajo tradicijo skozi zgodovinska obdobja do današnjega dne. V pomladnih mesecih smo odprli občasno razstavo *Prezrti predmeti iz muzejske gipsoteke*. Cilj razstave je bil predstaviti predmete iz mavca iz muzejskih zbirk in vsem generacijam približati različne zvrsti kiparskih del, s katerimi muzej javnosti predstavlja ptujsko kulturno dediščino doma in na tujem. Predviden je medmuzejski projekt z naslovom *Dediščina in moč mitov*, v Miheličevi galeriji pa bogat likovno galerijski program. Lani je odmevala uspešna predstavitev slovenske arheologije na 75. mednarodnem

knjižnem sejmu v Frankfurtu. V mislih imam razstavní projekt *Čivki iz preteklosti*, ki je bil plod sodelovanja številnih muzejev, tudi PMPO, in je letos prejel Valvasorjevo odličje – Valvasorjev nagelj. Slovenska arheologija se je mednarodni predstavljala v Arheološkem muzeju Frankfurt, razstavo si je ogledalo skoraj 10.000 obiskovalcev. V sodelovanju s Filozofsko fakulteto v Zagrebu je bil izveden mednarodni posvet *Odiseja skozi Petovionske orientalske kulte*, ki je v prvi vrsti pomenil izmenjavo strokovnih znanj. Omeniti je treba še sodelovanje z Muzejem novejše in sodobne zgodovine Slovenije pri projektu *Zdravstvo in medicina na Slovenskem*.

Izvajajo se številni pedagoški, andragoški in programi za družine. Del programa so tudi *Muzejski vikendi*, tradicionalna muzejska prireditve, namenjena otrokom in staršem. Za leto 2024 načrtujemo tudi obnovo in dopolnitev dostopnosti za ranljive skupine. V načrtu so promocijske dejavnosti po klasičnih in digitalnih kanalih. Ob navedenem se bo izvedla tudi obdelava arhiva arheološkega najdišča Ptuj, Bolnišnica (1989–1991).

Ponovno nas čaka bogata izdajateljska dejavnost, poudariti pa je treba štiri obsežnejše publikacije, in sicer pričujoči Zbornik PMPO – 8, obširno spremljevalno publikacijo posodobljene zbirke orožja z novimi odkritji in spoznanji ter monografijo *Stojan Kerbler – človek, Haložan in mojster fotografije*.

Tudi v OE Ormož je predviden pester program: več občasnih razstav in različna muzejska srečanja, vitrine meseca, predavanja ter delavnice za najmlajše. Potekajo tudi dejavnosti, vezane na projekt *Grad Ormož in park v arhitekturni, digitalni in hortikulturni preobrazbi*. Znana problematika OE Ormož (izstop občine Središče ob Dravi) ostaja, saj kljub številnim pozivom občinam soustanoviteljicam nov dogovor o financiranju in delovanju enote ni sprejet. Tako muzej že peto leto »izpadli delež« za stroške dela in materialne stroške financira z lastnimi viri.

Izid zbornika, v katerem muzejski sodelavci predstavljajo svoje delo in dejavnosti, je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo, uredil ga je Martin Šteiner. Vsem hvala, bralcem pa želim prijetno branje.

Dr. Aleksander Lorenčič,
direktor Pokrajinskega muzeja Ptuj - Ormož

FOREWORD

I am extremely pleased that we are persisting with the continuous publication of the museum's collections of papers, and so the eighth issue entitled *Miscellany of Ptuj Ormož Regional Museum No. 8* is already in front of you. Let me remind you: on the museum's hundredth anniversary, the Ptuj Regional Museum published its first collection of papers in 2003. In 2010, after the reunification of Ptuj and Ormož museum units, the second collection of papers came out bearing the title the *Miscellany of Ptuj Ormož Regional Museum No. 2*. The jubilee year 2013, on the 120th anniversary of the museum, was accompanied by a third issue. In 2015 and 2017, the fourth and fifth issues followed, the sixth in 2019, on the 1,950th anniversary of Ptuj, and the seventh one was published in 2021.

Ptuj Ormož Regional Museum celebrated 130 years of operation last year. We marked the anniversary with several projects and events, which began already in the fall of 2022 - the opening of the exhibition *The Skills and Secrets of the Masters of Weaving*, the third in a series of didactically designed exhibitions *The skills and secrets*, was the prelude to the anniversary celebration. Last year, among other things, we published a jubilee miscellany, opened a new temporary exhibition of *Medals, small works of art in the Habsburg Monarchy*, and several exhibitions in the Mihelič Gallery and, after more than 20 years, the collection of weapons was updated, which will be followed this year by a companion publication presenting new knowledge and discoveries. We also celebrated the anniversary with a celebratory academy and concert, the unveiling of the monument to Viktor Skrabar, consulted the heritage of the Ptuj Museum Association, etc. It was extremely pleasing to see that visitations to our museums continued to grow in 2023 and this trend is expected to continue in 2024. As in the past, several school groups visited the museum last year, and there were

also more foreign visitors. It was visited by a total of 66,930 visitors, of which 20,312 were foreign: the Ptuj unit hosted 62,305 and the Ormož unit 4,625 visitors. Most visitors saw the collection in Ptuj Castle, 45,708. Other locations were also well visited, for example, the Mihelič Gallery was visited by 5,050 visitors. For comparison, data from 2019 and 2022: 43,192 visitors, of which 16,099 were foreign, saw the collections in Ptuj Castle in 2019, and in 2022, 42,793, of which 14,090 were foreign. This year too, we are recording a nice number of visitors, the museum was visited by visitors from 69 countries in the first half of 2024. Most of them were local guests, among them many school groups, who took part in educational programmes and ensured that the museum was extremely lively, especially in May and June. Among the foreign visitors, Hungarians were in the lead, followed by Croatians, Austrians, Germans, French and Italians. We have also recorded guests from such distant and exotic countries as Nepal, Uruguay, United Arab Emirates, Maldives, Mauritius and Reunion.

After decades, the electrification of the Mihelič Gallery was renewed. The Municipality of Ptuj was successful in its public tender for the co-financing of investments in public and common tourist infrastructure and natural attractions in tourist destinations, which was published by the Ministry of the Economy, Tourism and Sport. Due to dilapidation, new door wings on the northern (Karl's) portal at Ptuj Castle were arranged. Remediation and maintenance work was also undertaken in the facilities at Muzejski trg 2 and the museum administration building (Prešernova 37). There have been many important turning points, both positive and negative, in the years since the museum was founded and a new historical turning point for the museum is certainly promising with the planned renovation of the castle granary, which, after more than a decade will once again enable rich archaeological heritage to be shown to the public. To achieve this goal many activities are underway. The museum has, among other things, moved many objects from the granary, and preparations and work on exhibits and materials for the new installation after the renovation are underway. For moving objects from the castle granary, which, with the help of the Ministry of Culture, also required a large share of the museum's funds, I want to express gratitude to museum colleagues who did the lion's share and exceptional work. For exceptional understanding, support and cooperation, a big thank you goes to the managers and representatives

of the two locations where we moved the items - the Talum company and the Štatenberg Manor. At the same time, this year's programme places great emphasis on the restoration and conservation of objects (lapidarium) in the light of preparation for permanent installation. The restoration work on many stone objects will also represent an extraordinarily time-consuming task and financial burden. These objects can weigh over 1,000 kg and be 2 or more metres high. PMPO also actively participates in preparing the management plan for the castle complex. Where possible, the museum restorer is working on smaller pieces, otherwise, depending on the scope of work, we are also cooperating with the Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia (RC ZVKDS), and additional external help will also be needed, which is also foreseen in the programme of this year's work. Regarding the deposit of restored objects, we are cooperating with the Technical Museum of Slovenia. For this part - preparation for permanent installation - the scope of work will depend on financial capabilities. The support of the Ministry of Culture, which is the project's promoter, is of key importance, and I also thank them for ranking the castle granary restoration project among the priorities.¹

With all the above in mind, it should be noted that PMPO is the manager of many buildings and lands that are state or municipal property. Thus, in 2024, we were also faced with an increase in general operating costs. Increased energy and general expenses are reflected in all areas of operation. The Ptuj castle complex, a monument of national importance that is owned by the state, with many buildings and landscape requires regular maintenance and investments; mowing the Castle Hill alone represents a large cost. Material costs also increased significantly, as did the costs of heating, electricity and maintenance of Castle Hill, buildings under management (various repairs, minor maintenance investments) and equipment (including heating devices that are in poor condition, etc.). Just for the regular operation of the castle, last year we had over 126,000 euros in costs,

.....
1 The project is worth 5.6 million euros, which will be fully provided by the Ministry of Culture from the Recovery and Resilience Plan (European funds). A big thank you goes to the Ministry of Culture for ranking the project among the priorities. This project will be the largest state investment in Ptuj in the field of cultural heritage in recent decades. A building permit was issued on July 16th, 2024. After the preparation of the PZI Project Documentation, a public works contract to contractors will follow.

and this year, considering the prices and inflation, we expect even higher costs.

The role of museums has changed considerably to date, it is a living process. The primary role of museums has long since been surpassed; something those of us working at the museum are already aware of. A national museum strategy was adopted, with digitization an important area of focus. The modern museum puts inclusiveness, interdisciplinarity and participation in the foreground, and the visitors are at the centre of its activities. Museums are basically a medium, and information is of key importance. No matter how good the exhibitions and accompanying events are, they don't exist if there is no information that would convince visitors to attend. Presence and accessibility are important, both online and physically. It is necessary to strive for conceptual guidelines that correspond to a museum model of the 21st century, while a balance between openness, attendance and quality must not be neglected. In any case, in a desire for the greatest possible profit and the aspirations of a consumer society, museums must not adopt the principles of the operation of amusement parks, the rules and boundaries must be clear, not least in terms of behaviour at the museum. I emphasise this because in practice many things can happen. Otherwise, the main objectives of our museum remain the arrangement of archaeological issues, the modernisation of the museum collections and the comprehensive arrangement of the castle complex. As mentioned, many activities are ongoing in many areas, among other things, urgent maintenance and rehabilitation work was carried out on the castle walls, and disturbing elements (a shed and building materials) were removed. The Ministry will approach the implementation of the comprehensive rehabilitation of retaining walls J2 and J3 per the reconstruction plans and the amount of available funds from the budget. It is encouraging that Ptuj Castle and Mihelič Gallery will get new modern and more environmentally friendly lighting.

In 2024, PMPO also boasts a varied and rich programme that reflects a balance of activities in all areas of operation. This year, the museum will operate in an open, connecting and inclusive manner. There will be extensive work with the museum collections, and an above-average number of inventoried, conserved and restored objects is planned, in connection with the renovation of the castle granary. An extensive study is also planned.

The Salon of Art, where archaeological content was on display in recent years, is no longer under the management of PMPO as of March 31st, 2024. Given the loss of space as well as an already limited space for exhibition activity, we will, among other things, prepare two small occasional exhibitions on the premises of the former castle stables at Ptuj Castle in 2024. In the autumn months, the exhibition *Tradition of depicting costumes on the stone monuments of Roman Poetovio* will be on display. Namely, in the Roman lapidarium, we find dedicated plaques, tombstones, urns and sarcophagi, on which people are depicted in the costumes of the time (dress, accessories); a tradition that weaves through historical periods to the present day. In the spring months, we opened the occasional exhibition *Overlooked objects from the museum's gypsotheque*. The goal of this exhibition was to present objects made of plaster from the museum's collections and to introduce to all generations the various types of sculptural works with which the museum presents Ptuj's cultural heritage to the public at home and abroad. An inter-museum project entitled *The heritage and the power of myths* is planned, and the Mihelič Gallery will host a rich art gallery programme. Last year, the successful presentation of Slovenian archaeology at the 75th International Book Fair in Frankfurt resonated. I have in mind the exhibition project *Tweets from the past*, which was the result of the cooperation of many museums, including the PMPO, and this year received the Valvasor award - Valvasor Carnation. Slovenian archaeology was presented to the international public at the Archaeological Museum Frankfurt, the exhibition was seen by almost 10,000 visitors. In cooperation with the Faculty of Arts in Zagreb, the international conference *Odyssey through the Petovian Oriental Cults* was held, which primarily meant the exchange of professional knowledge. It is also worth mentioning cooperation with the National Museum of Contemporary History of Slovenia for the *Health and Medicine in Slovenia* project.

Many pedagogical, andragogical and family programmes are implemented. *Museum Weekends*, a traditional museum workshop intended for children and parents, are also part of the programme. For 2024, we are also planning to restore and supplement accessibility for vulnerable groups. The plan includes promotional activities through traditional and digital channels. In addition to the above, the archive of the archaeological site Ptuj, Hospital (1989-1991) will also be processed.

Rich publishing activity awaits us too, and we must emphasise four more extensive publications, namely the present Miscellany of PMPO No. 8, an extensive accompanying publication for the updated collection of weapons with new discoveries and knowledge and a monograph about Stojan Kerbler (*Stojan Kerbler – človek, Haložan in mojster fotografije*).

The Ormož unit also has a varied programme: several temporary exhibitions and various museum gatherings, showcases of the month, lectures and workshops for the youngest. There are also activities related to the *Ormož Castle and park in an architectural, digital, and horticultural transformation* project. The well-known problem of the Ormož unit (withdrawal of the Municipality Središče ob Dravi) remains, as, despite numerous appeals to the co-founding municipalities, a new agreement on the financing and operation of the unit has not been adopted. Thus, for the fifth year now, the museum has been financing the “fell out portion” for labour and material costs with its own resources.

The publication of the collection of papers, in which museum employees present their work and activities, was financially supported by the Ministry of Culture, and edited by Martin Šteiner. Thank you all, and I wish readers a pleasant reading experience.

Dr. Aleksander Lorenčič,
Director of the Ptuj Ormož Regional Museum

ANDREJ BRENCÉ

muzejski svetnik

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

andrej.brence@pmpo.si

Nesnovna kulturna dediščina in Srečanja kulturne dediščine Slovenije na Ptujju v letih 2012–2017

NESNOVNA KULTURNA DEDIŠČINA

Leta 2003 je bila na plenarnem zasedanju Generalne konference Unesca sprejeta Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine (v nadaljevanju: Konvencija) z namenom, da bi prispevala k zavedanju o pomenu nesnovne dediščine, spodbujala njeno varovanje in spoštovanje ter zagotavljala mednarodno pomoč in sodelovanje. Po Konvenciji nesnovna kulturna dediščina pomeni prakse, predstavitve, izraze, znanja, veščine in z njimi povezana orodja, predmete, izdelke ter kulturne prostore, ki jih skupnosti, skupine in včasih tudi posamezniki prepoznajo kot del svoje kulturne dediščine. Skupnosti in skupine nesnovno kulturno dediščino, preneseno iz roda v rod,

nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino, dediščina pa zagotavlja občutek za identiteto in neprekinjenost s prejšnjimi generacijami, s čimer spodbuja spoštovanje do kulturne raznolikosti in človeške ustvarjalnosti.¹ Slovenija je pristopila h Konvenciji 23. januarja 2008, ko je začel veljati Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine, ki ga je sprejel Državni zbor RS na seji decembra 2007.²

Zvrsti in opis nesnovne kulturne dediščine:

a/ *Ustno izročilo in ljudsko slovstvo* obsega številne človekove dejavnosti, povezane z jezikovnim izražanjem kot tradicionalnim orodjem za širjenje ljudskega izročila, podatkov in znanja. V to zvrst sodijo narečja, pregovori in reki, uganke, šaljivke in vici, pesništvo, pripovedništvo ter mitologija in bajeslovje.

b/ *Uprizoritve in predstavitve* obsegajo predvsem oblike glasbenega, pevskega, plesnega ali gledališkega predstavljanja in likovnega izražanja, ki se izvajajo z javnim nastopanjem. V to zvrst sodijo tudi folklorno turistične prireditve, temelječe na sestavinah nesnovne dediščine, ki so sčasoma postale del lokalne in nacionalne tradicije. Del uprizoritvene nesnovne dediščine so tudi igre, ki jih delimo na otroške, odrasle in športne.

c/ *Šege in navade* so raznolike aktivnosti s področja družbene kulture, ki označujejo in razlikujejo praznične ter vsakdanje oblike človekovega delovanja, verovanja in vedenja. V to zvrst sodijo letne šege, šege življenjskega kroga, delovne in pravne šege ter praznovanja v družinskem in skupnostnem okviru.

č *Znanja o naravi in okolju* so izročila o znanju o rastlinskem in živalskem svetu, o vremenu, vodi, prostoru in veselju. Odražajo se kot nesnovna sporočila v človekovih izdelkih ali pa so neposredno izpričana v ustnem izročilu. V to zvrst uvrščamo tudi zdravilstvo kot preprosto, nestrokovno zdravljenje ljudi in domačih živali, temelječe na čarovnih in naravnih praksah.

1 ŽIDOV, Nena, 2012, str. 5.

2 Uradni list RS, št. 2/2008.

e/ *Gospodarska znanja in veščine* so znanje in veščine rokodelstva in obrtništva, trgovine in transporta ter znanje in delovne prakse nabiralništva, lovstva, kmetijstva (na primer poljedelstvo, živinoreja, vinogradništvo, čebelarstvo), gozdarstva, rudarstva in industrije. Povezujejo materialno in nesnovno dediščino. V to zvrst uvrščamo tudi znanje o hrani, ki je preplet različnih pojavnih oblik kulturnih prvin na področjih pridelovanja, nakupa in prodaje hrane, priprave in potrošnje vsakdanjih, prazničnih ter delovnih jedi.

f/ *Ostalo* je zvrst, v katero sodi nesnovna dediščina, ki je ni mogoče uvrstiti v nobeno od naštetih zvrsti.³

Kmalu po sprejetju Konvencije leta 2003 se je tudi na Slovenskem začelo govoriti in razmišljati o nesnovni kulturni dediščini, čeprav so se etnologi, folkloristi, etnomuzikologi, kulturni antropologi, jezikoslovci in drugi strokovnjaki z vsebinami nesnovne dediščine ukvarjali že dosti prej. Znotraj etnologije se največ tega, kar danes obsega pojem nesnovne dediščine, pokriva s t. i. duhovno kulturo ter z znanji in veščinami, povezanimi z materialno kulturo. Nema lokrat je težko postaviti mejo med snovnimi in nesnovnimi vidiki kulture. Tako so muzejski delavci že lep čas poleg predmetov zbirali tudi podatke o njihovi uporabi, ljudeh, ki so jih uporabljali, o znanju njihove izdelave itd. Tako se lahko reče, da so se strokovnjaki z nesnovno dediščino ukvarjali že dosti pred Unescovo Konvencijo. Vsekakor pa jih je Konvencija usmerila k bolj sistematičnemu razmišljanju, evidentiranju, dokumentiranju in varovanju.⁴ V letih 2004–2006 je bilo nesnovni dediščini posvečenih nekaj strokovnih srečanj, v letih 2006–2008 pa je potekal ciljni raziskovalni projekt oblikovati Register nesnovne dediščine kot sestavni del enotnega registra kulturne dediščine v Sloveniji. Februarja istega leta je bil sprejet Zakon o varstvu kulturne dediščine, ki je postavil nesnovno dediščino kot enakovredno partnerico ob bok nepremični in premični dediščini.⁵ V zakonu je bila nesnovna dediščina opredeljena kot živa kulturna dediščina.⁶ Termin »živa dediščina« je bil v veljavi do maja 2016, ko je

3 Uradni list RS, št. 102/2010.

4 ŽIDOV, Nena, 2011, str. 282.

5 ŽIDOV, Nena, 2011.

6 V prispevku se bo uporabljal termin nesnovna dediščina (op. avt.).

bil v noveli zakona nadomeščen z ustrežnejšim terminom »nesnovna kulturna dediščina«.⁷

Leta 2008 je Ministrstvo za kulturo RS razpisalo delovno področje Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine za obdobje 2009–2010. Izbran je bil Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, dolžnosti koordinatorja pa je prevzel dr. Naško Križnar. Na njegovo povabilo je bila aprila 2010 oblikovana Delovna skupina Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine, sestavljena iz strokovnjakov s področja nesnovne dediščine iz različnih ustanov.⁸ Na svojih srečanjih so obravnavali prispele vloge in pobude za vpis v Register nesnovne kulturne dediščine, ki sodi med zaveze držav podpisnic Konvencije. Vanj se lahko vpisujejo le enote z ozemlja Republike Slovenije, vodi pa ga Ministrstvo za kulturo RS.⁹

Po sklepu Ministrstva za kulturo RS je leta 2011 Slovenski etnografski muzej v Ljubljani prevzel naloge in obveznosti Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine. Od leta 2008 do konca maja 2023 je bilo v Register vpisanih 115 enot, ki jih ohranja do takrat evidentiranih 335 nosilcev.¹⁰

SREČANJA KULTURNE DEDIŠČINE SLOVENIJE NA PTUJU V LETIH 2012–2017

V atriju ZRC SAZU v Ljubljani je 27. novembra 2010 potekalo slavnostno srečanje *Živa kulturna dediščina se predstavi*, ki so ga organizirali Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Slovensko etnološko društvo in Slovenska nacionalna komisija za Unesco. Predstavilo se je osemnajst nosilcev oziroma enot nesnovne kulturne dediščine, ki jih je obravnavala Delovna skupina Koordinatorja varstvo nesnovne kulturne dediščine.¹¹ Uspelo srečanje je vzbudilo veliko zanimanja v strokovnih krogih in drugi javnosti. Tako se je Mestna občina Ptuj pod vodstvom dr. Štefana Čelana odločila, da leta 2012 sprejme srečanje pod svoje okrilje, in sicer kot prireditev

7 Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu kulturne dediščine, Uradni list RS, št. 32/2016, 6. 5. 2016.

8 K sodelovanju v skupini je bil povabljen tudi Andrej Brence, etnolog v Pokrajinskem muzeju Ptuj – Ormož, ki je ostal član Delovne skupine Koordinatorja vse do leta 2024.

9 ŽIDOV, Nena, 2011.

10 JERIN Anja, ŽIDOV Nena, 2023, str. 10.

11 KRIŽNAR, Naško, 2010.

v okviru Kurentovanja, mednarodnega pustnega festivala na Ptujju. Eden izmed razlogov za takšno odločitev je bil, poleg promoviranja bogate domače pustne dediščine, permanentno poudarjati izjemen pomen kurenta za slovensko kulturno dediščino ter doseči strinjanje strokovne in druge javnosti za njegovo nominacijo za vpis na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.¹² Namen je bil dosežen na srečanju leta 2015, ko je bila podana pobuda za nominacijo Obhodov kurentov na Unescov seznam. Srečanja, ki so potekala v Slavnostni dvorani Ptujskega gradu, je omogočila Mestna občina Ptuj v sodelovanju z Javnimi službami Ptuj, d. o. o., ki jih je predstavljal Branko Brumen, predsednik organizacijskega odbora Kurentovanja in podpredsednik FECC (Združenja evropskih karnevalskih mest). Ob otvoritvi srečanj se mu je pridružil tudi karnevalski princ s spremstvom. Koordinacijo posvetov je prevzela dr. Klavdija Rižnar iz Znanstveno-raziskovalnega središča Bistra Ptuj. Za vsebino in strokovno plat so poskrbeli dr. Jurij Fikfak in dr. Naško Križnar z Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Anja Jerin, Adela Pukl in dr. Nena Židov kot predstavnice Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine v Slovenskem etnografskem muzeju ter Andrej Brence iz Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož. Srečanja v letih 2014–2015 sta potekali pod pokroviteljstvom Slovenske nacionalne komisije za Unesco.

Leta 2016 in 2017 je organizacijo ter financiranje srečanj, ki sta potekali v Miheličevi galeriji, prevzel Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, ki mu je leta 2017 z delnim pokritjem stroškov priskočil na pomoč Urad za Unesco Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport RS. Sprememba je bila tudi, da posvetovanji nista bili vezani na čas Kurentovanja. Za strokovnost in vsebino so še nadalje poskrbeli Koordinator varstva nesnovne kulturne dediščine pri Slovenskem etnografskem muzeju, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.

Osnovno vodilo pri oblikovanju vsebin vseh šestih srečanj v letih 2012–2017 je bilo povezovati ustvarjalce, raziskovalce in uporabnike

.....
12 Obhodi kurentov so bili vpisani v nacionalni Register nesnovne dediščine 26. aprila 2012. Sledil je predlog Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine na Ministrstvo za kulturo RS, da se Obhodi kurentov razglasijo za živo mojstrovino državnega pomena, kar je Vlade RS storila 23. 12. 2015. Razglasitev za živo mojstrovino je bila pogoj, da so se lahko začele priprave in oddaja vloge za nominacijo na Unescov seznam. Obhodi kurentov so bili vpisani na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne dediščine 7. 12. 2017.

kulturne dediščine, upoštevati različne poglede na vprašanja kulturne dediščine, vprašanja raziskovanja, ohranjanja, uporabe in spreminjanja kulturne dediščine, tako na osebni kot institucionalni ravni. Srečanje leta 2017 je bilo zadnje, kajti za organizacijo naslednjih ni bilo mogoče pridobiti programskih sredstev.

Prvo srečanje kulturne dediščine Slovenije, 14. februar 2012

Sodobni izzivi kulturne dediščine

Po uvodnih govorih župana dr. Štefana Čelana in Aleša Ariha, direktorja ptujskega muzeja, je programski vodja posvetovanja dr. Naško Križnar spregovoril o pomenu in sodobnih izzivih dediščine na nacionalni in globalni ravni ter poudaril pomen druženja nosilcev kulturne dediščine z raziskovalci. Sledila je predstavitev nosilcev: brkinski skoromati, priprava dražgoškega malega kruha, spuščanje gregorčkov, izdelovanje trničev, pisanje pirhov ob prazniku šempav, starodobno bloško smučanje, lončarstvo v Ribniški dolini, ročna izdelava opeke, ljudski godci Porini pa počini, tkanje lanenega blaga, pustni orači, kurenti, rusa, kopanja, piceki, vile, izdelovanje papirnatih rož, pletenje košar, izdelava ljudskih glasbil, peka sadnega kruha, izdelava kurentij ter obdelava glin in lesa.

Popoldanski del je bil zamišljen kot okrogla miza, ob kateri bi poglede na problematiko kulturne dediščine, zlasti nesnovne, soočili nosilci, raziskovalci in upravljavci dediščine. Čeprav je bilo na dopoldanskem srečanju navzočih več kot deset nosilcev dediščine, jih na posvetu žal ni bilo. Prišli pa so Damjana Pečnik, direktorica Direktorata za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo, mag. Ksenija Kovačec Naglič, vodja Informacijsko-dokumentacijskega centra za dediščino, in Branko Brumen. Tako je načrtovano širše soočenje odpadlo in zvrstili so se le štirje načrtovani uvodničarji, ki so v krajših razmišljanjih predstavili svoje teze. Diskusijo ob njihovih prispevkih je usmerjal dr. Jurij Fikfak. Dejan Podgoršek iz Podravske-ptujsko-ormoške RDO (Regionalne destilacijske organizacije) je razmišljal o možnostih uporabe kulturne dediščine v turizmu. Dr. Naško Križnar je predstavil določila Konvencije Unesco o varstvu nesnovne dediščine, zlasti tisti del, ki nalaga varovanje nesnovne dediščine državi podpisnici in s tem vsem, ki se kakorkoli ukvarjamo z nesnovno dediščino. Mag. Adela Pukl je predstavila delo za Register, odprta vprašanja in postopke, ki jih je treba opraviti, preden je

→

Dr. Naško Križnar.
Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012.

Foto: Boris Farič.

→

Aleš Arih, dr. Štefan Čelan, karnevalski princ. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

→

Starodobno bloško smučanje. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

←
Izdelava lanenega platna. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

←
Pisanje pirhov ob prazniku šempav. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

←
Izdelovanje trničev, posušenih sirov. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

Izdelava haloških kurentij. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2012. Foto: Boris Farič.

kulturna prvina vpisana v nacionalni Register. Po njenem predavanju je navzoče v dvorani najbolj zanimalo, kako kaže vpisu ptujske pustne dediščine. Andrej Brence je dokumentirano predstavil razvoj kurentove podobe od prvih zabeležk v 19. stoletju do najnovejših pojavov v zadnjih letih. Iz njegove predstavitve je sledilo, da kurent ni neka večna in nespremenljiva maska, a da je vendarle treba postaviti meje pri umetnem pospeševanju njenega preoblikovanja. K temu nas med drugim zavezuje tudi Unescova Konvencija o varstvu nesnovne kulturne dediščine. Dovoljena je uporaba kulturnih prvin, ne pa tudi njihova zloraba, ki se hitro zgodi, če odpremo pot kapitalu tudi na tem področju.¹³

Drugo srečanje kulturne dediščine Slovenije, 5. februar 2013 *Preučevanje nesnovne dediščine na primeru pustnih šeg*

Zbrane v slavnostni dvorani Ptujškega gradu so nagovorili dr. Aleksandra Pivec, direktorica Znanstveno-raziskovalnega središča Bistra Ptuj, Helena Neudauer, podžupanja Mestne občine Ptuj, Marjutka Hafner, direktorica Nacionalnega urada Unesco, in Aleš Arih, direktor ptujskega muzeja. Strokovno posvetovanje je bilo razdeljeno na tri sklope. V prvem, znanstvenoraziskovalnem delu, ki ga je vodil dr. Naško Križnar, so povabljeni predavatelji spregovorili o proučevanju, vrednotenju in ohranjanju pustne dediščine ter Unescovem varovanju. Dr. Jurij Fikfak je na primeru škoromatov in

.....
¹³ KRIŽNAR, Naško, 2012.

←

Luis Schlierenzauer in Manfred Thurner, *Imster Schemenlaufen*, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2013..

←

Haloški kurenti na Triglavu. Andrej Brence, *Pustne maske, spreminjanje in kaj »zaščititi«*, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2013.

zgodb s terena spregovoril o uprizoritvah, izvajalcih in raziskovalcih pustnih ritualov. Sledila sta mu dr. Naško Križnar s prispevkom o ustvarjanju, raziskovanju in ohranjanju nesnovne pustne dediščine ter Andrej Brence s prispevkom o spreminjanju in zaščiti pustnih mask. Gosta iz Avstrije, Luis Schlierenzauer in Manfred Thurner, sta prisotnim predstavila pustno povorko, ki se na vsake štiri leta odvija v mestu Imst na avstrijskem Tirolskem. Njihove t. i. Imster Schemenlaufen so tudi prve v Avstriji, ki so vpisane na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. S prispevkom o tradicionalni pustni dediščini kot orodju za proučevanje

→

Dr. Štefan Čelan, Tradicionalna pustna dediščina – orodje za proučevanje vprašanj o višjem pomenu življenja, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, februar 2013.

vprašanj o višjem pomenu življenja je nadaljeval dr. Štefan Čelan, župan Mestne občine Ptuj. Znanstvenoraziskovalni sklop posvetovanja je končala mag. Adela Pukl, ki je predstavila postopke za vpis v Register žive kulturne dediščine ter pot, ki vodi vse do Unescovega Reprezentativnega seznama kulturne dediščine človeštva. Po odmoru je sledila interaktivna delavnica, ki jo je vodil in usmerjal dr. Jurij Fikfak. Razgovor je tekkel o organiziranosti delovanja skupin, ki se ukvarjajo s pustno dediščino, o spremembah v delovanju skupin, odnosu med raziskovalcem in izvajalcem ter ne nazadnje tudi o okoliščinah za nadaljevanje tradicije nesnovne kulturne dediščine. Posvetovanje se je končalo z okroglo mizo. Omizju s predavatelji dopoldanskega sklopa so se pridružili še Ksenija Kovačec Naglič, vodja Informacijsko-dokumentacijskega centra za dediščino Ministrstva RS za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, Andrej Klasinc, predsednik FECC Slovenije, in predstavnik pustne skupine škoromati Podgrad, Mitja Ivančič. Vsi zbrani so novinarjem in udeležencem v dvorani podali kratke povzetke celodnevne strokovne posvetovanja, ki je poudarjalo preučevanju nesnovne kulturne dediščine na primeru pustnih šeg v povezavi s t. i. Konvencijo Unesco, ter sklenili, da tovrstno srečanje na Ptujju gotovo ni zadnje.¹⁴

14 BENO Ana, 2013, str. 160–161.

Tretje srečanje kulturne dediščine Slovenije, 20. februar 2014

Vloga kulturne dediščine v razvoju krajev in pokrajin

Po nastopu kurentov na dvorišču Ptujškega gradu in uvodnih nagovorih župana dr. Štefana Čelana, Branka Brumna, Andreja Brenceta, v. d. direktorja ptujškega muzeja, in Marjutke Hafner, generalne sekretarke Urada Slovenske nacionalne komisije za Unesco, se je v grajski slavnostni dvorani začel posvet, osredotočen na predstavitev aktivnosti v krajih, občinah in medobčinskih povezavah, ki vključujejo kulturno dediščino, njeno veljavo in problematiko v sodobnem času. Namen srečanja je bil povezati ustvarjalce, upravljavce in poustvarjalce kulturne dediščine, laike in strokovnjake pri določanju razvoja in vidikov kulturne dediščine v sodobnem času, ki lahko prispeva k dvigu kakovosti življenja v krajih, občinah in pokrajinah. Dr. Naško Križnar je v uvodnem referatu z naslovom *V čigavem imenu?* omenil, da največ pobud za sodobne aplikacije kulturne dediščine nastaja na podeželju. Gre v bistvu za samoorganiziranje kot nekakšen odgovor na neprožno prakso pri varstvu kulturne dediščine, ki je doslej favorizirala spomenike nepremične kulturne dediščine. Vendar kulturna dediščina v zavesti ljudi postaja vse pomembnejši dejavnik kakovosti življenja. Številne prakse kažejo, da kulturna dediščina povezuje ljudi in številnim omogoča postranski ali celo glavni zaslužek. Skoraj bi lahko rekli, da se v teh praksah izraža pravica do kulturne dediščine kot ene od oblik človekovih pravic. Zatem so svoje referate predstavili dr. Jurij Fikfak, *Možnosti in priložnosti kulturne dediščine. Tradicija – osnova razvoju*, dr. Jasna Fakin Bajec, *Kulturna dediščina – medij za vzpostavljanje trajnostnega razvoja v lokalnem prostoru* (ZRC SAZU, Nova Gorica), Metka Belingar, *Vrednotenje nesnovne kulturne dediščine na Bovškem* (LTO Bovec), Alenka Lamovšek, *Dediščina je priložnost* (Dežela kozolcev, Šentrupert) in Andrej Brence, *Turistično društvo Polenšak, Turistična kmetija Zvonka Korpiča v Dravcih in Zahvala jeseni v Juršincih*, mag. Martina Piko Rustia, *Uresničene in zamujene priložnosti za regijski razvoj ob primeru projekta DUO-Kunsth Handwerk* (Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec), Marko Smole, *Oživljanje skupne kulturne dediščine obmejnega območja – Palčava šiša iz Plešč na Hrvaškem* (Etnološka zbirka Palčava šiša, Plešče), Janez Krnc, *Roka ustvarja, snuje srce* (Zavod Marianum Veržej), Miha Bokal,

→

Kraljica sadja, Četrta zahvala jeseni v Juršincih, 1997. Andrej Brence, *Turistično društvo Polenšak, Turistična kmetija Zvonka Korpiča v Dravcih in Zahvala jeseni v Juršincih, Srečanje kulturne dediščine Slovenije*, februar 2014.

S tradicionalnimi znanji v jutrišnji dan (Razvojni center Srca Slovenije, Litija) in Andrej Rebernišek, *Obnova stare preše v Mestnem Vrhu* (KGZS Zavod Ptuj). Popoldan je potekala okrogla miza z naslovom *Možnosti in priložnosti kulturne dediščine v trajnostnem razvoju*, ki jo je vodil dr. Jurij Fikfak.

Četrto srečanje kulturne dediščine Slovenije, 4. 2. 2015

Kulturna dediščina v očeh fotografov in novinarjev

Navzoče so pozdravili župan Miran Senčar, direktorica ZRS Bistra Ptuj Aleksandra Pivec, Andrej Brence, v. d. direktorja Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož, in Magdalena Tovornik, podpredsednica Slovenske nacionalne komisije za Unesco. S posvetom se je želelo opozoriti na pomen medijev v procesu poustvarjanja in obravnavanja kulturne dediščine, kajti prispevki novinarjev in fotografov dosežejo veliko uporabnikov ter s tem sooblikujejo in soodločajo odnos velikega števila ljudi do kulturne dediščine. Za raziskovalce dediščine je zato izredno zanimivo vprašanje, kako novinar in fotograf dojemata ter oblikujeta posamezne kulturne prvine ali problematiko kulturne dediščine. Svoje razmišljanje o tem so po uvodnem referatu dr. Jurija Fikfaka, *Mediji in dediščina*, podali Franc Milošič, *Od kod kurent prihaja in kam gre?* (novinar, Delo), Anton Mlakar, *Vrata fotografije* (fotograf), Milan Vogel, *Mediji so lahko varuhi dediščine* (upokojeni novinar, Delo), Primož Hieng, *Sveti dnevi pustnega časa* (fotograf), Vesna Humar, *Dediščina v nastajanju* (novinarka, Primorske novice), Stojan Kerbler, *Dokumentarna fotografija* (fotograf), Andrej Furlan, *Fotografija med dokumentarnostjo in spominom* (fotograf, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, ZRC SAZU), Andreja Čokl, *Med novinarstvom in etnologijo* (novinarka, RTV Slovenija), Branko Lenart, *Fotografski projekt Krkavče 1975–1986* (fotograf), Anemari Kekec in Črtomir Goznik, *Kulturna dediščina skozi fotografski objektiv štajerskega tednika in mikrofona radia Ptuj* (novinarka, fotograf, Štajerski Tednik), Boris Farič, *Topographia Sloveniae moderna* (fotograf, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož) in Žiga Koritnik, *Sardinski karneval* (fotograf).

V popoldanskih urah je potekala javna obravnava predloga Odloka o razglasitvi Obhodov kurentov za živo mojstrovino državnega pomena. Poleg tega je stekel tudi razgovor o uvrstitvi Obhodov kurentov na Unescov reprezentativni seznam. K temu je že v dopoldanskem delu srečanja pozvala Magdalen Tovornik, ki je poudarila, da se na Ptujju dobro zavedajo poslanstva ohranjanja nesnovne kulturne dediščine in je skrajni čas, da se država ter občina začneta intenzivno ukvarjati s tem, da se Obhodi kurentov uvrstijo na Unescov seznam. Nagovor je zaključila z mislijo, da je nastopil čas, da kurente delimo z vsem svetom, in pri tem lokalni skupnosti zagotovila podporo na nacionalni ravni. Po razpravi je bilo v Galeriji

Magistrat odprtje razstave fotografij Borisa Fariča, Andreja Furlana, Primoža Hienga, Stojana Kerblerja, Žige Koritnika, Branka Lenarta in Antona Mlakarja.¹⁵

Peto srečanje kulturne dediščine Slovenije, 12. 5. 2016
Nesnovna kulturna dediščina – sezname, zbirke, varovanje in predstavitev

Na posvetovanju¹⁶ sta mag. Anja Jerin in mag. Adela Pukl (Slovenski etnografski muzej) z referatom *Nesnovna kulturna dediščina Slovenije: izzivi in problematike po implementaciji Unescove Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine* predstavili delo Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine za obdobje 2011–2016. V omenjenih letih se je s pomočjo različnih medijev promovirala slovenska nesnovna kulturna dediščina in vzpostavilo uspešno sodelovanje z njenimi nosilci, kar se je odrazilo v zanimanju zainteresirane javnosti za vpis v Register. Med drugim je bilo poudarjeno, da se ne more oblikovati enotni vzorec za vpis enot v Register, saj so pri številnih elementih nesnovne kulturne dediščine v ospredju njihove specifičnosti, ki narekujejo dodatne raziskave in sklepanje kompromisov tako na terenu med nosilci te dediščine kot med strokovnjaki, ki to dediščino preučujejo.

Marina Cernetig (Inštitut za slovensko kulturo / Istituto per la cultura slovena, Špeter), dr. Špela Ledinek Lozej in dr. Mojca Ravnik (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU) so predstavile projekt *Zbirke kulturne dediščine med Alpami in Krasom (ZBORZBIRK)*, ki je bil financiran v Programu evropskega teritorialnega sodelovanja med Italijo in Slovenijo in je trajal od oktobra 2012 do marca 2015. Prijavitelj in vodilni partner je bil Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, partnerji pa so bili Univerza v Vidmu, Inštitut za slovensko kulturo v Špetru in občine Bardo, Tipana in Podbonesec v Italiji ter Gornjesavski muzej, Goriški muzej in občine Kobarid, Kanal ob Soči in Brda v Sloveniji. S projektom so želeli ovrednotiti in promovirati zbirke kulturne dediščine, ki so jih v preteklosti ustvarili v Kanalski dolini, Rezijski, Terski in Karnajski dolini, v Nadiških dolinah v Italiji,

15 KMETEC Dženana, 2015, str. 9.

16 Programski odbor srečanja so sestavljali Andrej Brence, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, dr. Jurij Fikfak in dr. Naško Križnar, dr. Ingrid Slavec Gradišnik, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, in Tanja Roženberger, Slovenski etnografski muzej.

←

Srečanje kulturne dediščine Slovenije, maj 2016. Foto: PMPO.

←

Marija Kozar-Mukič, Pomen za ohranjanje kulturne dediščine med Slovenci v Porabju, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, maj 2016.

←

Marko Smole, Čezmejna kulturna dediščina prebivalcev ob zgornji Kolpi in Čabranki v hrvaškem in slovenskem registru nesnovne kulturne dediščine – kako naprej?, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, maj 2016.

v Gornjesavski dolini, na Kobariškem, Liškem, Kambreškem, v dolini Idrijce, na Kanalskem in v slovenskih Brdih. Zasnovali so ga interdisciplinarno, s sodelovanjem etnologov, muzeologov in dialektologov, z upoštevanjem znanja, izkušenj in mnenj zbirateljev ter interesov lokalnih skupnosti. S projektom se je v regionalno mrežo združilo številne zasebne zbirke na obeh straneh državne meje, v Sloveniji in Italiji, ter jim omogočilo prepoznavanje v širšem okolju, zlasti v turistični ponudbi.

Svoje izkušnje pri evidentiranju in vrednotenju žive kulturne dediščine na območjih, na katerih živi slovenska manjšina v sosednjih državah, so predstavili mag. Martina Piko-Rustia, *Slovenska ledinska in hišna imena na Koroškem – pred sprejetjem v avstrijski nacionalni seznam nesnovne dediščine UNESCO in po njem* (Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, Celovec), Marija Kozar-Mukič, *Pomen za ohranjanje kulturne dediščine med Slovenci v Porabju* (Komisija za kulturo pri Državni slovenski samoupravi, Gornji Senik) in Marko Smole, *Čezmejna kulturna dediščina prebivalcev ob zgornji Kolpi in Čabranki v hrvaškem in slovenskem registru nesnovne kulturne dediščine – kako naprej?* (Etnološke zbirke Palčava šiša, Plešče).

O vprašanjih predstavitve kulturne dediščine so spregovorili Andrej Brence, *Tradicionalne pustne maske v Pokrajinskem muzeju Ptuj – Ormož* (PMPO), Kati Sekirnik, *Sodobna prizadevanja za celostni razvoj rokodelstva in izzivi ter priložnosti za prihodnost* (Rokodelski center DUO Škofja Loka), dr. Flavio Bonin, »Muzej solinarstva« v *Krajinskem parku Sečoveljske soline* (Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran), Branka Brcar, *Kam nas vodi dosedanji razvoj Dežele kozolcev?* (Dežela kozolcev, Šentrupert) in Sandra Jazbec, *Nekatere zamisli z grajsko dediščino na ptujskem območju: dvorec in park Turnišče* (podiplomska študentka etnologije in kulturne antropologije).¹⁷

17 BRENCÉ, Andrej, 2016.

Šesto srečanje kulturne dediščine Slovenije, 20. 5. 2017

Prehrana v Registru nesnovne kulturne dediščine in njeno certificiranje

K sodelovanju¹⁸ so bile povabljene skupine gospodinj, vpisane v nacionalni Register nesnovne kulturne dediščine: priprava prleške gibanice na Kogu in poprtnikov (božičnih kruhov) v Cerknici, Dobropolju, Loškem Potoku, Radečah, Sodražici, Svibnem in Velikih

←

Predstavitve priprave poprtnikov, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, maj 2017.

Foto: PMPO.

←

Razstava poprtnikov in prleške gibanice, Srečanje kulturne dediščine Slovenije, maj 2017. Foto: PMPO.

18 Programski odbor so sestavljali Andrej Brence, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, mag. Anja Jerin, mag. Adela Pukl, dr. Nena Židov, Slovenski etnografski muzej, in dr. Ingrid Slavec Gradišnik, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Laščah. Pred njihovo predstavitvijo, ki so jo popestrile z razstavo pekovskih izdelkov, so bila tri strokovna predavanja o zaščiti in varovanju prehranske dediščine, kot podlaga za kasnejšo izmenjavo mnenj. Predavali so dr. Lucijan Cencič in Vlasta Grašek, *Zaščita kmetijskih pridelkov in živil* (Direktorat za kmetijstvo, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS), dr. Nena Židov, *Certificiranje kulinarike in Unescova Konvencija o varovanju nesnovne kulturne dediščine* (Slovenski etnografski muzej) in dr. Maja Godina Golija, *O izkušnjah in spoznanjih pri raziskavah prehrane za potrebe nacionalnega Registra nesnovne kulturne dediščine* (Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU). Glede na pozitiven odziv sodelujočih in občinstva je zasnova srečanja dosegla svoj namen, kar je potrdila živahna razprava s številnimi vprašanji in odgovori o načinu, možnostih in težavah negovanja ter varovanja nesnovne kulturne dediščine, s katerimi se srečujejo nosilci, raziskovalci in zakonodajalci.¹⁹

LITERATURA

BENO Ana, 2013. Srečanje kulturne dediščine Slovenije, Preučevanje nesnovne dediščine na primeru pustnih šeg, *Glasnik SED* / 1, 2 2013, str. 160–161.

BRENCE, Andrej, 2016. Peto srečanje kulturne dediščine Slovenije 2016, Živa kulturna dediščina – sezname, zbirke, varovanje in predstavitve (ur. Andrej Brence), Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj.

BRENCE, Andrej, 2017. Šesto srečanje kulturne dediščine Slovenije 2017, Prehrana v Registru nesnovne kulturne dediščine in njeno certificiranje (ur. Andrej Brence), Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj.

JERIN Anja, ŽIDOV Nena, 2023. Uvod, *Register nesnovne kulturne dediščine (2008–2023)*, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, str. 10.

KMETEC Dženana, 2015. Srečanje kulturne dediščine, Kurentovanje v očeh fotografov, *Štajerski tednik*, 10. 2. 2015, leto 58, št. 11, str. 9.

KRIŽNAR Naško, 2010. Živa kulturna dediščina se predstavi (ur. Naško Križnar), Slovensko etnološko društvo, Ljubljana.

KRIŽNAR Naško, 2012. Povzetek uvodnih razmišljanj o posvetovanju Sodobni izzivi kulturne dediščine, 14. 2. 2012 /tipkopis/.

ŽIDOV, Nena, 2011. Od Unescove konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine do Registra nesnovne kulturne dediščine na Slovenskem, *Etnolog, Nova vrsta*, Ljubljana, letnik 21–72, številka 1, str. 281–292.

ŽIDOV, Nena, 2012. Predgovor, *Priročnik o nesnovni kulturni dediščini* (ur. Anja Jerin, Adela Pukl, Nena Židov), Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, str. 5–6.

Uradni list RS, št. 2/2008, 8. 1. 2008, Zakon o ratifikaciji Konvencije o varovanju nesnovne kulturne dediščine.

Uradni list RS, št. 102/2010, 17. 12. 2010, Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah.

Uradni list RS, št. 32/2016, 6. 5. 2016, Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o varstvu kulturne dediščine.

19 BRENCE, Andrej, 2017.

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AND MEETINGS OF THE CULTURAL HERITAGE OF SLOVENIA IN PTUJ IN THE YEARS 2012–2017

In 2003, the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage was adopted at the UNESCO General Conference. The domains of intangible heritage include oral traditions and folk literature, performing arts and presentations, customs and traditions, knowledge concerning nature and the environment, craftsmanship knowledge and skills. Slovenia ratified the Convention in January 2008. In the years 2009–2010, the task of Coordinator for the Protection of the Intangible Cultural Heritage was performed by the Institute of Slovenian Ethnology (ISE), SRC SASA. The Coordinator's task is to coordinate and propose the entry of intangible heritage into the National Register of the Intangible Cultural Heritage of Slovenia. Since 2011, the role of Coordinator was carried out by the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana.

In 2010, in the atrium of the SRC SASA in Ljubljana, the meeting *The Living Cultural Heritage Presents Itself* took place, showcasing eighteen bearers or elements of intangible cultural heritage. The successful meeting aroused much interest in professional circles and the general public. Thus, the Municipality of Ptuj decided to host the meeting in 2012 as an event within the framework of *Kurentovanje*, the international Carnival festival in Ptuj. One of the reasons for this decision was to permanently emphasise the exceptional importance of the *Kurent* as a part of Slovenian cultural heritage and to obtain the agreement of experts and other members of the public for its nomination for possible inscription on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. This goal was achieved at the meeting in 2015 when an initiative was taken to nominate the *Door-to-door rounds of Kurenti* to the UNESCO list. Meetings in the years 2012–2015 were held at the ceremonial hall of Ptuj Castle. The *Bistra Ptuj Science and Research Centre* carried out coordination of the consultations. The content and expertise were provided by the Institute of Slovenian Ethnology (ISE) SRC SASA, the Coordinator for the Protection of the Intangible Cultural Heritage at the Slovene Ethnographic Museum and the Ptuj Ormož Regional Museum. The meetings in 2014–2015 were held under the auspices of the Slovenia National Commission for UNESCO.

In 2016 and 2017, the Ptuj Ormož Regional Museum took over the organisation and financing of the meetings held in the Mihelič Gallery. Another change was that the consultations were not tied to the time of Kurentovanje. Professionalism and content were still ensured by the Coordinator for the Protection of the Intangible Cultural Heritage at the Slovene Ethnographic Museum, the Institute of Slovenian Ethnology (ISE) SRC SASA and the Ptuj Ormož Regional Museum.

The basic guideline in creating the contents of all six meetings in the years 2012–2017 was to connect creators, researchers and users of cultural heritage, to take into account different views on issues of cultural heritage, issues of research, safeguarding, use and modification of cultural heritage, both on a personal and institutional level. The meeting in 2017 was the last since it was not possible to obtain programme funds for the organisation of the following ones. The topics of the meetings were: *Contemporary challenges of cultural heritage*, February 2012; *Examining intangible heritage on the example of Carnival customs*, February 2013; *The role of cultural heritage in the development of places and regions*, February 2014; *Cultural heritage in the eyes of photographers and journalists*, February 2015; *Intangible Cultural Heritage - Registers, Collections, Safeguarding and Presentation*, May 2016 and *Food in the Register of the Intangible Cultural Heritage and its Certification*, May 2017.

IVA CIGLAR

kustodinja arheologinja
Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
iva.ciglar@pmpo.si

Preselitev arheološkega gradiva in izvedba arheoloških raziskav na dvorišču dominikanskega samostana – EŠD 588 v okviru restavratorske obnove mestnega obzidja

UVOD

V prizadevanju za oživitev in zaščito kulturne dediščine mesta Ptuj je Mestna občina Ptuj je leta 2022 izvedla obsežen projekt, ki se je osredotočal na revitalizacijo zgodovinskih prostorov ob Dominikanskem samostanu.¹

Projekt je vključeval temeljito prenovo – konservacijo in restavracijo – srednjeveškega obzidja ter preureditev zahodnega

¹ Projekt MO Ptuj je vključil celostno ureditev prostora na zaščitenem območju kulturnega spomenika Ptuj – Dominikanski samostan (EŠD 588), na parcelah 1334 in 1335, k. o. Ptuj.

Pogled na obravnavano lokacijo in pomožne lope pred rušenjem.

Vir: <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>

dvorišča Dominikanskega samostana v sodobno mestno prizorišče. S prenovo obzidja in revitalizacijo tega zapostavljenega prostora je Mestna občina Ptuj želela ustvariti trajnostni kulturni turizem, povezan z različnimi dejavnostmi Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož, Arheološkim parkom Poetovio, Zgodovinskim arhivom na Ptujju ter Grajskim gričem.²

Arheološki oddelek Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož (PMPO) je na naročilo Mestne občine Ptuj opravil ključne pripravljalne dejavnosti za nadaljnjo izvedbo projekta.³

Zahodni del obzidja je omejeval neurejen in zanemarjen prostor z dotrajanimi objekti (lopami), ki so ovirali jasno predstavo nekdanjega zunanjega mestnega obzidja, samostanskega dvorišča ter roba mestnega jedra.

2 Krajnc, S. in S. Kašman, 2021, 6–12.

3 Vezano na kulturnovarstveno soglasje (št. 35107-0065/2017/6/SMM z dne 27. 1. 2021) za *Konservatorsko-restavratorske posege na delu mestnega obzidja za Dominikanskim samostanom*, parcelna št. 1334, 1335, k. o. Ptuj, po projektni dokumentaciji: *Ocena stroškov konservatorsko-restavratorskih posegov na delu mestnega obzidja za Dominikanskim samostanom na Ptujju*, GNOM ohranjanje kulturne dediščine, 19. 1. 2021, št. ponudbe 008/2021. KVS št.: 35107-0065/2017/6/SMM z dne 27. 1. 2021.

→
Pogled na pomožne lope na zahodnem dvorišču Dominikanskega samostana.
Foto: I. Ciglar

→
Pogled na mestno obzidje in izvajanje arheoloških raziskav po odstranitvi lop.
Foto: I. Ciglar

Za učinkovito prenavo je bilo treba najprej odstraniti te objekte, očistiti prostor in pripraviti temelje za nadaljnje restavratorsko-konservatorske posege. Prva faza projekta je obsegala izpraznitev pomožnih lop, ki so služile kot skladišče za arheološko gradivo in drug material. Sledile so arheološke raziskave.⁴ Preliminarne ugotovitve Zavoda za varstvo kulturne dediščine, Območne enote Maribor, so pokazale, da je arheološki pregled ključen za določitev smernic pri obnovi mestnega obzidja in s tem povezano uspešno nadaljevanje projekta revitalizacije zgodovinskega območja.⁵

PREGLED RAVNANJA IN ARHIVIRANJA GRADIVA Z ARHEOLOŠKIH
NAJDIŠČ V POMOŽNIH LOPAH NA ZAHODNEM DVORIŠČU
DOMINIKANSKEGA SAMOSTANA V PRETEKLIH DESETLETJIH

Lope so v preteklih desetletjih služile kot začasni prostori za odlaganje arheološkega gradiva, ki zaradi prostorske omejitve ni moglo biti shranjeno v prenatrpanih depojih. Zahtevno ravnanje s težkim rimskodobnim materialom in skrb za dolgotrajno ohranjanje arheološkega gradiva, kot je namakanje arheološkega lesa v kadeh z demineralizirano vodo, sta narekovala uporabo lop kot nujne rešitve.

Pomanjkanje zapisnikov, sklepov ali poročil o zbiranju in odlaganju gradiva v lopah je onemogočalo natančno določitev, kdaj je bil prvi material shranjen v teh prostorih, iz katerega arhiva najdišča izhaja ali kdo je bil odgovoren za to nalogo. Kljub odsotnosti dokumentacije pa je jasno, da so lope imele ključno vlogo pri začasnem shranjevanju pomembnega arheološkega gradiva, dokler naj ne bi bili zagotovljeni primerni pogoji za njegovo trajno hrambo in nadaljnjo strokovno obdelavo – kar pa še do danes ni uresničeno.

Največji del gradiva je predstavljal rimski opečnati material. Med njim so bile opeke, označene z inventarnimi številkami, ki so služile kot konstrukcijske obloge grobov in so jih inventarizirali muzejski arheologi izkopavalci v sklopu grobnih celot. Podatki o tem so zabeleženi v ročnih inventarnih knjigah. Po preselitvi

.....
4 Raziskave je sofinanciralo Ministrstvo za kulturo RS. Pri raziskavah je sodelovalo podjetje MIBA gradnje, d. o. o. Konservatorska dela na mestnem obzidju je izvedel B. Korošec (Benjamin Korošec s. p.). Fotogrametrijo mestnega obzidja je izvedla Skupina Stik.

5 Menoni Muršič, S. in G. Gerlič, 2020, 4.

arheoloških depojev iz Dominikanskega samostana leta 2011 so se te opeke pomešale z nepopisanimi ali delno popisanimi opekami, kar je povzročilo težave pri njihovem natančnem prepoznavanju in nadaljnji obdelavi.⁶

PRIPRAVA IN ORGANIZACIJA PRVE FAZE DEL: ODSTRANITEV POMOŽNIH LOP IN USTVARJANJE POGOJEV ZA USPEŠNO IZVEDBO

V prvi fazi del je bilo treba najprej odstraniti pomožne lope, kar je zahtevalo izpraznitev teh prostorov.⁷ Da bi nalogo opravili kar se da uspešno, so bili sklicani delovni sestanki, na katerih so se določile ključne naloge in prioritete. Pripravljen je bil tudi celovit načrt z varstvenimi in tehničnimi ukrepi za zaščito arheoloških najdb ter zagotovitev varnosti vseh sodelujočih pri izvedbi del.⁸

V času predpriprav so bile lope v derutnem stanju: strešna kritina se je luščila, notranjost pa je bila močno zanemarjena in umazana. Prostori so bili preplavljeni z različnimi odpadki in neurejenimi materiali, kar je dokaj oteževalo delo. Arheološko gradivo, smeti ter neuporabni predmeti so bili natrpani po vseh kotičkih, kar je zahtevalo obsežno čiščenje in organizacijo. Tako je bilo treba vložiti dodatni trud in čas za pravilno sortiranje, čiščenje ter zaščito gradiva pred selitvijo.⁹

.....
6 Dogodke, povezane z zbiranjem gradiva v lopah v preteklih desetletjih, je razjasnila višja dokumentalistka AO V. Lešnik, ki je opisala dejavnosti in identificirala odgovorne arheologe.

7 Objekte je odstranilo podjetje TDM INVEST, d. o. o., Prešernova ulica 30, 2250 Ptuj; št. projekta: 28054-21-K/AP, oktober 2021, s Konservatorsko restavratskimi posegi na delu mestnega obzidja – Mestna občina Ptuj.

8 Uvodni operativni sestanek je bil 11. januarja 2022, prisotni so bili: I. Ciglar, L. Pukšič, V. Pondelak, N. Fekonja in M. Žuran iz PMPO ter predstavniki podjetij Žuran, d. o. o., in TDM INVEST, d. o. o. Na drugem delovnem sestanku, 14. januarja 2022, so bile v sodelovanju s podjetjem Žuran, d. o. o., določene tehnične in logistične smernice za prenos gradiva. Zagotoviti je bilo treba varnostno in ustrezno ravnanje z gradivom ter oddajo odpadkov v skladu s predpisi: Oddaja gradbenih in drugih odpadkov v skladu s predpisom, ki ureja ravnanje z odpadki (Url. RS, št. 34/2008 z dne 7. 4. 2008).

9 Pri tovrstnih delih je bila zagotovljena tudi zunanja podpora študentov: Gašper Gomilšek, Marko Koren, Nejc Tomasino in Vid Žirovnik.

Pogled v notranjost lop je razkril njihovo zanemarjeno stanje.
Foto: I. Ciglar

OPIS IZVEDENIH DEL

Pri praznjenju pomožnih lop je bilo ključno natančno načrtovati in uskladiti premikanje večtonskega gradiva. Posebno pozornost je bilo treba nameniti zaščiti gradiva med prenosom, saj je bilo doslej shranjeno v neprimernih pogojih, brez ustrezne zaščite pred vlago, s temperaturnimi nihanji in drugimi škodljivimi dejavniki. Zato je bilo treba skrbno določiti primerno mesto za shranjevanje gradiva, ob upoštevanju njegove teže in obsega.¹⁰

Izpraznitev prostorov je vključevala naslednje korake:

- **Ločeno zbiranje odpadkov:** Odpadki so bili že med pobiranjem razvrščeni po kategorijah, kot so plastična embalaža, papir, steklo in mešani odpadki.
- **Izločitev nevarnih odpadkov:** Izločeni so bili odlomki korodiranih železnih predmetov, stare baterije, elektronski odpadki, azbestni material in drugi potencialno nevarni materiali.
- **Organizacija prenosa materiala:** Prenos materiala je bil skrbno načrtovan, da bi se izognili težavam med premikanjem. Upoštevana je bila teža in obseg gradiva, določilo se je ustrezno mesto za njegovo varno shranjevanje v prihodnje.

.....
¹⁰ Ciglar, I., 2022. Prvo delovno poročilo AO PMPO.

→
Razvrščanje gradiva
po klasifikacijskih
razredih.
Foto: I. Ciglar

→
Za selitev
večtonskega gradiva
je bilo uporabljeno
mehansko dvigalo.
Foto: I. Ciglar

SPECIFIČNE NAJDBE

Med delom je bila odkrita vrsta materialov in najdb, ki so potrebovali posebno obravnavo:

- **Gradbeni material brez uporabnih oznak:** večinoma tegule, imbreksi, tubulusi in tlakovci brez označb o najdišču, letu izkopavanja ali izvajalcih arheoloških raziskav.
- **Vrečke z vzorci (kost, oglje):** velika večina vzorcev (98 %) ni bila ustrezno obdelana in shranjena v skladu s strokovnimi standardi.
- **Klimatsko občutljive najdbe:** arheološki les iz mokrega okolja je občutljiv material, ki je zahteval hitro konservatorsko obravnavo in prenos v varno okolje.¹¹
- **Mavčni odlitki rimskih lončarskih peči:** peči in odlitek rešetke rimske okrogle peči za keramiko so bili premazani z mivko in lepilom, saj so bili pripravljene za muzejske razstave kot replike.¹²

Gradbeni material brez ustreznih označb. Foto: I. Ciglar

11 Pri vprašanju, kako ravnati z mokrim lesom, sta na pomoč priskočila kolega iz konservatorsko-restavratorskega oddelka PMPO, dr. Eva Illec in dr. Boštjan Roškar. Restavratorski center je prevzel gradivo in ga po potrebnih konservatorskih posegih vrnil AO PMPO v trajno hrambo. Postopek so usklajevale dr. Katja Kavkler, dr. E. Illec in I. Ciglar.

12 Ustno izročilo kustosinje M. Vomer Gojkovič, 2024.

→
Vrečke z vzorci so
bile hranjene v
neprimernih pogojih.
Foto: I. Ciglar

→
Namakanje
arheološkega
lesa v kadeh z
demineralizirano
vodo. Foto: I. Ciglar

→
Mavčni odlitki rimskih
lončarskih peči.
Foto: I. Ciglar

STATISTIČNI PREGLED MATERIALA

Primarni pregled skladiščenega materiala je pokazal naslednje:

- **Reprezentativno arheološko gradivo (30 %):** Ta del je vključeval že dokumentirane arheološke najdbe, kot so opeke (tegule, imbreksi, tlakovci). Gradivo je delno inventarizirano in ima potencial za nadaljnje študije ter analize.
- **Neizpovedni gradbeni material (40 %):** Ta segment je obsegal poškodovane ali še ne dovolj natančno razvrščene gradbene elemente. Material, katerega funkcija ali namen še ni povsem jasen, bo potreboval dodatno analizo za razumevanje pomena.
- **Različni odpadki (30 %):** Mešani materiali, ki so se nakopičili skozi čas in so brez neposrednega arheološkega pomena (obrabljene kartonske škatle, korodirane kovinske konstrukcije, polomljeno steklo, vreče, napolnjene z zemljo, za flotacijo brez oznak, neuporabni plastični zabojniki in drugi poškodovani arheološki rekviziti).

Ta pregled je pokazal potrebo po nadaljnji klasifikaciji in obdelavi gradiva, kar bo povečalo raziskovalni potencial in zaščito arheoloških najdb v prihodnje.¹³

SISTEMATIČNA KLASIFIKACIJA ARHEOLOŠKEGA GRADIVA

Po koncu čiščenja lop so arheologi začeli sortirati arheološko gradivo. Material so razvrstili v klasifikacijske razrede, pri čemer so upoštevali vrsto gradiva, arhitekturno dekoracijo in stopnjo ohranjenosti. Gradivo se je sistematično kategoriziralo, kar je omogočilo pripravo za naslednje korake. Zloženo je bilo v plastične zabojnike, nameščeno na lesene palete, prekrito z vodoodporno folijo in dodatno ovito z močnejšo folijo za stabilnost ter zaščito med prenosom v nov prostor.¹⁴

Gradivo je bilo razvrščeno glede na uporabo v rimskem gradbenem kontekstu:

- **Kamnito gradivo:** fragmenti arhitekture iz marmorja, žrmlje, mlinski kamen.

13 Primarni pregled arheološkega gradiva sta izvedla kustosinja arheologinja I. Ciglar in arheolog muzejski sodelavec dokumentalist L. Pukšič.

14 Pukšič, L. 2022, Prvo delovno poročilo AO PMPO.

→ Razvrščeno gradivo je bilo skrbno pripravljeno ter zloženo in postavljeno na lesene palete.

- **Tegule:** razvrščene so bile po dimenzijah, stopnji ohranjenosti in dekorativnih elementih. Nekatere so imele pečatne odtise s simboli legij, druge so kazale odtise živalskih stopinj, nekaj pa jih je bilo okrašenih z geometrijskimi vzorci ali drugimi motivi. Ta klasifikacija je omogočila boljše razumevanje njihovega izvora, uporabe in zgodovinskega konteksta.
- **Imbreksi in opeke:** razvrščeni po dimenzijah in stopnji ohranjenosti.
- **Tlakovci:** različne vrste tlakovcev za tlakovanje tal, razvrščeni glede na obliko in velikost (manjši šestkotni, večji okrogli, večji kvadratni).
- **Drugo arheološko gradivo:** glinene uteži za statve, shrambene posode (amfore), cevi ipd.
- **Odlomki gradbenega materiala:** večji odlomki gradbenega materiala, ki so presegali velikost plastičnega zabojnika.

Sistematična klasifikacija arheološkega gradiva je omogočila natančno razdelitev materiala, kar bo olajšalo pripravo na naslednje faze raziskave – omogočilo bo podrobnejšo analizo rimskodobnih opek, pripomoglo k boljšemu razumevanju zgodovinskih kontekstov ter povečalo učinkovitost raziskovalnega potenciala zbranega gradiva.

← Tegule ali deli tegul s pečati s simboli legij, odtisi živalskih stopinj, geometrijskimi vzorci in drugimi motivi.
Foto: I. Ciglar

← Glinene uteži za statve.
Foto: I. Ciglar

← Deli amfor, keramičnih cevi in drugega arheološkega gradiva.
Foto: I. Ciglar

→
Gradivo, ki je presegalo velikost zabojnikov.
Foto: I. Ciglar

ZAKLJUČEK PRVE FAZE DEL: PRESELITEV GRADIVA V KLET KOMBINATA

Po klasifikaciji arheološkega gradiva je bilo le-to previdno preseljeno v klet kombinata na Muzejskem trgu 2. Skrbno je bilo zloženo na palete in postavljeno v spodnjem delu kleti, pri čemer so bili vsi postopki za njegovo zaščito dosledno upoštevni.¹⁵ V kleti so shranjeni tudi mavčni odlitki rimskih lončarskih peči in odlitek rešetke rimske okrogle peči za keramiko.

→
Pogled v klet kombinata prikazuje prenos gradiva in njegovo končno mesto hrambe.
Foto: I. Ciglar

¹⁵ Načrt *Položaj zabojev v kleti kombinata na Muzejskem trgu 2* je naredil muzejski sodelavec dokumentalist Luka Pukšič, 2024.

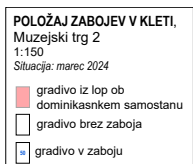
← Rimskodobne strešne opeke, tegule, so zložene in pospravljene načasno ustrezno mesto. Foto: I. Ciglar

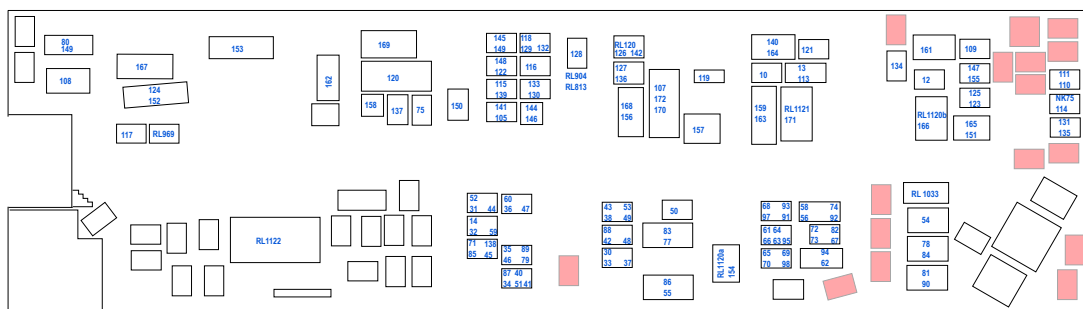
← Zloženo kamnito gradivo, mavčni odlitki lončarskih peči ipd. Foto: I. Ciglar

← Arheološko gradivo je postavljeno na palete, dokler ne bo mogoče urediti trajnejšega shranjevanja. Foto: I. Ciglar

S tem so bili zagotovljeni minimalni pogoji za hrambo arheološkega gradiva, dokler se ne vzpostavijo primerni pogoji za njegovo trajno shranjevanje in nadaljnjo strokovno obdelavo.

↑
Natančni položaj zabojnikov - palet s preseljenim arheološkim gradivom. Načrt je izdelal L. Pukšič.

DRUGA FAZA PROJEKTA: ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA NA ZAHODNEM DELU DOMINIKANSKEGA DVORIŠČA

Po izpraznitvi prostorov, rušenju pritličnih objektov in uspešni preselitvi gradiva na novo mesto hrambe se je projekt preusmeril na drugo fazo – izvedbo arheoloških raziskav na območju zahodnega dominikanskega dvorišča.¹⁶ Ta korak je bil nujen za nadaljevanje revitalizacije zgodovinskega območja, saj je omogočil temeljit pregled in dokumentacijo vseh arheoloških ostalin, ki bi lahko vplivale na načrtovane posege. Raziskave so vključevale sistematično analizo stratigrafije tal, identifikacijo in katalogizacijo vseh najdb ter pripravo načrtov za nadaljnje gradbene posege.¹⁷

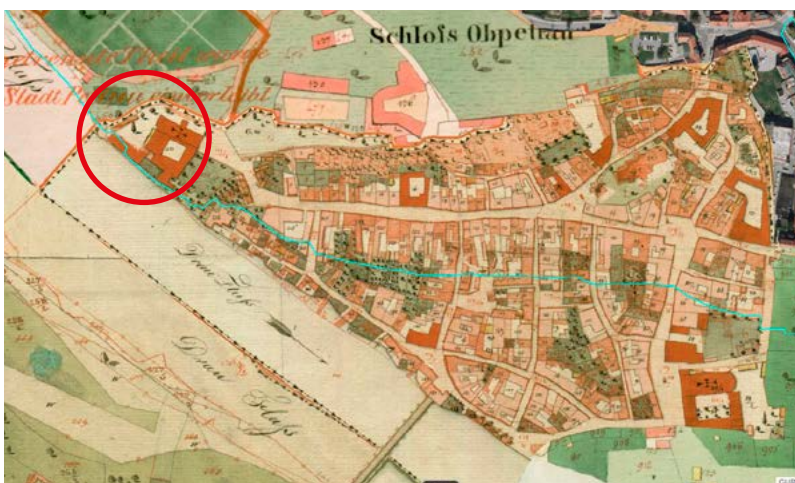
¹⁶ Ciglar, I. in L. Pukšič, 2022, Poročilo o predhodni arheološki raziskavi – arheološke raziskave ob gradnji na parc. št. 1334 in 1335 obe k.o. 400 Ptuj zaradi obnove in revitalizacije zahodnega dvorišča Dominikanskega samostana – konservatorsko restavratorski posegi na delu mestnega obzidja. – Ptuj, 2022.

¹⁷ Arheološke raziskave ob gradnji na območju parc. št. 1334 in 1335, k. o. Ptuj, je izvedla ekipa Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož pod vodstvom univ. dipl. arheologinje Ive Ciglar in pod strokovnim nadzorom konservatorja dr. Andreja Magdiča iz ZVKDS, OE Maribor. Dela so potekala v maju in juniju 2022, na podlagi zahteve Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Maribor iz kulturnovarstvenih pogojev št. 35107-0065/2017/10-AM in kulturnovarstvenega soglasja za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline Ministrstva za kulturo št. 62240-216/2022-3340-2 z dne 21. 4. 2022. Obravnavano območje je v register nepremične kulturne dediščine vpisano kot Ptuj – Dominikanski samostan (EŠD 588), Ptuj – Mestno jedro (EŠD 580) in Ptuj – Arheološko najdišče Levi breg (EŠD 9155).

ZGODOVINSKI PREGLED RAZISKOVANEGA OBMOČJA

Dominikanski samostan na Ptuj je bil ustanovljen leta 1230 na pobudo salzburškega nadškofa Eberharda II., ob podpori Matilde, vdove Friderika III. Samostan je svoje premoženje pridobival z darovi cerkvenih in posvetnih dostojanstvenikov ter lokalnih plemičev. V 15. stoletju je povečal svojo posest z odkupninami in dedovanjem po smrti zadnjega ptujskega gospoda Friderika IX. Njegov oče Bernard je leta 1399 določil, da v primeru izumrtja moške linije družine pripadajo njegove posesti ptujskim dominikancem in minoritom. Zaradi sporov med samostanoma je cesar Friderik III. leta 1461 razdelil posesti.¹⁸

S predhodnimi arheološkimi raziskavami je bilo ugotovljeno, da je bilo območje samostana neprekinjeno in intenzivno poseljeno že od rimskega obdobja naprej.¹⁹ Okrog samostanskega kompleksa, ob vznožju Grajskega griča in ob Panorami se je raztezalo tržno ter upravno središče klasične mestne samouprave. Starejša arheološka izkopavanja so na tem območju pred samostanom odkrila napis: »*Templum dei solis invicti Mithrae Aurelius Iustinianus vir perfectissimus dux labefactatum restituit (CIL III 4039)*«. Besedilo nakazuje, da je bilo svetišče posvečeno Sončnemu bogu Mitri in da ga je obnovil Aurelius Iustinianus. Kmalu po tem odkritju se je pojavila domneva, da je bilo svetišče postavljeno pod Grajskim gričem, ob robu Muzejskega

← Dominikanski samostan in območje arheoloških raziskav na franciscejskem katastru za Štajersko v začetku 19. stol. V rdečem krogu je označeno obravnavano območje pri arheoloških raziskavah (vir: <https://gisportal.gov.si/portal/apps/webappviewer/index.html?id=df5b0c8a300145fda417eda6b0c2b52b>).

18 Vnuk, B. 1997, 190–199.

19 Lazar, E. 2013, 33.

trga. Na tej lokaciji so arheologi odkrili temelje, zgrajene iz kvadrov rdečega marmorja. Verjetno je bil del tega gradiva uporabljen pri gradnji samostana do leta 1250, medtem ko je bil preostali material kasneje vključen v gradnjo mestnega obzidja.²⁰

S franciscejskega katastra je razvidno, da je bila okolica Dominikanskega samostana ter obravnavanega območja arheoloških raziskav v 19. stoletju delno naseljena z zidanimi in lesenimi hišami s pripadajočimi vrtovi. Preostali del območja je bil pretežno pokrit z njivskimi površinami in travniki ali pašniki.

IZVEDBA ARHEOLOŠKIH RAZISKAV

Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Maribor, je v preliminarnih ugotovitvah ocenil, da je arheološki pregled ključen za določitev natančnih smernic pri obnovi mestnega obzidja. Pregled in stavbna analiza zida sta razkrila podrobnosti o gradbenih tehnikah, materialih, fazah gradnje in ohranjenosti obzidja, kar je omogočilo ustrezno načrtovanje konservacije in s tem varovanje kulturne dediščine. Šele na tej podlagi je bilo mogoče obnovo izvesti v skladu s strokovnimi standardi in smernicami.²¹

Območje raziskav je bilo razdeljeno na dva dela: območje I in območje II.

Območje I je zajemalo notranjost polkrožnega renesančnega stolpa (rondel)²², kjer so se začele arheološke raziskave.

Pred začetkom del je bilo območje rondela poraščeno s travo, obzidje pa je prekrival bršljan. Dostop do rondela je bil mogoč skozi ožji prostor med modernima prizidkoma, od katerih so severnega med obnovitvenimi deli že porušili.²³

.....
20 Vnuk, B. 1997, 201.

21 Menoni Muršič, S. in G. Gerlič, 2020, 4.

22 Obrambna struktura s polkrožnim zaključkom, ki na zahodu izstopa s tlorisa obzidja Dominikanskega samostana. Po B. Vnuku (2014, Nove najdbe in spoznanja o gradbeni in umetnostni podobi nekdanjega ptujskega dominikanskega samostana (2011–2013). – *Časopis za zgodovino in narodopisje* 85. n. v. 50, str. 56) gre za rondel, ki je bil zgrajen v renesansi, kot del ptujskega mestnega obzidja. Po zasnovi je to bastija, grajena iz opeke.

23 Ciglar, I. in L. Pukšič, 2022, *Ogled terena pred izvedbo konservatorsko-restavratskih posegov na delu mestnega obzidja za Dominikanskim samostanom*. – Drugo delovno poročilo AO PMPO, Ptuj.

←
Območje I

←
Pogled proti vzhodu,
na notranjost
rondela, kjer sta bila
pred arheološkimi
raziskavami vrt in
prostor za sušenje
perila. Foto: L. Pukšič

Splošna stratigrafska slika temelji na opisih stratigrafskih sekvenc, pridobljenih z izkopom testnega jarka. Pod odstranjenim travnatim vrtom so bila dokumentirana različna novoveška nasutja, mlajšega nastanka kot samo polkrožno obzidje rondela. Slednje je bilo grajeno izključno iz opeke, vezane s sivkasto malto. S poglobitvijo jugozahodnega dela testnega jarka je bil pridobljen vpogled v del strukture obzidja in njegovih arhitekturnih elementov. Ugotovljeno je bilo, da gre za strelnico ali strelno lino – režo v zidu, ki je bila v srednjem veku običajno zgrajena iz klesancev, kasneje zidana. Namenjena je bila streljanju, pri čemer je bila njena oblika odvisna predvsem od vrste orožja, za katero je bila zasnovana. V tem primeru se zdi, da je bila strelnica prilagojena za top. Na dnu jarka je ležal večji marmorni del rimskega spomenika. Lahko da je klesanec del pepelnice ali sarkofaga. Ta je bil ponovno uporabljen kot spolija za utrjevanje hodne površine pred nišo za strelno lino.

→
Pogled na notranje lice obzidja s strelno lino ter ostanki utrditve, ki pripada najmlajši fazi hodne površine rondela (SE11). Stratigrafske enote (SE) so temeljni del arheološkega dokumentiranja, ki omogočajo razumevanje zaporedja plasti.
Foto: L. Pukšič

Detajlni pogled na strelno lino.

Foto: L. Pukšič

Detajlni pogled na marmorni del rimskodobnega spomenika.

Foto: L. Pukšič

Območje II: zahodno dvorišče Dominikanskega samostana ob srednjeveškem obzidju

Raziskovalno območje II je zajemalo zahodno dvorišče samostana, v neposredni bližini srednjeveškega obzidja. Arheološke raziskave so se osredotočale na vzhodno stran obzidja, v dolžini 50 m in širini 5 m. Območje je bilo razdeljeno na pet enot. Najprej je bil izveden strojni odriv vrhnje premešane plasti, do globine največ 0,30 m. Temu je sledilo ročno strganje plasti in čiščenje odkritega dela srednjeveškega mestnega obzidja. Dokumentarni so bili temelji objektov, zgrajenih v prejšnjem stoletju. Po vsej verjetnosti so bili odkriti ostanki prve faze uporabe prizidka na obzidju. Ta faza je vključevala betonsko hodno površino, razdeljeno z več kanali. Nekateri kanali so v svojem polnilu ohranili lesene ostanke, medtem ko so bili širši kanali brez lesenega polnila usmerjeni proti greznici.

Zaradi omejene, dokaj plitve globine izkopavanj, ki je bila zadostna le za izpeljavo trenutnega projekta, ni bilo mogoče raziskati in dokumentirati sledi iz starejših obdobj. Tako so pomembni podatki iz preteklih faz, ki bi lahko prispevali k celovitejši sliki zgodovine tega območja, ostali neodkriti.

→

Pogled proti jugozahodu na ročno čiščenje površine Z1 in Z2.

Foto: L. Pukšič

← Pogled proti severu na ostanke hodne površine prve faze modernega prizidka. Bela črtkana črta označuje steno med prizidkoma, rdeča pa lego septične jame. Foto: L. Pukšič

← Očiščeno območje II razkriva ostanke objektov, ki so se nahajali pod odstranjenimi lopami. Foto: L. Pukšič

← Ročno očiščena površina na prostoru zrušenega pritličnega objekta na območju II. Foto: L. Pukšič

DROBNO ARHEOLOŠKO GRADIVO

Odkritih je bilo precej odlomkov keramičnih posod, pečnic in drugih keramičnih izdelkov, ki segajo od recentnih do novoveških časov. Med najdbami sta izstopali dve pipi. Prva ima na levi strani tulca žig proizvajalca z napisom E · STIASNY KREMNITZ, nad njim pa krožni odtis. Na desni je žig grba mesta Kremnica (?). Ta pipa je bila najverjetneje proizvedena v delavnici mojstra E. Štiasnega v sredini 19. stoletja.²⁴ V isti plasti je bila najdena še ena pipa, vendar brez tulca, kar onemogoča natančnejšo identifikacijo. Edini prepoznavni element je rastlinski motiv, ki ne omogoča dodatne analize ali podrobnejše primerjave.²⁵

Poleg tega so bili najdeni posamezni stekleni in kovinski predmeti, odlomki živalskih kosti ter številni odlomki gradbenega materiala, kot sta malta in opeka. Obenem je treba opozoriti, da drobno arheološko gradivo skoraj zagotovo ni bilo odkrito v svoji primarni stratigrafski legi, temveč je na to območje prišlo kasneje z gnojenjem ali smetenjem.

→

Novoveško
keramično bivalno
posodje, odkrito na
območju I.
Foto: I. Ciglar

24 Bielich, Soják 2019, 188–189.

25 Povzeto po izvlečku iz preučevanja L. Pukšič, 2020, *Pipa za kajenje tobaka*.

←
Drobno gradivo,
odkrito na območju
II. Foto: I. Ciglar

←
Odlomka novoveških
pip 1 in 2, odkrita na
območju I.
Foto: I. Ciglar

SKLEP

↑
Arheološke raziskave v zahodnem delu Dominikanskega samostana.

Foto: L. Pukšič

Danes je del mestnega obzidja predstavljen kot ključni element kulturne dediščine Ptuja, ki priča o bogati zgodovini in razvoju mestnega jedra. Arheološka odkritja prispevajo k razumevanju zgodovinskega razvoja mesta, saj obiskovalcem in raziskovalcem nudijo dragocen vpogled v preteklost, dokumentirajoč sledove prejšnjih življenj.

Pomembnost tega območja ni le v razumevanju zgodovinskega razvoja mesta, temveč v ohranjanju kulturne identitete in zgodovinskih vrednot, ki bogatijo tako sedanost kot prihodnost Ptuja.

LITERATURA

- Bielich, M., Soják, M. 2019, Nálezy hliněných fajok zo Spiša. Clay Pipes from Spiš Region. – *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 65, 179–206.
- Ciglar, I. 2022, *Poročilo o izvedbi storitve prenosa arheološkega gradiva v okviru odstranitve pritličnih objektov – lop na zahodnem dvorišču Dominikanskega samostana na Ptuj (EŠD 588)*. – Prvo delovno poročilo AO PMPO, Ptuj.
- Ciglar, I. in L. Pukšič, 2022, *Ogled terena pred izvedbo konservatorsko-restavratorskih posegov na delu mestnega obzidja za Dominikanskim samostanom*. – Drugo delovno poročilo AO PMPO, Ptuj.
- Ciglar, I. in L. Pukšič, 2022, *Poročilo o predhodni arheološki raziskavi – arheološke raziskave ob gradnji na parc. št. 1334 in 1335, obe k. o. 400 Ptuj, zaradi obnove in revitalizacije zahodnega dvorišča Dominikanskega samostana – konservatorsko-restavratorski posegi na delu mestnega obzidja*. – Ptuj, 2022.
- Menoni Muršič, S. in G. Gerlič, 2020, *Preliminarne ugotovitve in izhodišča za obnovo in prezentacijo obzidja za Dominikanskim samostanom na Ptuj (št. 35107-0654/2019/7/SMM)*. – MO Ptuj, Kabinet župana, Ptuj.
- Krajnc, S. in S. Kašman, 2021, *Restavratorski posegi na mestnem obzidju*. Dokument identifikacije investicijskega projekta. Številka: 351-825 / 2020. – Mestna občina Ptuj, Kabinet župana, Ptuj.
- Lazar, E., 2014, *Arheološke zaščitne raziskave ob obnovi Dominikanskega samostana na Ptuj*. Arheologija v letu 2013, Strokovno srečanje Slovenskega arheološkega društva, Ljubljana, Mestni muzej Ljubljana MGML, 6.–7. marec 2014, Zbornik povzetkov, 33, Ljubljana.
- Pukšič, L. 2022, *Čiščenje objektov ob obzidju Dominikanskega samostana, pred njihovo rušitvijo*. – Prvo delovno poročilo AO PMPO, Ptuj.
- Vnuk, B., 1997, Stavbnozgodovinski razvoj nekdanjega dominikanskega samostana na Ptuj v srednjem veku 1230–1500, v. Časopis za zgodovino in narodopisje 2. Maribor, 185–216.
- Vnuk, B., 2014, Nove najdbe in spoznanja o gradbeni in umetnostni podobi nekdanjega ptujskega dominikanskega samostana (2011–2013). Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 85 = n. v. 50, številka 1/2, str. 55–105. Univerza v Mariboru, Zgodovinsko društvo v Mariboru, Maribor.

RELOCATION OF ARCHAEOLOGICAL MATERIAL AND CONDUCT OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN THE COURTYARD OF THE DOMINICAN MONASTERY - EŠD 588 WITHIN THE FRAMEWORK OF THE RESTORATION OF THE CITY WALLS

In 2022, the Municipality of Ptuj implemented an extensive project to revive and protect cultural heritage, focusing on revitalising the historical premises next to the Dominican monastery.

The project included conserving and restoring the medieval walls and the conversion of the western courtyard of the Dominican monastery into a modern urban scene.

The western part of the walls was surrounded by an unkempt and neglected area with dilapidated buildings that obstructed a clear view of the former outer city walls, the monastery courtyard and the edge of the city centre.

For an effective renovation, it was first necessary to remove these buildings, clean the space and prepare the foundations for further restoration and conservation interventions. The project's first phase consisted of emptying the auxiliary sheds, which in previous decades served as storage for archaeological materials and other materials that could not be stored in the overcrowded depots.

Archaeological research then followed.

MANICA HARTMAN

samostojna muzejska tehnica
Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož
manica.hartman@pmpo.si

Ormoški grajski park

Park sodi po svoji pestrosti in zasnovi med lepše v Sloveniji, leta 2017 je bil skupaj z gradom in grajsko kapelo razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Leži na izraziti terasi na levem bregu reke Drave, obsega 11,3 ha in približno 1200 dreves.¹

Lastnica objektov in površin Občina Ormož je leta 2022 naročila konservatorski načrt² in ga že v preteklem letu začela uresničevati. Z obnovo želi povrniti historično obliko parka, določene bodo nove vsebine, urejeni dostopi, sprehajalne poti, z ureditvijo obstoječih in novih površin bo obogatena ne le turistična, temveč tudi kulturna ponudba kraja.

.....
1 Po drugi svetovni vojni je v njem uspevalo 140 vrst drevnin in številnih eksotov, zato je slovel kot eden najlepših »pejsažnih« parkov v Sloveniji. Danes je v njem 105 različnih vrst in sort, glede na popis stanja drevnine leta 2022.

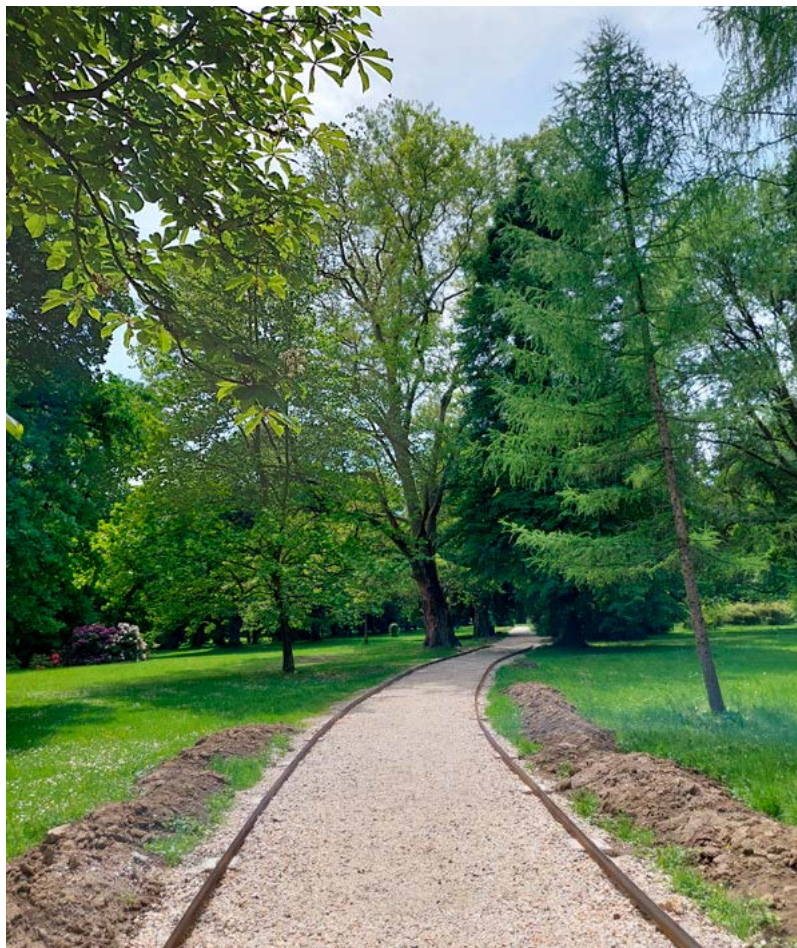
2 Konservatorski načrt je izdelalo podjetje Studio TSK, Oblikovanje krajine, Tanja Simonič Korošak, s. p., Maribor.

DREVESNA VRSTA (šifra, slovensko ime, latinsko ime)	obstoječe drevo	odstranjeno drevo (2016 – 2022)
ABAL, navadna jelka, <i>Abies alba</i>	6	3
ABI, jelka rod, <i>Abies</i> sp.	1	1
ABNO, kavkaška jelka, <i>Abies nordmanniana</i>	1	0
ACCA, maklen, <i>Acer campestre</i>	44	2
ACNE, ameriški javor, <i>Acer negundo</i>	6	0
ACPL, ostrolistni javor, <i>Acer platanoides</i>	5	2
ACPS*, gorski javor sorta, <i>Acer pseudoplatanus</i>	2	1
ACPS, gorski javor, <i>Acer pseudoplatanus</i>	14	1
ACPS-A, gorski javor sorta, <i>Acer pseudoplatanus</i> 'Atropurpureum'	1	0
AEHI, navadni divji kostanj, <i>Aesculus hippocastanum</i>	26	5
AIAL, visoki (veliki) pajesen, <i>Ailanthus altissima</i>	17	4
ALGL, črna jelša, <i>Alnus glutinosa</i>	10	2
BEPE, navadna breza, <i>Betula pendula</i>	4	5
BEPE-Y, navadna breza povešava sorta, <i>Betula pendula</i> 'Youngii'	4	0
CABE, navadni beli gaber, <i>Carpinus betulus</i>	106	1
CABE-F, navadni gaber stebrastra sorta, <i>Carpinus betulus</i> 'Fastigiata'	1	0
CABI, ameriška katalpa, <i>Catalpa bignonioides</i>	13	1
CASA, pravi kostanj, <i>Castanea sativa</i>	8	0
CEAT-G, atlaska cedra sorta, <i>Cedrus atlantica</i> 'Glauc'	1	0
CHLA*, Lawsonova pacipresa sorta, <i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	13	0
CHLA, Lawsonova pacipresa, <i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	31	3
CHNO-P, nutkodolska pacipresa povešava sorta, <i>Chamaecyparis nootkatensis</i> 'Pendula'	1	0
CHPI, grahova pacipresa, <i>Chamaecyparis pisifera</i>	2	0
COCO, japonski dren cvetnik, <i>Cornus kousa</i>	2	0
COMA, rumeni dren, <i>Cornus mas</i>	3	0
CRJA, japonska kriptomerija, <i>Cryptomeria japonica</i>	2	0
CRMO, enovratni glog, <i>Crataegus monogyna</i>	2	0
CRxLA-C, glog križanec Carrierei, <i>Crataegus x lavellei</i> 'Carrierei'	4	0
FASY, navadna bukev, <i>Fagus sylvatica</i>	1	0
FASY-A, navadna bukev rdečelistna sorta, <i>Fagus sylvatica</i> 'Atropunicea'	1	0
FRA, jesen rod, <i>Fraxinus</i> sp.	6	0
FRAN, poljski/ostrolistni jesen, <i>Fraxinus angustifolia</i>	29	0
FRAN-R, poljski jesen sorta Raywood, <i>Fraxinus angustifolia</i> 'Raywood'	1	0
FREX, veliki jesen, <i>Fraxinus excelsior</i>	46	29
FROR, mali jesen, <i>Fraxinus ornus</i>	7	0
FRPE, pensilvanski jesen, <i>Fraxinus pennsylvanica</i>	8	0
GIBI, ginko, <i>Ginkgo biloba</i>	2	1
GLTR, tmata gledičevka, <i>Gleditsia triacanthos</i>	1	0
GYDI, rogovilar, <i>Gymnocladus dioica</i>	3	1
JUN, brin rod, <i>Juniperus</i> sp.	6	0
JURE, navadni oreh, <i>Juglans regia</i>	39	15
LAAN, navadni nagnoj, <i>Laburnum anagyroides</i>	2	2
LADE, evropski macesen, <i>Larix decidua</i>	10	2
LIST, ambrovec, <i>Liquidambar styraciflua</i>	3	0
LITU, tulipanovec, <i>Liriodendron tulipifera</i>	3	0
MAL, jablana rod, <i>Malus</i> sp.	1	0
MAPO, maklura, <i>Maclura pomifera</i>	1	0
MAxSO, Sulanževa magnolija, <i>Magnolija x soulangeana</i>	3	0
MEGL, metasekvoja, <i>Metasequoia glyptostroboides</i>	1	0
MOAL, bela murva, <i>Morus alba</i>	1	0
PAPE, parocija, <i>Parrotia persica</i>	2	0
PATO, pavlovnija, <i>Paulownia tomentosa</i>	0	2
PIAB*, navadna smreka sorta, <i>Picea abies</i>	6	2
PIAB, navadna smreka, <i>Picea abies</i>	41	12
PIAB-C, navadna smreka sorta, <i>Picea abies</i> 'Cupressina'	2	0
PICE, cemprin, <i>Pinus cembra</i>	1	0
PINI, črni bor, <i>Pinus nigra</i>	2	0

← →

Drevesne vrste na območju grajskega parka: v letu 2022 je bilo pregledanih in popisanih 1200 drevesnih lokacij.³

DREVESNA VRSTA (šifra, slovensko ime, latinsko ime)	obstoječe drevo	odstranjeno drevo (2016 – 2022)
PIOM, omorika, <i>Picea omorika</i>	7	3
PIOM-P, omorika povešava sorta, <i>Picea omorika</i> 'Pendula'	1	0
PIOR, kavkaška smreka, <i>Picea orientalis</i>	4	0
PIPU-G, srebrna smreka, <i>Picea pungens</i> 'Glauca'	3	0
PIST, zeleni bor, <i>Pinus strobus</i>	5	1
PISY, rdeči bor, <i>Pinus sylvestris</i>	17	0
PLXH, javorolistna platana, <i>Platanus x hispanica</i>	3	0
POAL, beli topol, <i>Populus alba</i>	3	0
POxCA, kanadski topol, <i>Populus x canadensis</i>	7	0
PRAV, divja češnja, <i>Prunus avium</i>	58	6
PRCE, mirobolana, <i>Prunus cerasifera</i>	4	1
PRCE-N, mirobolana rdečelistna sorta, <i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	1	0
PRDO, sliva, <i>Prunus domestica</i>	3	0
PRPA, čremsa, <i>Prunus padus</i>	7	1
PRSE, okrasna češnja, <i>Prunus serrulata</i>	1	0
PRSP, črni trn, <i>Prunus spinosa</i>	2	0
PRU*, Prunus rod, <i>Prunus sp.*</i>	0	2
PSME, navadna ameriška duglazija, <i>Pseudotsuga menziesii</i>	29	0
PTFR, navadni kavkaški oreškar, <i>Pterocarya fraxinifolia</i>	7	0
PYR, hruška, <i>Pyrus sp.</i>	1	1
QUE, hrast rod, <i>Quercus sp.</i>	1	0
QUPE, hrast graden, <i>Quercus petraea</i>	1	0
QURO, hrast dob, <i>Quercus robur</i>	53	2
QURO-F, hrast dob stebrasta sorta, <i>Quercus robur</i> 'Fastigiata'	2	0
QRU, rdeči hrast, <i>Quercus rubra</i>	17	3
ROPS, robinja, <i>Robinia pseudoacacia</i>	10	8
SAL, vrba rod, <i>Salix sp.</i>	2	0
SATO, vibasta vrba, <i>Salix</i> 'Tortuosa'	0	2
SAXSE-C, povešava vrba, <i>Salix x sepulcralis</i> 'Chrysocoma'	7	2
SEGI, mamutovec, <i>Sequoiadendron giganteum</i>	9	0
SOAU, jerebika, <i>Sorbus aucuparia</i>	1	0
STJA, japonska sofora, <i>Styphnolobium japonicum</i>	3	0
TABA, tisa, <i>Taxus baccata</i>	4	0
TADI, močvirski taksodij, <i>Taxodium distichum</i>	4	0
TAX, tisa rod, <i>Taxus sp.</i>	1	0
TEDA, evodija, <i>Tetradium danielli</i>	1	0
THOC*, ameriški klek sorta, <i>Thuja occidentalis</i>	5	1
THOC, ameriški klek, <i>Thuja occidentalis</i>	45	1
THOC-S, ameriški klek stebrasta sorta, <i>Thuja occidentalis</i> 'Smaragd'	3	0
THOR, vzhodni klek, <i>Thuja orientalis</i>	1	0
TICO, lipovec, <i>Tilia cordata</i>	73	2
TIL, lipa rod, <i>Tilia sp.</i>	20	8
TIPL, lipa, <i>Tilia platyphyllos</i>	18	0
TITO, srebrna lipa, <i>Tilia tomentosa</i>	10	0
TSCA, kanadska čuga, <i>Tsuga canadensis</i>	6	0
ULLA, dolgopeceljati brest/vez, <i>Ulmus laevis</i>	1	0
DREVESNA VRSTA (šifra, slovensko ime, latinsko ime)	obstoječe drevo	odstranjeno drevo (2016 – 2022)
ULM, brest rod, <i>Ulmus sp.</i>	0	1
ULMI, poljski brest, <i>Ulmus minor</i>	1	2
panj	0	28
manjkajoče drevo (luknja)	0	1
manjkajoče drevo v liniji	0	6
SKUPAJ	1.021	179
SKUPAJ CELOTA	1.200	

←

Urejanje sprehajalnih poti

Foto: Manica Hartman,
2024

RAZVOJNE FAZE ORMOŠKEGA GRAJSKEGA PARKA⁴

Kdaj je bila zasnovana prva vrtna ureditev, ni povsem znano, lahko pa domnevamo, da glede na zgodovinske okoliščine ne v nemirnem vojnem času.⁵

Prva faza je zajela urejanja prostora ob gradu in gospodarskih objektih ter ob vrtnariji na severu območja. Gre za čas po prenehanju turških vpadov in pred rušenjem stavb predgradja leta 1805.⁶

4 Konservatorski načrt 2204/2022 KN, Mapa O1, str. 34–54.

5 Torej kasneje, po letu 1704, po napadu krucev. Informacij o zasaditvah oz. rastlinah, ki so bile del prvotne parkovne zasnove, iz doslej pregledanega arhivskega gradiva ni.

6 Tega leta je grad kupil industrialec Jožef Pauer.

Neposredno ob zahodnem robu gradu je bil urejen manjši geometrijsko zasnovan vrt. Verjetno je bil takrat urejen tudi Wald Sverinjak – obsežna gozdnata površina na vzhodu, katere ime nakazuje, da je bilo to lovno, predvidoma ograjeno območje, ki se je raztezalo vse do naselja Pušenci.⁷

Druga faza je širjenje parkovne ureditve proti vzhodu. Razvidna je na ledinski karti iz leta 1801 in na franciscejskem katastru iz leta 1824 (urejeni so drevoredi in osrednja pot, ki je vodila do opekarne, na robovih vrtno zasnove so vidni tudi portali). Kakšna je bila v tem času podrobnejša vrtna ureditev oz. zasaditev, ni znano.

Tretja faza je bila izvedena sredi 19. stoletja, kar je razvidno na karti iz leta 1875 (na njej se prvič pojavi sistem poti, ki je zelo podoben današnjemu).⁸ Od glavne ceste vodi proti gospodarskemu objektu krajši dvostranski drevored. Na karti so nakazana tudi območja, ob gradu in na brežinah proti Dravi, kjer prevladujejo oznake za iglavce. To je čas vzpostavitve železniške proge in postaje ob Dravi pod grajskim hribom ter ureditve ceste do železniške postaje.

Četrta faza – od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne: v tem času se je dodatno zasajalo parkovne površine, predvsem z iglavci.

V peti, povojni fazi so bile površine nacionalizirane, narejeni so bili številni poseg v parkovno zasnovo (odstranjene je bilo veliko drevnine, urejenih več novih zasaditev, manj vzdrževanja ...). Na robovih parka je bila odstranjena oranžerija,⁹ vrtnarija je bila preurejena v stanovanjsko hišo in rob parka je bil urbaniziran s cesto. Območje pred gradom (nekdanje predgradje) je bilo urejeno kot parkirišče, neposredno ob vhodu so bili izvedeni tlaki in robne betonske ureditve ter zasajena drevesa po načrtih arhitekta Dušana Moškona. Pred grad je bilo ob različnih priložnostih (od leta 1973) umeščenih več skulptur, posvečenih pomembnim osebnostim in

7 Tudi danes imenujejo domačini to območje Zverinjak.

8 Domnevno naj bi park uredili po načrtih švedskega krajinskega arhitekta Carla Gustava Svenssona (1861–1910), ki je načrtoval in oblikoval nekaj parkov v lasti rodbine Pongratz, iz katere je izhajala Irma Wurmbrand-Stuppach. Za družino Pongratz je delal od leta 1906 (oblikoval je park ob vili Zora na Bledu, ob palači Šenek na Polzeli in ob gradu Maruševec v Varaždinu, a žal ni pisnih virov, ki bi potrdili, da je urejal tudi ormoškega).

9 Oranžerija – stavba z večjimi steklenimi površinami za prezimovanje južnih rastlin.

dogodkom. Območje grajske pristave je bilo leta 2011 prenovljeno po načrtih podjetja Arrea.¹⁰

V vzhodnem delu parka je bilo na mestu teniškega igrišča (zgrajeno med obema vojnama) urejeno javno kopališče, pozidalo se je z enodružinsko pozidavo, zgrajena je bila tudi ormoška vinska klet (1967). Na severu se je uredilo še otroško igrišče, južno od kopališča pa prostor za avtodome.

Najstarejša upodobitev Ormoža iz leta 1681 G. M. Vischerja prikazuje le tri drevesa znotraj grajskega obzidja.¹¹

¹⁰ Pesniku Stanku Vrazu (1973), pisatelju Francu Ksaverju Mešku (1975), publicistoma Rudiju Jurčecu (1995) in Božidarju Borku (1996), škofu Ivanu Jožefu Tomažiču (1996), teologu Stanku Cajnkharju (2002), psihologu dr. Antonu Trstenjaku in arhitektu Dušanu Moškoni (2006), narodnemu buditelju Božidarju Raiču (2009), pisateljici Erni Meško (2017), vinarju svetovnega slovesa Stanku Čurinu (2019) in duhovniku dr. Stanku Janežiču (2022). Na zelenici pred gradom sta še spomenik žrtvam druge svetovne vojne Janeza Lenassija in spomenik sprave Mirsada Begića. Lenassijev spomenik, odkrit leta 1973, sestavlja deset stebrov različnih velikosti, ki simbolizirajo upor, vzpone in padce, pred izgonom sovražnika. Leta 2000 je Lenassi v Ormožu postavil še fontano za avtobusno postajo. Begičev spomenik sprave je iz leta 1997. V prostorih nekdanje grajske pristave sta glasbena šola in ormoška enota ptujskega muzeja. Projekt prenove so izdelali Maruša Zorec, Maša Živec in Žiga Ravnikar v letih od 2009 do 2011. Zanj so prejeli nagrado Prešernovega sklada za leto 2012.

¹¹ Če so drevesa že bila, je vprašljivo, kajti Vischer je upodobitve pogosto »prilagodil po svoje« (npr. grajski stolp iz okoli 1300 bi na upodobitvi moral biti viden, pa ni).

Na jožefinskem vojaškem zemljevidu¹² stoletje kasneje so drevesa na južni in vzhodni strani gradu in pristave, pri pekokarni in na območju lovišča divjadi – Zverinjaka (Severinen).¹³

12 Jožefinski vojaški zemljevid je pomemben zgodovinski vir, nastal je med letoma 1763 in 1787. Prikazuje vse pomembnejše geografske prvine pokrajine, npr. relief, rastje, reke, naselja z morfološko strukturo, prometnice, meje in zemljepisna imena.

13 Notranja Avstrija, 1784–1785, prva vojaška izmera. Spletni vir: Arcanum [5. 3. 2023].

↑

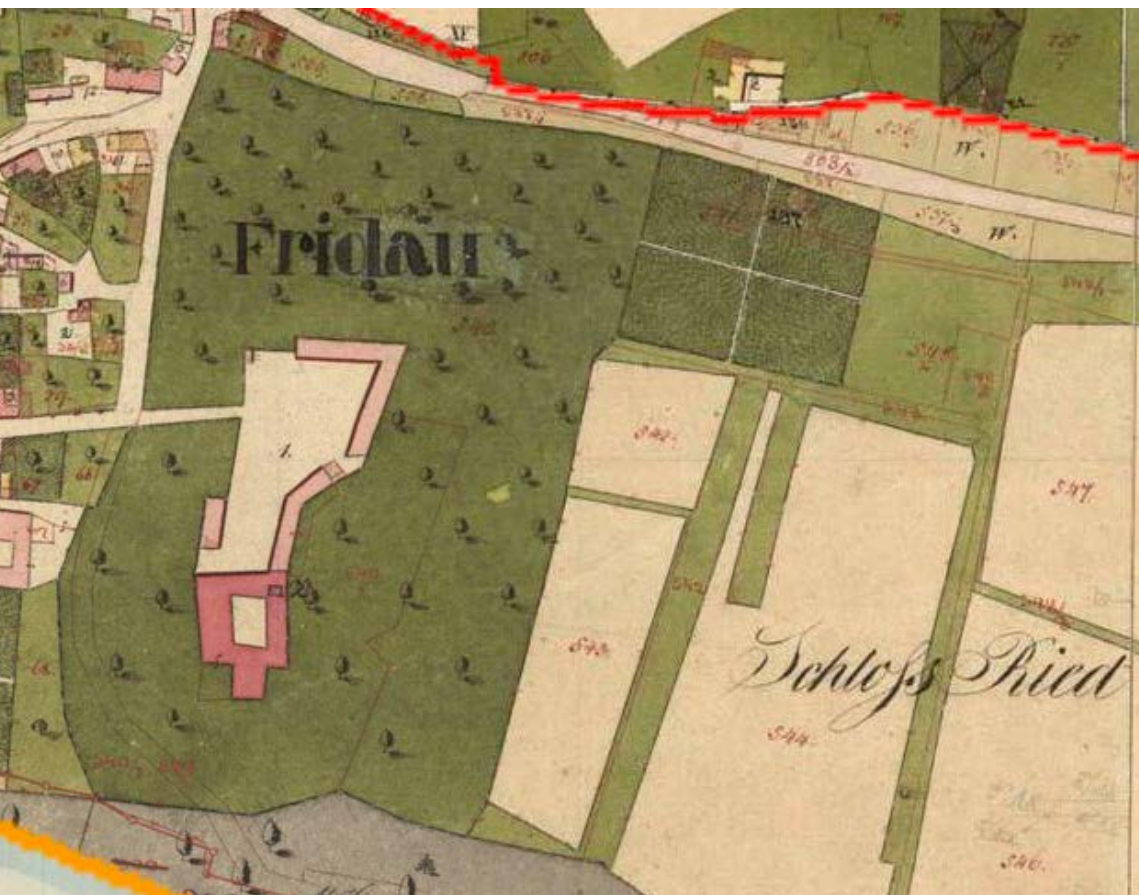
Ledinska karta Ormoža in okolice iz leta 1801 podaja natančen pregled starejše poselitvene zasnove mestnega jedra na naravnem platoju nad reko Dravo, vse od Velike Nedelje, preko Središča ob Dravi do nekdanje ogrske meje. Natančno so vrisani mesto Ormož, trg Središče ter vmes ležeče vasi in posamezna naselja. Velikost grajskega vrta je bila takrat 20 oralov.¹⁴ S karte je razvidno, da je bil že takrat na obeh straneh Ljutomerske ceste med grajsko vrtarijo in marofom kostanjev drevored, za drevoredom na severni strani ceste manjši ribnik, na južni strani pa njive in grajska vrtarija. Veliki grajski sadovnjak severovzhodno od današnje Petrolove bencinske črpalke je bil obdan z zidano ograjo. Notranje grajsko in Ogradovo dvorišče sta bili povezani še z dvema dvoriščema, obdanima z gospodarskimi poslopji.¹⁵

Karto hrani Občina Ormož, foto: Nina Mertik, 2020

14 Skrabar, 1935, str. 30–44.

15 Vrtarija je vidna tudi na katastru iz leta 1875 (hiša je še danes ohranjena). Od začetka druge svetovne vojne je menjala več lastnikov, današnjo podobo sta ji dala Anton in Elica Prapotnik, ki sta hišo 1972. obnovila. Rastlinjak ob vrtariji je bil odstranjen, še vedno pa pročelje hiše krasi sončna ura.

Šoštarič, 1973, str. 302. Vaupotič, 2006, str. 98.

V času nastanka franciscejskega katastra¹⁶ sta bila grad in mesto v lasti Jožefa Pauerja (1758–1840).¹⁷

16 Spletni vir: Arcanum [5. 3. 2023].

Franciscejski kataster je vrsta davčnega popisa, ki se je v letih 1818–1828 uveljavil v habsburških dednih deželah, po reformah cesarja Franca I. Kataster vsebuje spisovni in mapni del. Katastrske mape so barvne in izkazujejo različne značilnosti terena: njive v rumeno-rjavi barvi, vrtovi so zeleni, objekti označeno rdeči (zidani), rumeni (leseni) ali temno rdeči (javne stavbe); gozdovi so temno sive barve, voda je izrisana v odtenkih modre, ceste pa označene v rdeči (kamnite) in rjavi (poljske poti) barvi.

17 Pauerji so bili med najbogatejšimi industrialci takratne Štajerske. Ormoški grad je Jožef kupil leta 1805 in ga dal klasicistično obnoviti (zasteklil je arkadne loke, freskiral več soban). Takoj po nakupu se je lotili obnove propadajočih stavb in začel podirati obsežno predgradje na severni strani grajskega kompleksa, ki je vključevalo več gospodarskih stavb.

↑

Kataster iz leta 1875.¹⁸ Med 1836 in 1875 je bila na območju gradu zasnovana ureditev v krajinskem slogu z značilnim organskim potekom poti. Na območju pred gradom je velika peščena površina, na kateri so razporejene večje zelene površine eliptične oblike. Lepo viden je tudi krajši dvostranski drevored, ki vodi od glavne ceste proti gospodarskemu objektu (grajski pristavi).¹⁹

18 Spletni vir: Arcanum [5. 3. 2023].

Na območju habsburške monarhije in s tem Slovenije so prvi sistemski zemljevidi začeli nastajati konec 18. stoletja. Povod zanje je bila sedemletna vojna s Prusijo (1756–1763), ki jo je monarhija izgubila predvsem zaradi težav pri orientaciji na neznanih območjih. Tako je »prvo vojaško izmero« (znana kot jožefinska deželna izmera – po Jožefu II.) naročila cesarica Marija Terezija, pri čemer je kartiranje v merilu 1 : 28.800 potekalo med letoma 1763 in 1787. Izdelava te karte je bila za tedanje čase izjemen podvig. »Druga vojaška izmera« (znana kot franciscejska – po Francu I.) je potekala med letoma 1806 in 1869. Kartiranje so prav tako izvajali v merilu 1 : 28.800, s tem da je bila natančnost te izmere že precej večja. Proti koncu 19. stoletja se je začela nova izmera habsburške monarhije (od leta 1867 Avstro-Ogrske), ki ji danes pravimo »tretja vojaška izmera« (ali franciscejsko-jožefinska – po Francu Jožefu). Izvajala se je med letoma 1869 in 1887. Zanimivo je, da so te karte uporabljali še konec tridesetih let prejšnjega stoletja. Molnár et al., 2009, str. 460–461.

19 Območje grajskega hriba je močno poraščeno; glede na simbole gre za gost nasad iglavcev. Konservatorski načrt 2204/2022 KN, Mapa O1, str. 39.

→

Razglednica iz okoli leta 1911 prikazuje pogled na grad s severne strani. Vhod v grad krasijo lepo urejena pot, cvetlične grede in fasada z vzpenjalkami. Desno raste veliki jesen, pod katerim sta vidna klop in stol.

Založnik: Alois
Martinz, hrani: Mirko
Fekonja

→

Leta 1938²⁰ je severna fasada gradu še vedno poraščena z vzpenjalkami.

Hrani: Marija Lah

.....
20 Fotografija je bila posneta 12. marca 1938. Na zadnji strani je nemški napis *Genzen Dienerschaft von Schloss Friedau.*

SKRB ZA PARK PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

V petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja je takratni Zavod za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti večkrat opozoril na zanemarjenost parka. Po nacionalizaciji so ormoški grad zavzeli vojaki (1951–1956), ki niso imeli občutka za umetnine oz. naravne lepote, zato je bilo za grad pravo olajšanje, ko je v šestdesetih letih postal sedež občinskih oblasti.²¹

Park v Ormožu: *Meseca marca 1949 je bil komisijski ogled, ki ga je sklicalo ministrstvo za kmetijstvo. Del parka, ki je vobče zanemarjen, ponekod celo izsekan, je začasno na razpolago za pašo živine, del pa za fizkulturni prostor. Glede ostalega, ki ga je treba šele razmejiti, pa je bila sestavljena zaščitna odločba in spomladi poslana Ministrstvu za kmetijstvo s skico. Referat je nedavno zvedel, da je bilo posestvo pozneje dano Ministrstvu za ljudsko zdravje na razpolago in da ima tč. podjetje »Droga« v graščini svoje poslovne prostore. Poizvedbe zaradi vsaj delne zaščite parka se nadaljujejo.*²²

Drevesni park ob Ormoški graščini: *Ker so se ustanove, ki jim je bilo poverjeno upravljanje in izkoriščanje posestva Ormoške graščine, večkrat menjale, se ni za ureditev zanemarnenega parka nič storilo. Tudi se niso zabranile razne poškodbe drevja, niti se ni popravila razpadajoča ograja ob parku oziroma ob cesti v mesto. Park je važen zaradi velikega števila starih, lepo razvitih eksot, neposredne bližine mestnega centra in železniške postaje. Stremljenje gre za tem, da se graščinsko poslopje in park preneseta v stalno upravo ustanove, ki bi se brigala za obadva. V to bi bil poklican MLO v Ormožu.*²³

.....
21 Omenimo tudi, da je med Republiškim zavodom za spomeniško varstvo in vsakokratnimi uporabniki gradu vladala prava vojna, vendar poplava dopisov in odločb ni imela posebnega učinka.

22 Šivic, 1949, str. 110.

23 Šivic, 1950, str. 191.

Ormož: *V gradu je potrebna vrsta popravil. V slabem stanju je stolp, kjer se je razširila goba, nege potrebuje stenska slikarija, strop je zaradi preobremenitve gornjega nadstropja deformiran. Razen stavbe je v zanemarjenem stanju tudi kvalitetni park.*²⁴

Ormož: *Zavod za sp. v. Mar. določil pogoje za postavitev bencinske črpalke ob robu grajskega parka in dal k urb. programu smernice v zvezi s spomeniškiimi področji. Pri gradu odstranili postbaročno gospodarsko poslopje in izluščili donjon²⁵ iz ok. 1270. Iz 1. nadstr. izseljena večina strank (sedaj glasbena šola, mestna knjižnica, obč. dvorana, muzejska zbirka itd.).*²⁶

Ormož: *SO Ormož je preselila v 1. nadstropje gradu večji del svojih uradov. Namestili so vrata s stopnišča v majhno sobo v z. traktu in obnovili s. zun. fasado.*²⁷

Skrb za ohranitev parka je čutiti tudi iz vsebine pisma grofice Irme, naslovljenega Odseku za gozdarstvo Okrajnega ljudskega odbora, v katerem je protestirala proti nenadzorovani sečnji:

*»Nasadi se v parku graščine, predvsem konifere, ki so bile 40 let strokovnjaško gojene in katere konifere so dragocene in redke prav na barbaricen način opustošijo in uničujejo /.../ Če se to brezmiselno opustošenje še nadaljuje, bo grajski vrt kmalu popolnoma uničen in vsi ti krasni nasadi konifer – ki so menda edini v celi Sloveniji in bili nekaka posebnost v naši vrtni kulturi – bodo zginili.« O pušpanu piše: »Drevje »*buxus sempervirens*« se je skoro popolnoma izkrcalo in vendar je graščina imela skozi dolga desetletja veliki donos o tega, ko je razpečevala vejice te rastline za vence, šopke in različna slavnostna okrašenja.«²⁸*

.....
24 Vrišer, 1959, str. 94.

25 Donžon, osrednji stolp srednjeveškega gradu. Vir: SSKJ.

26 Curk, 1965, str. 232.

27 Volavšek, 1967, str. 153–154.

28 Ena od njenih ljubezni je bilo gojenje rož, predvsem vrtnic, narcis in tulipanov, bila je tudi ljubiteljica psov, ljudem pa se je še posebej vtisnila v spomin po svoji ljubezni do kač, ki jih je razvajala s skodelicami mleka po grajskih sobanah.

Georgevič Irma,
Ormož.

Predmet: poškodovanje Konifer

Sukčiči Stejn
OBORO INOGRANI ODBOR

Ormož, dne 14. III. 1948

O k r a j n i l j u d s k i o d b o r

odsek za gozdarstvo

P t u j

Glasom sklepa okrožne zaplembene komisije št. 170/45 Ljutomer in št. 616/45 Ptuj je zaplemba moj cele imovine razveljavljena.

V času zaplembe, osobito pa v zadnjih dneh, ko je uprava ministrstva kmetijstva o razveljavljanju zaplembe že uradoma obveščena, se nasadi v parku grajščine, pred vsem konifere, ki so bile 40 let strokovnjaško gojene in katere konifere so dragocene in redke prav na barbaričen način opustošijo in uničujejo.

Obgradni zid je v zadnjih dneh od neopravičencev na petih mestih za več metrov predrt in ljudstvo po svoji volji uhaja v vrtno nasade, trga veje, izuva cvetlice, ter opustoši tamkajšnje nasade in si dela svoja pota v nasade. Uprava ne stori ničesar, da bi tako uničevanje prečila, niti ne skrbi za to, da bi zidni ograjo popravila, prepovedala vhode i.t.d.

Tako gospodarstvo se tukaj obče obsoja in ne dela nobene časti sedanji upravi.

Drevoje "buxus sempervirens" se je skoro popolnoma izkrčalo in vendar je grajščina imela skozi dolga desetletja veliki donos o tega, ko je razpečavala vejice od te rastline za vence, šopke in različna slavnostna okrašenja.

Najsi pripade moja posestva po agrarni reformi temu ali onemu, vsekakor je treba ohraniti nasadi v takem stanju, kakor sem jih jaz gojila kot nekako posebnost v Sloveniji.

Če se to brezmiselno opustošenje še nadaljuje, bo grajski vrt kmalo popolnoma uničen in vsi ti krasni nasadi konifer - ki so menda edini v celi Sloveniji in bili nekaka posebnost v naši vrtni kulturi - bodo zginili.

Vse moje opozoritev, da se to prepreči so zamanj in se nočejo upoštevati.

Da se ohranijo vsi ti nasadi treba je nujne uradne zaščite in vsled tega predlagam, da se

- 1.) po takojšnji uradni komisiji na licu mesta ugotovi sedanjo stanje nasadov in njih škoda, ter
- 2.) v svrhu zaščite teh redkih rastlin prepreči takoj nadaljnjo uničevanje.

Prepis te vloge vpošljem istočasno okrožnemu ljudskemu odboru v Mariboru.

Irma Georgeviti

**Pismo grofice Irme,
marec 1946**

Hrani: Pokrajinski
muzej Ptuj – Ormož,
OE Ormož

Fotografija iz okoli
leta 1950 prikazuje
severno fasado gradu,
ki je precej neurejena
in močno poraščena
(tudi leva stran potke
z zasajenimi iglavci
in desna stran potke
s cvetličnimi koriti
ne pripomoreta k
lepšemu videzu).

Hrani: Marija Lah

Ob robu grajskega
parka je bila
septembra 1963
zgrajena bencinska
črpalka.

Hrani: Pokrajinski
muzej Ptuj – Ormož,
OE Ormož

HISTORIČNA ANALIZA DREVESNIH VRST²⁹

Edini historični pisni vir, ki podrobneje opisuje nekatere prisotne drevesne vrste v parku ormoškega gradu, je prispevek Mirka Šoštariča iz leta 1973, objavljen v zborniku *Ormož skozi stoletja I.*³⁰ Predstavljamo ga v nadaljevanju in mu dodajamo nekatere ugotovitve popisa konservatorskega načrta iz leta 2022.

Šoštarič je opisal drevesne vrste in navedel njihovo lokacijo glede na bližnja druga drevesa, žal pa lokacije niso prikazane v kartografski obliki.³¹ Avtor je začel svoj opis pri bencinski črpalki in ga sklenil pri vinski kleti na jugovzhodu.

Pri bencinski črpalki je opisal grmovnice, ki so jih posadili spomladi 1964: več vrst brinov (*Juniperus sabina cupresifolia*, *J. chinensis Pfitzeriana*, *J. c. prostrata*), češmine (*Berberis thunbergii atropurpurei*, *B. vulgaris* 299 atp.), pritlikavo kosteničevje (*Lonicera nitida*), stebraste tise (*Taxus baccata fastigiata*), srebrnolistne oljčice (*Eleagnos angustifolia*), magnoliji (*Magnolia cobus*), hortenzije (*Hydrangea arborescens*), dosajena sta bila še octovca (*Rhus typhina*).

Ob betonski ograji so bili tudi divji kostanj (*Aesculus hippocastanum* L.), maklen (*Acer campestre* L.) in gledičevka (*Gleditschia triacanthos* L.), priseljenka iz Severne Amerike.³² Od starih dreves omenja posebno lep, 25 m visok zlati jesen – sorta velikega jesena (*Fraxinus excelsior Jaspidea*), ki je zaradi poškodb ob gradnji bencinske črpalke začel »hirati«. Danes tega drevesa ni več.

Nasproti raste navadna mamlura (*Maclura pomifera*),³³ ki je bila takrat 7 m visok drevesast grm. Ob mamluri so Lawsonove paciprese

29 Šoštarič, 1973, str. 299–302. Konservatorski načrt 2204/2022 KN, Mapa O1, str. 55–57.

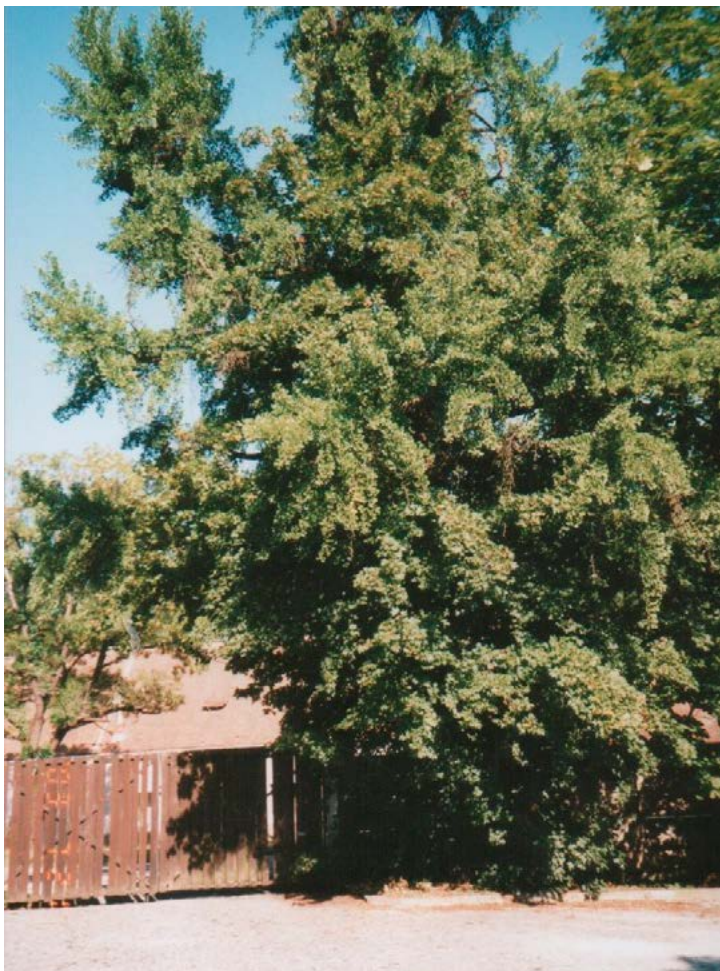
30 Kasnejša avtorica, npr. Botolin Vaupotič, ga predvsem povzema.

31 Botanična imena za številna drevesa ali grmovnice se danes zapisujejo drugače.

32 Njene veje so prekrte s številnimi rdečerjavimi enojnimi ali večdelnimi bleščočimi trni; v jesenskem času izstopajo do 40 cm dolgi, nekoliko zaviti stroki. Vaupotič, 2006, str. 99.

33 Svoje latinsko ime je dobila po geologu Williamu Macluri, očetu ameriške geologije. Vrsta spada med murvovke in s pomarančami nima nobene povezave, čeprav jo imenujejo tudi osaški oranževcec (njen plod je po površini in velikosti resda podoben pomaranči, vendar ni užiten, primeren je le za dekoracijo; edini užitni del ploda so semena). Domovina drevesa je Severna Amerika (predvsem območje ob rekah in dolinah Oklahome, Teksasa in Louisiane). Severnoameriški Indijanci, imenovani tudi osaški Indijanci, so les drevesa uporabljali za izdelavo lokov, sulic, ročajeve nožev, sekir, pip prijateljstva ipd., danes daje les rumeno barvilo morin, ki se uporablja predvsem za barvanje volne. Spletni vir: <https://vecer.com/prosti-cas/divjo-pomaranco-najdemo-tudi-v-sloveniji-10293609#>.

→
**Ginko – pred vhodom
v nekdanji Ograd
(grajsko pristavo)**
Foto: Maja Botolin
Vaupotič, 2003

→
**Plodovi »ženskega«
ginka**
Spletni vir

← Navadna leska ob nekdanjem opečnatem zidu pri pešpoti na severni strani (zaradi obnove grajske pristave odstranjena).

Foto: Občina Ormož, 2008

← Maklura s pomaranči podobnimi plodovi
Spletni vir

(*Chamaecyparis lawsoniana*),³⁴ pred takratnim Ogradovim dvoriščem stoji veliki ginko (*Ginkgo biloba*).³⁵ Šoštarič navaja, da je v bližini rasla stara hiba (*Thujaopsis dolabrata*), ki naj bi se posušila, zato so na drugi strani ceste, v varnem okolju smrek (*Picea* sp.) in duglazij (*Pseudotsuga menziesii*), posadili mlado hibo, ki se do danes ni ohranila.

34 Za črpalno na levi strani poti je rdeča bukev (*Fagus sylvatica* f. *purpurea* Ait.), ki jo prepoznamo po škrlatno rdečih listih. Zauner, 1991, str. 26.

35 Ginko je drevo, ki ga je slavni biolog Charles Darwin poimenoval živi fosil, saj na Zemlji raste že 300 milijonov let. Domovina ginka je Kitajska; tam so ga častili kot sveto tempeljsko drevo. Semena in liste uporabljajo še danes v medicinskih in kozmetičnih pripravkih. Listi ginka blagodejno vplivajo na srce, pljuča in pri krepitvi spomina, veljajo pa tudi za simbol ljubezni. Drevo se pogosto zasaja ob enkratnih, neponovljivih priložnostih, npr. ob rojstvu otroka, vselitvi v novo hišo ipd. Ženska rastlina ima v jesenskem času rumene plodove neprijetnega vonja, zato je več zasaditev moških dreves. Spletni vir: <https://www.bilobil.net/si/ginko/>.

Ob cesti h gradu se dviga tudi mogočen veliki jesen (*Fraxinus excelsior*), ki raste na zahodni strani glavnega dostopa do gradu. Pod tem drevesom so bili še v letu 1973 ostanki kamnite klopi in mize. Avtor opisuje še druge orjaške velike jesene severno od Ogradove delavnice, tam naj bi kmalu po drugi svetovni vojni podrli veterana, starega okoli 600 let.

Na parkirišču pred grajskim stolpom Šoštaric opisuje dva mlajša kavkaška krilata oreškarja (*Pterocarya fraxinifolia*) – danes je ohranjen samo eden.

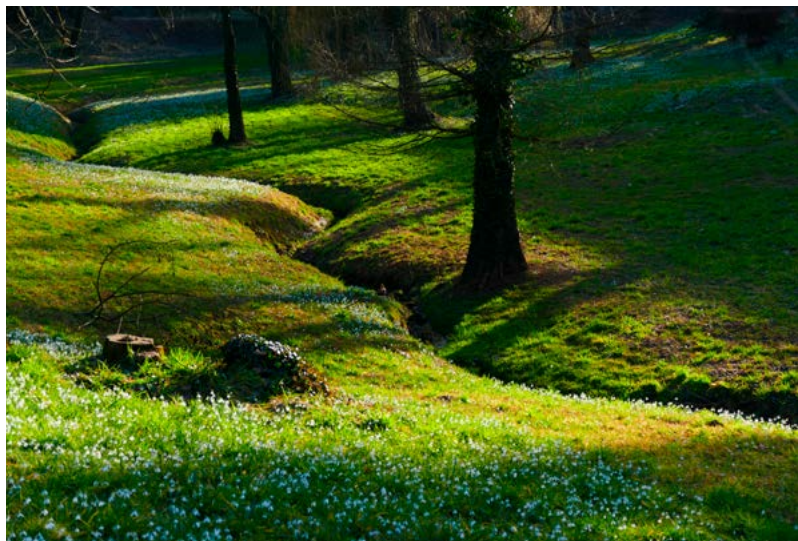
Obhod parka Šoštaric nadaljuje po severni strani, po pešpoti in mostičku. Tu so zasajene kriptomerije (*Cryptomeria japonica*), na drugi strani mostička pa pritlikave vrbe (*Salix repens*). Na vrhu pobočja pred prvo hišo so v skupini kanadska čuga (*Tsuga canadensis*), navadna ameriška duglazija (*Pseudotsuga menziesii*) in ameriški klek (*Thuja occidentalis*). Danes kanadske čuge na tej sončni lokaciji ni več.

Južno od te skupine, na pobočju nad potočkom, navaja belolistni dren (*Cornus alba Spaethii*), ob potoku pa dva primerka močvirskega taksodija (*Taxodium distichum*),³⁶ od katerih je ohranjen le eden.

Od »zgornjega mostička«, ki ga sicer ni več, se navzdol odpira lep pogled po dolinici, v kateri so skupine parkovnih dreves, izstopajo pa orjaški veliki jeseni, nad katerimi se dviga streha grajskega stolpa. Plosko dno doline priča, da je bil nekdam tu ribnik.

→
Mesto, kjer je bil
nekdam ribnik,
spomladi prekrijejo
zvončki.

Foto: Ciril Ambrož,
2023

36 Taksodij sicer raste na močvirnih območjih in obalah rek od Misisipija do Floride.

Sprehajalna pot
na vzhodni strani
grajskega stolpa
(pod apsido grajske
kapele)

Foto: Ciril Ambrož,
2023

Šoštarič opis nadaljuje pri spodnjem mostičku, pri katerem se je začela najlepša sprehajalna pot. Ob mostu je bil rogovilar (*Gymnocladus dioica*), v senčni dolini proti reki Dravi so rasla številna visoka drevesa evropskega macesna (*Larix decidua*), visoki pajeseni (*Ailanthus altissima*), rdeči hrasti (*Quercus rubra*), kleki (*Thuja* sp.), tise (*Taxus baccata*), dobi (*Quercus robur*), pravi kostanji (*Castanea sativa*), navadni beli gaber (*Carpinus betulus*) in drugi. Avtor navaja, da pogreša zlati macesen (*Pseudolarix amabilis*), ki naj bi še po vojni krasil park.

Nadalje piše, da najbolj senčna pot obkroži grad po zahodni in južni strani, nato preči dolino čez spodnji mostiček, potem spremlja dolino navzdol do majhnega pomola z mizo in klopmi ter počasi zavije ob pobočju navzgor, med starimi dvestoletnimi hrasti proti vinski kleti. Od te poti se odcepi svetlejša in sončna pot že takoj za mostičkom proti severovzhodu navzgor na planoto. Na planoti avtor našteje več zanimivih grmovnic in dreves, med njimi cemprine (*Pinus cembra*), stari hrast dob (*Quercus robur*),³⁷ tulipanovec (*Liriodendron*

.....
37 Listi tega opevanega drevesa, znanega iz mitologije, so nekdaj krasili glave junakov. Mitologija govori o »tisočletnih hrastih« in v resnici lahko dob dočaka takšno starost. Zauner, 1991, str. 30. Nekoliko vstran, na drugi strani sprehajalne poti, raste javorolistna platana z mogočno široko košato krošnjo. Značilno razpoznavno znamenje je lisasto lubje, ki vedno znova odpada v zaplatah. Velja za zelo odporno drevo. Zanimivi so tudi njeni plodovi – kroglaste glavice, ki vise na dolgih pecljih. Zauner, 1991, str. 40. Na travnati površini je še breza, ki so jo stari Slovani in tudi drugi narodi častili kot sveto drevo. Spomladi nas obdari s prvimi zelenimi listi, zato so od nekdaj zelenega Jurija kitili z brezovim zelenjem. Zauner, 1991, str. 20. V parku zasledimo tudi dve vrsti iz družine lipovk: lipovca (*Tilia cordata* Mill.) in navadno lipo (*Tilia platyphyllos* Scop.).

Cvet tulipanovca

Foto: Manica
Hartman, 2024

Javorolistna platana

Foto: Nina Mertik,
2011

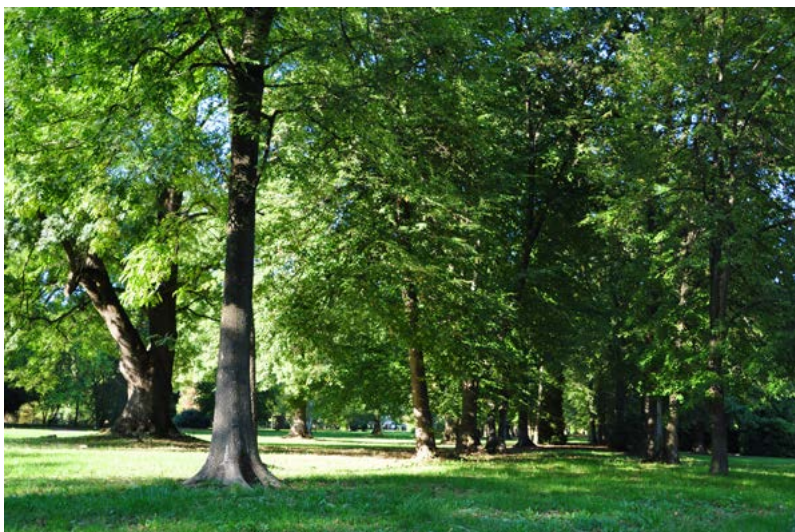
tulipifera)³⁸ in navadni nagroj (*Laburnum anagyroides*),³⁹ na drugi strani poti pa spet en zlati jesen – sorta velikega jesena (*Fraxinus excelsior* Jaspidea). V bližini naj bi rastel tudi brek (*Sorbus torminalis*). Vsa drevesa, razen cemprina, breka in zlatega jesena, v parku rastejo še danes.⁴⁰ Avtor na tem platoju navaja osrednje presenečenje parka, to je v severovzhodnem delu ob skupini rdečih borov (*Pinus sylvestris*) in navadnih belih gabrih (*Carpinus betulus*) sedemdebelni veliki jesen (*Fraxinus excelsior*), ki ima poškodbe, nastale zaradi posledic eksplozij granat v drugi svetovni vojni. Takoj ob njem omenja redki rumenocvetni divji kostanj (*Aesculus glabra*). Na drugi strani platoja so topoli (*Populus* sp.), jabolane (*Malus* sp.), virginski brin (*Juniperus virginiana*) in rumeni dren (*Cornus mas*). V sredini med tema dvema skupinama je še vitki stebrasti hrast (*Quercus robur* Fastigiata).

.....
38 Tulipanovec izhaja iz Združenih držav Amerike. Les drevesa se uporablja za izdelovanje pohištva in ladij. V vseh drugih delih rastline so snovi, ki jih uporabljajo v zdravilstvu. Lanzara, Pizzetti, 1984, str. 249.

39 Cvetovi so zlato rumeni, v obliki visečih, do 25 cm dolgih grozdastih socvetij. Plodovi so dlakavi, ravni in viseči stroki in vsebujejo več črnih semen. Semena so zelo strupena, posebno nezrela; sicer je strupena cela rastlina. Lanzara, Pizzetti, 1984, str. 247.

40 Ob potki, ki zavije proti gostilni G-Spot, raste na desni strani katalpa, ki je polegla in raste vodoravno; na delu, kjer je »spodnji del« debela, raste hrast. Katalpa ali cigarar, kot ga pogosto imenujemo, je v Ormožu pogosto sajeno okrasno drevo (najdemo jo tudi ob občinski zgradbi). Njeno naravno rastišče je na južnih območjih Združenih držav Amerike (Florida, Georgia, Misisipi). Značilno za drevo je, da imajo zmečkani listi zelo neprijeten vonj. Iz cvetov se razvijejo dolgi, tanki in valjasti stroki, ki so lahko dolgi tudi pol metra in vsebujejo številna semena. Lanzara, Pizzetti, 1984, str. 235.

Njegov opis se nato premakne proti jugu, do konca nekdanjega lipovega drevoreda in proti grobnici nekdanjih lastnikov gradu ter vse do vinske kleti. Vmes navede, da so ob poti rastle različne grmovnice in drevesa. Na južnem strmem pobočju proti železnici je strnjen sestož naravnega gozda iz dobov (*Quercus robur*), navadnih belih gabrov (*Carpinus betulus*), navadnih bukev (*Fagus sylvatica*), lip (*Tilia sp.*), pravih kostanjev (*Castanea sativa*), črems (*Prunus padus*), robinij (*Robinia pseudoacacia*), akacij in drugih vrst drevnin.

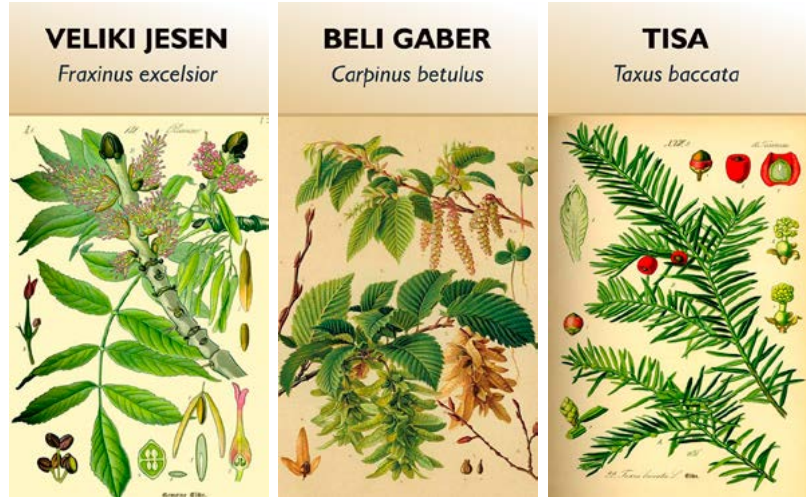
←
Ostank lipovega
drevoreda
Foto: Nina Mertik,
2009

←
Južno pobočje
proti železnici pred
gradnjo vinske kleti v
šestdesetih letih
Foto: Štefan Hožyan
st., okrog 1966

Ob obhodu novega letnega kopališča je avtor navedel, da je ob njem zasajenih več različnih novih drevnin, pri čemer je posebej omenil ameriški ambrovec (*Liquidambar styraciflua*). Omenja tudi nov nasad različnih žlahtnih grmovnic ob vinski kleti (ognjeni trn, brini, tise, pamele, vrtnice idr.), ki je nastal v sedemdesetih letih (pred tem so tam »kraljevali« orjaški hrasti).

→
Izbor botaničnih
ilustracij: veliki jesen,
beli gaber, tisa⁴¹

→
Navadni nagnoj
Spletni vir

41 Spletni viri: <http://www.biolib.de/thome/index.html>; <https://www.visit-sevnica.com/si/drevesne-vrste.html>.

←
Srednjeveški bazar
Foto: Klub ormoških
študentov, 2014

←
**Ogled parka in piknik
s košarico domačih
dobrot**
Foto: Javni zavod za
turizem, kulturo in
šport Občine Ormož,
2021

←
Naj starodobnik 2023
Foto: SVAMZ, 2023

Navadna goža

Foto: Manica
Hartman, 2024

SKLEPNE MISLI

Ormoški park kot kulturni spomenik lokalnega pomena velja za enega lepših parkov v Sloveniji, njegova obnova pa bo gotovo prinesla še večjo obiskanost ter dodatne možnosti za trajni turistični in kulturni razvoj mesta. V različnih letnih časih se že sedaj odvijajo mnoge prireditve, možni so tudi vodeni ogledi, ki jih izvajajo v ormoški muzejski enoti in hortiturističnem društvu.

Večstoletna drevesa nudijo tudi prijetno senco in možnost sprehodov, hkrati pa so dom pticam, vevericam in kačam; slednje »ohranjajo spomin na grofico Irmo«, njihovo veliko ljubiteljico.

Med približno 1200 drevesi so najštevilčnejši beli gabri (106), najmogočnejša drevesa parka pa predstavljajo veliki jeseni (46) in hrasti dobi (53).⁴² Med strupenimi vrstami dreves sta prisotna tisa (4) in nagnoj (2), naziv posebnosti ormoškega parka pa si lastijo maklura (1), ginko biloba (2) in tulipanovec (3).

.....
42 Veliki jesen je povezan z raznimi verovanji. Z listi in semeni so zdravili putiko, revmo, nižali povišano temperaturo, z drevesnim sokom so zdravili opekline, kačji ugriz in odpravljali bradavice. Les so uporabljali pri izdelavi smuči, za kolesa vozov, še danes je nepogrešljiv pri izdelavi teniških loparjev. Hrastovi listi so nekdaj krasili glave mitoloških junakov. Mitologija govori o »tisočletnih hrastih« in v resnici lahko hrast dočaka izredno starost. Hrastov les je trd in primeren za gradnjo ladij ter pohištvo, je zelo obstojen in ga je lahko obdelovati. Za veliko jadnico so nekoč potrebovali približno 2000 hrastovih dreves. Znani slavonski hrast, iz katerega izdelujejo sode, je dob.

LITERATURA

- Maja BOTOLIN VAUPOTIČ, *Ormoški park – neznani znanec*. V: Zgodovinski zapisi, Zgodovinsko društvo Ormož, 2006.
- Jože CURK, *Konservatorska poročila, Umetnostni in urbanistični spomeniki, Ormož*. V: Varstvo spomenikov, glasilo službe za varstvo kulturnih spomenikov v SR Sloveniji, št. 9, 1962–64, 1965, str. 232.
- Manica HARTMAN, Ana KAUČIČ, *Ormoški grad, dom, opremljen z okusom, ljubeznijo in s sanjami; Oprema gradu v prvi polovici 20. stoletja*, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2020.
- Konservatorski načrt 2204/2022 KN*, Studio TSK, Oblikovanje krajine Tanja Simonič Korošak, s. p., Maribor, 2022.
- Manica HARTMAN, *Kar šteje, obuja spomine. Slovenija/Ormož od sedemdesetih let preteklega stoletja do danes*. Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2023.
- Paola LANZARA, Mariella PIZZETTI, *Drevesa*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1984.
- Janez MIKUŽ, *Poročila, Umetnostni in urbanistični spomeniki, Ormož*. V: Varstvo spomenikov, revija za teorijo in prakso spomeniškega varstva, št. 24, 1982, str. 226.
- Izmere Avstro-Ogrske*. V: Geodetski vestnik, 53/2009-3.
- Gábor MOLNÁR, Tomaž PODOBNIKAR, Gábor TIMÁR, *Mozaičenje listov kart merila 1 : 75.000 tretje vojaške izmere Avstro-Ogrske*. V: Geodetski vestnik, 53/2009-3, str. 460–461.
- Anton ŠIVIC, *Delo referata za prirodno varstvo od 1. januarja do 15. oktobra 1949, Park v Ormožu*. V: Varstvo spomenikov, Vestnik zavoda za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti LRS, št. 3–4, december 1949, str. 110.
- Anton ŠIVIC, *Poročila o delu Zavoda v II. polletju 1950, Delovanje odseka za varstvo prirode, Drevesni park ob Ormoški graščini*. V: Varstvo spomenikov, Vestnik zavoda za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti LRS, št. 3–4, 1950, str. 191.
- Mirko ŠOŠTARIČ, *Podoba krajine in narava v ormoški občini*. V: Ormož skozi stoletja, Skupščina Občine Ormož, 1973.
- Katja TOPLAK GALLE, *Zdravilne rastline na Slovenskem*, Ljubljana, 2000.
- Andreja VOLAVŠEK, *Konservatorska poročila, Umetnostni in urbanistični spomeniki, Ormož*. V: Varstvo spomenikov, glasilo službe za varstvo kulturnih spomenikov v SR Sloveniji, št. 11, 1966, str. 153–154.
- Sergej VRIŠER, *Konservatorska poročila za leta 1955–1957, Umetnostni spomeniki, Ormož*. V: Varstvo spomenikov, Vestnik zavoda za spomeniško varstvo LRS, št. 6, 1955–57, 1959, str. 94.
- Georg ZAUNER, *Listavci*, Ljubljana, 1991.

Spletni viri

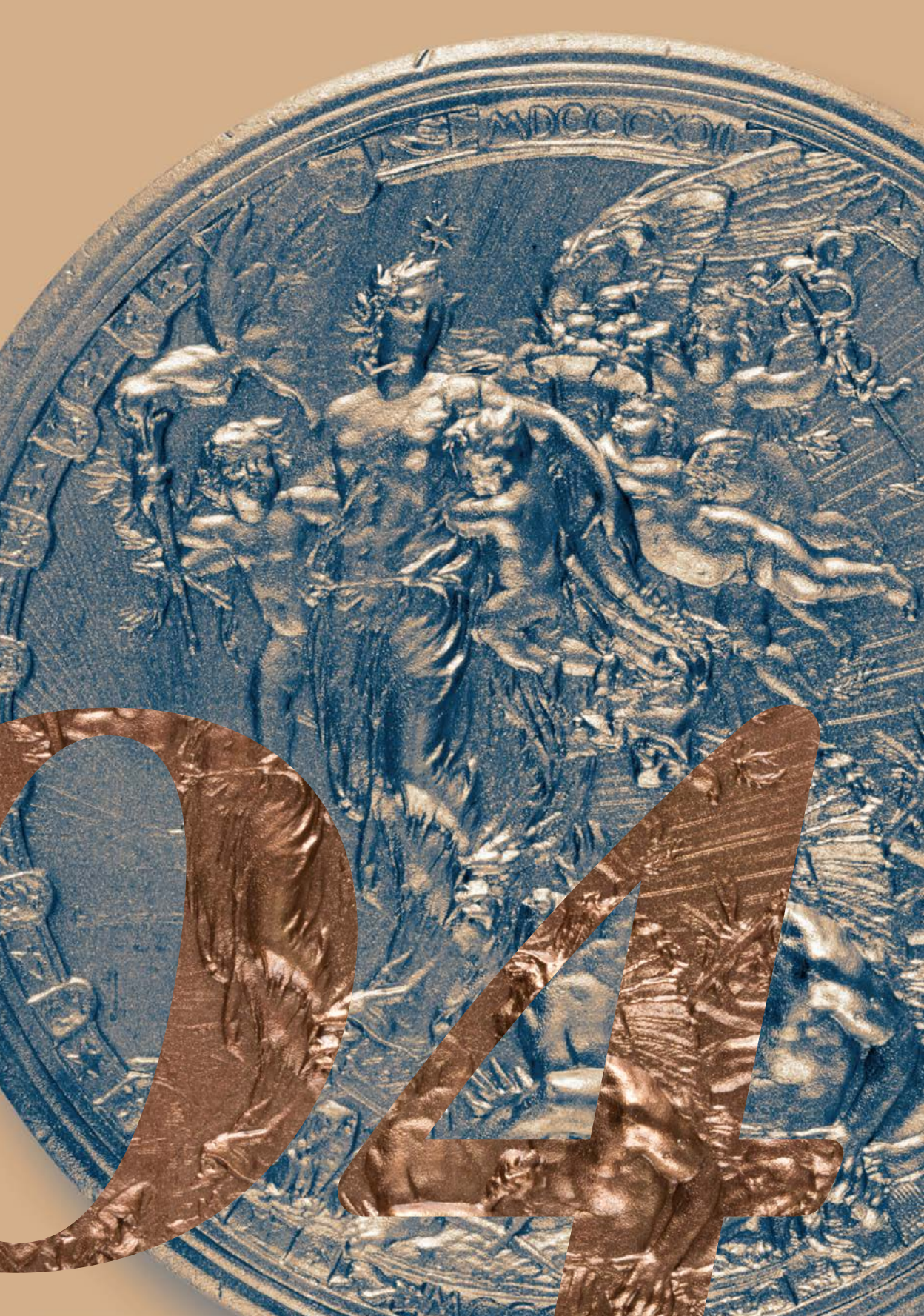
- <https://old.delo.si/znanje/izobrazevanje/kabinet-cudes-pomaranca-ki-ni-pomaranca.html> [28. 4. 2023].
- <https://www.bilobil.net/si/ginko/> [18. 2. 2024].
- <https://vecer.com/prosti-cas/divjo-pomaranco-najdemo-tudi-v-sloveniji-10293609#> [18. 2. 2024].
- <https://www.arcanum.com/en/> [5. 3. 2023].
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Franciscejski_kataster [28. 4. 2024]. Kataster hrani Arhiv RS (SI AS 177/M/F/M99/g/A02 list A02).
- <https://servaremanere.sk/en/carl-gustav-swensson-memorial-in-zilina/> [28. 4. 2024].
- <https://identify.plantnet.org/sl/the-plant-list/observations/1015941172> [28. 7. 2024].
- <https://www.klubgaia.com/si/rastline/rastline/1217-nagnoj> [28. 6. 2024].
- <https://www.visit-sevnica.com/si/drevesne-vrste.html> [28. 4. 2024].
- <https://jardin-florilege.eu/en/blog/ginkgo-biloba-unpredictable-and-sustainable-12> [28. 3. 2024].

ORMOŽ CASTLE PARK

As a cultural monument of local importance, the Ormož Castle Park is considered one of the most beautiful parks in Slovenia, and its restoration will certainly bring an even greater attendance by visitors and additional opportunities for the city's sustainable touristic and cultural development. Many events already take place at various times of the year, and guided tours are also available, which are organised by the Ormož Museum Department and the Horti-Tourism Society.

Centuries-old trees also provide pleasant shade and the possibility of walks, while simultaneously providing dwellings for birds, squirrels and snakes; the latter are “preserving the memory of Countess Irma”, who had a great passion for these creatures.

Among the approximately 1,200 trees, the most numerous are the European hornbeam (*Carpinus betulus*) (106), and the park's most powerful trees are the European ash (*Fraxinus excelsior*) (46) and pedunculate oak (*Quercus robur*) (53). Among the poisonous species of trees, there are the yews (*Taxus baccata*) (4) and common laburnum (*Laburnum anagyroides*) (2), and the title of speciality trees of Ormož Castle Park belong to the Maclura (*Maclura pomifera*) (1), Ginkgo biloba, (2) and tulip trees (*Liriodendron tulipifera*) (3).

4

MAG. NATAŠA KOLAR

muzejska svetnica

Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož

natasa.kolar@pmpo.si

Svetovne razstave druge polovice 19. stoletja v luči spominskih medalj ptujskega muzeja

SVETOVNE RAZSTAVE

V 19. stoletju je industrijska revolucija prinesla sleherniku na vseh področjih njegovega vsakdana velike spremembe. Zaradi novih tehnologij se pojavijo novi mediji, ki so postali pomembni pri raznolikem in množičnem občinstvu, s tem pa so tudi zasnovali novo kulturno prakso, temelječo na novih tradicijah. Mednje spadajo tudi svetovne razstave, ki so svojo pot predstavitve velikega napredka in presežkov industrijskih, znanstvenih ter kulturno-umetniških predmetov začele na prvi mednarodni razstavi leta 1851 v Londonu z naslovom *Velika razstava industrijskih izdelkov vseh narodov* (*Great*

Exhibition of the Works of Industry of All Nations).¹ Od prve razstave dalje svetovne razstave v svoj program vključujejo novosti in dosežke iz številnih držav na znanstvenem, tehnološkem, tehničnem, ekonomskem, družbenem ter naravovarstvenem področju, ki so razstavljeni v začasnih paviljonih in v za ta namen zgrajenih stavbah. Sestavni del sejmišča je tudi zabaviščno območje, kjer lahko obiskovalci uživajo v raznovrstnem razvedrilu, vožnjah, zanimivostih ter hrani in pijači različnih kultur.

Od leta 1851 do 2024 je bilo izvedenih 35 svetovnih razstav v Evropi, Aziji in Severni Ameriki;² bile so množično obiskane. Poimenovanja svetovnih razstav so bila od samega začetka različna, odvisno od države in mesta, kjer so bile postavljene. V Severni Ameriki jih imenujejo svetovni sejmi (world's fairs), v Evropi in Aziji mednarodne ali univerzalne razstave (international ali universal exhibitions), v Veliki Britaniji pa le z besedo razstave (expositions). V sodobnosti jih na kratko z angleško besedo imenujemo World EXPO.³

V 19. stoletju so velike razstave prerasle v najbolj priljubljen in učinkovit množični medij. Obiskovalci razstav so sorodnikom, prijateljem in znancem na spominskih razglednicah z razstavnimi motivi pošiljali številna osebna sporočila. Iz prvotne oblike razglednice z informacijami o dejstvih se je le-ta preoblikovala v razglednico z motivom in kratkim sporočilom v obliki pozdrava, namenjenega naslovniku. Slikovno osredotočena razglednica majhnega formata, ki je lahko bila tudi voščilnica, je bila cenovno dostopna vsem družbenim slojem. Obiskovalci so jo kupili tudi kot spominek in jo po prihodu domov podarili ljubim osebam. To pa ni bil edini spominek s svetovne razstave, v ta sklop vključujemo tudi spominske medalje, prav tako medij, dostopen širši javnosti, hkrati pa tudi odlično reklamno sredstvo, saj je njihova oblika omogočala preprosto razdeljevanje med ljudmi.

V muzejski zbirki medalj iz druge polovice 19. stoletja hranimo primerke spominskih medalj petih svetovnih razstav: iz Pariza (1855, 1878, 1900), z Dunaja (1873) in iz Chicaga (1893). Muzej jih je pridobil pred drugo svetovno vojno.

1 Že v osnovi je bilo določeno, da bodo tovrstne razstave trajale daljši čas, od treh do šestih mesecev; tak koncept se je ohranil tudi v 21. stoletju (op. av.).

2 Šestintrideseta je načrtovana za leto 2025, pripravila pa jo bo Japonska v mestu Osaki.

3 Findling, John, 2024. »world's fair«. *Encyclopedia Britannica* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.britannica.com/topic/worlds-fair> [4. 7. 2024].

NAGRADNE IN SPOMINSKE MEDALJE

V Parizu so leta 1855 pripravili prvo francosko univerzalno razstavo kmetijskih proizvodov, industrije in lepih umetnosti (*Exposition Universelle des produits de l'agriculture, de l'industrie et des beaux-arts de Paris 1855*). Njena zasnova sega v leto 1853, ko je francoski vladar Napoleon III. s cesarskim dekretom z dne 8. marca 1853 odločil, da v Parizu pripravijo dogodek, podoben londonskemu iz leta 1851. Nekaj mesecev pozneje je francoska oblast izdala še drugi odlok, s katerim je povezala univerzalno industrijsko razstavo z razstavo likovnih umetnosti v ločeni stavbi. Za namen razstave so v Parizu zgradili Palačo industrije (Palais d'Industrie), ki so jo sestavljale štiri fasade z dvojnimi vrstami oken in kupolasto stekleno streho. Palača je imela tudi prizidek, paviljon za likovno umetnost, kjer je bilo neodvisno od industrijske palače razstavljenih 5000 predmetov, od teh 2700 samo iz Francije. V umetniškem paviljonu so lahko obiskovalci ob francoskih občudovali še dela iz 28 drugih držav. Na prvi francoski univerzalni razstavi je v industrijskem delu razstavljalo 23.954 razstavljavcev, ogledalo pa si jo je 5.162.330 obiskovalcev. Omenjamo nekaj novosti, ki so bile javnosti predstavljene s komercialnim namenom: kosilnica, Moorov pralni stroj, šestnabojni revolver Colt, prvo vozilo Locomobil, ki se je premikalo s pomočjo petroleja, in drugo. V času vladavine cesarja Napoleona III. je bila razstava najpomembnejši dogodek v Franciji in naj bi v vsem preseгла veliko londonsko razstavo; veličastna velika razstavna dvorana Palače industrije pa naj bi prekosila londonsko Kristalno palačo.⁴ Stavba Palače industrije z veličastno dvorano ni bila dolgo postavljena, leta 1897 so jo porušili; na izpraznjenem prostoru pa so zgradili Veliko palačo (Grand Palais), ki je ob Eifflovem stolpu in Mali palači (Petit Palais) sestavljala enega od treh osrednjih razstavnih prostorov ob svetovni razstavi leta 1900;⁵

4 Ageorges, Silvain, 2022. *1855, Exposition universelle des produits de l'agriculture, de l'industrie et des Beaux-Arts*, str. 4 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.expositions-universelles.fr/1855-exposition-universelle-paris.html> [13. 3. 2024].

5 Navedeni trije arhitekturni objekti so imeli po takratnih načrtih organizatorja svetovne razstave po njenem zaprtju podobno usodo kot Palača industrije. Stavbi in znameniti stolp, postavljen za svetovno razstavo v letu 1889, naj bi podrli, vendar se to na srečo ni zgodilo. Obe neoklasicistični palači in Eifflov stolp so postali del svetovne kulturne dediščine in turistični magnet za obiskovalce svetovne prestolnice Pariza. Novo pokrivalo za Grand Palais, 2005. *Radio Televizija Slovenija* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/kultura/drugo/novo-pokrivalo-za-grand-palais/138849> [6. 6. 2024].

v sodobnosti Velika palača pogosto gosti posebne umetniške razstave.

Muzejski primerek spominske medalje s premerom 5,9 centimetra na svetovno razstavo v Parizu 1855 predstavlja na averzu doprsni reliefni portret cesarja Napoleona III., rob obroblja napis NAPOLÉON III EMPEREUR. Pod vratom portreta je napis medaljerja Albert Barre.⁶ Na reverzu medaljo obroblja dvajset grbov sodelujočih držav, vključno z ZDA, Veliko Britanijo in Španijo, vendar brez Rusije; na sredini je kraljevi grb s krono, ki je obdan z ovratnico reda legije časti na plašču in obrobljen z zelo zabrisanim napisom EXPOSITION UNIVERSELLE AGRICULTURE INDUSTRIE BEAUX ARTS PARIS 1855, ki označuje posvečenost medalje različnim področjem, predstavljenim na sejmu.⁷ Na dnu je nečitljiv trivrstični napis, verjetno ime dobitnika zaslužne medalje (PMPO, ZGO 822 ZM).

↑ Spominska medalja
s svetovne razstave
v Parizu 1855; averz
in reverz

6 Albert-Désiré Barre (1818–1878) je bil francoski graver, medaljer, slikar in zbiratelj. Izhajal je iz znane francoske družine Barre, ki so tvorili dinastijo graverjev izdelovanja medalj in bili dejavni v 19. stoletju. Od 27. februarja 1855 do smrti je bil Albert-Désiré Barre 18. glavni graver pariške kovnice. Albert-Désiré Barre (1818–1878). *Numista* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://de.numista.com/catalogue/artist.php?id=52> [12. 6. 2024].

7 Prize medal, Exposition Universale, Paris, 1855. *Royal Museums Greenwich* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.rmg.co.uk/collections/objects/rmgc-object-205441> [6. 6. 2024]; 1855 Paris Universal Exposition Medals – Collectible Historical Awards. *Award Medals of World's Fairs and Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/1855-2/> [6. 6. 2024].

Svetovna razstava na Dunaju s poudarkom na kulturi in izobraževanju je bila peta po londonski leta 1851 in prva na nemško govorečem območju. Potekala je od 1. maja do 31. oktobra 1873. Presegla je svoje predhodnice tako po razstavnem prostoru (233 hektarjev) kot po predmetih (53.000).⁸ Razstavišče v dunajskem Pratru je bilo zgrajeno v velikem obsegu. Osrednja točka je bila veličastna zgradba Rotunda,⁹ kot je upodobljena na spominskih medaljah, predstavljenih v nadaljevanju besedila. Rotunda je pogorela leta 1937. Med temami, ki so jim posvetili mnogo pozornosti, je bilo tudi steklo. Razstava je ponudila najboljši pregled takratne evropske steklarske industrije. Industrija ravnega stekla je bila v tem času na prelomnici. Tovarne so se specializirale za proizvodnjo ogledal, zrcalnega in pločevinastega stekla. V ospredju so bile Francija, Nemčija, Belgija in Anglija. Razstavljen je bil širok izbor steklenih izdelkov: pri oblikovanem steklu so bili na ogled jedkani ter gladko brušeni stekleni predmeti in za razstavo manj privlačni votli stekleni izdelki; raznolikost so dopolnili tudi stekleni predmeti za uporabo v gostinstvu, na kemijskem področju in svetila. Prikazanih je bilo veliko bleščečih se lestencev, ki so jih krasili brušeni in gravirani stekleni okraski različnih oblik. Največjega je izdelalo podjetje J. & L. Lobmeyr¹⁰ z Dunaja. Med razstavljenimi luksuznimi steklenimi izdelki so bili na ogled tudi brušeni in jedkani kristalni kozarci. Podelili so tudi nagrade in priznanja za steklarsko stroko ter tudi za druge stroke z razstavljenimi predmeti.¹¹

8 Wiener Weltausstellung 1873. Die Weltausstellung in Zahlen. *Österreichisches Biographisches Lexikon (OeBL)*, 2013 [elektr. vir]. Dostopno na: <http://www.wiener-weltausstellung.at/> [13. 6. 2024].

9 Wiener Weltausstellung 1873. *OeBL*, 2013 [elektr. vir]. Dostopno na: <http://www.wiener-weltausstellung.at/> [13. 6. 2024].

10 J. & L. Lobmeyr je steklarsko podjetje, znano po proizvodnji luksuzne namizne posode, ogledal, lestencev in svetil. Podjetje je leta 1823 na Dunaju ustanovil Joseph Lobmeyr (1792–1855). Po Josephovi smrti sta podjetje prevzela njegova sinova Joseph (1828–1864) in Ludwig (1829–1917), ki sta sprejela tradicionalne modele in tehnike obdelave češkega stekla. Od takrat se podjetje imenuje J. & L. Lobmeyr. Podjetje je sodelovalo na več svetovnih razstavah in zaposlovalo ugledne oblikovalce ter si kmalu pridobilo mednarodni ugled, ki ga ohranja še danes. V svoji dvestoletni zgodovini je J. & L. Lobmeyr ostalo družinsko podjetje. *J. & L. Lobmeyr* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.lobmeyr.at/de/> [14. 6. 2024].

11 Imena nagrajencev so objavili v posameznih številkah časopisa Wiener Weltausstellungs-Zeitung letnika 1873. *Wiener Weltausstellungs Zeitung 1871–1873* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wwz&datum=1873&zoom=33> [17. 6. 2024].

↑ Žarkasta spomska medalja dunajske svetovne razstave 1873; averz in reverz

Na svetovni razstavi je sodelovalo 35 držav, med njimi prvič Maroko, Tunizija, Osmansko cesarstvo, Egipt, Perzija (Iran) in Japonska; slednja se je na Dunaju v velikem obsegu predstavila svetu s svojo kulturo in umetnostjo. Svetovne razstave so tako v 19. stoletju kot v sodobnosti služile tudi za vzpostavljanje trgovinskih odnosov in odpiranju novih trgov. Japonska je med drugim svetu predstavila sojo, ki se je nato razširila po vsem svetu.

Med razstavljenimi paviljoni je bilo prvič, da je bil ženski paviljon posvečen temi Ženske v svetu dela; to tradicijo so prevzele tudi poznejše svetovne razstave.¹² Skupaj je bilo več kot 50.000 razstavljalcev in več kot 7 milijonov obiskovalcev.

Pri pripravi na razstavo in tudi med samo razstavo pa ni vse potekalo gladko. Zaradi gradnje hotelov je bilo na Dunaju premalo stanovanj, posledično je bilo ogromno ljudi brez strehe nad glavo. Povpraševanje po prostih stanovanjih je bilo veliko, najemnine so postale zelo visoke. Prisotno je bilo špekulantstvo. V tem času sta bili na Dunaju razširjeni epidemiji kolere in koz. Prišlo je tudi do zloma dunajske borze 1873, ki je izvedbo dogodka postavil pod

12 150. Jahre Wiener Weltausstellung. *Bundesministerium Arbeit und Wirtschaft* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bmaw.gv.at/Themen/International/EXPO/150-Jahre-Wiener-Weltausstellung-1873.html> [13. 6. 2024].

vprašaj. Tako ni bilo za slavnostno odprtje v Rotundi skoraj ničesar pripravljenega, a je cesarski par, Franc Jožef I. in Elizabeta, kljub nastalim zapletom svečano odprl razstavo. Zaradi omenjenih prigod so se mnogi takrat izogibali Dunaju. Organizatorji so po končanju svetovne razstave zabeležili ogromno izgubo, država je morala plačati vse stroške. Svetovna razstava na Dunaju leta 1873 je bila namenjena predstavitvi moči in sijaju habsburške monarhije, služila pa je tudi kot prizorišče svetovne politike za nemškega cesarja, ruskega carja in švedskega kralja. Pomembno je prispevala tudi k razvoju Dunaja v svetovno prestolnico.¹³

Omenili smo že, da je bila osrednja stavba razstave – Rotunda upodobljena ob drugih spominkih tudi na spominskih medaljah. Med spominskimi medaljami z dunajske svetovne razstave, ki jih hranimo v muzeju, predstavljamo štirinajstkrako žarkasto oblikovano spominsko medaljo iz cinka s premerom 3,3 centimetra (PMPO, ZGO 757 ZM). Na averzu je upodobljen cesar Franc Jožef I., ki gleda v levo; ob robu poteka napis FRANZ JOSEF I. KAISER VON OESTERREICH. Na reverzu je predstavljena Rotunda, nad njeno reliefno upodobitvijo je polkrožni napis WIENER WELTAUSSTELLUNG, pod njo pa letnica 1873 in napis DIE ROTUNDE.¹⁴

Naslednja v zbirki je mala bakrena spominska medalja s premerom 2,5 centimetra (PMPO, ZGO 758 ZM). Na averzu je upodobljen cesar Franc Jožef I., ki gleda v desno; reliefno upodobitev obroblja napis FRANZ JOSEF I KAIS. V. ÖSTERR. KÖN. V. UNG. KÖN. V. BÖHM. ETC. Pod portretom je signatura A. S.¹⁵ Na reverzu je pod

.....

13 Die Weltausstellungen – Wien als Schauplatz der Weltausstellung. *Die Welt der Habsburger* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.habsburger.net/de/kapitel/die-welt-ausstellungen-wien-als-schauplatz-der-weltausstellung> [13. 6. 2024].

14 Kolar in Vnuk, 2023, str. 23.

15 Anton Scharff (1845–1903) je bil pomemben avstrijski medaljer, graver in kipar, ki je delal v dunajski kovnici. Njegovo delo je bilo cenjeno v dvojni monarhiji in po Evropi. Prejel je številna priznanja. Medalje, ki jih je oblikoval v realističnem in ekspresivnem slogu, je delal za vladarsko družino Habsburg-Lotringen in druge aristokrate, za številna mesta po monarhiji in v Evropi, za institucije, društva in zasebnike – industrialce ter za druge naročnike za posebne priložnosti (razstave, slovesnosti, jubileje in drugo). Scharff, ki je svoje delo podpisoval kot A. SCHARFF ali A. S., je graviral tudi kovance za Avstro-Ogrsko in za Srbijo, Bolgarijo, Romunijo ter Perzijo (Iran), ki so svoje kovance izdelovale na Dunaju. Werner, Gerlind, 2005. Scharff, Anton. *Neue Deutsche Biographie* 22, str. 570–571 [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd117108901.html#dbcontent> [13. 6. 2024].

upodobljeno Rotundo dvovrstični napis WELTAUSSTELUNG WIEN 1873. In pod tem še na spodnjem robu mali napis KUPFER.

Ocenjevanje eksponatov na razstavi in podeljevanje medalj je bilo za razstavljavce zelo pomembno. Mednarodno žirijo je sestavljalo 956 ljudi. V 26 kategorijah je bilo skupaj podeljenih 25.572 medalj: 8687 za zasluge, 2929 za napredek, 2162 za zaposlene, 977 za umetnost in 310 medalj za dober okus, 10.166 diplom za priznanje ter 441 častnih diplom.¹⁶ Medalje so oblikovali cesarsko-kraljevi dvorni medaljer Josef Tautenhayn¹⁷ s kiparjema Josefom Cesarjem¹⁸ in Rudolfom Weyrom¹⁹

.....
16 Amtliches Verzeichniss der Aussteller, welcher von der internationalen Jury Ehrenpreise zuerkannt worden sind: Weltausstellung 1873 in Wien. *Münchner Digitalisierungszentrum* (MDZ) [elektr. vir]. Dostopno na:

<https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11155884?page=1> [18. 6. 2024.].

17 Josef Tautenhayn st. (1837–1911) je bil kipar in medaljer. Izhaja iz družine bakrorezcev in graverjev. Med njegovimi učitelji omenjamo priznanega medaljerja Karla Radnitzka. V glavni kovnici na Dunaju je bil od leta 1862 graver kovancev in od 1868 še medalj; od leta 1874 je bil vodja akademije za graviranje in od 1881 do 1905 profesor na Akademiji za likovno umetnost na Dunaju. Imel je pomembno vlogo pri razcvetu medaljerske umetnosti v obdobju cesarja Franca Jožefa I. Ustvaril je številne spominske in portretne medalje ter kipe in dela uporabne umetnosti za stavbe na dunajskem cestnem obroču (Wiener Ringstrasse, v nadaljevanju Ringstrasse), med drugim alegorične figure izvršne in zakonodajne oblasti za vodnjak Pallas Atene pred poslopjem avstrijskega parlamenta. Večje zbirke njegovih del hranita Kunsthistorisches Museum Wien in Hauptmünzamt na Dunaju. Krause, W., 2009–2020. Tautenhayn, Josef d. Ä. (1837–1911), Bildhauer und Medailleur. *OeBL*, 2013 [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes> [17. 6. 2024.].

18 Josef Cesar (1814–1876) je bil avstrijski kipar in medaljer. Po 1832 je bil študent na dunajski akademiji, leta 1836 je prejel cesarsko nagrado, leta 1848 je postal član Akademije lepih umetnosti. Ob izdelovanju spominskih kovancev in medalj je za dunajsko opero ustvaril portretne medaljone igralcev in umetnikov. Proti koncu štiridesetih let 19. stoletja se je posvetil kiparstvu večjih dimenzij in uporabni umetnosti. Od leta 1856 je bil profesor modeliranja na dveh dunajskih srednjih šolah. Avstrijski kipar Rudolf Weyr je bil njegov najpomembnejši učenec. Josef Cesar. *Wien Geschichte Wiki* [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Josef_Cesar [19. 6. 2024].

19 Rudolf Weyr (1847–1914) je bil avstrijski kipar. Med letoma 1864 in 1872 je študiral na Akademiji za likovno umetnost, kjer sta bila njegova učitelja Franz Bauer in Josef Cesar. Weyr si je ugled ustvaril s skupino Simson in Delila, za katero je leta 1870 prejel Reichlovo nagrado Akademije. Leta 1873 je prejel prvo nagrado na natečaju za oblikovanje medalje za svetovno razstavo na Dunaju. Za javne stavbe na Dunaju (muzeje, gledališča, univerze in drugo) je ustvaril številne kipe umetnikov, alegorična dela, kiparske dekoracije, izdelal pa je tudi spomenike znanim osebnostim. Sodeloval je tudi pri izdelavi arhitekturne dekoracije na stavbah na Ringstrasse. Bil je najpomembnejši predstavnik neobaroka na svojem področju. Od leta 1889 je bil profesor na Politehniku, postal je tudi častni član Cesarske in kraljeve akademije za likovno umetnost, katere predsednik je bil v letih 1911/1912. Weyr, Rudolf. *Wien Geschichte Wiki* [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Rudolf_Weyr [19. 6. 2024].

↑
Spominska mala
medalja dunajske
svetovne razstave
1873; averz in reverz

ter württemberški dvorni medaljer Karl Schwenzer.²⁰

Zaslužno medaljo iz cinka s premerom 5,2 centimetra so za svetovno razstavo zasnovali signirani umetniki Th. Hansen (osnutek),²¹

.....
20 Karl Schwenzer (1843–1904) je bil württemberški kraljevi dvorni medaljer, ki je od leta 1875 do smrti leta 1904 izdelal praktično vse takratne württemberške kovance in medalje. Med letoma 1872 in 1875 je bival na Dunaju, kjer je bil 1874. imenovan za častnega člana Akademije za likovno umetnost. Schwenzer, Karl.

Kurzbiographien der Künstler-medailleure und der privaten Prägeanstalten. *Numismatische Gesellschaft zu Berlin* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.numismatische-gesellschaft-berlin.de/files/Knstlerbiografien.pdf> [19. 6. 2024].

21 Theophilus Edvard Hansen (1813–1891), bolj znan s krajšim imenom Theophil, je bil priznani danski arhitekt, ki je poznan po zgradbah v Atenah (npr. stavbi Nacionalnega observatorija in Akademije znanosti) in na Dunaju (npr. stavbe avstrijskega parlamenta, Musikvereina, Akademije lepih umetnosti). Bil je predstavnik historicizma in je snoval arhitekturne objekte v neoklasicističnem slogu. Intenzivno je sodeloval pri velikem razmahu gradbene dejavnosti na Dunaju. Skupaj z nemškim arhitektom Gottfriedom von Semperjem je bil odgovoren za oblikovanje dunajskega cestnega obroča (Ringstrasse) in sosesk. Njegovo neprekinjeno zaporedje stavb na cestnem obroču, ki jih je zasnoval, ni vplivalo samo na arhitekturni značaj glavne dunajske velemestne ceste oziroma bulvarja, ampak tudi na celotno mesto. Prav tako je imel pomembno vlogo pri vzponu in vodilnem položaju dunajske umetnostne obrti. Za uporabne male obrtne predmete je naredil tudi osnutke. To umetnostno področje mu je postalo bližje, ko je krepil prijateljstvo z Ludwigom Lobmeyrjem; zanj je načrtoval osnutke za steklene in bronaste predmete v renesančnem slogu ter celotno notranjo opremo za njegovo stanovanje. Leithe-Jasper, 1966. Hansen, Theophilus Edvard Freiherr von. *Neue Deutsche Biographie* **7**, str. 634–635 [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118545760.html#ndbcontent> [14. 6. 2024].

F. Schmahlfeld (medaljer)²² in V. Christesen²³ (kovničar).²⁴ Na averzu je na levo obrnjena sedeča Atena v antični obleki, s čelado na glavi, v

↑
Zaslužna medalja s svetovne razstave na Dunaju 1873; averz in reverz

.....
22 Georg Ludwig Friederich Schmahlfeldt (1829–1907) je bil medaljer, graver in rezbar. Preden je študiral na tehnični univerzi v Hannoveru, se je učil pri svojem očetu, zlatarju Carlu Georgu Ferdinandu Schmahlfeldu. Leta 1852 se je zaposlil pri proizvajalcu srebrnega posodja V. Christesenu v Slagelsu. Leta 1856 mu je sledil v København in od takrat delal izključno v njegovem podjetju, kjer je imel priložnost narediti številna pomembna umetniška in umetniško-industrijska dela. Med velikim številom medalj, ki jih je ustvaril Schmahlfeld, je tudi spominska medalja s svetovne razstave 1873. Za svoje umetniško in umetniško-industrijsko delo je kot priznanje prejel medalje in diplome. Weilbach, Ph., 2007. Georg Ludwig Friederich Schmahlfeldt. *Nyt Dansk Kunstnerleksikon, 1895–96*, str. 351 [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.rosekamp.dk/Weilbach_95_96/s.html [14. 6. 2024].

23 Frederik Christian Vilhelm Christesen (1822–1899) je bil danski zlatar in proizvajalec zlatih in srebrnih predmetov ter predmetov iz neplemenitih kovin. Leta 1858 je ustanovil podjetje za strojno izdelovanje predmetov iz plemenitih in neplemenitih kovin. Navdušen je bil nad kovničnimi stiskalnicami; s strojnim vtiskovanjem je tako izdeloval veliko reliefnih plošč, medalj, za katere je danski medaljer F. Schmahlfeld izdelal veliko število pečatov, kar mu je omogočilo množično proizvodnjo. Spominske medalje je izdeloval za različne dogodke. Nikoli ni zamudil priložnosti za kovanje medalj, ki so služile kot nagrade, spominki in podobno. Na večjih razstavah je pogosto postavil stiskalnico, da so lahko obiskovalci na kraju samem kupili spominsko medaljo. Christesen je za dunajsko svetovno razstavo 1873 izdelal dve medalji; eno je oblikoval kipar Carl Peters in graviral F. Schmahlfeld, drugo, ki jo predstavljamo, pa je narisal Theophil Hansen in graviral F. Schmahlfeld. Rykind-Eriksen, 1998. Støbte figure og drageslyng. En produktions- og socialhistorie om juveler- og sølvvarefabrikant Vilhelm Christesen, 1850. *Historiske Meddelelser om Historiske Meddelelser om København 1998*, str. 116 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://slaegtsbibliotek.dk/910393.pdf> [14. 6. 2024].

24 Auktionshaus H. D. Rauch. *E-Auction 22*, lot 4145, 25. 3. 2017 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.acsearch.info/search.html?similar=615163> [14. 6. 2024].

iztegnjeni desnici drži krilato Viktorijo na zemeljski krogli z lovorovim vencem v roki. Atena drži v levici ščit z glavo Meduze. Ob njeni nogi je upodobljena sova, njen atribut. Podobo Atene z Viktorijo obdaja napis: DEM VERDIENSTE SEINE KRONE! Na reverzu sta nad Rotundo upodobljena dva grifona s trakom, na katerem je napis VIRIBUS UNITIS. Nad napisom držita grifona grb s krono z napisom FJI. Pod Rotundo je dvovrstični napis: WELTAUSSTELLUNG 1873 WIEN²⁵ (PMPO, ZGO 759 ZM).

Univerzalna razstava v Parizu leta 1878 (*Exposition Universelle de 1878, Paris*), razstava novih tehnologij, je bila prva razstava Expo, ki je potekala pod Tretjo francosko republiko in je bila namenjena predstavitvi okrevanja države po francosko-pruski vojni v letih 1870 in 1871 ter po prevratu pariške komune leta 1871. Predstavljala je tesno povezavo med znanstvenimi tehnologijami in umetnostjo. Trajala je od 1. maja do 10. novembra 1878. Na obeh straneh Sene so zgradili paviljone za 53.000 razstavljalcev, dve novi palači (Trocadero, Palačo industrije) in palačo na Marsovih poljanah (Palais du Champ-de-Mars). Območje sejmišča je bilo ponovno na Marsovih poljanah (Champ-de-Mars); obsegalo je več kot 75 hektarjev. Ogledalo si je 16.156.626 obiskovalcev. Sodelovalo je 36 držav, ki so razstavljale v nacionalnih paviljonih. Nemčija uradno ni bila povabljena, le posamezni nemški umetniki so bili s svojimi umetniškimi deli prisotni na umetniški razstavi. Na osrednjem dvorišču Palače industrije je bila vsaka sodelujoča država povabljena, da zgradi vhod do svojih razstavljenih eksponatov. Rezultat je bila čudovita aleja fasad, ki so v arhitekturnem smislu naznanjale značaj in estetske vrednote vsakega naroda.²⁶

Na pariški razstavi so predstavili številne tehnološke novosti, povezane z električno energijo. Po sejmiščih so se vozili z električnimi vagoni, zgrajene pa so bile tudi štiri fontane z vodo, črpane iz reke Sene.²⁷ Med izumi so bili na ogled: stroj za proizvodnjo sladoleda, motor na sončni pogon Augustina Mouchota, ki je pretvarjal sončno

25 Kolar in Vnuk, 2023, str. 46, kat. št. 5. Primerjava Wien, Weltausstellung. Erinnerungsmedaille 1873 (Med 14376). *Germanisches National Museum* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://objektkatalog.gnm.de/wiscki/navigate/43739/view> [17. 6. 2024].

26 Chandler, Arthur 1996. Heroism in Defeat. *Exposition Universelle de 1878, Paris. World's Fair*, VI, 4 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.arthurchandler.com/new-pageparis-1878-exposition> [18. 6. 2024].

27 Paris: Expositons Universelles. *University of Soudern California (USC)* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://libguides.usc.edu/c.php?g=1124851&p=8271034> [18. 6. 2024].

energijo v mehansko parno energijo, električne ulične luči, telefon Aleksandra Grahama Bella, megafon in fonograf Thomasa Edisona. Mednarodne žirije so ocenjevale različne eksponate in podelile zlate, srebrne ter bronaste medalje. Med razstavljenimi zanimivostmi je bil tudi svetovno znani Kip svobode. Obiskovalci so lahko vstopili v njegovo glavo, ki je bila razstavljena v polni velikosti v vrtovih Trocadero. Drugi dokončani deli monumentalnega kipa pa so bili na ogled na Marsovih poljanah, preden so ga s francoskim parnikom Isere poslali po reki Seni v New York, kjer je bil 28. oktobra 1886 uradno odprt. Bil je darilo Francije prebivalcem Združenih držav Amerike.

Vzporedno z razstavo so potekali številni srečanja in konference z namenom doseči soglasje o mednarodnih standardih. Francoski pisatelj Victor Hugo je vodil kongres za zaščito literarne lastnine, ki je privedel do končnega oblikovanja mednarodne zakonodaje o avtorskih pravicah. Podobno so druga srečanja privedla do prizadevanj za standardizacijo pretoka pošte iz države v državo. Mednarodni kongres za izboljšanje stanja slepih ljudi je pripeljal do svetovnega sprejetja Braillovega sistema za branje na dotik.²⁸

↑ Spominska medalja
na svetovno razstavo
v Parizu 1878; averz
in reverz

28 Expo 1878 Paris. *Bureau International des Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bie-paris.org/site/en/1878-paris> [19. 6. 2024].

Razstava je kljub šestnajst milijonov obiskovalcev prinesla izgubo, predvsem zaradi gradnje palače Trocadero. Po nemirnih letih, ki jih je Francija preživela (vojna z Nemčijo, pariška komuna), se je z uspehom pri gostovanju razstave uspela ponovno uveljaviti kot velesila v mednarodnem merilu.

Na univerzalni pariški razstavi so bili nagrajeni najboljši izdelki za umetnost, obrt in industrijo. Mednarodne žirije so ocenjevale različne eksponate in podelile zlate, srebrne ter bronaste medalje. Ob nagradnih medaljah so organizatorji izdali tudi spominske medalje na razstavo.

Primer spominske medalje na svetovno razstavo v Parizu 1878²⁹ (PMPO, ZGO 823 ZM), ki jo hranimo v muzeju, je v dveh delih, averz in reverz nista sestavljena. Medalja s premerom 6,5 centimetra ima na averzu reliefno upodobitev krilate Viktorije, ki drži v desni roki lovorjev venec, v levi pa rog. Pod njo je krilati genij, simbol krilate Viktorije, ki drži v rokah tablo za vgraviranje imena nagrajenca. V ozadju spodaj je upodobitev prostora razstavišča s parkom Marsove poljane in palače Trocadero. Obroblja jo napis EXPOSITION UNIVERSELLE INTERNATIONALE DE 1878 - PARIS / REPUBLIQUE FRANCAISE. Na spodnjem robu sta napis PARIS in signatura CHAPLAIN. Na reverzu je upodobljen levi ženski portret z lovorovim vencem na glavi, Marijana, ki predstavlja francosko republiko. Pod portretom je signatura J. C. CHAPLAIN.³⁰ Medalja, ki

.....
29 Médaille de l'Exposition universelle de Paris 1878 – Médaille. *Paris Musees* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/musee-de-la-vie-romantique/oeuvres/medaille-commemorant-l-exposition-universelle-de-1878#infos-principales> [19. 6. 2024].

30 Jules-Clement Chaplain (1839–1909), znan kot Jules Chaplain, je bil francoski risar, kipar in medaljer. Občudovali so ga zaradi oblikovanih medalj, saj je ustvaril vrsto lepo premišljenih osebnih portretnih medalj in spominskih plaket, tako zasebnih kot uradnih. Njegova zlata medalja ob obisku ruskega carja Nikolaja in carice Aleksandre v Parizu leta 1896 je veljala za eno najboljših, kar jih je bilo kdaj koli kovanih. Na pariških salonih je razstavljal doprsne kipe in portretne medaljone ter bil na salonih leta 1870 in 1872 nagrajen. Izdelal je tudi medalje za univerzalne razstave 1867, 1878 in 1900 v Parizu. Leta 1877 je bil imenovan za uradnega medaljerja francoske vlade; graviral je državne kovance in ustvaril modele za francoske zlatnike za 10 in 20 frankov, ki so jih kovali od 1899 do 1914. Na univerzalni razstavi v Parizu leta 1878 je prejel nagradno medaljo I. razreda. Za člana Akademije upodablajočih umetnosti (Académie des Beaux-Arts) je bil izvoljen leta 1881. Leta 1895 je bil imenovan za direktorja umetniških del v tovarni porcelana v Sèvresu. Leta 1903 je prevzel odgovornost za atelje za medalje na Ecole des Beaux-Arts. Jules Clément Chaplain. *The British Museum* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG105493> [19. 6. 2024].

jo je oblikoval Jules-Clement Chaplain, zaznamuje pojav secesijskega oblikovanja medalj. J. C. Chaplain je bil eden najpomembnejših v skupini pariških medaljerjev, ki so svoje modele prilagodili tako, da so kar najbolj izkoristili novo tehnologijo stroja za redukcijo, ki je omogočal pretvorbo velikih kiparskih modelov v matrice brez kakršne koli izgube.

Svetovna razstava *The World's Columbian Exposition* »*The White City*« *Chicago*, Illinois, Združene države Amerike, je potekala od 1. maja do 30. oktobra 1893 in je opredelila ameriško kulturo. Obiskalo jo je več kot 27 milijonov ljudi. Osrednja tema razstave je bilo štiristo let odkritja Amerike, obeležila je prihod Krištofa Kolumba v Novi svet. Organizatorji razstave v Chicago so poskušali v vseh pogledih doseči ali preseči razstavo v Parizu iz leta 1889. Na izbranem območju sejmišča so zgradili spektakularno začasno mesto v mestu, ki se je razprostiralo na 666 hektarjih v parku Jackson na obali jezera Michigan.³¹ Gospodarsko razstavišče je obsegalo na stotine stavb, sedeminpetdeset milj³² cest in tri milje prepletajočih se vodnih poti. Sodelovalo je 19 držav s 65.000 eksponati. Sejmišče so po številnih belih stavbah imenovali Belo mesto, ponoči je bilo svetlo zaradi nočne razsvetljave, ki jo je zagotovil General Electric. V Belem mestu so se obiskovalci navduševali nad tehnološkimi čudesi (motor, dinamo, generator izmeničnega toka), uživali so v umetniških razstavah, koncertih in športu, poslušali predavanja o različnih temah, si ogledali kratke filme v prvem namenskem kinu na svetu ali se zapeljali z originalnim panoramskim kolesom.³³

Na razstavi so prvič uvedli koncept »midwaya«, dolge osrednje avenije, ki je potekala pravokotno na Belo mesto in je združevala izobraževanje z zabavo. Živahno zabaviščno območje je postalo stalnica skoraj vseh prihodnjih razstav. Dogodek je razkril tudi prevladujoči rasistični pogled na svet, ki ga je ponazarjalo razlikovanje med visoko kulturo v Belem mestu in primitivnimi kulturami v zgrajenih vaseh na »midwayu«, kjer so bili na ogled ljudje drugih kultur, na primer iz Dahomeja, z Jave, iz Egipta, Turčije in drugih.

31 Stephen Neil Greengard, 1986, str. 14.

32 Angleška in ameriška dolžinska mera, približno 1609 m. Fran [elektr. vir]. Dostopno na: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=milja> [2. 7. 2024].

33 The World Columbian Exposition in Chicago. *The Library of Congress* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.loc.gov/item/ihas.200198127/> [21. 6. 2024].

↑
Spominska medalja
na svetovno razstavo
v Chicagu 1893; avers
in revers

Načrtovalci so si ta prikaz zamislili kot pravo enciklopedijo civilizacije; zasnovali so ga kot učno uro etnologije in človeškega razvoja, s čimer so utrlj pot ameriški zakonodaji za nadaljnje neenakosti, ki so prisotne tudi še v 21. stoletju.³⁴

Tudi ta svetovna razstava se ni odvijala tako, kot so načrtovali in pričakovali njeni organizatorji. Zaznamovale so jo številne tragedije. Epidemija črnih koz, ki je nastala na sejmu sredi poletja, se je do zgodnje jeseni razširila po mestu. Tik pred gala zaključno slovesnostjo je bil v atentatu umorjen župan Chicaga Carter Harrison starejši; zato njenega uradnega zaprtja ni bilo. Kmalu po zaprtju svetovne razstave je požar zajel sejmišče in uničil številne zgradbe.³⁵

Medalje s te razstave slovijo po svoji umetniški lepoti in zapletenih secesijskih vzorcih, ki kažejo na vse večjo ameriško spretnost pri izdelavi medalj. Simbolizirajo ameriški in kulturni napredek na prelomu stoletja. Kiparji, ki so jih oblikovali, so na njih upodobili klasične figure, ki predstavljajo Ameriko in Novi svet. Ameriške oblikovalce medalj so navdihnile evropske tematske razstavne medalje, ki so pogosto vsebovale dovršene upodobitve nacionalnega ponosa, tehnološkega napredka in zgodovinskih dogodkov. Ameriški

34 *The city beyond the white city*. Spletna razstava [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.beyondthewhitecity.org/worlds-columbian-exposition> [1. 7. 2024].

35 World's Columbian Exposition. *Encyclopedia of Chicago* [elektr. vir]. Dostopno na: <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/1386.html> [1. 7. 2024].

medaljerji so jih prilagodili tako, da odražajo kulturni, družbeni in gospodarski duh obdobja, ki ga predstavljajo.³⁶

Medalja s svetovne razstave v Chicagu 1893, ki jo predstavljamo, spada med spominske medalje; je iz bakra, s premerom 5,9 centimetra (PMPO, ZGO 760 ZM). Na averzu je na sredini v krogu leva doprsna upodobitev Krištofa Kolumba, okoli podobe je napis z njegovim imenom. Na zunanjem robu je napis MEMENTO OF THE WORLD'S FAIR CHICAGO 1893. Na reverzu je reliefna upodobitev krilate Viktorije s štirimi geniji, ki nosijo bakle in rog izobilja. Viktorija lebdi nad Indijanci z orožjem, ki ležijo na tleh in gledajo gor. V polju na levi sonce vzhaja nad stavbo razstavišča. Zgoraj in spodaj je letnica MCCCCXCIII. Lebdeča figura Viktorije prestavlja civilizacijo.³⁷

Univerzalna svetovna razstava 1900 Pariz (*Exposition universelle et internationale de Paris, 1900*) je zaključila 19. stoletje z razstavo na temo 19. stoletje – pregled in s tehnološkimi novostmi odprla pogled v novo stoletje. Po svetovnih razstavah v letih 1855, 1867, 1878 in 1889 je bila le-ta peta v Parizu. Slavnostno odprtje je bilo 14. aprila 1900, za javnost je bila na ogled od 15. aprila do 12. septembra 1900. Namenjena je bila pregledu dosežkov 19. stoletja s predstavitvijo napredka v umetnosti, znanosti in industriji ter kmetijstvu. Parizu je zapustila več na novo zgrajenih stavb na obeh straneh reke Sene, med drugim most Aleksandra III. (Pont Alexandre III), Malo in Veliko palačo (Petit Palais in Grand Palais); obe stavbi sta gostili umetniške razstave. Vzporedno z razstavo so bile v Parizu tudi druge olimpijske igre, ki so potekale pet mesecev. Na razstavi je v 18 skupinah, razdeljenih v 121 razredov, sodelovalo več kot 83.000 razstavljalcev iz 43 držav. Sejmišče je obsegalo okoli 230 hektarjev. Države so svoje dosežke in kulture predstavile v uradnih začasnih tematskih paviljonih, ki so bili po zaključku razstave porušeni.³⁸

.....
36 American Exposition Medals: Origins and Evolution in Design. *ExpositionMedals.com* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/american-exposition-medals-design/> [1. 7. 2024].

37 Kolar, 2019. str. 371.

38 History – Universal and International Exhibition of Paris 1900. *Worldfairs* [elektr. vir]. Dostopno na: https://en.worldfairs.info/expohistoire.php?expo_id=8 [1. 7. 2024].

Od mnogih začasnih znamenitosti razstavišča so bila monumentalna vrata, ki so služila kot glavna blagajna za sejmišče in osrednji emblem razstave. Na vrhu vrat je stal kip, imenovan *La Parisienne*, ki je upodabljal aktualno sodobno žensko figuro s plavajočo obleko; zasnoval ga je kipar Paua Moreau-Vauthier. Druga glavna znamenitost razstave je bila Palača elektrike (Palais de l'électricité); stavba je bila v celoti osvetljena in okrašena z električnimi žarnicami. Ponoči so lahko obiskovalci spremljali tudi vodne in svetlobne predstave.³⁹ Na razstavi so bile prvič predstavljene številne tehnološke novosti, na primer: tekoči trak, tekoče stopnice, dizelski motor, električni avtomobil, trolejbus, baterija, telegrafon – magnetni snemalnik zvoka in drugo. Na umetniškem področju pa je mednarodno pozornost pritegnil novi slog ART NOUVEAU (secesija). Razstava je ob predstavitvah uradnih znanstvenih, industrijskih in umetniških dosežkov ponujala še izjemno raznolikost atrakcij ter razvedril. Za dosežke so mednarodne strokovne žirije razstavljavcem podelile 3156 velikih nagrad, 8889 zlatih medalj, 13.300 srebrnih medalj, 12.108 bronastih medalj in 8422 častnih priznanj.⁴⁰

V 211 dneh si je univerzalno razstavo ogledalo več kot 50 milijonov obiskovalcev. Dogodek je preobrazil francosko glavno mesto in Parizu utrdil status mesta luči. Univerzalna svetovna razstava 1900 Pariz je mestu prinesla nove železniške postaje, simbolične nove mostove in zgradbe ter prvo linijo podzemne železnice.

Iz muzejske zbirke medalj na temo svetovnih razstav kot zadnjo predstavljamo medaljo s svetovne razstave v Parizu leta 1900 (PMPO, ZGO 824 ZM). Bronasta medalja, premera 6,3 centimetra, ima na averzu upodobljeno lebdečo krilato boginjo zmage, ki nosi mladi par z baklo, v ozadju je reliefna upodobitev Velike palače (Grand Palais). Pod parom je pravokotna kartuša z napisom nagrajenca: SEKTION DES FORETS A BELGRADE. Na robu je napis nad celotnim reliefnim napisom EXPOSITION UNIVERSELLE INTERNATIONALE 1900 in signatura medaljerja J C. Chaplain. Na reverzu je upodobljena glava boginje Ceres v desnem profilu pred hrastom, v ozadju je

39 Expo 1900 Paris. *Bureau International des Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bie-paris.org/site/en/1900-paris> [1. 7. 2024].

40 Medals of 1900 Paris Universal International Exposition. *Award Medals of World's Fairs and Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/1900-2/> [1. 7. 2024].

most z razgledom na mesto, na robu reliefa je napis REPUBLIQUE FRANCAISE. Na ozkem robu je vgraviran napis materiala medalje: BRONZE in punca.⁴¹

↑ Nagradna medalja svetovne razstave v Parizu 1900; averz in revers

ZAKLJUČEK

Cilj prvih svetovnih razstav je bil mednarodni javnosti za omejeno časovno obdobje, praviloma šest mesecev, na jasno določeni lokaciji predstaviti miniaturno različico sveta, ki naj bi bila čim bolj resnična, in zagotoviti enciklopedični pregled svetovnega znanja. Od vzporednih razstavnih dogodkov je za množice obiskovalcev zabava na sejmišču sčasoma postala vse pomembnejša. Na družbenem področju so svetovne razstave postale mostovi povezovanja med državami, organizacijami, podjetji in posamezniki z vsega sveta. In to ostajajo tudi v 21. stoletju.

Na vsaki razstavi so bile kot priznanje za dosežke na različnih področjih podeljene številne medalje. Nagrajencem so predstavljale vrhunec njihovega uspeha. Organizatorji so ob njih pripravili za obiskovalce tudi spominske medalje, ki so jih le-ti odnesli domov in so postale del njihovih osebnih spominov na obiske svetovnih razstav. Mnoge med njimi so z leti dopolnile muzejske numizmatične zbirke, ki so bile pridobljene na različne načine (dar, volilo, odkup).

.....
⁴¹ Cgb.fr. *Numismatics Paris* [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.cgbfr.com/troisieme-republique-medaille-exposition-universelle-internationale-sup,fme_820679,a.html [1. 7. 2024].

LITERATURA

- Greengard, Stephen Neil, 1986. *The great world's fairs and expositions*. Miami: Mitchell Wolfson Jr. Collection of Decorative and Propaganda Arts, Miami-Dade Community College, cop.
- Kolar, Nataša, 2019. Medalje, prezrte male umetnine. Zbirka medalj iz ptujskega muzeja. *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož*, Ptuj, str. 357–376.
- Kolar, Nataša, Vnuk, Branko, 2023. *Medalje, male umetnine v luči Habsburške monarhije : Medals, small works of art from the Habsburg monarchy* : katalog razstave : exhibition catalogue. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.
- Spletno gradivo**
- Ageorges, Silvain, 2022, 1855, *Exposition universelle des produits de l'agriculture, de l'industrie et des Beaux-Arts* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.expositions-universelles.fr/1855-exposition-universelle-paris.html> [13. 3. 2024].
- American Exposition Medals: Origins and Evolution in Design. *ExpositionMedals.com* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/american-exposition-medals-design/> [1. 7. 2024].
- Ämtliches Verzeichniss der Austeller, welcher von der internationalen Jury Ehrenpreise zuerkannt worden sind: Weltausstellung 1873 in Wien*. Münchner Digitalisierungszentrum [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11155884?page=1> [18. 6. 2024.].
- Auktionshaus H. D. Rauch. *E-Auction 22*, lot 4145, 25. 3. 2017 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.acsearch.info/search.html?similar=615163> [14. 6. 2024].
- Albert-Désiré Barre (1818–1878). *Numista* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://de.numista.com/catalogue/artist.php?id=52> [12. 6. 2024].
- Albert-Désiré Barre. *Museum-digital* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://global.museum-digital.org/people/28276> [12. 6. 2024].
- Cgb.fr. *Numismatics Paris* [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.cgbfr.com/troisieme-republique-medaille-exposition-universelle-internationale-sup_fme_820679,a.html [1. 7. 2024].
- Chandler, Arthur 1996. Heroism in Defeat. Exposition Universelle de 1878, Paris. *World's Fair*, VI, 4 [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.arthurchandler.com/new-pageparis-1878-exposition> [18. 6. 2024].
- Clément Chaplain. *The British Museum* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG105493> [19. 6. 2024].
- Die Welt ausstellen – Wien als Schauplatz der Weltausstellung. *Die Welt der Habsburger*. [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.habsburger.net/de/kapitel/die-welt-ausstellen-wien-als-schauplatz-der-weltausstellung> [13. 6. 2024].
- Expo 1878 Paris. *Bureau International des Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bie-paris.org/site/en/1878-paris> [19. 6. 2024].
- Expo 1900 Paris. *Bureau International des Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bie-paris.org/site/en/1900-paris> [1. 7. 2024].
- Findling, John, 2024. »world's fair«. *Encyclopedia Britannica* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.britannica.com/topic/worlds-fair>. Accessed [dostopno 4. 7. 2024].
- History – Universal and International Exhibition of Paris 1900. *Worldfairs* [elektr. vir]. Dostopno na: https://en.worldfairs.info/expohistoire.php?expo_id=8 [1. 7. 2024].
150. Jahre Wiener Weltausstellung. *Bundesministerium Arbeit und Wirtschaft* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.bmaw.gv.at/Themen/International/EXPO/150-Jahre-Wiener-Weltausstellung-1873.html> [13. 6. 2024].
- Krause, W., 2009–2020. Tautenhayn, Josef d. Ä. (1837–1911), Bildhauer und Medailleur. *OeBL, 2013* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes> [17. 6. 2024].
- Leithe-Jasper, M., 1966. Hansen, Theophilus Edvard Freiherr von. *Neue Deutsche Biographie* 7, str. 634–635 [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118545760.html#ndbcontent> [14. 6. 2024].
- Médaille de l'Exposition universelle de Paris 1878 – Médaille. *Paris Musees* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/musee-de-la-vie-romantique/oeuvres/medaille-commemorant-l-exposition-universelle-de-1878#infos-principales> [19. 6. 2024].
- Medals of 1900 Paris Universal International Exposition. *Award Medals of World's Fairs and Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/1900-2/> [1. 7. 2024].
- Novo pokrivalo za Grand Palais, 2005. *Radio Televizija Slovenija* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.rtvslo.si/kultura/drugo/novo-pokrivalo-za-grand-palais/138849> [6. 6. 2024].
- Paris: Expositons Universelles. *University of Soudern California (USC)* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://libguides.usc.edu/c.php?g=1124851&p=8271034> [18. 6. 2024].
- Prize medal, Exposition Universale, Paris, 1855. *Royal Museums Greenwich* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.rmg.co.uk/collections/objects/rmgc-object-205441> [6. 6. 2024].
- 1855 Paris Universal Exposition Medals – Collectible Historical Awards. *Award Medals of World's Fairs and Expositions* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.expositionmedals.com/1855-2/> [6. 6. 2024].

Rykind-Eriksen, Kirsten 1998. Støbte figure og drageslyng. En produktions- og socialhistorie om juveler- og sølvvarefabrikant Vilhelm Christesen, 1850–1900, str. 105–145. *Historiske Meddelelser om København*. Ungivent af Københavns Kommune. København [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://slaegtsbibliotek.dk/910393.pdf> [14. 6. 2024].

Sanders, Brantley, 2024. 1878 Exposition Universelle. *W&L Paris* [elektr. lit.]. Dostopno na: <https://www.wluparis.omeka.wlu.edu/items/show/90?tour=2&index=2> [18. 6. 2024].

Schwenzer, Karl. Kurzbiographien der Künstler-medailleure und der privaten Prägestalten. *Numismatische Gesellschaft zu Berlin* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.numismatische-gesellschaft-berlin.de/files/Knstlerbiografien.pdf> [19. 6. 2024].

The city beyond the white city. Spletna razstava [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.beyondthewhitecity.org/worlds-columbian-exposition> [1. 7. 2024].

The World Columbian Exposition in Chicago. *The Library of Congress* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.loc.gov/item/ihas.200198127/> [21. 6. 2024].

Werner, Gerlind, 2005. Scharff, Anton. *Neue Deutsche Biographie* 22, str. 570–571 [elektr. vir]. Dostopno na: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd117108901.html#ndbcontent> [13. 6. 2024].

Weilbach, Ph., 2007. Carl Georg Ferdinand Schmahfeldt. *Nyt Dansk Kunstnerleksikon, 1895–96*, str. 351 [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.rosekamp.dk/Weilbach_95_96/s.htm [14. 6. 2024].

Weyr, Rudolf. *Wien Geschichte Wiki* [elektr. vir]. Dostopno na: https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Rudolf_Weyr [19. 6. 2024].

Wien, Weltausstellung. Erinnerungsmedaille 1873 (Med 14376). *Germanisches National Museum* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://objektkatalog.gnm.de/wisski/navigate/43739/view> [17. 6. 2024].

Wiener Weltausstellung 1873. Die Weltausstellung in Zahlen. *Österreichisches Biographisches Lexikon (OeBL), 2013* [elektr. vir]. Dostopno na: <http://www.wiener-weltausstellung.at/> [13. 6. 2024].

Wiener Weltausstellungs-Zeitung letnik 1873. *Wiener Weltausstellungs Zeitung 1871–1873* [elektr. vir]. Dostopno na: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wwz&datum=1873&zoom=33> [17. 6. 2024].

Word's Columbian Exposition. *Encyclopedia of Chicago* [elektr. vir]. Dostopno na: <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/1386.html> [1. 7. 2024].

WORLD EXHIBITIONS OF THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY IN THE LIGHT OF COMMEMORATIVE MEDALS AT THE PTUJ MUSEUM

In the 19th century, the Industrial Revolution brought great changes to the everyman in all areas of his everyday life. As a result of new technologies, new media appear, which have become important to a diverse and mass audience, and with this they have also designed a new cultural practice based on new traditions. This includes world exhibitions, which began their journey of presenting great progress and surpluses of industrial, scientific and cultural-artistic objects at the first international exhibition in 1851 in London. From the first exhibition onwards, world exhibitions include innovations and achievements in their programme from many countries in the scientific, technological, technical, economic, social and nature conservation fields, exhibited in temporary pavilions and buildings built for this purpose. An integral part of the fairgrounds is also the entertainment area, where visitors can enjoy a variety of entertainment, rides, attractions, and food and drinks from different cultures.

In the 19th century, large exhibitions grew into the most popular and effective mass media. The goal of the first world exhibitions was to present to the international public for a limited period, usually six months, a miniature version of the world, which should be as real as possible, in a clearly defined location, and to provide an encyclopaedic overview of world knowledge. From the parallel exhibition events, entertainment at the fairground has become more and more important for the masses of visitors over time. In the social field, world exhibitions have become bridges connecting countries, organisations, companies and individuals from all over the world. And they remain so even in the 21st century.

At each exhibition, numerous medals were awarded for recognition of achievements in various fields. For the awardees, they represented the pinnacle of their success. The organisers also prepared commemorative medals for the visitors, which they took home to become part of their personal memories of their visits to world exhibitions. Over the years, many of those medals, which were acquired in various ways (gift, donation, purchase), have supplemented the museum's numismatic collections.

In the museum's medal collection, we keep examples of commemorative medals from five world exhibitions from the second half of the 19th century, which we present in this article: from Paris (1855, 1878, 1900), from Vienna (1873) and from Chicago (1893). The museum acquired them before World War II.

NEVENKA KORPIČ

muzejska svetnica

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

nevenka.korpic@pmpo.si

Podobe Ormoža na vedutah in razglednicah do konca leta 1945

UVOD

Tudi Ormož, ki je v letu 2023 praznoval 750. obletnico prve omembe, ima nekaj starejših upodobitev, na katerih so ob upoštevanju geografske lege mesta v osredju reka Drava, južna vrata, frančiškanski samostan, grad, cerkev svetega Jakoba in poslopje bolnišnice cesarja Franca Jožefa – torej poseljeni deli mesta. Posebej reka Drava je imela za tukajšnje prebivalstvo zelo pomembno vlogo, saj je na njenem levem bregu nastala najstarejša naselbina. Reko so uporabljali kot prometno pot za prevoze, kar pa je spodbujalo tudi druge gospodarske panoge, tesno povezane z reko (mlinarstvo, žagarstvo, spravilo lesa, kopališče, gostinstvo).

Ormoške vedute s pogledom ali razgledom na realne posnetke mesta in okolice so predhodnice najstarejših ormoških razglednic s konca 19. stoletja. Avtorji vedut so z natančnostjo slikarskega umetnika zapisovali posebnosti takratnega časa in so zato pomembni kronisti tistega časa. Pomemben vir so tudi stare ormoške razglednice od konca 19. stoletja naprej, na katerih je upodobljen Ormož s svojo vinorodno okolico. Z odprtjem železniške proge Pragersko – Ptuj – Ormož – Čakovec – Velika Kaniža 24. aprila 1860 so tudi naši kraji dobili železnico, ki je prinesla velik gospodarski in splošni razvoj.¹ Železniška povezava je omogočila Ormožu prostorske spremembe in napredek, kar je opazno tudi na najstarejših razglednicah mesta s konca 19. stoletja.² V kasnejšem obdobju so poglede na mesto s fotoaparati dokumentirali tudi tukajšnji predvojni in povojni fotografi prejšnjega stoletja: Štefan Hozyan, Matija in Marija Polak, Anton Kosi in Rudolf Rakuša.

Ohranjene vedute prikazujejo takratno značilno urbanistično-arhitekturno zasnovo Ormoža in vpogled v izginuli svet mesta ter okolice do sredine 19. stoletja. V glavnem pa gre za upodobitve mesta kot celote.

VEDUTNO SLIKARSTVO

Beseda »veduta« je italijanskega izvora in pomeni z določene točke pogled na mesto ali del mesta, ulico, trg, spomenik ali krajino, v kateri prevladujejo stavbni elementi.³ Pred izumom fotografije so bili slikarji vedut tisti, ki so se trudili natančno dokumentirati podobe mest in območij, ki so jih obdajala. Ohranjene vedute veljajo za dragocen zgodovinski vir in imajo tudi, ob preverjanju, pomembno dokumentarno vrednost.

17. stoletje označujemo za pomembno obdobje vedutnega slikarstva⁴, ko so se bolj množično ukvarjali s topografijo in

.....
1 Ormož in okolica, 1990, str. 15.

2 Železniške tire so speljali po levem bregu Drave pod južnim robom mesta. Utrjevanje strmine nad mostom je bila za ptujskim mostom druga najtežja naloga na celotnem odseku, načrtoval jo je inženir Demanteaux. Vir: Ormož in okolica, 1990, str. 15.

3 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 6.

4 Vedutno slikarstvo pomeni upodabljanje mesta ali pokrajine z določene razgledne točke; vidni predstavniki so bili predvsem beneški vedutisti iz 18. stoletja. Vir: Likovna umetnost, 1985.

Avtor najstarejše znane upodobitve mesta Ormož je avstrijski topograf in kartograf Georg Matthäus Vischer (1628–1696). V ospredju sta župna cerkev in frančiškanski samostan, zadaj se vidi del zgradbe ormoškega gradu.

G. M. Vischers, *Topographia Ducatus Stiriae*. Graz, 1681. Friedau – Ormož, slika 089.

kartografijo.⁵ Iz takratnega časa so poznane najstarejše upodobitve gradov, trgov in mest na slovenskih tleh, vendar pa še ne moremo govoriti o natančnih upodobitvah grajske arhitekture, njihove okolice in delov naselij oz. mnoge niso verodostojne ter topografsko natančne.⁶ Nastale risbe, skice načrtnih upodobitev gradov, trgov in mest so likovno upodabljali kartografi, topografi, menihi in posamezniki, risbe pa so v baker vrezovali bakrorezci. Avtorji starejših upodobitev so bili pogosto mojstri, ki so za izdelavo vedut dobili naročila od založnikov topografij. Zato so bile na zemljevidih ob označbah krajev tudi njihove upodobitve.⁷

Na našem območju se je vedutno slikarstvo močneje razvilo ob koncu 18. stoletja in doživelo vrhunec v 19. stoletju, ko sta se uveljavila jeklorez in litografija. Vedute so ustvarjali potujoči tuji umetniki,

5 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 6.

6 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 6.

7 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 6.

t. i. vedutni slikarji, ki so zanimive prizore izdelali kot risbe. Slikar je na terenu izdelal skice oz. predloge, nato pa so jih drugi mojstri izjedkali in kolorirali, s čimer je veduta pridobila vrednost. Vedute so bile sprva ročno kolorirane, pozneje pa tonirane. Odtisi pa so lahko ostali tudi črno-beli.⁸

V sredini 17. stoletja, leta 1649, je bilo objavljeno tudi za slovensko ozemlje pomembno delo *Topographia provinciarum austriacarum Austriae, Styriae, Charinthiae, Carnioliae, Tyrolis sct.* (*Topografija avstrijskih dežel Avstrije, Štajerske, Koroške, Kranjske, Tirolske itd.*) švicarskega grafika in založnika Matthäusa Meriana.⁹ Z našega tedanjega ozemlja sta v njej objavljeni veduti Kranja in Škofje Loke ter gradu Cmurek nad Dravo ob avstrijsko-slovenski meji.

Pomemben slikovni vir za preučevanje gradov v 17. stoletju je prispeval kranjski plemič in polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693); ustvarjal je pod vplivom in po vzoru Merianovega grafičnega opusa. V *Skicni knjigi za Topografijo vojvodine Kranjske* in v 11. knjigi – »knjigi gradov« *Slave vojvodine Kranjske* (*Die Ehre deß*

↑
Vojaška karta Ormoža,
izsek.
Tloris mesta Ormož
iz publikacije:
*Slovenija na vojaškem
zemljevidu 1763–1787*
(Rajšp, M., ur. 1995,
sekcija 197/I).

8 Dostopno na: <https://www.kamra.si/hu/digitalne-zbirke/zvesto-po-naravi-posneta-preteklost-razstava-vedut-19-stoletja-3/> [14. 6. 2024].

9 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 8.

Veduta Ormoža, izrez iz ledinske karte ormoške gospoščine, Matija Eissel, kolorirana risba, 1801. Na karti s tlorisom mesta je jasno viden potek bronastodobnega obrambnega sistema. Srednjeveško obzidje, ki je med sredo 14. stoletja in jožefinsko dobo v glavnem potekalo po nasipu, je na karti že porušeno, ohranjena pa sta portala zahodnih in severovzhodnih mestnih vrat.

Hertzogthums Crain, Nürnberg, 1689) so krajepisni opisi mest, trgov, gradov in samostanov na Kranjskem.¹⁰

Podobno vlogo je na Štajerskem opravil kartograf, topograf in geometer Georg Mattheus Vischer (*Topographia Ducatus Styriae*, Gradec, 1681), ki je svoje življenje posvetil kartografiji.¹¹ Po naročilu plemstva in duhovščine je sestavljal zemljevide ter izdelal grafike in risbe več kot 1000 mest, gradov, fevdalnih posestev, opatij in samostanov na območju Spodnje in Gornje Avstrije, avstrijske Štajerske, Štajerske, Moravske in Madžarske. Velikokrat njegove grafike predstavljajo najstarejše upodobitve posameznih krajev in zgradb. Prizadeval si je za čim bolj verne upodobitve krajev in gradov na Štajerskem. Med petstotimi znanimi grafičnimi listi je mogoče najti tudi 142 motivov iz današnje Slovenije.

V 19. stoletju se je po zaslugi povečanih možnosti potovanj in novih tiskarskih tehnik, predvsem litografije in jekloreza, realističnih pogledov v likovni umetnosti in romantičnega vrednotenja naravnih ter kulturnih znamenitosti razmahnilo krajinsko in vedutno slikarstvo. Založniki so grafično razmnoževali oz. odtiskovali grafične liste v enaki tehniki in formatu, kot so bili originali. Imenovali so jih suite in

10 Slava vojvodine Kranjske, 1984, str. VII.

11 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 7.

←
Schloß und Stadt
Friedau an der Drau,
1825.
Kaiser, Josef
Franz, 1824–1833.
*Lithographirte
Ansichten der
Stayermarkischen
Städte, Märkte
und Schloßer.*
Vedute, Grafični listi,
slika 049.

←
Ormoški grad.
Litografija, 1860.
Last: Kunstkabinett
Günter Schafschetzy,
Graz.

jih označevali z imenom založnika.¹² Nastali so mnogi izvodi v tehniki litografije, dosegljivi tudi manj premožnim. Vedutno slikarstvo je bilo značilno za obdobje, ko fotografske tehnike še niso bile razširjene. Prav zato so najstarejše slikarske in grafične upodobitve pomemben vir za preučevanje stavbne arhitekture mest in podobe krajin.

.....
12 Ptuj na starih vedutah, 1989, str. 13.

KRATEK ZGODOVINSKI ORIS ORMOŽA

Mesto Ormož, ki leži ob reki Dravi pod obronki Slovenskih goric, se ponaša z bogato zgodovino.¹³ Spada med kraje, ki slovijo zaradi poljedelske in zlasti vinorodne okolice. Zraslo je na naravni terasi nad reko Dravo, ki je že v preteklosti ponujala prebivalcem varno bivališče. Ker so tukaj tekle pomembne prometne poti, je bila ravnica nad reko Dravo poseljena že okrog leta 2100 pr. n. št.¹⁴ Bronastodobni Ormož je po pomembnosti presegel vse okoliške kraje in ga prištevamo med največje naselbine v takratni Evropi. Ponoven vzpon je mesto doživelo v srednjem veku. Mesto, sicer madžarskega izvora, je okoli leta 1200 postalo salzburško, leta 1489 pa deželnoknežje.¹⁵ Ormož je obdajal bronastodobni okop, sredi katerega sta v 13. stoletju nastala grad in mesto. Grad je zasedel vzhodno, mestni del pa zahodno polovico razpoložljivega prostora. Mesto se je razporedilo okoli osrednjega trga, medtem ko je našla cerkev s pokopališčem svoj prostor severno od njega. Prvič se Ormož v dokumentih omenja 1273. leta kot Holermuos, leta 1331 pa je dobil potrjene mestne pravice.¹⁶ Takrat sta Herdegen in Friderik Ptujski potrdila mestu Ormož vse pravice in svoboščine, kakor so jih imeli meščani na bližnjem Ptujju.¹⁷ Ormož je bil patrimonialno mesto; gospodovali so mu vsakokratni lastniki gradu. Ime gradu Friedau je prevzelo tudi mesto, ki se je razvijalo samostojno, grajske stavbe pa so bile od mesta ločene z obzidjem. Mesto je skrbno varovalo svojo samoupravo, zato je prihajalo do sporov z lastniki gosposčine. Pomemben pečat srednjeveškemu mestu so dajali cehi, ki so bili povezani s cehi na Ptujju. Ob prihodu Turkov v Podonavje v 16. stoletju je mesto dobilo dodatne utrdbe in obzidje ter prevzelo vlogo obmejne obrambne utrdbe.¹⁸ Leta 1497 je kralj Maksimiljan z listino, na prošnjo Jakoba in Nikolaja Szekelyja, mestu dodelil pravico do dveh sejmov: na dan Marije Magdalene 22. julija in na dan sv. Martina 11. novembra. Trški dan, ki je bil do takrat v nedeljo, so prestavili na ponedeljek.¹⁹ Kasneje so Magdalenin sejem

13 Ormož in okolica, 1990, str. 12.

14 Ormož in okolica, 1990, str. 11.

15 Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 5.

16 Ormož in okolica, 1990, str. 12.

17 Zakladi, pričevanja Ptujja in Ormoža, 1989, str. 30.

18 Skozi Ormož so Turki divjali leta 1487, večkrat ob koncu 15. stoletja in leta 1532. V: Ormož in okolica, 1990, str. 15.

19 Zakladi, pričevanja Ptujja in Ormoža, 1989, str. 38.

←
Grad Ormož.
Litografija iz
Reichertovega
albuma *Einst u. Jetzt*,
1864.

ukinili in uvedli Jakobov sejem na prvi ponedeljek po 25. juliju, Ormož pa je dobil še cvetni sejem.

V mestu se je dosti prezidavalo, saj so kraj pogosto zajeli požari. Čeprav tudi sovražni vojaki Ormožu niso prizanašali, npr. madžarski uporniki 1605. leta, Kruci 1704. leta, se je Ormož pojavljal kot pomembno obrambno mesto proti Ogrom.²⁰ Zaradi turških vpadov

.....
²⁰ Ormož in okolica, 1990, str. 13.

je v 16. stoletju mesto dobilo podobo utrjene vedute, prepoznavno vse do 20. stoletja.²¹ Od 18. stoletja so v mestu na novo zgradili več hiš in urejenih je bilo več cestnih povezav. Najiminitnejše ormoške hiše so zgradili na glavnem mestnem trgu, le stavba magistrata je dobila prostor ob vzpenjajoči se glavni mestni ulici zahodno od trga. Ob današnji Ptujski cesti pa so se razbohotile bogatejše vile, obdane z bujnimi vrtovi. Leta 1803 je dobil Ormož pravice samostojnega magistrata.²² V 19. stoletju so v Ormožu začeli rušiti staro obzidje, pomembna objekta v mestu pa sta bila grad in župna cerkev. Grajski kompleks se je spojil z mestom.²³ Do srede 18. stoletja je bil Ormož skoraj popolnoma slovensko mesto; ob koncu 18. stoletja se poveča naseljevanje nemških obrtnikov in trgovcev, ki so povečevali dohodek z zemljo, predvsem z vinogradi v okolici mesta.²⁴ Ob priseljevanju nemških obrtnikov in trgovcev so se v drugi polovici 19. stoletja pojavljale narodnostne napetosti med slovenskim in nemškim prebivalstvom. V nenehnih bojih za svoje pravice je Ormož dočakal leto 1848; v mestu je slovensko govoreče prebivalstvo pripravilo velike manifestacije in na cerkveni zvonik izobesilo slovensko zastavo.²⁵ Leta 1860 je do Ormoža pripeljal vlak, most čez reko Dravo pa so Ormožani slovesno odprli 16. januarja 1889.²⁶ Tako so v 19. stoletju, ki je pomembno vplivalo na podobo Ormoža, Ormožani z gradbenimi posegi skušali preseči srednjeveški videz mesta. Prebivalstvo se je vedno bolj zavedalo pomena slovenskega narodnega prebujanja, boja za narodno enakopravnost in uveljavitve slovenskega jezika v javnem življenju. 16. oktobra 1868 je bila v Ormožu ustanovljena narodna čitalnica, 8. avgusta 1869 pa so narodno zavedni domačini organizirali tabor v Ormožu.²⁷

Novo zunanjo podobo je dobila večina hiš v mestnem jedru, katerega središče je postal trapezasti Mestni oz. Kerenčičev trg. Ormož je leta 1900 štel tisoč prebivalcev.²⁸ Z nastankom nove države leta 1918 je postal Ormož slovensko mesto, ki pa ga je močno prizadela gospodarska kriza. Spremembe v političnem, gospodarskem in

21 Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža, 1989, str. 26.

22 Ormož v stoletjih mestne avtonomije, 2005, str. 7.

23 Ormož in okolica, 1990, str. 14.

24 Ormož v stoletjih mestne avtonomije, 2005, str. 119.

25 Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 5.

26 Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 15.

27 Živela Slovenija, 2009, str. 33.

28 Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 12.

kulturnem pogledu so nastale po letu 1945. Ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja so se v Ormožu zgodili gradbeni posegi, postavljene so bile nove zgradbe na osnovi oživljanja starih vrednot ormoške arhitekture in urbanizma, ki jih je mesto podedovalo iz bronaste dobe in srednjega veka. To je zaokrožilo podobo mesta in povežalo Ormož v celoto. V novejšem času pa dajejo Ormožu ob pomembni prometni legi vedno večjo veljavo tudi naravne in kulturne lepote ter urbanistična urejenost mesta, vinogradništvo in izrazite turistične možnosti širšega ormoškega območja.

VEDUTE ORMOŽA

Od 17. stoletja naprej so nastajale vedute mesta Ormoža in okolice. Najstarejša znana upodobitev mesta Ormoža/Friedaua je grafika na Vischerjevi Topografiji iz leta 1681. Avtor upodobitve je avstrijski geometer, topograf in kartograf Georg Matthäus Vischer (1628–1696). Leta 1681 jo je objavil v znameniti knjigi gradov, ki nosi naslov *Topographia Ducatus Stiriae*. Ormož je upodobljen pod številko 089, mesto je napisano z imenom »Statt und Schloss Fridav«. V baker jo je vrezal Matija Gleicher.²⁹ Vischer se je pri upodobitvi Ormoža posvetil župni cerkvi, frančiškanskemu samostanu in utrdbam. Vidimo tudi troje stolpastih vrat, ki so predstavljala tri izhode iz mesta. Z njimi so se zavarovali pred morebitnimi sovražniki. Zahodna so se odpirala v mesto z zahodne strani. Njim nasproti so bila vrata, s katerimi se je na vzhodni strani zaključeval Mestni (Kerenčičev) trg. Od tam se je teren spuščal proti grajskemu kompleksu. V severovzhodnem delu pa so stolpasta vrata na cesto proti Ogrski.³⁰ Za zgornjimi vrati se dobro vidi stavba frančiškanskega samostana, ki ga je v Ormožu ustanovil baron Jakob Szekely. Gre za cerkev s fasadnim zvonikom in enajstosno samostansko krilo, izza katerega moli dvonadstropna samostanska stavba. Cerkev je bila, po členitvi sodeč, triladijska. Zahodni samostanski trakt sta sestavljala triosni funkcionalni in osemosni bivalni del. Cerkev je proti zahodu obrnjena dvoransko koncipirana stavba.³¹ Baron Jakob Szekely je za izgradnjo frančiškanskega samostana dobil 16. aprila 1493 dovoljenje papeža Aleksandra VI. Temeljni kamen za frančiškanski samostan so položili

29 Ormož in okolica, 1990, str. 14.

30 Ormož in okolica, 1990, str. 13.

31 Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 13.

↑
Pogled na Ormož,
fotografirano iz
vojaškega letala leta
1942. Original last
družine Lah, Ormož.

leta 1495, toda gradnja se je zaradi dolgotrajne kuge zavlekla vse do leta 1504. Ustanovitelj samostana Jakob Szekely žal otvoritvene slovesnosti – leta 1504 – ni doživel, umrl je le pet tednov prej. Bil pa je pokopan v cerkvi znotraj samostana, ki je stala na mestu, kjer sta danes stanovanjski zgradbi Žigrova ulica 6 in 6a. Ob severni in zahodni strani cerkve je bilo pokopališče, na južni strani pa se je cerkve dotikal nadstropni samostan, sestavljen iz treh stikajočih se traktov in tlakovanim pravokotnim dvoriščem. Južno od samostana je še vse do reke Drave segal samostanski vrt. Samostan je vsa leta predstavljal središče kulture in splošnega znanja. Menihi so vodili tudi dvoletno šolo.³² Samostanske zgradbe so se dvigovale nad obzidjem. Od mestnih hišic in ulic ga je ločevalo obzidje.³³ Na Vischerjevi upodobitvi Ormoža je frančiškanski samostan povsem obvladoval pogled na Ormož z zahodne strani. Mestne hiše so bile videti ob samostanskih dvonadstropnih zgradbah in cerkvenem pročelju

32 Ormož skozi stoletja IV., 1993, str. 10.

33 Samostanska cerkev je bila precej večja od župnijske, posvečena pa je bila sv. Frančišku Serafskemu. V času reform Jožefa II. je bil samostan ukinjen in 5. aprila 1786 zaprt. V: Ormož in okolica, 1990, str. 18.

majhne, podobne in narisane po istem kopitu. Bile so skromne, morda kar lesene ali butane. Na topografiji izstopa tudi cerkveni zvonik župne cerkve, ki je bila barokizirana po požaru leta 1647.³⁴ Takrat so povišali zvonik in glavno ladjo, ki so jo banjasto obokali ter jo osvetlili z novimi pravokotnimi okni.³⁵

ORMOŽ NA RAZGLEDNICAH V LETIH 1890–1945

V zadnjem desetletju 19. stoletja so se vedutam pridružile še vedute, posnete s fotografsko kamero, ki so izpodrinile vedutno slikarstvo. Za uradno priznani začetek fotografije štejemo 19. avgust 1839, ko je francoska vlada v Parizu slovesno razglasila izum dagerotipije, tj. postopek fotografiranja na srebrno ploščo.³⁶ V začetnem obdobju so se fotografske dejavnosti najprej lotili nekdanji slikarji, pojavljali so se tudi amaterski fotografi. Sčasoma je fotografski poklic postal zelo popularen in pojavilo se je veliko poklicnih fotografov – obrtnikov. Stare ormoške razglednice razkrivajo zanimivosti mesta in nam želijo približati življenje v njem v že nekoliko odmaknjenem in pozabljenem času s konca 19. in začetka 20. stoletja. So neizčrpen vir za preučevanje lokalne zgodovine, etnologije in življenja v Ormožu nasploh. Pomenijo nam vir informacij o založnikih, izdajateljih in ljudeh iz tega okolja ter nam dajejo vpogled v spreminjanje mesta in njegovih posameznih delov.

IZDAJATELJI OZ. ZALOŽNIKI ORMOŠKIH RAZGLEDNIC

Motive za najstarejše ormoške razglednice so prispevali posamezni fotografi. Domači amaterski fotografi so se v Ormožu in okolici pojavili v tridesetih letih 20. stoletja, razen fotografa Matije Polaka, ki je fotografsko obrt v Ormožu registriral že leta 1909. Vendar pa tukajšnji motivi niso bili zanimivi samo za domače fotografe, kajti na to območje so prihajali tudi fotografi iz Gradca in z Dunaja. Na osnovi njihovih fotografij so nastale najstarejše ormoške razglednice.

.....
34 Cerkev sv. Jakoba je pred letom 1376 postala sedež vikariatne župnije; leta 1545 se je po zaslugi Szekelyjev osamosvojila, a ostala ves čas inkorporirana nemškemu viteškemu redu. V: Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998, str. 9.

35 Ormož in okolica, 1990, str. 26.

36 Dostopno na: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/s-pomocjo-fotoaparata-so-zaznamovali-ormosko-zgodovino/> [19. 6. 2024].

Za ormoške razglednice sta v času Avstro-Ogrske največ fotografirala graška fotografa S. Frank in Hans Schullerbauer, V. Schubert z Dunaja, F. S. Petschar s Ptuja, in tudi nekateri založniki, ki pa na razglednicah niso posebej označeni tudi kot fotografi. Nekatere od teh razglednic so objavljene tudi v monografiji *Pozdrav iz Ormoža*.³⁷

Fotografirali so mesto kot celoto ali njegove posamezne dele; zanimivi so tudi vedutni posnetki mesta z okolico. Najstarejših razglednic žal založniki niso opremili s podatki o fotografu in datumom izdaje. Fotografiranje mesta Ormoža in okolice je pred drugo svetovno vojno nadaljeval ormoški fotograf Štefan Hozyan. V njegovi zapuščini lahko najdemo precej fotografij, ki so bile uporabljene kot podlaga za izdelavo razglednic mesta Ormoža in tudi okolice. Nekaj fotografij za razglednice iz omenjenega obdobja pa lahko pripišemo tudi Antonu Kosiju iz Lahoncev ter fotografoma Matiju in Mariji Polak iz Ormoža. Zaradi uporabe novih tehnik fotografiranja so se fotografi pogosto iz ateljejev odpravili fotografirat na teren. Negative so razmnoževali sami ali pa so medsebojno sodelovali. Fotografa Polaka sta razmnoževala za fotografa Kosija, svoji temnici pa sta imela tudi fotograf Hozyan iz Ormoža in Rudolf Rakuša iz Obreža. Pri nekaterih primerih se fotografi (npr. S. Frank, Š. Hozyan) pojavljajo tudi kot založniki razglednic. Ormoške razglednice so bile glede na zahteve naročnikov natisnjene v slovenskem ali nemškem jeziku. Na osnovi ohranjenih razglednic lahko ugotovimo, da založnikov ormoških razglednic ni bilo malo. Na številnih razglednicah so založniki na rob razglednice natisnili svoje ime ali ime ateljeja, dodali pa so tudi pripis za prepoved ponatisov. Tako so razglednico tudi pravno zavarovali. Vendar pa je med njimi tudi nekaj takšnih, za katere ni mogoče ugotoviti založnika. Fotografiranje je bilo na začetku dokaj skromno, kar se je kazalo v pomanjkanju posameznih kvalitetnejših fotografskih pripomočkov, npr. fotografskega papirja, plošč in trših kartonov.

Fotografi so za naročnike delo opravljali tudi na terenu, kjer so najpogosteje fotografirali ob dnevni svetlobi.³⁸ Že na najstarejših fotografijah je mogoče zaznati dogajanje, gibanje in celo razpoloženje

.....
37

38 Fotografi so na terenu dokumentirali posamezne dogodke, ki so se odvijali na vasi ali v mestu (slovesnosti, zborovanja, pustovanja, različne kulturne spomenike, gradnje objektov, pokrajino, pogled na mesto ...). Posamezni posnetki so naročnikom služili kot reklama za njihovo dejavnost. Op. avtorice.

ljudi. Fotografije so bile po navadi izdelane v formatu razglednice, razen tistih za osebne dokumente, ki so bile primerno manjše. Na hrbtno stran so fotografi običajno vtisnili žig ateljeja, nekateri so za označevanje uporabljali suhi žig v spodnjem kotu ali pa so na hrbtno stran izpisali svoje ime.

Za ormoške razglednice je značilno, da so jih zalagali predvsem domačini in le redko velike tuje znane založniške hiše. Med založniki, ki so založili večje število ormoških razglednic, se do konca prve svetovne vojne pojavljajo: R. Andolič (trgovec, Ormož), August Bauer (hotelir, Ormož), Wilh. Friedman (založnik, Vöslav b. Wien), I. Lesjak (knjigovez, Ormož), Franz Lorber (trafikant, Ormož), Alois Martinz (kletar in enolog, Ormož), Rudolf Oesterreicher (založnik, Dunaj), Matija Polak (fotograf, Ormož), Willy Puchta (Letschin), Hans Schullerbauer (fotograf in založnik, Gradec), Karl Schwidernoch (založnik, Dunaj, II, Pillersdorfg. 4), V. Schubert (fotograf, Dunaj), M. E. Sepec (trgovec, Ormož), Ottmar Zieher (založnik, München). Med založniki litografskih razglednic izstopajo založnik Karol Schwidernoch, Dunaj, II, Pillersdorfg. 4, enolog Alois Martinz iz Ormoža in trgovec I. Lesjak iz Ormoža.³⁹ Bili pa so še posamezniki, ki so izdajali razglednice v precej manjšem obsegu, najpogosteje samo po eno ali dve razglednici z različnim motivom. Založniki so razglednice dostavljali najpogosteje samo v svoje prostore, npr. v trgovino, gostilno, mesnico, na kopališče.

V času med svetovnima vojnama so ormoške razglednice zalagali naslednji založniki: S. Frank (fotograf, Gradec), Rudolf Gaisser (lastnik papirnice, Maribor), Jožica Grivec (gostilničarka, Ormož), Štefan Hozyan (fotograf, Ormož), Franjo Herg (trafikant, Ormož), Jurkovič (trgovec, Ormož), I. Lesjak (knjigovez, Ormož), Rudolf Lakner (trgovec, Ormož), Matija Polak (fotograf, Ormož), Tončka Pisansky (veleposestnica, Ormož), Lojze Rudolf (trafikant, Ormož), Slavica Vrbnjak (sestra dr. Majeriča).⁴⁰ Iz tega obdobja je veliko razglednic z motivom kopališča in zdravilišča Majerič. Čeprav na razglednicah ni natisnjeno ime založnika, sklepamo, da jih je založil kar dr. Otmar Majerič sam. Pred drugo vojno pa se kot založnik in hkrati tudi kot fotograf na ormoških razglednicah pojavlja ormoški fotograf Štefan Hozyan.

.....
³⁹ Pozdrav iz Ormoža, str. 2001, str. 24.

⁴⁰ Pozdrav iz Ormoža, str. 2001, str. 24.

ORMOŠKE LITOGRAFSKE RAZGLEDNICE

Tako kot povsod so bile tudi najstarejše ormoške razglednice tiskane v litografski tehniki. Ta tehnika je bila najstarejša in najpomembnejša za razmnoževanje prvih razglednic. Vidimo lahko, da so imele za podlago črno-belo fotografijo ali risbo in so bile ročno kolorirane ali obarvane z barvnimi klišeji.

Najstarejše ormoške razglednice, tiskane v tehniki litografije, so s konca 19. stoletja. Ohranjeni imamo razglednici z motivom panorame mesta. Odposlani sta bili leta 1898 in 1899, založil ju je založnik Karl Schwidernoch z Dunaja.⁴¹ Nato sledi še več razglednic s prehoda 19. v 20. stoletje. Pogosto so bile prve razglednice natisnjene v slovenskem in nemškem jeziku. Na njih so bili ob napisu Pozdrav iz Ormoža oz. Gruss aus Friedau a. d. Drau (Steiermark) v različno oblikovanih okvirčkih in vinjetah kot dodatek narisani še detajli, npr. sličice, ki so bile uokvirjene z rožami, vejicami, grozdom, listi ali pa obrobline z raznimi trakovi. Tako so bili tudi motivi na razglednicah bolj všečni očem in bližje srcu.

Značilna je bila kombinacija več motivov na isti razglednici oz. nam kažejo Ormož v celoti ali pa njegove posamezne dele, kot so bolnišnica, Glavni trg, predmestje, grad, cerkev, šola.

MOTIVI NA ORMOSKIH RAZGLEDNICAH

Veduta Ormoža z gradom in reko Dravo so bili pogosti motiv ormoških razglednic. Najstarejše ormoške razglednice so bile motivno zelo bogate, saj so ob panorami mesta in uličnih motivih prikazovale tudi utrip življenja v mestu. Na njih pa so tudi prebivalci mesta, člani posameznih društev ali pa preprosto vesela družba. Značilna je pogostnost podobnega ali istega motiva. Kljub temu prevladuje romantičen odnos do mesta in njegovih posameznih delov. Medsebojna primerjava ormoških razglednic iz posameznih časovnih obdobij nam kaže na spremembe v mestu, vendar pa se kot ponavljajoči se motiv pojavljajo nekatere stavbe, kar povečuje njihov zgodovinski pomen v mestu Ormožu.

.....
⁴¹ Pozdrav iz Ormoža, str. 2001, str. 26.

↑
PANORAMA Z SMER

Založnik: Karl Schwidernoch, Dunaj, Pillersdorfg. 4; tiskana leta 1898; hrani: ZAP, SI_
ZAP/0219/050_00001; številka TE: 3, ovoj številka: 732.

↑
Založnik: Otm. Zieher, München; odposlana leta 1899; hrani: PMPO RA/26.
OPOMBA: Barvna litografska razglednica v zgornjem delu prikazuje panoramo mesta, manjša slička pa pogled na grad s smeri reke Drave, spodaj Mestni trg. Razglednica je opremljena z nemškim napisom Gruss aus Friedau. Popisana je po sprednji strani. Tehnika izdelave je barvna litografija na rožnati podlagi.

PANORAMA S SMER

Založnik: Alois Martinz, Friedau (Ormož); tiskana leta 1902; hrani: ZAP, SI_
ZAP/0219/050_00012; številka TE: 3, ovoj številka: 750.

RAZGLEDNICA ORMOŽ: GRAD ORMOŽ, MESTNE STREHE

Založnik: Karl Schwidernoch, Dunaj II, Pillersdorfg. 4; tiskana leta 1900; hrani: ZAP, SI_
ZAP/0219/050_00008; številka TE: 3, ovoj številka: 780.

↑

POGLED NA MESTO ORMOŽ Z JV SMERI NA GLAVNI TRG 13

Založnik: Alois Martinz, Ormož; tiskana leta 1911; hrani: SI_ZAP/0219/050_00033; številka

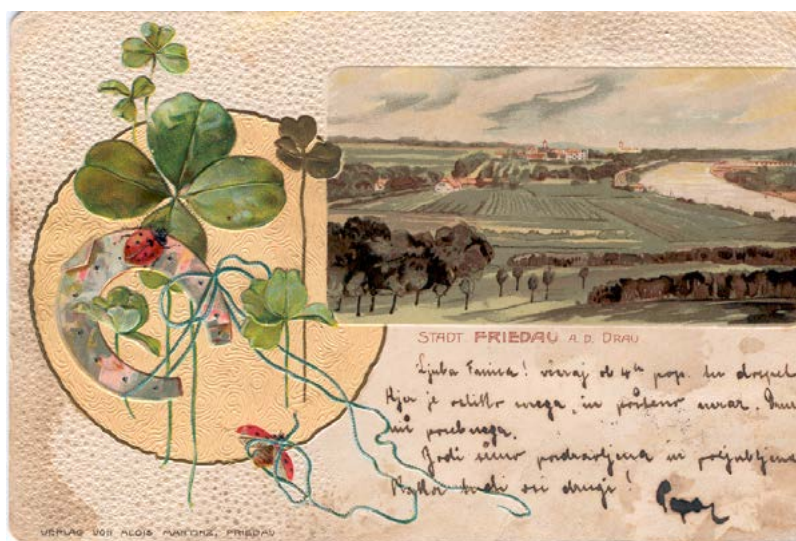
TE: 3. Razglednica je nekaj posebnega. Dvodelna, po vertikali zložljiva razglednica ima velikost dvojnega formata. Zložena ima format navadne razglednice.

↑

PANORAMA JV SMER

Založnik: Alojz Martinz, Friedau; odposlana leta 1911; hrani: ZAP SI_ZAP/0219/050_00032; številka TE: 3, ovoj številka: 721.

↑
PANORAMA ORMOŽA

Založnik: Alojz Martinz, Friedau; odposlana leta 1918; hrani: ZAP SI_ZAP/0219/050_00131; številka TE: 3.

Ena najlepših barvnih litografskih razglednic Ormoža, kjer motiv oddaljene panorame mesta zavzema le tretjinski del strani razglednice. V uokvirjenem polju so prikazani simboli sreče.

↑

POGLED IZ CERKVENEGA ZVONIKA NA MESTNE STREHE IN ŠOLSKO POSLOPJE NA HARDEKU
Založnik: neznan; tiskana leta 1940; hrani: ZAP SI_ZAP/0219/050_00133; številka TE: 3.
Mogočno šolsko poslopje z osrednjim rizalitom in balustradno ograjo nad njim ima bogato uokvirjena okna, na pročelju je napisana letnica izgradnje 1900. Z veliko narodnostnega zanosa in požrtvovalnosti so šolo zgradili slovenski kmetje s Hardeka in iz okoliških vasi.

Največje število razglednic z različnimi motivi Ormoža do leta 1920 je bilo založenih na osnovi črno-bele fotografije v tehniki knjigotiska ali svetlotiska, bile so ročno ali šablonsko obarvane. Pri barvanju so včasih dorisali kakšno malenkost, ki je v resnici takrat v naravi ni bilo (npr. splav na Dravi, posamezna drevesa). Po letu 1920 je večina ormoških razglednic črno-belih, tiskanih v ofsetnem tisku, uveljavljati pa so se začele tudi črno-bele foto razglednice.

PANORAMA MESTA

Panorama mesta se razkriva iz različnih zornih kotov. Fotografiji so fotografirali panoramo Ormoža z više ležečih točk Ormoža ali okolice, predvsem z bližnjih gričev Hajndla in Huma, iz cerkvenega zvonika ali grajskega stolpa, od koder so se ponujali tudi najlepši pogledi na mesto. Številne razglednice prikazujejo panoramo Ormoža s

križniško bolnišnico v ospredju, visoke in strme strehe, med katerimi izstopajo grajski stolp in cerkveni zvonik ter poslopje osnovne šole. Slikovitost obrobja mesta še posebej izstopa na starejših razglednicah. Razpoznavnost Ormožu daje tudi reka Drava z lesenim mostom, predvsem kadar je bilo mesto fotografirano z južne smeri. Razglednice prikazujejo levo obrežje Drave od Lente do mosta. Vidna je struga reke Drave, pojavlja pa se tudi motiv splavarja. Zasedimo še motiv panorame mesta, kjer je bil Ormož fotografiran z desne strani reke oz. hrvaške strani. Tukaj sta v ospredju ormoški grad in grajski stolp. Na številnih panoramskih razglednicah so ob tem motivu dodani v različno oblikovanih, uokvirjenih in okrašenih sličicah še posamezni motivi mesta. Najstarejšo razglednico z motivom panorame je založil založnik Karl Schwidernoch z Dunaja, poslana pa je bila 25. 11. 1898 v Gradec.⁴²

VINSKI IN GOSTINSKI MOTIVI

Med prevladujoče gospodarske panoge Ormoža in okolice je vsekakor spadalo vinogradništvo. Prinašalo je pomemben vir dohodka prebivalcem mesta in okolice. Ormoška vinorodna okolica je v jesenskem času najprivlačnejša za sprehode med goricami, zato so tudi vinski motivi ob pogledu na mesto pogosto našli svoje mesto na ormoških razglednicah. Razglednice z vinskimi motivi nas najpogosteje popeljejo med vinograde, griče, na bližnji Hum in med Jeruzalemske gorice.

NEKAJ ZANIMIVOSTI IZ VSEBIN NA STARIH ORMOŠKIH RAZGLEDNICAH

Na najstarejših razglednicah je naslovna stran služila tudi za pisanje sporočil, zato lahko z njih preberemo različna sporočila, ki so bila namenjena sorodnikom, prijateljem, zbiralcem. To so bila najpogosteje kratka sporočila, kjer so ob pozdravih pisali še o počutju v kraju, raznih dogodkih, obiskih, srečanjih ali osebnih doživetjih. Redko so razglednice služile za pisanje ljubezenskih sporočil. Dopisovali so si v slovenskem ali nemškem jeziku.

.....
⁴² Pozdrav iz Ormoža, str. 2001, str. 30.

SKLEPNE MISLI

Čas spreminja vse, tudi ljudi in mesto, v katerem živimo. Ohranjene vedute mesta in stare razglednice Ormoža so pomembna ostalina kraja. Nudijo nam pogled na mesto in območje ter omogočajo občudovanje njegovih kulturnih in drugih znamenitosti v določenem časovnem obdobju. Z njih ne spoznavamo samo videza mesta, temveč doživljamo tudi njegovo bogato zgodovino in razvoj, dogodke ter njegov utrip v preteklosti. Na eni strani smo lahko ponosni na napredek in razvoj, na drugi pa lahko gledamo na ohranjene vedute in stare razglednice z žalostjo, ker smo v preteklosti žal mnogo lepega v naših krajih uničili ter spremenili oz. nam marsičesa ni uspelo ohraniti. So pa vedute tudi spodbuda k premisleku, kako neločljivo smo povezani z življenjem, preteklostjo in ohranjeno dediščino oz. ostalinami, ki jih moramo ohraniti tudi zanamcem.

LITERATURA

Ciglenečki, Marjeta, 1989. *Ptuj na starih vedutah*. Katalog ob razstavi. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj. Natis.

Ciglenečki, Marjeta, 1990. *Ormož in okolica*. Vodnik. Ormož: Skupščina Občine Ormož.

Golec, Boris, 2005. *Ormož v stoletjih mestne avtonomije*. Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj.

Janez Vajkard Valvasor, 1984. *Slava vojvodine Kranjske*. Izbrana poglavja. Ljubljana: Mladinska knjiga. Natis.

Korpič, Nevenka, 2001. *Lep pozdrav iz Ormoža*. Ormož na starih razglednicah. Monografija. Velenje: Založba Pozoj.

Korpič, N., 2001. *Pozdrav iz Ormoža*. Ormož na razglednicah 1880–1945. Publikacija ob razstavi. Ormož: Pokrajinski muzej Ptuj.

Korpič, N., 2005. S pomočjo fotoaparata so zaznamovali ormoško zgodovino. V: *Ormož skozi stoletja V, knj. 1* (2005), str. 356–370. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj.

Korpič, N., 2004. *Kosi Anton 1914–1997*. Razstavna publikacija. Ormož: Pokrajinski muzej, 2004.

Korpič, N., 2001. *Iz fotografske zapuščine ormoškega fotografa Štefana Hozyana st.* Razstavna zloženska. Ormož: Pokrajinski muzej Ptuj.

Kolar, N., 1998. *Gremo se slikat*. Katalog ob razstavi. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj.

Štefanič, Tatjana, 2018. Tempora mutantur – vedute Ptuja na negativih na steklu in skozi fotografski objektiv Borisa Fariča. Katalog ob razstavi. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.

Likovna umetnost, 1985. *Veduta*. Ljubljana: Leksikoni Cankarjeve založbe.

Vogrín, p. Marjan, 1993. Samostan manjših bratov observantov v Ormožu. V: *Ormož skozi stoletja IV*. Ormož, 1993, str. 9–14. Ormož: Skupščina Občine Ormož.

Vodnik po naravni in kulturni dediščini Občine Ormož, 1998. *Vodnik*. Ormož: Občina Ormož.

Vomer Gojkovič, M., Kolar, N., Korpič, N., 2010. *Središče ob Dravi skozi čas*. Razstavna publikacija. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož.

Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža, 1987. Katalog ob razstavi. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj.

Živela Slovenija, 2009. *Zbornik referatov z znanstvenega simpozija ob 140-letnici tabora v Ormožu*. Ormož: Zgodovinsko društvo Ormož.

Viri z medmrežja

S pomočjo fotoaparata so zaznamovali ormoško zgodovino. Dostopno na: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/s-pomočjo-fotoaparata-so-zaznamovali-ormosko-zgodovino/> [19. 6. 2024].

Po naravi posneta preteklost. Dostopno na: <https://www.kamra.si/hu/digitalne-zbirke/zvesto-po-naravi-posneta-preteklost-razstava-vedut-19-stoletja-3/> [14. 6. 2024].

Slikovno gradivo

Fototeka Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož, enota Ormož; Zgodovinski arhiv Ptuj; Knjižnica Ivana Potrča Ptuj.

IMAGES OF ORMOŽ ON VEDUTA AND POSTCARDS UNTIL THE END OF 1945

Ormož celebrated the 750th anniversary of its first mention in 2023. Portrayals of the city can be found in some older depictions, which take into account the geographical location of the city, the Drava River, the southern gate, the Franciscan monastery, the castle, the church of St. James and the hospital building of Emperor Franz Joseph are in the centre – ergo the populated parts of the city. The Drava River played an especially significant role for the local population since the oldest settlement was built on its left bank. The river was used as a transportation route, encouraging other economic industries closely connected to the river (milling, sawmilling, wood harvesting, baths, and the hospitality industry).

The vedutas of Ormož presenting actual views of the city and its surroundings are the predecessors of the oldest postcards of Ormož from the end of the 19th century. The creators of vedutas recorded the peculiarities of that time with the precision of a painter and are therefore important chroniclers of that time. Old Ormož postcards from the end of the 19th century, depicting Ormož with its wine-growing surroundings, are also an important source. With the opening of the railway line Pragersko – Ptuj – Ormož – Čakovec – Velika Kaniža on April 24th, 1860, our localities got a railway, which brought great economic and general development. The railway connection enabled spatial changes and progress in Ormož, which is also noticeable on the oldest postcards of the city from the end of the 19th century. In the later period, local pre-war and post-war photographers of the last century also documented the views of the city with cameras: Štefan Hozyan, Matija and Marija Polak, Anton Kosi and Rudolf Rakuša.

The preserved vedutas show the typical urban-architectural design of Ormož at the time and a glimpse into the vanished world of the town and its surroundings until the middle of the 19th century. Mainly, they represent depictions of the town as a whole.

DR. ALEKSANDER LORENČIČ

direktor

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

aleksander.lorencic@pmpo.si

»» Poseben problem predstavlja vzdrževanje muzejskih stavbnih objektov ««

Delovanje ptujskega muzeja v letih 1967–1969

Če prebiramo prispevke o gradu in grajskem kompleksu v časopisju izpred desetletij, naletimo na podobne naslove in problematiko, s katero se soočamo danes. Na podobno problematiko naletimo tudi v letnih poročilih muzeja. »Zaradi neugodnega finančnega položaja, ne more muzej izpolnjevati svojih nalog, kakor jih želi,« se glasi prvi stavek v poglavju Muzejski problemi v Poročilu o delu v letu 1968 Pokrajinskega muzeja Ptuj. Kot je zapisano, »poseben problem predstavlja vzdrževanje

muzejskih stavbnih objektov«. ¹ Do danes, več kot pet desetletij kasneje, so se zgodile določene spremembe, tudi pri sistemu financiranja, Ptujski grad je bil leta 1999 razglašen za kulturni spomenik državnega pomena, problematika, vezana na grajski kompleks, izzivi in delovanje muzeja pa v temelju ostajajo enaki.

↑
Janez Mežan*, Veduta
Ptuja, akvarel, 1964

Največji muzejski uspeh v letu 1967 je bila adaptacija »obrambnega stolpa iz 16. stoletja v ptujskem parku ob Dravi v razstavni paviljon Dušana Kvedra, za kar je dala denarna sredstva v znesku 35.000 N din delovna skupnost Tovarne glinice in aluminija Kidričevo«. Kot beremo v letnem poročilu za leto 1967, »je urejevalna dela prevzela gradbena ekipa muzeja« pod vodstvom kustosa mag. Vitomirja Belaja. ² Obnovljeni razstavni paviljon je muzej odprl na občinski praznik avgusta 1967 z

.....
1 Poročilo o delu v letu 1968. Pokrajinski muzej Ptuj, številka 34/69; hrani Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož (dalje PMPO).

2 Poročilo o delu v letu 1967. Pokrajinski muzej Ptuj; hrani PMPO.

* Janez Mežan (1897-1972) se je po študiju slikarstva na Dunaju in v Zagrebu po drugi svetovni vojni ustalil na Ptuj, kjer je poučeval risanje na ptujski gimnaziji. Bil je zelo ustvarjalen, tehnično dovršen in raznolik slikar. Največjo mojstrstvo in subtilno izpovednost pa je dosegel v akvarelu, kateremu se je v poznejših letih povsem posvetil.

biografsko razstavo Dušana Kvedra, oktobra je v paviljonu razstavljal akademski slikar Janez Mežan, novembra pa je v njem gostovala razstava beograjske Moderne galerije.³

V letu 1967 imel muzej deponirani dve zbirki, in sicer »*vinarsko ter zbirko iz ljudske revolucije (LR)*«. Obe je nameraval urediti, in sicer »*vinarsko v grajskih skladiščih v grajskem pritličju, zbirko muzealij iz LR pa po pleskanju in izsuševanju prostorov v prejšnjih prostorih oddelka LR v grajskem pritličju*«. Ureditev zbirke muzealij iz LR je bila zaradi vlage prestavljena, zaradi pomanjkanja financ pa tudi vinarske zbirke.⁴

V novembru leta 1968 se je »*zrušila tudi greznica na gradu*«. Del, ki so bila potrebna, je bilo veliko in so v letnem poročilu naštet. Tako bi bilo treba urediti strelovode na gradu in v dominikanski cerkvi ter stopnišče k arheološki zbirki, popraviti tla, zidove in stebre na arkadnih hodnikih na gradu, obnoviti streho na dominikanski cerkveni stavbi, grajsko fasado, grajske stolpe in zidovje, prenoviti tla v prvem nadstropju gradu in urediti pisarno na gradu. Želja muzeja je bila tudi, da se v grajskem pritličju uredi vinarski oddelek, prav tako so si prizadevali urediti antični lapidarij, elektrifikacijo in depoje v arheološkem oddelku.⁵ Leta 1968 je sicer muzej obiskalo 30.434 obiskovalcev, od tega 3387 tujih. Največ, dobrih 27.000, jih je obiskalo zbirke na gradu. Obisk je bil nižji kot v letih 1967 in 1966. Leta 1966 je muzej obiskalo skoraj 40.000 obiskovalcev. Finančno je muzej leta 1968 posloval pozitivno. V letu 1968 je pridobil predvsem arheološke najdbe. Kot beremo v letnem poročilu, je naloga muzeja tudi, »*da odkupuje tudi druge predmete za svoje oddelke na našem muzejskem področju, da ostane kulturna zakladnica iz domačih krajev zbrana v muzeju domačega okoliša*«, vendar »*ker muzej nima za odkupe dovolj sredstev, te naloge ne more dosledno izvajati*«. ⁶

Konec leta 1968 so se povišale plače, in sicer na podlagi *Odločbe o izplačilu osebnih dohodkov muzejskih delavcev po novi vrednosti točke* ter sklepa Delovne skupnosti. V utemeljitvi je bilo med drugim zapisano: »*Z novo vrednostjo točke, se še vedno nismo približali višini osebnih dohodkov v drugih muzejih, čeprav je delo muzejskih delavcev pri nas enako prizadevno, kakor drugod.*«⁷ Med dokumentacijo najdemo tudi zapisnike

3 Prav tam.

4 Prav tam.

5 Poročilo o delu v letu 1968. Pokrajinski muzej Ptuj, števil. 34/69; hrani PMPO.

6 Prav tam.

7 Prav tam.

ocenjevalne komisije o delu muzejskih delavcev. Ta komisija je imela nalogo vsake tri mesece oceniti delo muzejskih delavcev in nadzirati delo ter uresničevanje načrtanega programa. Za malomaren odnos članov do svojih delovnih nalog je lahko komisija delavcu *»odtegnila 5 do 10% od akontacije njegovega osebnega dohodka«*. 25. julija 1968 pa je Delovna skupnost sprejela sklep o ukinitvi gibljivega dela osebnega dohoda. Kot beremo, so predlog za ukinitve dali člani ocenjevalne komisije, *»ker smatrajo, da je bolje uvesti disciplinski postopek proti delavcem, ki malomarno izpolnjujejo svoje delo in jim po tem postopku tudi škodovati pri znižanju osebnih dohodkov.«* *»Vsem, ki pa se trudijo pri izpolnjevanju svojih delovnih obvez pa naj pripada osebni dohodek po analitični oceni delovnega mesta,«* so še sklenili.⁸

Ravnateljica muzeja Vida Rojic je med drugim pripravljala poročila o muzejskem delu, dokumentacijo za denarna sredstva in imela s Skupščino občine Ptuj stalne stike za reševanje muzejskih problemov pri izvajanju muzejskega programa, predvsem glede popravila grajskih stavb in najemnine za grajsko restavracijo, pa tudi zaradi izpraznitve *»stopniščenega stanovanja v dominikanski cerkveni stavbi.«*⁹

Leta 1969 je bila 1900-letnica mesta Ptuj, natančneje prve pisne omembe. Tudi muzej je bil močno vpet v pripravo programa in slavnostne obeležitve obletnice. Svet za prosveto in kulturo Skupščine občine Ptuj je sklenil, da bo osrednja proslava ob obletnici 27. septembra 1969 in da bo začetek prireditev ob 10. uri dopoldan.¹⁰ V dopisu, ki zadeva predlog finančnega načrta za leto 1968 in ga je muzej naslovil na Skupščino občine Ptuj, so med drugim zapisali, da *»v kolikor vam je možno, upoštevajte naš finančni program, od katerega je v veliki meri odvisen uspeh praznovanja 1900-letnice Ptuja v letu 1969.«*¹¹ Ob obletnici je bil med drugim grajski kompleks osvetljen z reflektorji, v južnem delu pa zasajen z borovci,¹² tega leta je bila zaradi varnostnih razlogov na mesto, kjer je še danes (vzhodna grajska ploščad ob obzidju), premeščena tudi plastika svetega Florijana.

.....
8 Zapisnik ocenjevalne komisije o delu muzejskih delavcev v 1. trimesečju leta 1968; Zapisnik ocenjevalne komisije o delu v 2. trimesečju 1968; Zapisnik seje ocenjevalne komisije za delo muzejskih delavcev v 3. trimesečju leta 1968. Pokrajinski muzej Ptuj; hrani PMPO.

9 Poročilo o delu v letu 1968. Pokrajinski muzej Ptuj, štev. 34/69; hrani PMPO.

10 Zapisnik 1. seje sveta za prosveto in kulturo SO Ptuj, ki je bila v sredo, 3. 9. 1969 ob 13. uri v sejni sobi občinske skupščine, Srbski trg 1/1; hrani PMPO.

11 Finančni načrt za leto 1968. Pokrajinski muzej Ptuj, štev. 47/69; hrani PMPO.

12 Zagotovo niso avtohtona drevesa našega okolja.

→
Sv. Florijan

V zadnjih mesecih leta 1969 je muzej nadaljeval »z akcijo za denarna sredstva pri podjetjih za kritje računa za muzejskega informatorja in za napravo strelvodov na ptujskem gradu«. Muzej je zaprosil za pomoč »28 delovnih organizacij«, devet se jih je pozitivno odzvalo. Med drugim se je obrnil na Elektro Maribor, kjer so odgovorili, »da financirajo strelvod na ptujskem gradu v višini 5000 din, če jim muzej poveri izdelavo

te naprave«. ¹³ V tem času je muzej »predal postopek za izselitev nasilno vseljenih strank v muzejske prostore – občinskemu pravobranilstvu«, izdana je bila tudi odločba o imenovanju novega direktorja, ki je mandat nastopil 1. januarja 1970. ¹⁴ Med dokumentacijo najdemo tudi dopis tedanje ravnateljice muzeja Vide Rojic predsedniku Skupščine občine Ptuj Franju Rebernaku, ki kaže na nesoglasja in trenja med muzejem ter občino. Ravnateljica je dopisu priložila poročilo o muzejskem delu, v zvezi z ocenjevanjem dela muzeja pa apelirala, naj se vzpostavi strokovna komisija s strokovnjaki iz drugih muzejev. Z dopisom in poročilom je želela dokazati »neupravičene klevete o muzeju«, ki so bile objavljene v člankih Tednika; enega je objavil neznani avtor s psevdonimom »nepristranski opazovalci«. Rojičeva je še zapisala, da z objavo člankov, ki govore o slabem muzejskem poslovanju, ni okrnjen le ugled muzeja, »ampak tudi ugled ustanovitelja muzeja, ki malomarno zasleduje, kako se trošijo sredstva, zaupana delovni skupnosti te delovne organizacije«. ¹⁵

Za nastanek tega krajšega prispevka se zahvaljujem kolegu Martinu Šteinerju, muzejskemu bibliotekarju, ki me je seznanil z dokumenti oziroma z drobno mapo, naslovljeno *Program dela PMP. Sedemletni persp. plan. Finančni načrt od 1968–1969*, in predlagal, da – če je uporabno – napišem prispevek za zbornik. In je, vsekakor uporabno ter dobrodošlo. Čeprav je manjša količina gradiva, je več kot dovolj povedna in pomenljiva.

13 Poročilo o delu v oddelku LR in o upravnem poslovanju v IV. trimesečju l. 1969. Pokrajinski muzej Ptuj, štev. 562/69; hrani PMPO.

14 Prav tam.

15 Tovarišu Franju Rebernaku, predsedniku Skupščine občine Ptuj, 13. 3. 1969, štev. 106/69. Pokrajinski muzej Ptuj; hrani PMPO.

**“A SPECIAL ISSUE REPRESENTS THE MAINTENANCE
OF MUSEUM BUILDINGS”**

OPERATION OF THE PTUJ MUSEUM 1967-1969

While reading newspaper articles about the castle and the castle complex from decades ago, we come across headlines and issues like those we face today. One analogous problem can also be found in the museum's annual reports. The first sentence in the chapter Museum challenges in the Report on the work of the Ptuj Regional Museum in 1968 reads, “*Due to the unfavourable financial situation, the museum cannot fulfil its tasks as it wishes,*”. And “*a special problem represents the maintenance of museum buildings*”¹⁶. To date, more than five decades later, certain changes have taken place, including to its financing system, that Ptuj Castle was declared a cultural monument of national importance in 1999, and issues related to the castle complex, however, the challenges and operation of the museum remain comparatively the same.

16 Report on work in 1968. Ptuj Regional Museum, no. 34/69; kept at the Ptuj Ormož Regional Museum (hereinafter PMPO).

DR. BOŠTJAN ROŠKAR

konservatorsko-restavratorski svetnik

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

bostjan.roskar@pmpo.si

Hišni oltarček iz delavnice Veita Königerja v ptujskem muzeju

V zbirki glasbil je v sklopu inscenacije gostilniškega interjerja na steni visel križ. Ob zadnji preureditvi smo ga zaradi del sneli in izkazalo se je, da gre za izjemno kvaliteten korpus, ki je bil prvotno v celoti pozlačen, s še originalnim križem iz počrnjene hruškovine, torej površinskimi obdelavami, ki sodijo v domet naročnikov višjega ranga. Pokazalo se je tudi, da križ nikoli ni bil namenjen obešanju na steno, temveč je bil prosto stoječ. Glede na kiparski duktus in podobno površinsko obdelavo sta h križanemu sodili figuri Marije in sv. Janeza, ki smo ju hranili v depoju. Ob ponovni združitvi vseh treh figur, temeljitih konservatorsko-restavratorskih posegih – figure so bile namreč na debelo premazane s šelakovo bronso – in temeljiti primerjalni analizi se je izkazalo, da je to hišni oltarček, namenjen

zasebnemu čaščenju, iz delavnice najpomembnejšega štajerskega in enega izmed najpomembnejših avstrijskih kiparjev 18. stoletja, Veita Königerja (1725–1792) iz Gradca.

Zaradi povojne zmede in stihijskega preseljevanja umetnin je za mnogo predmetov skoraj nemogoče zanesljivo ugotoviti provenienco, vsekakor pa je bil Königerjev hišni oltarček plemiško naročilo bodisi Attemsov, Herbersteinov ali katerih drugih štajerskih plemičev.¹

Königerjevo delo zaenkrat še ni celostno obravnavano. Avstrijski umetnostni zgodovinarji, kot je npr. Ingeborg Schemper Sparholz, so raziskovali predvsem Königerjeva najmarkantnejša dela.² Za starosto proučevanja Königerjevega opusa velja Eduard Andorfer, ki je na podlagi arhivskih virov prvi objavil izsledke o njegovem življenju in delu.³ Otmar Schuntner⁴ je v magistrski nalogi obravnaval zgodnje Königerjevo delovanje. Siegfried Volgger⁵ je ob 200. obletnici Königerjeve smrti izdal monografijo o njegovem življenju in delu. Ne Schuntner ne Volgger, oba teologa, nista celostno ovrednotila Königerjevega opusa; prvi se je omejil na zgodnja dela, drugi pa je obravnaval Königerjevo kiparstvo bolj skozi teološko kakor umetnostnozgodovinsko perspektivo. Sergej Vrišer je Königerja proučeval le obrobno, saj se je ukvarjal predvsem s spodnještajerskim baročnim kiparstvom. Nobena od naštetih objav ne prinaša uvida v celoten Königerjev opus, zato so primerjave posameznih nedokumentiranih oz. nesigniranih del nekoliko otežene.

.....

1 Inventar, ki sedaj tvori zbirke ptujskega muzeja, je iz različnih virov. Osnovo tvorita zapuščina Muzejskega društva in grofov Herbersteinov. Herbersteini so na Ptuj preselili dele grajskih inventarjev z Vurberka, Hrastovca, Ristovca, Libochovitza ter dunajske in graške palače. Po drugi svetovni vojni so v zbirke ptujskega muzeja prišli še predmeti iz bližnjih gradov Turnišča in Dornave. Attemsi so imeli v zadnji četrtini 18. stoletja, ko je skupina Križanja nastala, v lasti Vurberk in Dornavo. Vurberški predmeti, preseljeni na Ptuj, so natančno popisani v inventarju iz leta 1909, a med njimi ni zaslediti Križanja, prav tako ga ni zaslediti v popisu ob nastopu novega vurberškega oskrbnika Antona Dežmana leta 1804. S predmeti, prepeljanimi po letu 1945 iz Dornave in Turnišča, je še mnogo težje, saj se je ob natančnejšem raziskovanju provenience izkazalo, da so nekateri predmeti, označeni kot turniški, v resnici iz Dornave. Za podatek se zahvaljujem kustodinjki za kulturno zgodovino Tatjani Štefanič.

2 Schemper-Sparholz 1999.

3 Andorfer 1925.

4 Schuntner 1992.

5 Volgger 1992.

V tirolskem Sextenu rojeni Königer je po štiriletnem⁶ šolanju na dunajski akademiji prišel leta 1754 v Gradec h kiparju Jožefu Schokotnigu in leto kasneje s poroko njegove hčerke, po Schokotnigovi smrti prevzel delavnico. Kot privilegirani kipar je lahko ob drugih ugodnostih zaposloval pomočnikov, kolikor jih je potreboval, kar je predvsem opazno v obsežnem opusu, na področjih in območjih delovanja ter pri občutnih razlikah v kiparskem izrazu⁷ in kvaliteti posameznih figur. Delal je tako v lesu kot mehkejših in trših kamninah. Kot kažejo nekatera dela, je bil izjemno prilagodljiv. Njegovo kiparstvo za dvor je ob uporabljenih materialih tudi oblikovno povsem drugačno od opusa za štajerske cerkve. Omeniti velja naročilo kamnitih figur za park v Schönbrunnu, ki je bilo sicer zaupano Johannu Wilhelmu Bayerju, izvajalo pa ga je več kiparjev, med njimi tudi Königer. Ta je v letih 1775–1776 izdelal figure Eskulapa, Marsa in Minerve ter Parisa po Bayerjevih osnutkih.⁸ Figure so zaradi zahtev dvora popolnoma klasicistične, česar v Königerjevi cerkveni umetnosti ne vidimo.⁹ Prižnica v graški cerkvi Mariatrost, ki jo je izdelal celo nekaj let kasneje (1779) kot schönbrunnske kipe, je popolnoma rokokojska, brez enega samega klasicističnega elementa.¹⁰

Na Slovenskem je njegov opus ohranjen predvsem na Štajerskem, največ v povezavi z grofom Antonom Gaisruckom, ki je pri Königerju naročil vso kiparsko opremo za dvorec Novo Celje, posredoval pa je najverjetneje tudi pri naročilih za bližnji cerkvi v Žalcu in Petrovčah.¹¹ Figuralno upodobitev križanja na velikem oltarju v cerkvi sv. Križa na Gaju nad Mariborom je Vrišer z veliko previdnostjo pripisal

6 Štiriletno šolanje je za tisti čas precej nenavadno. Na dunajsko akademijo so se praviloma vpisovali že formirani kiparji in to le za krajši čas. Tako je npr. bavarski kipar Ignaz Günther obiskoval akademijo v sklopu obveznega vdranja le tri mesece. Za Güntherja gl. Hertel 2011, str. 19.

7 Na to opozarja tudi Vrišer. Vrišer 1992, str. 140.

8 Volgger 1992, str. 39.

9 Med bolj klasicistično občutene cerkvene figure v Königerjevem opusu bi lahko uvrstili nekaj kipov na oltarjih v romarski cerkvi Maria Rehkogel. Izstopa predvsem figura sv. Marjete Kortonske. Volgger 1992, str. 111.

10 Roškar 2021, str. 75.

11 Ob figurah za stopnišče v Novem Celju, ki so sedaj na stopnišču v Narodnem muzeju, in figurah iz novoceljske kapele, ki so razstavljene v Narodni galeriji, so Königerjevi še veliki oltar v petrovški baziliki, kamnite figure zunaj cerkve, t. i. Petrovški križi in prižnica v župnijski cerkvi v Žalcu.

Königerju.¹² Ob zadnjih konservatorskih posegih se je ob čiščenju plasti umazanij pokazalo, da lahko omenjene figure uvrstimo med Königerjeva boljša dela iz šestdesetih let 18. stoletja.¹³ Med Königerjeva dela moremo uvrstiti še kip Brezmadežne v župnijski cerkvi sv. Ilja v Šentilju iz leta 1761¹⁴ in morda tudi Brezmadežno na Šarhovem trgu v Slovenski Bistrici.¹⁵ Na galeriji ljubljanske stolnice sta skladiščeni dve nekoliko poškodovani in predelani figuri iz druge polovice 18. stoletja. Kljub poškodbam kažeta nadpovprečno kiparsko kakovost, sploh v primerjavi s sočasnim kiparstvom na Kranjskem. Figuri zelo spominjata na delo Veita Königerja, šele temeljiti konservatorsko-restavratorski posegi pa bi lahko potrdili umestitev omenjenih figur v Königerjev opus. V mariborskem muzeju hranijo majhno figuro Brezmadežne, ki jo lahko brez zadržkov uvrstimo v Königerjev opus.¹⁶ Podobno kot ptujsko Križanje je bila namenjena zasebnemu čaščenju. V nasprotju s ptujskim Križanjem, kjer so vsi deli figur enako kvalitetno rezani, je pri mariborski Brezmadežni nespregledljiva cezura med glavo in rokami, ki se po kiparski kvaliteti lahko primerjajo s Königerjevimi najboljšimi tovrstnimi izdelki (na primer z Brezmadežno v Narodni galeriji), medtem ko je vse drugo, vključno z asistenčnimi figuricami putta in angelskih glav, na opazno nižji ravni.¹⁷

Vsa zgoraj navedena dela so popolnoma rokokojska in večinoma iz šestdesetih let 18. stoletja, skupina Križanja, ki jo hranimo v ptujskem muzeju, pa je izrazito klasicistična in bi jo časovno lahko uvrstili med Königerjeva poznejša dela, nemogoče pa jo je natančneje datirati. Zdi se, da je v Königerjevem opusu, podobno kot pri Holzingerju, klasicistična figura le kratkotrajen diskurz iz utečenega poznobaročnega oz. rokokojskega kiparstva. Pri obeh omenjenih kiparjih se to zgodi sredi sedemdesetih let 18. stoletja. Pri Königerju

.....
12 Vrišer 1992, str. 143.

13 Ob priliki nove maše leta 2023 se je restavriral oz. konserviral večina cerkvene opreme.

14 Andorfer 1925, str. 21–22.

15 Vrišer 1992, str. 144.

16 Vrišer 1992, str. 139.

17 Zdi se, da je figuro v osnovi izdelal kak manj zmogljiv pomočnik, Königer osebno pa je prispeval zaključne reze le pri glavi in rokah. Posebno opazen je primanjkljaj pri draperiji, ki je rezana izrazito šablonsko, brez domišljenih gub, ki bi poleg prepičljive dekorativnosti nakazovale tudi anatomsko pravilno telesnost, kar je ena izmed značilnosti Königerjevega kiparstva.

bi bilo to lahko povezano – tako namiguje tudi Volgger – z izdelavo schönbrunnskih figur v letih 1774–1775.¹⁸

Cerkveni naročniki vsaj v sedemdesetih in osemdesetih letih 19. stoletja klasicizma v kiparstvu niso nikoli zares sprejeli, kljub nekaterim pozivom oblasti in kampanji nekaterih dizajnerjev ter likovnih kritikov.¹⁹ Pomenljiva je grafika Johanna Esaiasa Nilsona (ok. 1770) z upodobitvijo moškega, ki je oblečen v meščanska oblačila in stoji ob izrazito klasicistično oblikovanem nizkem stebru z dekorativno urno na vrhu.²⁰ Z rokami trga grafični list z rokokojskim ornamentom, medtem ko že natrgani list pada proti tlom. Tako ostre cezure med rokokojem in klasicizmom v praksi ni bilo. Prav nasprotno je rokoko v južnonemških deželah, zlasti na podeželju, vztrajal še vse do konca osemdesetih let 18. stoletja. Kako počasi se je klasicizem uveljavljal v kiparstvu, lahko vidimo na primeru nekaterih avstrijskih kiparjev. Iz ohranjenih risb vodilnih dunajskih umetnikov je mogoče razbrati, da jim je bil klasicizem kot formalni stil znan skoraj sočasno s porajanjem na francoskem dvoru. Risba oltarnega nastavka Jakoba Christopha Schlettererja (1699–1774) za božjepotno cerkev Žalostne Matere Božje v Maria Taferl iz leta 1754,²¹ torej v času, ko je bila rokokojska umetnost v avstrijskih deželah in tudi širše v polnem razcvetu, kaže že povsem klasicistično zasnovano kuliso in ornamente, medtem ko so figure ter inscenacija še rokokojske. Omenjeni oltar je bil v nekoliko spremenjeni obliki postavljen šele v letih 1779–1781, vendar se izvršena oltarna arhitektura ne razlikuje bistveno od Schlettererjevega osnutka.²² Po izčiščenem, novem konceptu ikonografske postavitve so opustili polnoplastično teatralično zasnovano Schlettererjevo inscenacijo Križanja z obilico oblakov, ki naj bi se dvigovali v nebo, ter dekorativno razvrščene simbole Jezusovega mučeništva, prepletene z vegetabilno ornamentiko, ki na risbi zapolnjujejo atiko in delno zakrivajo njeno arhitekturo. Izvedeni figuralni skupini Mojzesa in Abrahama, ki sta delo dunajskega kiparja Johana Georga Dorfmeistra (1736–1786), pa sta še izrazito poznorokokojski. Po formalni plati

18 Volgger 1992, str. 111.

19 Leta 1770 je bil na Bavarskem izdan dekret proti razkošju pri oprepi cerkva. Gl. Volk 1991, str. 34. Eden najhujših kritikov rokokojske norčavosti je bil saški arhitekt Friedrich August Krubsacius. Za Krubsaciusa gl. Coburger 2011, str. 13.

20 Objavljeno v Park 1992, str. 110.

21 Gl. *Triumph der Phantasie* 1998, kat. št. 55, str. 193–194.

22 Gl. *Triumph der Phantasie* 1998, kat. št. 56, str. 195–196.

figure sicer sledijo klasicističnim stilnim smernicam, kar velja zlasti za draperije, delno tudi za obličja, vendar je v njih še vse preveč rokokojskega nemira, težnje po teatraličnosti in nizanja detajlov, ki so nasprotni klasicističnemu reduciranju na najnujnejše. Povedne so tudi risbe oltarnih nastavkov dunajskega kiparja Johanna Geoga Dorfmeistra.²³ Risba za oltar v dunajski cerkvi Marijinega vnebovzvetja iz let 1769–1770 kaže izjemno prepletanje klasicističnih in rokokojskih motivov. Gre za atektonsko ornamentalno arhitekturo, a že delno, kljub razgibanosti, oblikovano na klasicističen način. Poznorokokojska ornamentika se dopolnjuje s klasicističnimi lovorovimi venci, prav tako pa bi figure lahko postavili na katerikoli rokokojski Križev oltar. Leto starejša Dorfmeisterova risba Marijinega oltarja na Sonntagsbergu v Spodnji Avstriji ima že povsem klasicistični značaj.²⁴ Tudi figuri na klasicističnih podstavkih na predeli sta obravnavani kot sohi z navzdol padajočima draperijama in umirjenima držama. Tako je na risbi, konkretna izvedba je povsem drugačna. Figuri sv. Joahima in sv. Ane sta zajetni, v izrazitih rokokojskih pozah, z bogato razgibano draperijo; tudi ti figuri bi zlahka postavili na rokokojsko oltarno kuliso.

Povsem drugačen v smislu figuralike je veliki oltar v cerkvi sv. Mihaela na Dunaju iz let 1781–1782. D'Avrangovala zamisel se nekoliko zgleduje po grafiki nerealiziranega oltarja takrat že umrlega Jakoba Gabriela Mollinarola, vendar je kljub izraziti scensko teatralični figuralni uprizoritvi za dunajsko klasicistično kiparstvo povsem nova. Še posebej to velja za figure evangelistov, ki bolj kot na Jezusove učence spominjajo na grške bogove, sv. Boštjan v vojaški opravi pa na rimskega cesarja. Omenjeni oltar je dokaj osamljen primer ek izrazito klasicistično antikizirajoče figuralike v cerkveni prostornini.

Prav zaradi zgoraj navedenega izrazito klasicistične poteze figur skupine Križanja, ki jo hranimo v ptujskem muzeju, precej presenečajo. Razlike med Königerjevimi upodobitvami tega sicer zelo ustaljenega motiva so zelo opazne. Dimenzijsko sicer precej večja skupina v cerkvi sv. Vida v St. Veitu am Vogau iz šestdesetih let 18. stoletja v osnovi v ničemer ne odstopa od tovrstnih Königerjevih upodobitev v drugih cerkvah (npr. križev oltar v cerkvi Usmiljenih bratov v Gradcu) ali drugih kiparjev iz obravnavanega obdobja. Velika razlika med navedenimi Königerjevimi skupinami in

23 Gl. *Triumph der Phantasie* 1998, kat. št. 80, str. 250–251.

24 Gl. *Triumph der Phantasie* 1998, kat. št. 81, str. 252–253.

skupino Križanja iz ptujskega muzeja je v obravnavi draperij, te so v ptujskem primeru kljub delni razgibanosti in dokaj konvencionalni postavitvi²⁵ padajoče k tlom in tvorijo sohost obris celotne figure. Gestikulacija rok je prav tako zadržana, čeprav se v osnovi bistveno ne razlikuje od že omenjenih Königerjevih tovrstnih upodobitev. Ob anatomski dovršenosti in značilno königerjevski korpulentnosti, sicer z draperijo skoraj v celoti prekritih teles sv. Janeza in Marije, tudi glavi obeh svetnikov potrjujeta Königerjevo avtorstvo. Značilno majhni glavi (Marijina je zaradi oglavnice videti nekoliko večja) sta v oseminpolkratnem razmerju s telesom. Obraza sta velikosti ustrezno detajlirana in kažeta vse značilnosti kiparstva Veita Königerja. Glavo sv. Janeza evangelista lahko primerjamo z glavama sv. Vojščka Janeza iz Petrovč in glavo Parisa iz parterja grajskega parka v Schönbrunnu.

Podobno velja tudi za Križanega. Korpus je popolnoma umirjen, brez krčevitih potez, prav tako obraz; titulus in perizoma kažeta nekaj razgibanosti, vendar prav tako kot tuniki Janeza in Marije ne orisujeta posebno razgibane forme, sploh če primerjamo perizome Königerjevih Križanih v St. Veitu, Gradcu in ne nazadnje pri sv. Križu nad Mariborom.

Zaradi sorodnosti Königerjevega in Holzingerjevega kiparstva sem Križanega, ko je še visel v zbirki glasbil, sprva pripisal Holzingerju, seveda z velikim zadržkom, saj so detajli vzbujali dvome. Šele po začetku del na vseh treh figurah je bilo gotovo, da gre za Königerjevo delo. Bistvena razlika med Königerjem in Holzingerjem je v interpretaciji nosov. Königerjevi so dolgi in razmeroma ozki, zmeraj pa imajo zaobljene nosne hrbte, medtem ko so Holzingerjevi širši in oglati.

Celotna skupina deluje slovesno, z umirjeno nakazano bolečino. Tudi podstavek, ki je sodil zraven in je danes izgubljen, je moral biti zelo preprost. Rekonstrukcijo smo izvedli na podlagi skopih podatkov ohranjenega križa, povsem preprostega, izdelanega iz masivne počrnjene in povoščene hruškovine. Nov kubusni podstavek, prav tako iz masivne počrnjene in povoščene hruškovine, stoji na nizkih plintastih nogah, spodaj in zgoraj ga obtekata preprosti klasicistični

.....
25 Tunika ima še vedno poudarjeno osrednjo gubo, precej je tudi prečnih zalomov draperije, tudi Marijin in Janezov plašč sta konvencionalno vržena preko ene rame in pod drugo roko tvorita značilno ušesasto gubo.

profilaciji. Čeprav je dodelano le zelo verjeten približek, pa skupaj z ohranjenim tvori skladno celoto.²⁶

Po skoraj stoletju je Königerjeva skupina Križanja ponovno združena v celoto. Nemirni časi po drugi svetovni vojni so zabrisali njeno provenienco. Glede na kiparsko kvaliteto, materiale in površinske obdelave gre zagotovo za plemiško naročilo, namenjeno osebnemu čaščenju. Skrbno restavrirana je postavljena na ogled v sicer skromni zbirki devocionalij na Ptujskem gradu, kamor po svoji prvotni namembnosti tudi sodi.

LITERATURA

- Andorfer, Eduard, *Veit Königer und seine Werke*, Wien Graz Leipzig 1925.
- Coburger, Uta, Von Ausschweifungen und Hirngespinnste. Das Ornament und das Ornamentale im Werk Egid Quirin Asams (1692–1750), Göttingen 2011.
- Hertel, Christiane, *Pygmalion in Bavaria. The Sculptor Ignaz Günther and Eighteen Century Aesthetic Art Theory*, Pennsylvania 2011.
- Park, William, *The Idea of Rococo*, London-Toronto 1992.
- Rožkar, Boštjan, *Figura, ornamentika in altarna arhitektura v kiparstvu Jožefa Holzingerja (1735–1797)*, Maribor 2021 (tipkopis doktorske disertacije).
- Schemper-Sparholz, Ingeborgt, Skulptur und dekorative plastik, *Barock* (ur. Hellmut Lorenz), Munchen-London-New York 1999 (Geschichte der Bildende Kunst in Österreich, 4) str. 461–478.
- Schuntner, Otmar, *Zur frühen Schaffensperiode des Bildhauers Veit Königer*, Graz 1992 (tipkopis magistrskega dela).
- Volgger, Siegfried, *Veit Königer 1729–1792. Bildmonographie zum 200 Todesjahr*, Bozen 1992.
- Volk, Peter, *Ignaz Günther. Vollendung des Rokoko*, Regensburg 1991.
- Vrišer, Sergej, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1992.
- Triumph der Phantasie. Barocke Modelle von Hildebrandt bis Mollinarolo* (ur. Michael Krapf), Österreichische Galerie Belvedere, Wien-Köln-Weimar 1998.

.....

26 Konservatorsko-restavratorske posege je pod mojim vodstvom in s pomočjo izvedla Ana Ploj, mag. kons.-rest. Vse tri figure so bile premazane s šelakovo bronzo. Pod recentnim premazom je bila relativno dobro ohranjena prvotna pozlata. Figuri sv. Janeza in Marije sta bili v celoti pozlačeni z mat pozlato, medtem ko je bil korpus delno pozlačen na sijaj (perizoma in titulus), morda tudi zaradi poudarka hierarhije upodobljencev. Po odstranitvi bronze z alkoholnimi obkladki se je pokazalo pravo stanje prvotne pozlate. Ob običajnih odrgninah na izpostavljenih delih večjih poškodb ni bilo, le mestoma je prvotno pozlato nekoliko poškodovano topilo. Opaznejših mehanskih poškodb ni bilo, manjkali so le prsti na Janezovi levici. Po dopolnitvi manjkajočega se je poškodbe na pozlati retuširalo z zlatom v prahu (Rosanobel pudergold, 23,75 kar.), za vezivo je bila uporabljena zelo redka klejna voda. Originalni počrnjeni križ iz hruškoveine se je očistil in osvežil z voščeno pasto.

A HOUSEHOLD ALTAR FROM THE WORKSHOP OF VEIT KÖNIGER IN THE PTUJ MUSEUM

At the Ptuj museum, we keep a household altar comprising the crucifixion group from the workshop of the most important Styrian sculptor of the 18th century, Veit Königer (1729–1792). Its provenance is unknown, but it was certainly made on the order of a Styrian nobleman. The fine craftsmanship and surface treatment evidence this. These are rare, namely small figures with sacral themes, created in the Josephine classical style, present not only in Königer's oeuvre but in the entirety of Styrian sculpture in the second half of the 18th century. All three figures, the Christ on the Cross, Mary and St. John, show Königer's personal sculptural interventions, as there are no noticeable qualitative leaps, a practice common in workshops such as the one he led.

MONIKA SIMONIČ ROŠKAR

višja kustodinja

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

monika.simonic.roskar@pmpo.si

Ptuj z okolico – mesto in pokrajina praznovanj

UVODNE MISLI

Ptuj z okolico slovi po več kot dva tisoč let dolgi bogati zgodovini. Malo bolj pozornemu in tankočutnemu domačinu ali turistu, ki obiše Ptuj ter okoliške kraje in pokrajino, ne uide mnogo kulturnih in naravnih znamenitosti, najsi bodo to izredno lepa veduta starega mestnega jedra, oporni kamen ob stopnišču, ki vodi na Ptujski grad, v katerega je vklesan grb pomembne ptujske plemiške družine Leslie, ali sledi rimske gomile nekje globoko v slovenjgoriškem gozdu. Ti in še mnogi drugi materialni ostanki pričajo ter nakazujejo izredno bogato preteklost mesta in njegove okolice.

Naravnogeografske danosti so semkaj že v daljni preteklosti privabile najrazličnejša ljudstva, ki so se tukaj za krajši ali daljši čas ustalila in v pokrajini pustila samosvoj odtis. Njihova duhovna in

socialna kultura se je deloma ohranila v pisnih virih, mnogo bogatejši pa so njihovi materialni ostanki, v katerih se skrivajo tudi duhovne in socialne značilnosti njihovega načina življenja. Ti materialni ostanki so se skozi mnoga stoletja v plasteh nalagali v pokrajini; narodi so se naselili, tukaj živeli, gradili, delali, ustvarjali. V nekem trenutku pa se je zgodil preobrat, ki je pomenil zaton tiste kulture. Moč narave je sčasoma začela sprožati sile, ki so te materialne ostanke prekrile z zemljo. Takšno dogajanje se je večkrat ponovilo in sčasoma je nastalo več t. i. kulturnih plasti iz različnih zgodovinskih obdobj. Včasih se je zgodilo, da so kasnejši naseljenci materialne ostanke uporabili kot gradbeni material za svoja naselja. Kdorkoli je namreč na tem območju v zemljo zasadil lopato, bodisi da je gradil objekt bodisi obdeloval zemljo, je naletel na materialne ostanke prejšnjih rodov. Temu ljudje najverjetneje do pred slabima dvema stoletjema niso posvečali posebne pozornosti.

V 19. stoletju pa se je vse več ljudi iz pomembnih ptujskih slovensko in nemško govorečih meščanskih družin, poznavalcev in ljubiteljev arheološke dediščine, predvsem zaradi številnih arheoloških najdb, ki so bile odkrite ob več arheoloških izkopavanjih, začelo zavedati bogate zgodovinske preteklosti mesta in njegove okolice. Ustanovili so Olepševalno in tujsko društvo, iz katerega se je leta 1893 oblikovalo Muzejsko društvo, njegov glavni cilj pa je bila ustanovitev lokalnega muzeja. Domači ljubitelji kulturne dediščine in zgodovine so se namreč zavedali, da »*bi mnoge numizmatične, geološke ali arheološke ostaline, ki potujejo v Gradec, lahko ostale doma*«. ¹ Številne izredno bogate arheološke najdbe s ptujskega območja so bile namreč odnesene v muzeje v Gradec in Dvorni muzej na Dunaju.

Tukaj se začinja 130-letna zgodba o ptujskem muzeju, ki smo jo praznovali v letu 2023.²

.....
1 Emeršič, J., 1993, str. 35.

2 O zgodovini ptujskega muzeja in njegovih posameznih oddelkov je pisalo več avtorjev: Kolar, N., 2003. Pokrajinski muzej Ptuj med letoma 1893 in 2003, v: *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj 1, Publikacija je bila izdana ob 110-letnici muzeja*, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj, str. 9–13; Kotnik, D., 2018. *Zgodovina ptujskega muzeja: njegov razvoj od Mestnega do Pokrajinskega muzeja Ptuj*, magistrsko delo, Univerza v Mariboru, FF, Oddelek za zgodovino, Maribor. Dostopno na: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=130215&lang=slv> [24. 5. 2023]; Brence, A., 2010. Etnološke zbirke v ptujskem muzeju od leta 1895 do leta 2010, v: *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj – Ormož*, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj, str. 40–61.

PRAZNIČNI VSAKDAN

Pogled z grajskega hriba proti Dravskemu polju, v ozadju Haloze s kuliso Donačke gore in Maclja, fotografirano poleti 2023. Foto Monika S. Roškar.

Z grajskega griča na Ptujju se proti jugu ponuja prekrasen pogled na široko rodovitno ravnino Ptujskega polja na levem in Dravskega na desnem bregu Drave. V ozadju se od zahoda proti vzhodu okrog trideset kilometrov kot zelena kulisa raztezajo Haloze, za njimi pa še nekoliko višje Bočko-Maceljsko pogorje kot podaljšek Karavank, ki se na vzhodu naslanja na Ravno goro, ta pa se počasi spušča proti ravnini pri Vinici, ki je že na hrvaški strani. Haloze so močno razgibano gričevje iz mehkega terciarnega gradiva z vmesnimi globokimi in ozkimi prehodi, s širšimi dolinami v jedrnem delu, ki mu je voda sčasoma izoblikovala današnjo podobo. Pogled z grajskega griča proti severu objame nekoliko nižje, vendar prav tako slikovito razgibane Slovenske gorice, ki se raztezajo, začenši nekje severovzhodno od Maribora in nato proti slovensko-avstrijski meji, med Dravo in Muro ter se proti jugovzhodu končajo ob medžimurski ravnini na Hrvaškem.

Za življenje ugodne naravnogeografske razmere so že pred več tisočletji v širšo okolico današnjega Ptujja privabile prve naseljence, ki so se ukvarjali s kmetijstvom in živinorejo. Kelti, ki so se ob Dravi naselili na začetku 3. stoletja pr. n. št., in kasneje Rimljani, ki so to območje ter s tem tudi Petoviono svoji državi priključili leta 15 pr. n. št., pa so na gričevju, ki je nudilo idealne pogoje, začeli gojiti

vinsko trto. Ob ugodnih naravnogeografskih razmerah ima to območje tudi geografsko lego, ki je strateškega pomena, saj se razprostira ob reki Dravi, ki je bila nekoč plovna pot v smeri sever–jug. Tukaj je tudi eden najugodnejših naravnih prehodov preko Drave, zato je v smeri od vzhoda proti zahodu od poznega 7. stoletja pr. n. št. do 5. stoletja n. št. potekala pomembna trgovska pot, t. i. jantarska pot, ki je povezovala Baltik s Sredozemljem. Na stičišču rečne in kopne poti se je razvila naselbina, ki je s prihodom Keltov dobivala čedalje bolj urbano podobo. Rimljani, ki so to območje naselili na začetku našega štetja, pa so tukaj postavili veliko vojaško središče oziroma legijski tabor. Kasneje, med letoma 98 in 102, je cesar Trajan po odhodu legije v Petovionii ustanovil kolonijo oziroma antično mesto, kamor so se naselili rimski državljani oziroma kolonisti iz Italije in upokojeni vojaki. Rimsko mesto Petovionia je dobivalo podobo gospodarskega, upravnega in kulturnega središča. Vsakdanje življenje, v katero je bilo vpletenih tudi veliko praznovanj, je bilo podobno kot v takratnih drugih rimskih mestih. Upoštevali so vrednote in pravni red, ki je »vzgaljal prebivalce mesta v lojalne rimske državljane, ki je s svojimi obredi in pravili delovanja krepil skupno politično ideološko in kulturno identiteto«.³

Konec 4. stoletja so na to območje prišli Goti, zapustili pa so ga tri leta pred propadom Zahodnega rimskega cesarstva leta 476. V 6. stoletju so mesto zasedli Avari. Na območje Vzhodnih Alp oziroma današnjega slovenskega etničnega območja, kjer so živeli romanizirani in pokristjanjeni staroselci, ostanki Germanov, Avarov in Hunov, so se začeli naseljevati tudi Slovani. Do Ptujja, takratne Petovionie, naj bi z območja Moravske po dolinah vzhodnoalpskih rek prišli že v prvem naselitvenem sunku okoli 550. leta. V procesu naseljevanja so se slovanski priseljenci mešali s staroselci. Ponekod so se staroselci v strahu pred Slovani preselili v naselbine na višje ležečih, odmaknjenih območjih, kjer pa so sobivali, so Slovani od staroselcev prevzeli znanje o poljedelstvu, sadjarstvu, obdelovanju železa in stekla; prevzemanje raznih znanj in navad pa je potekalo tudi v obratni smeri. Konec 8. stoletja je prišel Ptuj pod frankovsko oblast. Leta 811 je bila na reki Dravi določena meja med salzburško nadškofijo in oglejskim patriarhatom, leta 874 je bila posvečena tudi cerkev, ki so jo začeli graditi na mestu današnje cerkve sv. Jurija. Ptuj je postal

.....
3 A. J., 2013.

sedež pražupnije in mesto rednih sejmov. Mesto je bilo do 10. stoletja pod oblastjo Frankovske države, nato pa do leta 970 v rokah Ogrov. Leta 977 je prešlo pod vladavino salzburške nadškofije, kar je trajalo vse do leta 1555, ko je na dan sv. Jurija cesar Ferdinand mesto odkupil in je postalo za več stoletij cesarsko-kraljevo deželnoknežje mesto. V času vladavine salzburške nadškofije je bil v 12. stoletju na Grajskem griču, na temelju starega, na novo pozidan grad, v 13. stoletju pa so bili zgrajeni cerkev sv. Jurija ter minoritski in dominikanski samostan, ki so za mesto ter njegovo okolico postali pomembni centri verskega in kulturnega življenja. Med letoma 1286 in 1494 je v mestu živela tudi močna judovska skupnost, katere način življenja so pomembno zaznamovale njihova ulica, sinagoga in šola, imeli pa so tudi svoje pokopališče ter sodnika. V 15. stoletju so za kratek čas to območje ogrožali Ogri, v 16. stoletju pa Turki, ki so ropali le v okolici Ptuja, mesta pa niso napadli. Po prenehanju turške nevarnosti se je mesto začelo razvijati in obnavljati, naseljevalo pa ga je nemško ter slovensko govoreče prebivalstvo, v začetku 19. stoletja nekaj let tudi Francozi, grad pa je bil vse do sredine 20. stoletja v posesti več plemiških družin.

Kratek zgodovinski pregled Ptuja in njegove okolice govori o veliki pestrosti dogajanja na tem območju, kar dokazujejo arheološke izkopenine, materialni ostanki in pisni viri, ki pomagajo sestavljati podobo načina življenja v mestu ter njegovi bližnji okolici v zadnjih dveh tisočletjih. Zaradi izjemne strateške lege na prepihu civilizacij in stičišča germanskega, romanskega ter slovanskega sveta so to območje naseljevala ali le za kratek čas zasedla mnoga ljudstva oziroma narodi s svojo identiteto in narodno zavestjo. Vsak narod so povezovali skupni jezik, kultura, vera, zgodovinska zavest, gospodarske povezave in rodovna oziroma genetska povezanost, ki jih je prinesel s seboj, na domačem avtohtonem prebivalstvu pa je zaradi manjšega ali večjega vpliva pustil določen pečat v jeziku, veri, kulturi in poteku zgodovine. »*Za Slovence odločilnejši etnološki razvoj na naselitvenem območju je torej zaznamovan z mešanjem z drugorodnim antičnim in poznejšim prebivalstvom*«,⁴ kar najverjetneje lahko trdimo tudi za območje današnjega Ptuja in njegove okolice.

Današnji način življenja Slovencev, ki je predmet proučevanja etnološke vede, je torej podoba mešanja, prepletanja, sobivanja in

.....
4 Slovenski etnološki leksikon, 2004, ur. Angelos Baš s sodelavci ur. odborov, Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 114–115.

vplivanja načinov življenja prej omenjenih ter še nekaterih drugih plemen, ljudstev in narodov, ki so se srečala ali sobivala na današnjem slovenskem etničnem območju, prav tako pa tudi tistih v njihovi soseščini. Sčasoma so se vse sestavine prekvasile, mnoge so šle v pozabo, nastale so nove, prilagojene prostoru in vsakokratnim zgodovinskim razmeram. Način življenja in vse oblike kulturne dediščine moramo torej razumeti kot nekaj, kar se vedno spreminja in prilagaja »znamenju časov«.

Na slovenskem etničnem območju izredna pestrost materialne, socialne in duhovne kulture, ki sooblikujejo način življenja, etnologom ponuja mnoge izzive za raziskovanje. Če so se slovenski etnologi v preteklosti bolj posvečali raziskovanju materialne kulture, je v zadnjem času bolj v ospredju proučevanje socialne in duhovne kulture ter nesnovne kulturne dediščine, kamor uvrščamo tudi družbene prakse, obrede in praznične dogodke oziroma dediščino praznovanja ter praznikov. Najbolj popoln zapis dediščine šeg in navad (ki so najtesneje povezane oziroma so sestavni del praznikov in praznovanj) na slovenskem etničnem območju je v delu z naslovom *Praznično leto Slovencev, Starosvetne šege in navade* napisal Niko Kuret.⁵ Nekaj desetletij pred njim so o tej tematiki pisali tudi Boris Orel,⁶ Metod Turnšek⁷ in Vinko Möderndorfer.⁸ Sodobnejši pogled na praznike in praznovanja v svojem delu ponuja Damjan J. Ovsec,⁹ najboljši poznavalec sodobnih šeg in navad na Slovenskem pa je etnolog Janez Bogataj. O tej zanimivi, obširni in priljubljeni temi je v zadnjih letih napisal več knjig, mnoge strokovne in znanstvene članke, v medijih pa pogosto govori, razmišlja ter ljudi ozavešča o tej temi.¹⁰ Nekoliko drugačen pogled na praznike in praznovanja v

5 Kuret, N., 1989. *Praznično leto Slovencev I–IV*. Celje 1965–1970 (prva izdaja), Kuret, Niko, *Praznično leto Slovencev, I–II*. Ljubljana (druga dopolnjena izdaja).

6 Orel, B., 1944, 1952. *Slovenski ljudski običaji. Narodopisje Slovencev I*, Ljubljana, 263–349; II, Ljubljana, 134–165.

7 Turnšek, M., 1943, 1944, 1946. *Pod vernim krovom, Ob ljudskih običajih skoz cerkveno leto, Od adventa do posta*, I. knjiga, Družba sv. Mohorja, Ljubljana; *Post in velika noč*, II. knjiga, Družba sv. Mohorja, Ljubljana; *Od kresa do adventa*, IV. knjiga, Gorica.

8 Möderndorfer, V., 1948. *Verovanja, uvere in običaji Slovencev, Prazniki*, druga knjiga Prazniki, Družba sv. Mohorja v Celju, Celje.

9 Ovsec, D. J., 1992. *Velika knjiga o praznikih. Praznovanja na Slovenskem in po svetu*, Domus, Ljubljana.

10 Bogataj, J., 2011. *Slovenija praznuje. Sodobne šege in navade na Slovenskem*, Mladinska knjiga, Ljubljana; Bogataj, J., 2022. *Praznična omizja*, Hart, Ljubljana.

svojih knjigah odstirajo Alenka Rebula in Josipa Prebeg¹¹ ter Ksenija in Jože Ramovš.¹²

Proučevalci in raziskovalci praznikov ter praznovanj ugotavljajo, da je v bistvo vsakega človeka dana potreba in želja po trenutkih v življenju, ki v sebi nosijo globoko prazničnost ter ga napolnijo z razkošnimi občutki veselja, radosti, sproščenosti in umirjenosti. Prazniki obstajajo, odkar obstaja človeštvo, in so imeli že v davni globok pomen. *»Stara ljudstva so življenje dojemala kot vseprežemajočo enost, v katero je vključeno vse, kar biva. Verjeli so, da je za vsem, kar obstaja, neka nevidna božanska sila. Namen praznikov je bil, da bi se povezali s to nevidno silo, ki so jo povezovali predvsem z naravo. Prazniki so takrat za človeka pomenili vzpostavitev harmonije z duhom narave, z njenim notranjim življenjem, zato so najstarejši prazniki povezani z letnimi časi oziroma sončnimi obrati, predvsem z zimskim in poletnim solsticijem, saj večina tradicionalnih praznikov temelji prav na teh prvotnih oblikah čaščenja naravnih ciklusov, sonca, lune, menjavanja in rojevanja.«*¹³

Sestavni del praznovanj so že od pradavnine posebni obredi, s katerimi so ljudje vzpostavljali stik in harmonijo med dvema različnima poloma: v človeku med njegovim snovnim in duhovnim ter med človekom in naravo oziroma bogom. Ta dejanja lahko poimenujemo *»obrede praznjenja in obrede polnjenja«*.¹⁴

Če želi človek praznovanje doživeti v vsej njegovi polnosti, se mora namreč najprej »izprazniti« in v sebi narediti prostor nečemu višjemu, plemenitejšemu, kar ni del vsakdanjega življenja. Praznjenje naj bo zunanje, ko se počisti in uredi dom, človek pa se odene v lepša oblačila, ter notranje, ki ga je človek dosegel s postom in globoko resnostjo. Praznični dan naj bo prazen dela in posvetnih opravil, prazen prostor pa naj z obredi polnjenja zapolnijo vsebine, ki dajejo višji smisel življenju. Če je obrede praznjenja označevala resnost in strogost, so bili obredi polnjenja radostni in veseli, saj je bila njihova glavna sestavina darovanje oziroma obdarovanje, kar so poznala že stara ljudstva, ki so darovala naravi in božanstvom. Kasneje ga je nadomestilo medsebojno obdarovanje, petje in plesanje obrednih pesmi ter plesov, kurjenje ognjev in podobno, s čimer so ljudje

11 Rebula, A., Prebeg, J., 2018. *Pristno praznično*, Inštitut Vera Vase, Kozina.

12 Ramovš, K., Ramovš, J., 1998. *Praznovanje, Za človeka gre – antropohigiena*, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.

13 Biras, K., 1999/2000.

14 Biras, K., 1999/2000.

izražali različne prošnje, s katerimi so se obračali k tistemu, kar jih je presegalo. Praznovanje je doseglo vrhunec, ko so ljudje prejeli blagoslov od božanstva, sonca, boga ali koga drugega, ki je pomenil, da se je po notranjem očiščenju vanje naselilo novo življenje, nova vsebina, ki je napolnila prazen prostor, zato za človeka v polnosti doživet praznik pomeni obred prenovitve in novega rojstva.¹⁵

Življenje je večno menjavanje vsakdanjika in praznika. Človekov vsakdanji način življenja je bil že od pradavnine naravnano na skrb za preživetje, kar je marsikdaj v telesnem, duhovnem in duševnem smislu monotono, izčrpljujoče in obremenjujoče. To je za marsikoga »izgubljen čas in banalna vsakdanjost«,¹⁶ saj preprosta vsakdanja opravila ne dajejo pravega zadovoljstva in smisla življenju, ki ga človek išče.

Če je bil v preteklosti vsakdanjik pri večini ljudi povezan s skrbjo za vsakdanje preživetje, ga danes mnogi doživljajo monotono in stresno, prav tako povezanega s skrbjo za vsakdanje preživetje sebe in družine. Tej vsakdanji rutini želijo čim hitreje uiti v svet nevsakdanjosti, lepih doživetij, ki prinašajo zadovoljstvo. Kako dojemamo svojo vsakdanjost, je odvisno tudi od tega, kakšno vsebino ji damo – lahko je čudovita, lahko pa banalna. Že od nekdaj se je »ustvarjal ritem v vsakdanjkih in praznikih in v celotnem letu je šlo za izmenjavanje posta in obilja, nekakšno logično zaporedje, kar pa nam danes ne uspeva. Eni se samo postijo, drugi pretiravajo v obilju in izgubili smo ta normalen ritem.«¹⁷ Kljub temu pa nekateri modri ljudje zadovoljstvo in smisel v življenju najdejo tudi v preprostih vsakdanjih delih. »Da bi bil vsakdanjik ploden, da bi imel smisel, moramo vanj vgraditi ljubezen. Tudi najmanjša in najbolj vsakdanja dejanja so lahko smiselna in velika, če jih opravljamo z ljubeznijo in v korist drugih.«¹⁸ V svojih pričevanjih je tudi sv. Mati Terezija iz Kalkute venomer ponavljala, da »ne moremo vsi delati velikih stvari, lahko pa delamo majhne stvari z veliko ljubeznijo.«¹⁹ Mnogim to (še) ne uspeva, eni se tega morajo šele naučiti, nekaterim pa je del njihovega načina življenja, saj so takšno življenjsko naravnano in filozofijo spontano sprejeli v okolju, kjer so odraščali. Med narode, ki jim je tak oziroma podoben način življenja

15 Povzeto po Biras, K., 1999/2000.

16 Kastelec, M., 2021, str. 14.

17 Uredništvo Radia Ognjišče, 2023.

18 Šneberger Brežnik, D., 2021, str. 9.

19 Mayende, A., 2021.

vsakodnevna spontanost in zaradi tega veljajo za srečne ljudi, sodijo Danci, ki svoj vsakdanjik in praznične dni oplemenitijo z vedenjem ter razmišljanjem, ki mu pravijo »hygge«; pomaga jim, da je v njihovem načinu življenja vedno čutiti »prisotnost in izkušnjo pripadnosti, občutek topline, varnosti, umerjenosti in zaščitenosti. Hygge je občutek svojosti in skupnosti z ljudmi in kraji, ki nas sidra in krepi, opogumlja in tolaži. S hyggejem privabljamo zaupnost in povezanost. To je občutek vključenosti in pripadnosti trenutku in drug drugemu, občutek obilja in zadovoljstva. Ko smo zadovoljni, naše vsakdanje početje prežema tiho zadovoljstvo, ki se prenaša tudi na ljudi okoli nas. Pri hyggeju gre za biti, ne za imeti.«²⁰ Tudi praznovanja so na Danskem »neločljivo povezana s hyggejem, saj nam odpre oči za pomen izročila in kakovost duše, ki ju nekoliko zakrivajo podrobnosti in vsakdanjost običajnega življenja«.²¹

Kljub osmislitvi vsakdanje rutine je človeka še vedno nekaj spodbujalo, da se je začel spraševati, kako lahko monotoni in izčrpljujoči vsakdanjik spremeni in kaj v življenju pogreša. Spoznal je, da je treba od časa do časa prekiniti, pretrgati to ponavljajočo se enoličnost vsakdanjosti z nečim, kar bo dalo njegovemu življenju nov zagon in moč za naprej. Že stare kulture so odkrile, da so to prazniki, ko »dopuščamo nekaj, kar običajno ni mogoče. Odpre se svoboda, praznina, v kateri lahko odkrijemo tiste svoje potrebe, ki jih obvezujoča vsakdanjost izriva. Potreba po prazničnosti pa ni le skupinska, ampak tudi globoka osebna potreba vsakega človeka.«²² Sprašujemo se, »česa smo ljudje tako potrebni, da že od nekdaj ustvarjamo praznike in da tudi danes ta potreba ni nič manjša.«²³ Ljudem je že v preteklosti, ko se življenje ni odvijalo s takšno naglico kot danes, »primanjkovalo tistega, kar delovna vsakdanjost omejuje, preprečuje in zavira. Ta pritisk neizpolnjenosti nabreka in se steka v veliko, deročo reko, ki išče izhod in izpolnitev v prazničnih dneh. Predpraznično napetost je jasno čutiti, ko se bližajo praznični dnevi. Zajadrati v odprtost in olajšanje, v svobodo, se razpreti v čistem vetru, zadihati in narediti prostor temu, kar najbolj iskreno želimo doživljati.«²⁴

20 Thomsen Brits, L., 2017, str. 7 in 11.

21 Thomsen Brits, L., 2017, str. 137.

22 Rebula, A., 2018, str. 16.

23 Rebula, A., 2018, str. 16.

24 Rebula, A., 2018, str. 16–17.

Različni prazniki, tisti, ki jih praznujemo po vsem svetu, kot tudi državni, cerkveni, krajevni, družinski ali osebni, niso blizu vsem ljudem. Vsak človek je svet zase, s samo njemu lastnimi značajskimi značilnostmi, željami, potrebami, izkušnjami, življenjem. Kar bo napolnjevalo »prazen« prostor, je zato odvisno od vsakega človeka posebej. *»Tu ne gre za splošne želje, ki jih lahko naštevamo brez navora. Gre za poglobitev v vprašanje, kaj vsak od nas pogreša posebnega in zelo osebnega v svoji vsakdanjosti – kar tudi izraža našo enkratnost in nas oživlja.«*²⁵

Misli ob tem vprašanju odtavajo daleč – sto, dvesto ... tisoč, dva tisoč let nazaj v preteklost ...

Kako so takrat praznovali na današnjem Ptujju in v njegovi okolici? Katere praznike so poznali? Kako so pretrgali utrujajočo vsakdanjost? Kako so nahranili trudno, izčrpano dušo in duha? Kaj je bilo tisto lepo, navdihujoče, bogato, ki jim je dalo moč in krila za naprej? Na žalost ustni viri že davno molčijo, pisni so zelo redki. Vsaj približno podoba o tem si morda ustvarimo le ob arheoloških materialnih ostankih, najdenih na območju Ptujja in njegove okolice, ki jih hranimo v našem muzeju in jih lahko povezujemo s prazniki in praznovanji ter nam pomagajo s takratnega časa vsaj nekoliko odgrniti tančico skrivnosti.

Med njimi je tudi model za slavnostni kruhek, kakršne so verjetno pekli ob praznikih v rimski Petovioni. Na njem je upodobljen bog trgovine Merkur. *»V desni roki drži polno mošnjo, v levi glasniško palico. Ker je tudi božji sel, nosi značilno čepico in čevlje s krilci, s katerimi brzi po nebu. Okoli so razporejeni njegovi simboli: žitna klasa (levo zgoraj) sta znak izobilja, oven, petelin in škorpion pa so živali, posebej povezane z Merkurjevimi kultom.«*²⁶ Ta drobn predmet kaže, da je bil kruh tudi v tistih davnih časih del prazničnega obredja. Ta vloga se je ohranila do današnjih dni, le da so se spremenili njegova podoba, način priprave in vsebine obredij, katerih del je bil praznični kruh takrat in je še danes.

25 Rebula, A., 2018, str. 17.

26 Horvat, J., 2023, str. 36.

→

Model za slavnostni kruhek, kakršne so verjetno pekli ob praznikih v rimski Petovionii, prva stoletja našega štetja. Fototeka PMPO.

Izredno pestrost načina življenja antičnega Ptujja odstirata tudi obsežna zgodovinska romana domačina Branka Cestnika,²⁷ ki bralcu orišeta tudi nekatera praznovanja v takratni rimski Petovionii.

Eno izmed njih se je odvijalo spomladi, ko so – najverjetneje tako kot v drugih rimskih mestih – praznovali vsakoletni festival Floralia, posvečen Flori, ki je bila v rimski mitologiji boginja cvetja in pomladi, ko se življenje znova prebuja ter rojeva.²⁸ Pisatelj s svojim opisom praznovanja pomladi predoči dokaj avtentično dogajanje v takratni Petovionii:

»Po prvem vzponu so zavili levo na široko ravno cesto. Komaj so zapopadli ulično smer proti glavni petovionski prometnici in forumu, je vanje butnil tok radoživih človeških teles. Florina obredja v gladiatorski areni so bila za tisti dan zaključena, veseljaško Florino ljudstvo, gosposčina in siroččina, se je premikalo po vsej ulični mreži med Marsovo skalo in Dravo. Kakšen moški je nosil čudno masko staroselskega demona, ilirskega ali keltskega, kdo bi vedel, drug je svojo glavo nadomestil s košutino; tretji je ob ploskanju bližnjih poplesaval in obračal oči, kakor da ga je obsedel Dioniz. Živopisana množica se je za Nikomedijci in vozom nekoliko zagozdila in nakopičila. Dušno razprežena po moči skupne norosti, sladko nemirna po zvokih piskačev in tolkalcev, meseno vzburjena po polgolih ženskah, ki so jih ovenčani mladeniči nosili na ramenih, je oviro zaobjela, obšla, preplavila.

27 Cestnik, Branko, Sonce Petovione, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Celje–Ljubljana 2019 in Cestnik, Branko, Šesti pečat, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Celje–Ljubljana 2022.

28 Rimljani so ta festival od leta 240 pr. n. št. prirejali vsako leto med 28. aprilom in 3. majem.

Kajti Flora je silna boginja.

Kajti prihod pomladi je silno dejstvo.

Kajti nekaj nerodnih popotnikov, sirarski suženj, neumno kljuse in tovarni voz prihoda pomladi ne ustavijo.

Primezla je človeška gmota do glavne prometnice, ki je vezala vzhod in zahod Petovione, Savario in Celejo, Danuvij in Rim. Na stotine na polno razigranih bitij, okrašenih s pomladnim zelenjem in cvetjem, je privalovalo na forumsko ploščad in se zaletelo v tri sode vina, ki jih je devetindvajsetčlanski zbor mestnih svetnikov postavil na sredo trga. To so dekurijoni storili razcveteni boginji na čast. To so storili kljub vsakoletnim pomislekom varuhov spodobnosti, ki so bolj Apolonovi kot Dionizovi, in kljub vsakoletnim opozorilom skrbnih edilov, naj se občinskega denarja ne meče pijancem in vlačugam.

Ob forumu in v bližnjih ulicah so svoj trenutek čakale stojnice številnih petovionskih tavern in termopolijev z gomilami napečenega mesa in z vsakovrstno ponudbo žganja, medice, sabaje, vina in še kakšnih opojnih sokov.

Kajti sledile so norčave dirke za zajci, ponazorilnimi razplojevalci, ki so številni čakali v kletkah, zloženih na stopnišču pred kurijo.

Kajti na repu noči bodo na vrsti tisti mladi fantje, ki bodo od lastnih očetov spodbujeni legli k volčjim ženam in izgubili nedolžnost.

Kajti, povejmo še enkrat, prihod pomladi je silno dejstvo.»²⁹

Tudi druga ljudstva oziroma narodi, ki so v kasnejših stoletjih dlje ali samo kratek čas bivala na območju Ptuja, so najbrž imela v vsakdanji način življenja vpletena mnoga praznovanja, o katerih pa ne vemo prav veliko.

Izrednega pomena je bila ustanovitev dominikanskega in minoritskega samostana v 13. stoletju, ki sta za to območje pomenila središči verskega in kulturnega življenja, s tem pa tudi prizorišči premnogih veličastnih verskih ter kulturnih praznovanj. Za Ptuj in njegovo okolico je bila pomembna tudi na temeljih »Konradove cerkve« iz 12. stoletja postopoma zgrajena proštjska oziroma

.....
29 Cestnik, B., 2019, str. 141–142.

mestna cerkev,³⁰ ki so jo zgradili v 14. stoletju. Posvetili so jo sv. Juriju, ki je postal zavetnik mesta. Tudi v tej cerkvi so se odvijala mnoga praznovanja. Še posebej slovesno je bilo vsako leto ob godu sv. Jurija, 23. aprila, ko je od cerkve in nato po mestnih ulicah potekala veličastna procesija.³¹

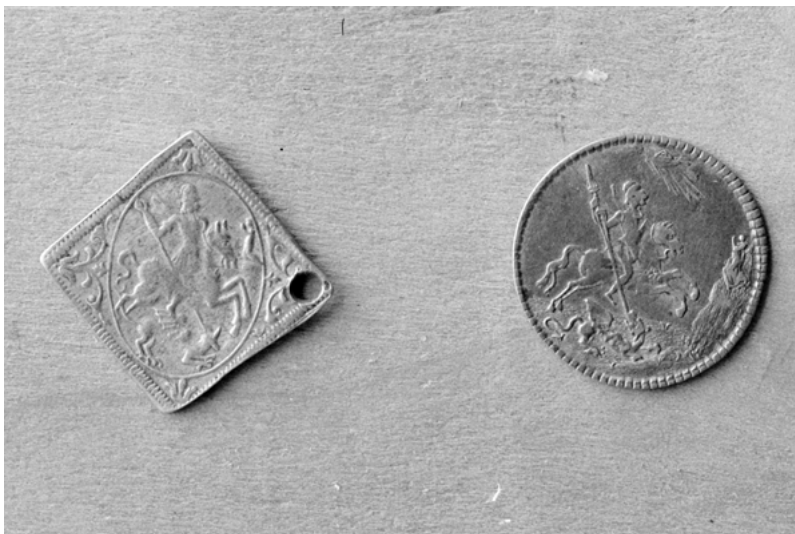
S proštjsko cerkvijo oziroma s sv. Jurijem so povezana tudi nekatera druga praznovanja iz preteklosti, o katerih govorijo materialni ostanki in pisni viri.

V našem muzeju hranimo nekaj predmetov iz preteklih stoletij, ki so povezani s sv. Jurijem in so na ogled v prostoru z insignijami ptujskega mestnega sodnika. Domačinom in obiskovalcem odstirajo pogled v preteklost oziroma bogato zgodovino Ptuja, ki je že veliko stoletij tesno povezana s sv. Jurijem – svetnikom in zavetnikom mesta ter tudi s tistim sv. Jurijem, ki mu je ljudska domišljija tekom stoletij v ljudskih šegah in običajih nadelo mnogo novih obrazov ter vlog. Na žalost so že pred skoraj sto leti na ptujskem območju večinoma izginili iz ljudskega spomina.

Omenjeni muzejski predmeti so dragocena zapuščina, povezana s sv. Jurijem kot zavetnikom Ptuja, in ne s podobo folklornega Zelenega Jurija, saj so imeli pomembno vlogo pri objezdi mestnega pomirja oziroma mestnih meja. Objezde so bile kar pogoste, vendar jih je dokumentiranih le nekaj. Za mesto so pomenile slovesen dogodek, s katerim je sodna oblast oziroma mestni sodnik simbolično označil, do kod seže njegova sodna pristojnost. Ob teh priložnostih je dalo mesto skovati tudi bakrene spominske novce, ki so jih objezdniki pri vsakem od enaindvajsetih mejnikov metali med ljudi. Eden izmed omenjenih novcev z zadnje znane objezde, 28. avgusta 1769. leta,

.....
30 Domnevajo, da so pod njo tudi ostanki škofijske cerkve iz 3. oziroma 4. stoletja, ki naj bi nastala na mestu poganskega svetišča, posvečenega praslovanskemu bogu vegetacije Jarovitu. Gl. tudi: Simonič Roškar, M., 2019. »Sveti Jurij, to 'maš ključ, odpri nam nebeško luč!«, v: *Sveti Jurij – zavetnik Ptuja, Svetniški, viteški in ljudski lik sv. Jurija, plemenitega ptujskega zavetnika*, ur. Branko Vnuk, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj, str. 91–136 oziroma str. 104.

31 O praznovanjih in procesijah v proštiji v svojem članku piše tudi: Krajnc, S., 1998. Versko in liturgično življenje v župniji sv. Jurija na Ptuj, str. 312–333, v: *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. obletnice posvetitve mestne cerkve in ob 850. obletnici »Konradove cerkve«*, Samostan sv. Viktorina, Ptuj.

←
Novca z upodobitvijo
sv. Jurija iz leta 1730
in 1769. Fototeka
PMPO.

na katerem je na eni strani podoba mestnega zavetnika sv. Jurija, je prikazan tudi na razstavi.^{32, 33}

Mogočna prireditev se je na Ptujju odvijala tudi leta 1844, ko so praznovali 1000-letnico ptujske mestne farne cerkve sv. Jurija. Prireditev se je odvijala »ob velikanski vdeležbi i meščanov i posebej okoliškega ljudstva. Po mestu je bilo čutiti verskega, slavnosti prijaznega duha. Starinsko zidovje veličastne cerkve se je omladilo v cvetju in vencih. Spomina vredni napisi so pravili dohajajočim, kaj se godi. Izvrstno ubrani zvonovi starega in otemnelega stolpa so pozdravili 34 procesij in oko je uživalo v veselju, ko je videlo do 50 000 romarjev.«³⁴

Dobrega pol stoletja kasneje, leta 1903, so imeli Ptujčani in okoličani zopet razlog za veliko praznovanje, saj so se tega leta spominjali 1600. obletnice smrti sv. Viktorina, ptujskega škofa in mučenca. Te častitljive obletnice pa niso obhajali tako slovesno in »sijajno« kot prej omenjene: »Po mestu ni bilo čutiti tistega verskega, slavnosti prijaznega duha kakor je vel leta 1844.«³⁵ Pisec članka razloge za manjše navdušenje in skromnejše praznovanje vidi v spremenjenih

32 Simonič Roškar, M., 2019, str. 127.

33 V omenjeni sobi na Ptujjskem gradu poleg novcev hranimo tudi prapor ptujskega meščanskega konjeniškega korpusa iz leta 1769 in insignije ptujskega mestnega sodnika iz leta 1555, na katerih je upodobitev mestnega zavetnika sv. Jurija.

34 Praznovanje 1600. obletnice smrti sv. Viktorina v Ptujju, *Slovenski gospodar*, 19. 11. 1903, l. 37, št. 47, str. 2.

35 Prav tam.

verskih in političnih razmerah, ki niso bile naklonjene praznovanju te obletnice, prav tako pa ji ni bil naklonjen niti takratni ptujski župan Josef Ornig. Čeprav je bila slovesnost skromnejša, pa je mnogim »udeležencem napravila veliko dušno veselje«. ³⁶ Takratni papež Pij X. je s posebnim pismom podelil vsem udeležencem, ki bodo med 2. in 8. novembrom tega leta prejeli sv. zakramente in po njegovem namenu molili pri oltarju sv. Viktorina v ptujski proštiji, popolne odpustke, praznovanje pa je potekalo kot tridnevnicca oziroma »Te Deum« med 2. in 4. novembrom 1903. leta. Pri slovesnostih so sodelovale vse župnije ptujske dekanije. Domači duhovniki so vsak dan v proštijo pripeljali nekaj sto romarjev, večji del liturgičnih obredov in bogoslužja pa je potekal pred obnovljenim oltarjem sv. Viktorina. Poudariti je treba, da so duhovniki iz okoliških slovensko govorečih župnij na zborovanju 26. oktobra sklenili, da »se ljudstvo iz okoliških župnij udeleži teh slovesnosti in popolnih odpustkov, s posebnim pismom pa so sklenili še to, da se tem romarjem v domačem, slovenskem jeziku, pojasni pomen teh slovesnosti. Potekala je v ugodnem vremenu, vse se je godilo brez najmanjšega nereda in tako nepričakovano svečano.« ³⁷

Sveti Jurij je bil že od srednjega veka dalje zelo priljubljen svetnik in patrocinij, zato je ob njem na slovenskem etničnem območju – in tudi izven njegovih meja – nastalo izredno bogato ljudsko izročilo. Starejši viri govorijo tudi o jurjevanju na območju Ptuja in njegove okolice.

»V Halozah navežejo dečku bukovo zelenje, za pas mu dajo vrbovo skorjo. To je Jüreka. Jüreka narede na Jurjevo popoldne in ga gonijo od hiše do hiše. Spremljevalec piska na pastirsko žvegljo. Godci imajo navadno šestke, žveglje s šestimi luknjicami, ki jih narede sami. Koledniki dobe južino, jajca, denar in pijačo, ker je treba Jüreka in godce pogostiti. Če o Jurjevem še ni zelenja, ³⁸ ovijejo Jüreka z bršljanom.« ³⁹ Ta običaj je bil poznan tudi na bližnjem Dravskem in Ptujskem polju, kjer je imel

.....
36 Prav tam.

37 Prav tam. Kako velik je bil razkorak med pretežno nemško govorečim mestnim prebivalstvom in slovenskim zaledjem, pa se vidi iz nadaljnega zapisa v istem časopisnem članku, ki pravi, da »je hajdinski gospod župnik poudaril, da se Ptuj naj ne vstraši, ko gleda množice ljudi prihajati od raznih strani; saj niso divja drhal in rope-željna sodrga, marveč mirno in verno okoliško ljudstvo; in glasovi, katere je slišat – saj niso divje bojno vpitje, ampak vroče molitve in pobožno petje! Ta dan so prišli odpustkov dobivat!«

38 Kuret (Kuret, 1989, str. 267) omenja »bukovje«.

39 Möderndorfer, V., 1948, str. 213.

»v Markovcih na Ptujskem polju na glavi še rdečo zastavo in so mu rekali Jürač, v Halozah Jürek, in je bil ovit v bukovo zelenje ali pa v bršljan. Pri Sv. Marku niže Ptuja so hodili vsaj še leta 1897 po vasi Jürači ali zeleni Jüriji. Jürač je bil mladeč, povit v zelene veje, z rdečo zastavo na glavi. Plesal je ob piskanju na piščal in bobnanju bobnača.«⁴⁰ Kuret dodaja tudi poročilo kronista Mateja Slekovca, da »ta navada na Ptujskem polju že pojema, v Markovcih pa je danes⁴¹ že povsem opuščena«. ⁴² »Davorinu Trstenjaku⁴³ je pravil ded, da so hodila nekdaž na Jurjevo najlepša vaška dekleta prepevat od hiše do hiše. Bila so praznično oblečena in olepšana s cvetjem. To so bile ladavice.⁴⁴ Pri Sv. Marjeti na Dravskem polju so ladavice jurjevale in jim je »šolmašter« Šimon Megla skladal ladarske pesmi.«^{45, 46}

Kljub v preteklosti izredno bogati duhovni dediščini praznovanja sv. Jurija oziroma Zelenega Jurija v spominu domačinov z obravnavanega območja Ptuja in njegove okolice že dolgo ni več ohranjenega skoraj ničesar o jurjevskih praznovanjih v preteklosti, zato sem bila prikrajšana za primarne ustne vire, ki so temeljnega pomena pri etnološkem raziskovanju.

Ko razmišljamo o praznikih in praznovanjih, največkrat najprej pomislimo na rojstni dan, poroko, božič, veliko noč, dan državnosti, praznik dela, sv. birmo, obletnico ustanovitve gasilskega društva in podobno. Pri terenskem delu in pogovorih z ljudmi v Halozah, Slovenskih goricah, na Ptuju in v njegovi okolici sem ob vprašanjih Kaj je za vas praznik?, Kako ste nekoč praznovali? ali Kako se spominjate praznikov? dobila veliko več zanimivih pričevanj kot o jurjevanju, ki je že utonilo v pozabo. Takšnih odgovorov nisem pričakovala, ker

40 Smodič, 1946; citirano po Möderndorfer, 1948, str. 214.

41 Matej Slekovec je bil pri Sv. Marku niže Ptuja (Markovci) kaplan med letoma 1879 in 1882, zato lahko sklepamo, da se njegovo poročilo nanaša na obdobje, ko je kaplanoval v tej župniji.

42 Kuret, N., 1989, str. 267.

43 Doma je bil v Kraljevcih v Župniji Sv. Jurij ob Ščavnici. Živel je med letoma 1817 in 1890, zato smemo sklepati, da se je njegov ded te šege lahko spominjal še s konca 18. ali začetka 19. stoletja.

44 Mogoče je narobe napisano in bi moralo biti ladarice, kar lahko domnevamo zaradi tega, ker kasneje imenuje njihove pesmi ladarske pesmi.

45 Möderndorfer, V., 1948, str. 215.

46 O tem je obširno napisano v članku: Simonič Roškar, M., 2019. »Sveti Jurij, to ´ maš ključ, odpri nam nebeško luč!«, v: *Sveti Jurij – zavetnik Ptuja, Svetniški, viteški in ljudski lik sv. Jurija, plemenitega ptujskega zavetnika*, ur. Branko Vnuk, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj, str. 91–136.

nikoli nisem pomislila, da bi bilo lahko kaj takega za nekoga praznik, saj moj pogled in osebne izkušnje ne segajo v tisto obdobje.

Moji sogovorniki so bili namreč večinoma starejši ljudje, ki so mladost preživel v času, ki se zelo razlikuje od sedanjega. To je popolnoma razumljivo, saj način življenja, zato tudi prazniki in praznovanja kot njegovi sestavni deli niso nekaj stalnega, temveč se venomer spreminjajo, prilagajajo trenutnim razmeram in okolju, vpletajo nekaj novega, dobivajo drugačno obliko, izgled in vsebino. Sogovorniki so se spominjali praznikov in praznovanj izpred nekaj desetletij in jih primerjali z današnjimi, zato so njihova pričevanja tudi dragocen dokument in pogled na genezo praznikov ter praznovanj na tem območju. Do današnjih novodobnih praznikov, kot je npr. valentinovo, so bili nekateri kritični zaradi njihove prevelike komercializacije. Iz preteklosti pa vemo, da so se tudi praznovanja in prazniki spreminjali kot vsakdanji ritem življenja in da njihova komercializacija ni novodobni pojav. Že za antiko in srednji vek viri namreč govorijo, da se je ob velikih praznikih veliko prodajalo in tudi služilo od prodaje predmetov, spominkov, hrane ter pijače. Tako kot danes so tudi takrat nekateri ob teh dogodkih služili, nekateri pa zapravljali, veseljačili in praznovali.

Ob mojih srečanjih s sogovorniki na terenu je torej pogovor o vsakdanjiku pogosto zašel v čas, ure ali trenutke, ki so bili nad vsakdanjikom in so razbili njegovo včasih utrujajočo ter težko rutino. To so bili trenutki praznovanja in praznikov, ko se je vsakdanji delovni ritem življenja umiril ter so si ljudje duhovno in telesno vsaj malo odpočili in svojo dušo nahranili z lepimi vsebinami.

Prazničnost nekega trenutka so povzdignili že praznja obleka, cvet za klobukom in šopek cvetja v rokah ali na praznično pogrnjeni mizi. Prazniki so neločljivo povezani tudi z boljšimi jedmi, kot so jih pripravljali ob navadnih, delovnih dnevih, in so jih zaužili tudi ob izbranih pijačah, predvsem vinu. Tako kot so posamezne jedi pripravljali samo ob določenih praznikih, je imelo tudi neko cvetje ali zelenje simbolični pomen samo ob posebnih dnevih. Praznične trenutke so spremljali tudi glasba, ples, petje, razni običaji in šege.

Pomemben dokumentarni vir informacij, ki nam pomaga, da si vsaj deloma lahko vizualno predstavljamo posebne in praznične trenutke v zadnjem stoletju, so poleg osebnih pričevanj tudi fotografije. Že samo fotografiranje je bilo še pred nekaj desetletji nekaj posebnega, za nekoga celo prazničnega. Ljudje na fotografijah

so praznje oblečeni, njihova drža je pokončna, pogled zazrt naravnost v fotografski aparat. Mnogokrat sedijo za ali stojijo ob s prtom prekriti mizi, na kateri so šopek rož, steklenica vina in kozarci, ali je vesela družina ujeta ob nazdravljanju, igranju kart, ob bogato obloženi mizi, jaslicah, poslušanju radia ... Takšni in podobni prizori, ujeti v fotografski objektiv, nam vsaj nekoliko odstirajo pogled na nekdanja praznovanja in praznične trenutke, ki so pretrgali rutino vsakdanjika.

↑
Družina Čagran iz
Biserjan, okrog leta
1910. Original hrani
družina Simonič v
Biserjanah.

→
Razposajena
družba pri kartanju,
okolica Vitomarcev,
fotografirano v
obdobju med
svetovnimima vojnama.
Original hrani družina
Kramberger v Slavšini.

→
Razigrana družba
ob poslušanju
tranzistorja,
Slovenske gorice,
šestdeseta leta
20. stoletja. Original
hrani družina Simonič
v Biserjanah.

Sogovorniki so me s svojimi odgovori na vprašanje, kaj je zanje pomenil praznik, večkrat presenetili, obenem pa so bili nad svojimi odgovori tudi sami nemalokrat presenečeni, ko so jih primerjali s svojim sedanjim razmišljanjem in vrednotenjem tega, kaj jim danes, v odrasli dobi, pomeni praznik. Ob spominih na otroštvo so ugotovili, da »se v življenju spreminjamo in lahko v določenem obdobju pogrešamo kaj, česar pozneje več ne bomo«. ⁴⁷ Lahko pa je tudi obratno, zato »je pomembno, da smo pozorni na svoje želje ves čas in da sproti zaznavamo spremembe«. ⁴⁸ Tekom našega življenja se namreč svet, v katerem živimo, neprestano spreminja, prav tako pa tudi naše izkušnje, čutenje in razmišljanje ter vrednotenje tega, kaj je za nas praznično.

↑
Veselje ob jesenskih
sadežih, okolica
Vitomarcev, sredina
20. stoletja. Original
hrani družina
Kramberger v Slavšini.

47 Rebula, A., 2018, str. 17.

48 Rebula, A., 2018, str. 17.

↑
Gasilsko praznovanje,
Sv. Trojica v
Slovenskih goricah,
leta 1935. Original
hrani Pavla Klobasa v
Brezju.

Ludvik iz Slovenskih goric se spominja dogodka iz svojega otroštva,⁴⁹ ki ga je preživljal v slovenjegoriški vasi z le nekaj kmetijami: »Sosedovi so imeli večjo kmetijo in veliko živali. Jaz se bil živahen fantič, mali bizgec, ki je bil vedno povsod zraven. Sosedovi so imeli velik plot, ki pa je bil že poškodovan. Enkrat so bile znotraj njega spuščene zelo velike svinje, ki so jim rekli krce. Nekega dne so podrle plot in ušle na vrt in v bližnji gozd. Sosega me je videla in me prosila: »Ludvik, tote krce so mi zej viin vujšle, hodi mi to notri spravi!« Za pomoč mi je bila tako hvaležna, da mi je od takrat dalje vsako leto za moj god⁵⁰ prinesla darilo. Spekla mi je okrogli bosman,⁵¹ okrašen s papirnimi ali pravimi rožami, zraven

49 Konec petdesetih let 20. st.

50 Sv. Ludvik goduje 25. avgusta.

51 Bosman je bil po navadi podolgovata pletena štruca iz vzhajanelega belega pšeničnega testa, okrašen s figuricami iz testa ali rožami iz krep papirja, ki so ga še pred nekaj desetletji, preden so ga nadomestile torte, pekli ob porokah.

pa liter vina, ki ga je spil moj oče. Ja, to so bili dobri ljudje. Sosedje smo si med seboj vedno pomagali, če je kdo rabil pomoč pri kakšnem večjem kmečkem opravilu. Ko smo naredili pri enem, smo šli k drugemu, tretjemu ... Po končanem delu je gospodinja prinesla še toplo gibenco, gospodar pa pijačo. Vsaka pomoč je bila nekoč zlata vredna. Danes tega, dragi ljudje, več ni. Danes se vse plača ali pa nič.»⁵²

Ludvik o sosedinem *bosmanu* in medsosedske pomoči govori s toplim glasom, saj sta mu takrat prinesla veliko veselja, ki ga v današnjem času zelo pogreša. Čeprav je bilo kmečko delo naporno, je bilo po končanem opravilu čutiti hvaležnost in zadovoljstvo, pridih prazničnosti pa je kmečkemu delu dala topla, mastna gibanica, ki jo je po končanem delu delavcem ponudila gospodinja. Ludvik se spominja, da »so se gibence navadno pekle, gda smo sosidje fküp stopili in je bila postrežba bolj pri tistem, ki je organiziral medsosedsko pomoč. Ko pa so ble bolj velike slovesnosti in praznovanja, pa so pekli bolj povitice, pri delovnih praznikih pa bolj gibejnca.«

Jože in njegova žena Marija že od rojstva živita v Halozah. Na otroštvo imata kljub skromnemu življenju zelo lepe spomine. Jože pripoveduje: »Mi negda nismo meli kraf doma. Pol smo jih že meli. In smo hodili k botri po mleko. Pa si mogo iti večer na pašo, ka si napaso krave. To jih je bilo po pet, šest, neki so jih meli še več. Gda si napaso, je botra šla dojit. Te si pa neso plehnato šalco f štalo in ti je viin z dojüka, eni so rekli žehtar, posoda, v kero je dojila, vlela mleko, pa si mleko piu, ka si biu lačn pa žejen. Te pa ti je botra vlela mleko v šalco, te pa si ga spü! Ka si še meo barüse, brke okoli vust, ka se je mleko penlo, ka je bilo svežo podojeno.« Vprašam ga: »Je bil to praznik za otroka?« »Pa kaj si ti misliš!« odgovori vznemirjen ob misli, kakšna malenkost, gledano z današnjimi očmi, je nekoč za otroka pomenila velik praznik. »Te si pa dobo dva, tri litre mleka za domu, pa si leto domo, ka so mati mleko skühali, pa smo ga meli še viitro, ko smo šli v šolo,« zaključi svojo pripoved Jože. Žena Marija pa pripomni: »Jeli smo žgenke pa mleko, samo mleko ali pa belo kavo.« Začudeno sprašujem: »In vi ste morali pasti krave, da ste odslužili mleko?« »Ja, ja! Meli smo še brke od pen, ker se je sveže podojeno mleko penlo,« se ob spominih na sveže pomolzeno mleko z nasmehom na ustnicah spominja Jože. Marija pa doda: »Tudi ko se je krüh peko, je bil neke vrste praznik pri hiši! Po navadi se je pekel ob koncu tedna, da je bil

52 Pričevanja sogovornikov so zaradi večje povednosti in pristnosti povedanega zapisana v pogovornem ali narečnem jeziku oziroma mešanici obojega.

↑
Veitovi otroci iz
Brezovca v Halozah
leta 1944. Original
hrani družina
Korenjak na Mejah.

*v soboto in nedeljo sveži. Če je le bilo iz česa, se je kruh pekel vsak teden.◀
Jože doda, da »so morali ves teden cele dneve zunaj delati, potem pa jim je
mama rekla: »Zvečer bon kruh pekla!◀ Te pa smo bli že v vrsti! Pa že čakali!
Te pa si ničke⁵³ postrgo, ka si ji pomago, samo ka si potli dobo kruh. Ka si
biu sit. Naša mama je stalno tak naredla: gda je zamesila kruh, je ftrgala
fsakemi malo kepico testa, pa dala v peč pečt, pa je blo to v nekaj minutah
pečeno. Pret kak se je kriuh speko. To je blo tak malo kak krapič. Smo doma
mleli pšenico. To kepico je dobil vsak otrok, ko se je kriuh peko, ker kriuh se
je peku tudi eno uro in več. Te so ga spekli dva tri kolače, ki nas je blo več.
Smo dobli deca vsaki eno tako kepico. Pa smo bli siti.« »Ste otroci komaj
čakali na to?◀ sprašujem. »Ka pa misliš! To je bla revščina. Nas je blo
sedn otrok doma. Pa ata sam v službi. To je bil en doživljaj vek! Te se pa
tak lepa žuta skorja bla naredla na tistemi kruheci, je bil ko ena kepica.
Te pa blo tak trdo, je tak hrustalo. Vsak otrok je dobil takšen kolaček. Keko*

.....
53 Lesena podolgovata nizka posoda, v kateri so mesili kruh.

nas je blo doma. Če je že kerj odišo, je bil že edn majn ...«, svoje spomine zaključij Jože.

Krušne dobrote so matere ponekod v Halozah in okolici Ptujaj otrokom spekle tudi ob drugih priložnostih. Vinko se spominja, da je mama njemu, sestri in šestim bratom za miklavževaj v krušni pečij iz belega vzhajjanega testa spekle »miklavžejke«, podolgovate štruce, ki so simbolično spominjale na dobrotnika sv. Miklavža.

Sogovorniki ob spominih na mladost radi pripovedujejo tudi o petju, druženu in medsebojni oziroma medsosedskej pomočij, ki jih v današnjem času pogrešajjo. Včasih se zdi, da je ljudsko petje povezano z nekoliko romantično predstavo o kmečkem načinu življenja. Po mnogih srečanjih s starejšimi ljudmi pa lahko z gotovostjo trdim, da je bilo petje še pred nekaj desetletji resnično prisotno v vsakdanjem življenju kot tudi ob prazničnih dneih. Pogosto uporabljena fraza, da »so nekoč radi in veliko peli« ne pomeni nekega romantičnega pogleda in spominjanja na takratni način življenja, ampak je bilo petje resnično pomemben sestavni del takratnega načina življenja, ki je za nekaj trenutkov prekinilo »težo« vsakdanjih opravil. V današnjem času ga nekako nadomeščajjo radio, televizija in drugi sodobni mediji.⁵⁴

Vse troje pa je bilo tudi pomemben segment za to območje – poleg velike nočij, božičaj in binkoštij – največjih kmečkih praznikov: *brate* – trgatve, *fureža* – kolin in *fašenka* – pusta. V tem času so vasi po hribih, dolinah in na ravnini oživele; ob teh prihajajočih praznikih je bilo čutiti vznemirjenje, pričakovanje in veselo razpoloženje.

Če neurja, toča, suša ali kakšna trtna bolezen niso prizadele vinogradov in se je obetala dobra vinska letina, se je v Halozah in Slovenskih goricah začelo čutiti vznemirjenje pred skorajšnjo trgatvijo že avgusta. Takrat so v vinogradih na lovrenčevaj (10. avgusta) ali na veliko mašo (15. avgusta) postavljali klopotce, ki so oznanjali, da grozdje zori in ga bo treba kmalu obrati. Njihovo petje je stopnjevalo

54 O tem in obširneje o duhovni kulturi je napisano tudi v člankih: Simonič Roškar, Monika, Drobci iz duhovne kulture Žetalancev, v: *Žetale in Žetalanci nekoč in danes*, gl. urednik Stanko Skledar, Občina Žetale, Žetale 2004, str. 150–166; Simonič Roškar, Monika, Utrinki iz duhovne kulture prebivalcev župnije Sv. Barbara v Halozah, v: *Cirkulane, Svet Belanov*, gl. urednik Martin Prašnički, Halo Cirkulane, Cirkulane 2005, str. 359–373; Simonič Roškar, Monika, Šege, opravila in jedilniki, v: *Domače jedi in šege v občini Podlehnik*, Društvo podeželskih žena občine Podlehnik, urednik Andrej Brencelj, Podlehnik 2008, str. 15–82; Simonič Roškar, Monika, Na levo in desno so gorice – tam zori kri naše zemlje, v: *Zgodba o goricah in vinu*, urednik Andrej Brencelj, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj 2017, str. 58–191.

→

Otroci Aloisa
Kasimirja: Luigi, Silvia
in Elza s prijateljico
na klopotcu v
haloškem vinogradu,
16. 9. 1897.
Foto: Alois Kasimir,
fototeka ZAP.

občutek prazničnosti vse do oktobra, ko so med »Malo Terezijo«,⁵⁵ ki goduje 1. oktobra, in godom sv. Terezije Avilske, 15. oktobra, trgači obrali večino grozdja.

Kmečki lastniki vinogradov so se zelo veselili trgatve in so se nanjo pripravljali kot na največje praznike. Gospodar je že nekaj tednov prej namočil leseno stiskalnico, nekaj dni pred trgatvijo pa je umil tudi lesene sode. Gospodinja je imela polne roke dela, saj je bilo treba trgače pogostiti tako dobro in obilno kot za največje

.....
55 Sv. Terezija Deteta Jezusa iz Lisieuxa.

praznike. Na trgatve je gospodar povabil sosede, bližnje sorodnike, botrino, prijatelje in tiste, ki so med letom pomagali pri delu v vinogradu. Trgači so se na dan trgatve, po navadi ob deveti uri, zbrali pri vinogradu, ki je bil poleg domačije ali na katerem drugem griču. S seboj so prinesli lesene škafe, v katere so nabirali grozdje, in *bindeke* ali *šičeke* – majhne nožičke, s katerimi so rezali grozdje, in takoj začeli obirati. Trgatev je potekala v veselem razpoloženju, saj je niso jemali kot delo, temveč kot praznik: ženske in večji otroci so trgali grozdje, moški so nosili *püte* – lesene brente in se pri hoji v strma pobočja opirali na leseno palico, v katero so si vrezovali število prinesenih *püt*. Manjši otroci pa so po tleh pobirali ob trganju odpadle jagode in nepobrano grozdje. Med delom se je preko hribov razlegalo petje, včasih je kdo izmed trgačev tudi zavriskal, da je delo potekalo v veselem razpoloženju. Gospodinja je trgačem postregla obilno malico. Po navadi je bilo to svinjsko meso iz razsola, kruh, včasih tudi gibanica in vino. Po njej so se vrnili na delo in trgali še nekaj ur, nato so dobili *jüžno*, ko so jim ponekod ponudili pečenega odojka ali celo ovco, ocvrtega piščanca, endivijo s krompirjem in vino. Med trganjem so lahko zobali grozdje. Domačini se spominjajo, da so starši otrokom strogo prepovedali zobjanje pred malo mašo, tj. pred 8. septembrom, saj so rekli, da »*ne smeš zobati, če imaš že starše mrtve, drugače Marija ne bo v nebesih delila staršem grozdja*«, ali pa, da »*se bo Marija jokala, če bodo pred malo mašo zobali v goricah*«. Po *jüžni* so trgači delali tako dolgo, dokler ni bilo obrano vse grozdje. Ko je bil odrezan zadnji grozd, je bilo skoraj povsod v navadi, da so »*napojili trs*«: gospodinja ali gospodar, ponekod pa »*najbolj rodna*« mati ali najstarejši trgač, je na zadnji vinski trti odrezal tri rozge ali liste in na odrezane štrclje oziroma peclje nataknil tri grozdne jagode in ob tem govoril: »*V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha*« ali samo »*Naj blagoslovi Bog Oče, Sin in Sveti Duh. Da bi drugo leto blo telko štrtijekof, kak je letos blo šijekof!*«. S tem so želeli, da bi naslednje leto trta tako bogato obrodila, da bi z vinom napolnili toliko 450-litrskih sodov, kolikor je bilo to leto trgačev. Ponekod je bilo v navadi, da je tisti, ki je »*napojo trs*«, z zadnjega grozda odtrgal tri jagode in jih nataknil na tri rozge ali peclje, grozd pa stisnil v dlani, da je iz njega priteknel sok, s katerim je pokropil vinograd, in želel, da »*bi naslednje leto tudi tako obilno obrodil*«. Božji blagoslov je spremljal tudi mnoga druga kmečka opravila, saj so imeli ljudje navado, da so pred začetkom dela rekli: »*Z Bogom začni fsako delo, pa bo lep uspeh imelo!*« in ga s tem izročili

↑
Kozarček vina nekje
med potjo, Slovenske
gorice, sredina
20. stoletja. Original
hrani Pavla Klobasa v
Brezju.

v božje roke. Po blagoslovu sta gospodar ali gospodinja prinesla vrč vina in vsakemu trgaču natočila kozarec, da so ga spili na čast dobre letine. Po tem obredu sta gospodinja in gospodar trgače povabila na obilno večerjo, ki so jo pripravili na njunem domu in pri kateri ni smela manjkati pljučna kislina ter orehova potica. Trgači so se veselili pozno v noč, prepevali, včasih tudi plesali ob zvokih domačega muzikanta, *prešari* – moški, ki so delali pri stiskalnici, pa so po večerji na *preši* do jutra še enkrat ali dvakrat prekopal in stisnili grozdje.

Še pred začetkom druge svetovne vojne je bilo veliko vinogradov v Halozah in Slovenskih goricah v lasti bogatih ptujskih meščanov in tudi tujcev, katerim so vinograde obdelovali njihovi viničarji in dninarji. V svoj vinograd so prišli le nekajkrat na leto, saj so vso skrb za vinsko trto in zidanico prepustili oskrbniku oziroma viničarju. V dneh pred trgatvijo so zopet prišli v svoje vile in zidanice, ki so stale poleg vinograda. Na trgatev so povabili tudi svoje prijatelje in znance iz mesta in jim s ponosom razkazovali bogato obložene trte ter se veselili letine, ki so jim jo pripravili viničarji.

Tako kot ob marsikateri drugi priložnosti je bilo v Halozah in Slovenskih goricah tudi ob času trgatve opaziti dvojnost oziroma srečanje dveh različnih svetov. Trgatev pri gosposkem vinogradniku je namreč potekala precej drugače kot pri kmečkem, saj je nanjo povabil prijatelje in sorodnike iz mesta, v kmečkih vinogradih pa so bili trgači domačini. V gosposke zidanice pa meščani niso prišli le ob trgatvi, temveč jih je gospodar vanjo povabil tudi takrat, ko je kdo izmed družinskih članov praznoval godovni dan, ali pa ob koncu tedna, ko so nekateri gospodarji v njih odprli vinotoče, kjer so prodajali svoje vino.

Nekaj tednov po koncu trgatev, ko so bili dnevi že precej kratki, in je bila zima pred vrati, se v cerkvenem koledarju začenja obdobje praznovanja adventa, ki je čas duhovne in zunanje priprave na božič. V tem času so bili na obhodu tudi mnogi koledniki na god adventnih svetnikov: sv. Barbare, sv. Miklavža in sv. Lucije. Pri ljudeh je bilo čutiti pričakovanje in predpraznično vzdušje. Otroci in mladina so nabirali mah za jaslice, ob večerih se je družina zbrala k molitvi. Marija iz Haloz pa se je ob spominih na predbožični čas in pričakovanje božiča spomnila še na eno zanimivo navado, ki je bila živa pri njih in tudi pri nekaterih drugih hišah: *»Deca smo se veselili božiča. Te je tudi blo kej bojšega na mizi. Drugače pa ni blo. Ob božiči je te blo. Te pa so mama kakiga purana fojtrali, ki so ga zredli bol. Mi smo rekli, da so ga šupali. Z orehi, drobnimi. So si dneve do božiča preračünali, da bo debeli, gda ga bodo zaklali. Te je že mogo debeli biti. Dvajset dni pred božičon so ga začeli šupati. Začeli so z enim orehom pa deset dni, potli pa spet deset dni nazaj, od deset do ena, da so ga pred božičem zaklali. Ja, tak je to blou! Ja, ja, več ki, so to delali. Deseti den je dobil deset orehov, potli pa vsak dan spet enega mejn do božiča. Pa z mlejkon so ga zalivale. Z žlico so mo mlejko notri f klün vleli, ka je meo tekočino. Je bil še bojši! Te pa je bil kak mali odojek! Mesa blo dosti! Ja, poran je bil navadno za božič. Ma taki želodec kak kura. Oreh si je san strl. Te že ma taki močni klun.«* Ste se otroci že veselili, ko je mama začela šopati purana? *»Ja, seveda. Rekli so: »Tak, zej se pa prazniki bližajo!« Lidje so skrbeli za jesti. Se te se ne šlo v trgovino pa v mesnico po nakupih, pa pune torbe domo prneslo, tok ko zdej. Več si si doma priskrbo, več si meo!«* Kako je pekla purana? *»Navadno so celiga pekli. To so meli taki klobük, tak so rekli poranovi rengli. To je bla velka lončena posoda. Taka duga je bla, v obliki ladjice. Tan nutra so ga nasolili, pa ka so dali vse kcoj. Jas niti neja ne ven, kake začimbe pa žmahila. Pa so ga tan spekli. Zelo, zelo dugou v kmečki peči. Tan se je notri speka*

Poranova rengla ali *klobük* je bila velika lončena posoda, ki je spominjala na klobuk ali ladjico, v kateri so pekli purana, kuro in druge večje kose mesa. Fototeka PMPO.

puran. Seveda so ga z nečin namazali, pa polivat so ga hodili. Z vinom so ga zalevali, ka pri nobeni pečenki ne škodi! Sej tisto izhlapi. Tisto je potle dober! Zalevala ga je z vinom, vodo in z lastnim sokom tudi. Tak dugou, ka se je skorja zapekla lepou. Kak je bil dober!«

Tudi Tončika iz sosednje vasi se spomni, da je njena mama *porana šoupala* za veliko noč, za binkošti in še ob kakšni praznični priložnosti, ko so na primer pričakovali obiske iz Maribora ali od kod drugod.

Bogato je tudi izročilo praznovanja med božičem in sv. tremi kralji. Med te cerkvene praznike pa se je nekako iz praktičnih razlogov, ker je bilo mrzlo, ker zunaj ni bilo toliko dela in zato, da so imeli za praznike boljšo hrano, »vrinil« največji kmečki praznik – kolone oziroma *furež*.

Posebej so se kolin veselili otroci, saj so za nekaj časa pomenile nekoliko boljšo in obilnejšo hrano. Marija se spominja: »Najbol smo se veselili kolin. To sva z bratom, ko sva mala bla, zmerom spraševala mamo: »Mama, gda bomo meli kolone?« Po vseh svetnikih, še cel november, so prašiča redili, v decembri pa so te ble kolone. »Gda mo meli kolone? Kekokrat ma še šla spat, ka bomo meli kolone?« sva vsak dan spraševala mamo. Ker tistokrat je ne blo obilno hrane ko zej. Smo komaj čakali, ka so ble kolone.« V skromnejših kmečkih družinah so imeli kolone dvakrat na leto, pri bogatih pa večkrat. Čas kolin je bil po navadi med božičem in novim letom in vse tja do pusta, da so imeli za *fašenk friško meso in čobeka* – sveže meso in svinjski rilec. Veljalo je, da so bile kolone takrat, ko je luna rasla, saj »sta bila takrat meso in zaseka dlje časa pri hiši«.

Koliniti se je začelo zjutraj. Svinjo, ki so jo nameravali zaklati, so zbudili, da se je polulala in je tako imela prazen mehur. Če v vasi ni bilo »vaškega mesarja«, so se zjutraj zbrali trije, štirje moški, po navadi kakšen sosed, bližnji sorodnik, boter in gospodar. Tisti, ki je bil glavni mesar, je prinesel tudi nože ali pa so uporabljali tiste, ki so jih imeli pri hiši. Otroci so morali zjutraj, preden se je začelo koliniti, vrteti brusilni kamen, da je oče nabrusil nože. Preden so šli v *štalunce* – svinjak, so spili kozarček žganja, nato pa zaklali svinjo. Zvlekli so jo v svinjsko kuhinjo ali v *kolarnico* na *šroge* – kozo, čez katere so dali dve stari deski, poden ali vrata. Če je bilo zelo mrzlo, so jo razkosali v hiši.

Ko je bila svinja že mrtva, je prišla gospodinja s skledo, da je vanjo polovila kri. Pečena kri je bila namreč prva jed, ki so jo pripravili na kolinah. Mesarji so medtem svinji *dol vzeli* – odrli kožo, nato pa jim je gospodinja ponudila pečeno kri. Ko je bila koža *dol vzeta*, so začeli s svinje rezati *špeh* – salo, nato pa so razkosali meso. Ko so iz prašiča vzeli jetra, jih je gospodinja takoj odnesla in iz njih skuhala okusno jed. Pripravila jih je lahko v omaki ali brez. Zraven je ponudila kisló zelje ali repo in kuhan cel krompir. Če je jetra pripravila v omaki, so vanjo oziroma v mast, ki je ostala, vsipali kuhane in olupljene kóstanje, da so se z njo prepojili. S to jedjo je gospodinja nasitila številno družino.

Ko je bilo meso razkosano in nadevano v *ničke*, so mesarji začeli delati krvavice iz ajdove kaše. Mesene klobase so po navadi delali naslednji dan, saj zanje ta dan ni bilo časa. Kose mesa so še isti dan solili in jih nadevali v *tüjo* oziroma *tünko*. Ponekod so verjeli, da je moral biti tisti, ki je solil meso za v razsol, tiho, drugače so v meso prišli črvi.

Delo mesarjev so ves dan budno spremljali tudi otroci in jim kdaj pa kdaj pri manjših opravilih priskočili na pomoč. Mesarji so otroke k sosedom pošiljali po *müšter za klobase* – mero za klobase; od sosedov so prinesli liter vina, ki so ga mesarji med delom z užitekó spili.

Zvečer je gospodinja ob pomoči sosede ali starejše hčerke pripravila obilno večerjo, na katero so bili povabljeni najbližji sorodniki, sosedje in botrina. Na mizi ni smela manjkati juha iz svinjskega hrbtišča, zakuhana z domačimi rezanci, kuhano hrbtišče, kisló zelje, pražen krompir, pečenka, solata iz motovilca in rdeča pesa, kašnate klobase, kompot iz suhih sliv ali jabolk in sirovi mlinci. Okusno hrano so poplaknili še z domačim vinom.

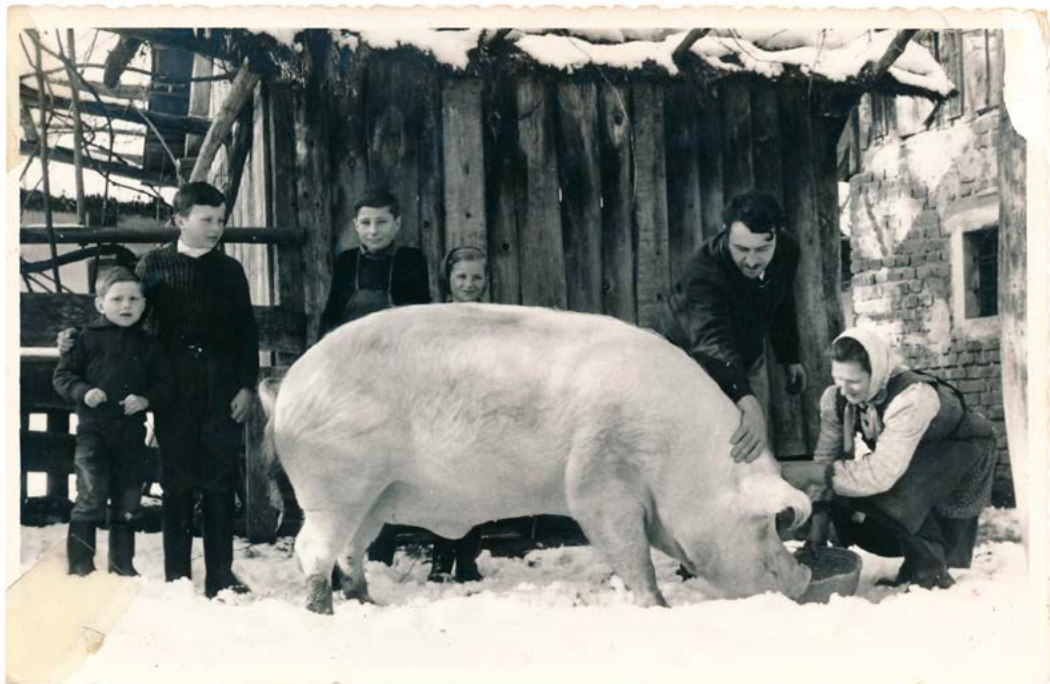
Vest o kolinah se je hitro razširila po vasi, zato so zvečer v času

večerje k hiši prišli tudi *maškori*. Domačinka iz Haloz pravi: »Keri je bii lačn, tisti se je našemo pa prišo!« in nadaljuje, da »so se našemili, samo da bi pri tisti hiši dobili jesti! Po navadi sta prišla mož in žena ali fant in dekle, oblečena v stare obleke, po hiši zaplesala in voščila: »Bog vam daj velikokrat koline in veliko sreče!« Domači so *maškoram* postregli, nato so se poslovile in site odšle. Včasih jih je spremljal tudi domači muzikant, ki je igral na *frajtonarico* ali *orglice*, *maškore* pa so ob njegovem igranju zaplesale po hiši in si s tem prislužile večerjo.«

Domačinom iz okolice Cirkulan in Podlehnika pa je v spominu ostal še en šaljivi običaj, ki so mu na območju Cirkulan rekli *kolomeri*, na podlehniškem koncu pa ni imel posebnega imena.

Pokojna Marija in Jürek se spominjata: »Keri sosed je bio bol korajžen pa bol humorističen, si je tisti den, ko so meli sosedje koline, poisko taki prostor, da ga ne bi niše vido, pa je opaziuvo, ka se je pri sosidovih godilo, kak se tan pogovarjajo, pa kak to skečejo, pa kak se je ovi držo, pa kak je ovi trepeto, ko je svijo za rep držo ... Pa si je poisko neki papir, če drüga ne, kako papirnato vrečo, pa je vse to, ka je vido, nariso, kak so prašiča za rep držali, pa kak je z bürkلامي kdo svinski gobec držo. Fsakega je bol grdo nariso, pa za vsakega kaki hec poleg napiso. Te pa sta tista dva, ker je opazuvo pa piso kolomere, pa še keri prijatelj kcoj, večer počakala, ka je pri sosedi fse ftihnalo. Te sta vedla, ka so zdej fsi v hiši, ka so se k večerji spravli. Lehko je blo priti do sosedu, če te je pes pozno pa si ga pomiro, si mo kaj za jesti vrgo. Potli pa je eden kolomere položo ali pa zatekno za okno, pa poružo in odbežo. Oni notri pa so vedli, da drügo nemre biti, kak: »Kolomere je prneso!« Te pa fsi s hiše vün, te pa ka bi ga dobili! To se je šlo: »Totega moremo dobiti, kdo je to bio?! Toti je ne mogo dauč vüjti! Ja, kon je te leto?« To je bila veka sramota, če so ga dobili! Potli pa so šli tisti kolomeri pol vüre iz rok v roke, pa ka je eden prečito, pa ka so fsi vidli, ka je napisano pa narisano. S ten se je taki veseli večer napravo. Celu večer so mleli: »Pa kak si se ti držo, pa kak je ovi büo ...« To je blo smeha! To je bil ponos, če so k neki hiši prnesli kolomere! Celu pot proti domi so tisti, ka so bili na kolinah, razpravljali o tistih kolomerih. To je blo napisano v verzih.«

Tisti, ki so bili povabljeni na koline, so se še nekaj časa po tem, ko so prebrali in se zabavali na račun *kolomero*v, zadržali na večerji. Preden so odšli, pa jim je gospodinja s seboj domov dala kos mesa in krvavico, če so bile že narejene, pa tudi meseno klobaso. Mesar je dobil *amico* – kračo ali *mačehino kost* – to je kost med hrbtenico in stegnom, ki je ime dobila po tem, ker ima takšno obliko, »kot če bi jo mačeha ven odgriznila«.

Starejšim ljudem so *kolomeri* in zabavne dogodivščine, ki so se ob tem zgodile, ostali v najlepšem spominu. Na žalost se papirji oziroma listi s »*kolomeri*« niso ohranili. Na srečo pa si je besedilo enega »*kolomera*« izpred nekaj desetletij zapomnila Marija iz okolice Podlehnika: »*Vi ste danes svinjo klali, nan pa nič kolin poslali. Zato smo prišli k vam v vas, zaradi kolin in pa vas. Kolko vas je tukaj noter, med vami je gotovo boter, on, ki je za rep držal in od straha se poscal. Mesar kot pride po navadi, še njega bi spoznali radi. Pozabi mero za klobase in špara jo za stare čase. Zdaj tu je mera za klobase na veselje kuharice vaše, ki dobro kuha in pa peče, to veselje je največje. Domači praznik ste sklenili, mi bi vas lepo prosili, če nas sprejmete med vas in to le za kratek čas. Vas lepo pozdravljajo lačni in žejni za voglon.*«

Kmalu po koncu božično-novoletnih praznikov je bilo med ljudmi, še posebej v Halozah ter na Dravskem in Ptujskem polju, zopet čutiti vznemirjenje in veselo razpoloženje. Že zgodaj po novem letu so se namreč začele priprave na pust oziroma *fašenk*. Po vaseh so se fantje ob večerih zbirali pri določeni hiši in popravljali staro ali izdelovali novo opravo za pustne like, ki so sestavljali skupino pustnih *oračof*: dva, trije, redkeje več parov *kujičof* – konjev, *pokar* –

↑
Debela svinja je bila ponos vsake gospodinje, Slovenske gorice, šestdeseta leta 20. stoletja. Original hrani družina Kramberger v Slavšini.

pokač, *pobirač* – pobiralec oziroma *sejavec* – sejalec in po navadi toliko *korantov*, kolikor je bilo *kojičof*.

Dan po svečnici, 3. februarja, so se začeli s svojimi *gajzlami* – biči oglašati *pokari*. Pustni čas se je začel na *fašenkovo* ali *mastno* – pustno nedeljo opoldan in je trajal do *fašenka* – pustnega torka opolnoči. Orači so se odpravili na pot od hiše do hiše šele na *mastno nedelo* opoldne in so svoj obhod zaključili na *fašenk* opoldne. Vsaka skupina je imela vnaprej določeno pot po domači vasi in tudi zunaj nje. Ko so prišli *orači* k hiši, je *sejavec* na vratih vprašal: »*Bote dali orati?*« Če so domači pritrdili, jim je zaželel: »*Naj vam bo veseli fašenk, naj bo sreča pri repi, pa dobro letino!*« *Kojiči* so s plugom, za katerega je držal *korant*, zaorali po dvorišču, *pokar* pa je popokal z *gajžlo*. Ponudili so jim tudi pijačo; če je niso, so prosili: »*Oča, mate kej hujde bumbe?*« ali pa: »*Oča, mate kaj kačje sline?*«, kar je pomenilo, da so želeli žganje, da so si ga natočili v čutarice, ki so jih nosili s seboj. Po naporni poti so bili tudi lačni, zato so prosili: »*Dajte nam jajčike, dajte nam klobase!*« ali pa tudi: »*Oča, mate kej ofsa za kuje?*« Gospodar jim je dal klobaso, gospodinja pa jajca, po tleh pa so jim vrgli nekaj drobiža. *Koranti* so darove pobirali vsak zase, *sejavec* pa za vse druge. Po navadi se je že vnaprej vedelo, pri kateri hiši bodo dobili hrano in kje bodo prespali, saj so bili nekoč na poti tudi tri dni. Prihod *koranta* k hiši je pomenil, da je prinesel srečo, zdravje, rodnost in dobro letino. Največja nesreča za družino je bila, če se je *korant pokotno* ali *potočo* – padel ali povaljal po tleh, po nesreči ali zanalašč. Tako se je »*maščeval*«, ker jih domači niso sprejeli; če se je *pokotno* na dvorišču, je pomenilo nesrečo pri živini, če pa po njivi, pa pri pšenici. Bolj živahni *koranti* so imeli navado, da so se podrgnili ob gospodinjo in zaplesali z njo. *Orači* so se pred odhodom od hiše odkrili, največja sramota za *koranta* pa je bila, če mu je kdo na silo snel *kapo*; takrat je skoraj zagotovo izbruhnil pretep.

Včasih je bilo tako, da je na *fašenk* gospodinja zelo zgodaj vstala, pometla po hiši in na ogenj pristavila lonec, v katerem se je počasi kuhala *krhlenka*: na krlhje ali kocke narezana repa in svinjska glavina z rilcem – *čobekom*. Veljalo je, da »*repa ni smela prekipeti čez lonec, drugače bo poleti dež namočil pokošeno in posušeno travo*« ali »*da bo kopače v vinogradu pri delu dobil dež*«. Ponekod so repo in meso skuhalo posebej. *Krhlenka* in *krapiči* – krofi sta bili najbolj značilni jedi tega dne, kuhali so ju skoraj pri vsaki hiši.

Ko so opravili živino in preden so otroci šli v šolo, se je družina zbrala pri »*svečanem zajtrku*«, pri katerem so jedli *krhlenko* in *čobeka*.

Čeprav so imele gospodinje v kuhinji polne roke dela, so si nekatere vzele toliko časa, da so šle k sosedom, saj je morala na *fašenk* zjutraj k hiši prva priti ženska. Ponudili so ji kruh in vino, kavo ali čaj. Na *fašenk* zjutraj so ponekod zaklali tudi kokoš, da so jo pripravili za pustno večerjo, čreva so obesili na lesen plot, gospodinja pa je ob tem govorila: »*To mate, divje živali, celega leta froštiki!*«⁵⁶ Zagovor je bil namenjen lisicam, jastrebom in drugim živalim, ki so plenile domače kokoši. To jutro je tudi veljalo, da morajo kuram nasuti zrnje v obroč od soda, da bodo jajca nesle vedno na enem mestu in jih bodo ljudje našli. Počistili so tudi *kurjek* – kurnik in iztrebke odpeljali na vrt ali njivo, da je zemlja bolj obrodila. Ponekod so kurje iztrebke pomešali s slamo in jih že ob treh zjutraj, preden je vzšlo sonce, zažgali na tisti gredi, kjer bodo posadili kumare. V katero smer je neslo dim, iz tiste smeri bo to leto prišla toča. Nekoč je na vrtovih in njivah pogosto kaj »zmanjkalo«, bilo ukradeno. Verjeli so, da na takem *prekradjenem* mestu naslednje leto ne bo nič zraslo. Da bi to *prekradjeno* mesto »ozdravili«, so na njem zjutraj zakurili šibje in vinske rozge. Nekateri pa so na zemlji, kjer so nameravali posaditi zelje, že pred sončnim vzhodom zažgali snop koruzja, da gosenice ne bi požrle pridelka.

Obredja polno pustno jutro se je počasi prevesilo v dopoldan, ko so k hišam prihajale še zadnje skupine *oračof* in drugih pustnih mask: v Cirkovcah na Dravskem polju *ploharji*, v okolici Markovec *kokoti*, našemljenci, ki so vlekli *kopanjo*, in še nekatere druge. Po dvanajsti uri pa so se od hiše do hiše odpravili našemljeni otroci – *maškori*, ki so hodili do teme, med njimi v okolici Markovec *piciki in vile*.⁵⁷ Ko so prišli k hiši, so jih domači povabili v hišo, *maškori* pa so z belo kredo na lesena tla ali vrata ponekod narisali repo in korenje ter ob tem voščili: »*Veseli fašenk pa dobro letino!*« Domači so jim ponudili *krapiče*, včasih tudi *krhlenko in čobeka*, dobili pa so tudi kakšen drobiž. Zvečer so se maskirali odrasli, ki so jim prav tako rekli *maškori*. Običajno so bili v parih moški in ženska. Šli so le k nekaj hišam, za katere so vedeli, da bodo pri njih postreženi, ali pa samo k eni, kjer so dobili večerjo z juho, svinjsko pečenko ali rebra, pražen krompir in solato. Tam je bil tudi muzikant, da so se skupaj z drugimi *maškori* veselili in plesali do polnoči, ko se je začela pepelnica. Nekateri gospodarji

56 *Froštiki* je narečni izraz oziroma popačenka iz nemške besede das Frühstück – zajtrk.

57 Podrobneje so posamezni tradicionalni pustnih liki in skupine opisani v publikaciji: Brenc, Andrej, Tradicionalne pustne maske na ptujskem območju, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj 2011.

↑
Prevoz mošta
ali vina, Haloze,
konec 19. stoletja.
Foto: Alois Kasimir,
fototeka ZAP.

so na pustno večerjo povabili tudi svoje *tabrhare* – delavce, ki so jim pomagali pri kmečkih opravilih, predvsem pri delu v vinogradu. Ta večer so se našemili, da niso prepoznali drug drugega. Matere so otroke pred polnočjo zbudile, da so pojedli še kakšen *krapič*, kajti naslednji dan je bil strogi post, ko so se lahko samo enkrat do sitega najedli. Zjutraj so pojedli kos kruha in spili belo kavo, opoldan pa surovo kislo zelje in kuhan fižol z bučnim oljem ali juho iz suhega sadja. V okolici Markovec na pepelnico krofe spečejo v krušni peči, saj jih ni dovoljeno ocvreti v svinjski masti. Če je kdo na pepelnico koga posipal s pepelom, je pomenilo, da bo dobil uši.

Četrtno po pepelnici pravijo *mali fašenk*. Na ta dan so gospodinje naredile *treske* – krhke flancate, ki so jih ocvrle v olju ali masti, v kateri so na *fašenk* ocvrle *krapiče*.

Praznično vzdušje, ki je v Halozah in okolici Ptuja trajalo od svečnice do pepelnice, se je umirilo, zamenjala ga je postna resnoba in tiha priprava na največji krščanski praznik, veliko noč.

←
Strežniki in v belo
oblečene družice
– svatevce, častne
spremljevalke
novomašnika, med
plesom štajerskega
skupinskega
ljudskega plesa z
vijuganjem – *čindare* na
novomašnem slavju –
premiciji v Vitomarcih,
sredina 20. stoletja.
Original hrani družina
Kramberger v Slavšini.

Na te tri kmečke praznike spominjajo tudi mnogi predmeti, ki jih hranimo v našem muzeju: klopotec, hlapec in klinec za vezanje vinske trte, voha, manjši sodi za vino, lesena posoda – *tünka* za zaseko, goveji rogovi za delanje klobas in krvavic, tradicionalne pustne maske ...

V muzejski fototeki so tudi mnoge izredno likovno kvalitetne ter dokumentarno bogate fotografije o vinogradništvu s preloma 19. in 20. stoletja, ki jih je posnel domačin Alois Kasimir, več desetletij za njim pa tudi mojster fotografije, Stojan Kerbler. Haloški fotograf je v svoj fotografski objektiv pred tremi, štirimi desetletji med drugim ujel še zadnje prizore tradicionalnega obdelovanja vinogradov in kolinjenja v Halozah, ki so ju začeli vse bolj izpodrivati sodobni pristopi in načini dela.⁵⁸

Starejši sogovorniki so ob pripovedovanju o svojem otroštvu in mladosti obujali lepe spomine še o mnogih praznikih in praznovanjih: godovnih dnevih, romanjih, praznovanju nove maše oziroma premicije, porokah, sv. krstu, sv. birmi, pa tudi o navadnih nedeljah, ko niso opravljali težjih kmečkih del in je bilo več časa za druženje s sosedi, za druženje mladih, fantovsko in dekliško petje ter skrivnostne pogovore mladih deklet in norčije odraščajočih fantov.

.....
58 O življenju in etnološki dokumentarni vrednosti fotografij Stojana Kerblerja je obširno napisano v članku: Simonič Roškar, Monika, Stojan Kerbler – človek, Haložan in mojster fotografije, v: *Pogledi, Fotografski opus Stojana Kerblerja v Pokrajinskem muzeju Ptuj – Ormož, ob umetnikovi 80-letnici*, ur. Stanka Gačnik, PMPO, Ptuj 2018, str. 8–15.

→
Slavnostno okrašen prostor in bogato obložene mize s tortami ter pecivom ob praznovanju nove maše – *premicije* na Ptujskem polju, petdeseta leta 20. stoletja. Original hrani družina Muhič - Kristovič v Zabovcih.

→
Praznovanje sv. krsta, okolica Vitomarcev, sredina 20. stoletja. Original hrani družina Kramberger v Slavšini.

↑
Zlatoporočca,
okolica Majšperka,
sredina 20. stoletja.
Original hrani Jerica
Krošelj v Sestržah.

←
Družina Kasimir med
božično-novoletnimi
prazniki v svoji
zidanici na Vareji
leta 1907. Foto: Alois
Kasimir, fototeka ZAP.

↑
Cerkvena procesija,
Slovenske gorice, v
letih pred začetkom
druge svetovne
vojne. Original hrani
družina Simonič v
Biserjanah.

→
Procesija z Marijinim
kipom, Slovenske
gorice, v letih pred
začetkom druge
svetovne vojne.
Original hrani Jože
Tišler v Grabšincih.

Vinko se spominja, da so bili v Halozah v letih po koncu druge svetovne vojne ponekod *pušlšanki* oziroma vinotoči, v katerih so nekateri vinogradniki poleg svojih kleti ob koncu tedna in praznikih prodajali svoje vino: »Dečki smo se večkrat dogovarjali in rekli: »Se bomo našli?« Te so bili negda tu pa tan *pušlšanki*, da so prodavali kako vino, te pa smo meli še kerega, ka je kako hrmoniko špilo, te pa smo se našli. Eden je zavrisko: »Jü, jü, jühuhu ...« Pa smo že čuli, kje je, pa smo že vedli, kje bomo se našli, pa smo že bli *fkup!* Pa smo že šli. To je bilo enkratno. Smo bli *fajn kolegi!*« Lepe spomine na fantovsko petje so obujali tudi drugi, sedaj že starejši moški iz Haloz in Slovenskih goric, ki ob redkih priložnostih ljudske pesmi zelo radi zapojejo še danes.

Ko je bila le priložnost, so prepevala tudi dekleta. Tončko iz Haloz sem vprašala: »Tončka, kaj vam je iz mladosti najbolj ostalo v spominu?« »Najbol mama pa *petje!* *Petje!*« je odgovorila z nekoliko otožnim glasom, saj oboje sedaj v starosti zelo pogreša. Potem pa nadaljevala: »Joj, kak je blo lepo, gda smo si *zapeli!* Jaz sn si tak *zapela*, ko sn šla tan doj v grabo po vodo. Na drugen bregi je bla tüdi ena hiša. Zej

↑
Vrtiljak na mestu porušene male kasarne pod cerkvijo sv. Jurija na Ptuj, september 1925.
Foto: Alois Kasimir, fototeka ZAP.

je ni več, pokojni so fsi. Tan je živela moja prijateljca. Te pa, gda je ona šla tan doj v grabo po vodo, je začela peti, jaz pa tu tan dole, te pa sva vsaka svojo pesen tja v grabo pele, ko sva šli po vodo.»

Tončka, kdaj pa se je nekoč najbolj pelo? »V braji, pa gda smo kopali, gda smo prišli z janom, se reče, gda smo v gorici gor do jamice prišli, te pa smo si zapeli, te pa gda smo si šli nazaj po drugi jan, pa smo pa drgoč si tudi nazaj grede zapeli.« To je bilo zelo težko delo!? »Pa smo bli korajžni! Pubeci, pebje, gda so bli že taki, so se na večer zbrali. Tak, te pa si zvečer zapeli! Ka so kej spili, pa zapeli. Taki, ka so bli šole frej. Vete, ka je blo pret petja! Pa lepiga petja!« z umirjenim ljubečim glasom spomine na svojo mladost, družabnost in petje sklene Tončka, ki sedaj v starosti rada zapoje na izletih z upokojenci.

Preko haloških gričev, nekoliko stran od Tončke, je doma Angela. Ob najinem srečanju jo med drugim vprašam: »Kako ste si nekoč polepšali vsakdan, da ni bilo samo delo? Kaj je bil za vas praznik? Ko ste šli v nedeljo k maši, ko ste se družili, kaj zapeli, od koga dobili kakšno darilo za god, ... «

»Saj ni bilo bog ve kaj. Mogoče smo si za god ali pa v nedelo malo kej bojše skuhali, drgači pa ni blo takšnega praznovanja. Za večje praznike je bla potica pa mesou! Vsak den ni blo mesa, kak zej, dvojno, trojno meso. Skromno smo živeli, pa radi smo se meli v družini. Cele dneve smo delali fejest, niše ni vidou ob sedmih, osmih poleti, ka bi nekdo spau. Smo vse od ranega, ka je bla potli vročina, na njivo se spravli! Pa delat! Do zajtrka smo že meli okopane koruze ali pa krompere ali ka je že blo, ka smo meli doma. Na večer pa smo si tak na ledino spolegle sestre pa deklina ali pa smo se vsele na odeje pod sebo, pa smo tak pejli ...« se Angela toplo nasmehne ob spominu na tiste trenutke in takoj nadaljuje obujanje spominov: »Te pa je bla moja babica čez eno vejko grabo prek doma in nas je vnukinja poslušala, kak smo pele, pa nan je potli povedala: »Se sn poslušala, kok ste naše deklina lepo pejle!««

Spomini sogovornikov potrjujejo trditve, da je bilo še pred nekaj desetletji v Halozah ob vsakdanjih in prazničnih dneh pogosto slišati petje ljudskih in ponarodelih pesmi, s katerimi so si domačini polepšali tako delovne kot praznične dneve. Do današnjega časa to bogato dediščino ljudskega petja ohranjajo mnoge skupine ljudskih pevcev iz Haloz, Slovenskih goric ter z Dravskega in Ptujkega polja.⁵⁹

59 Nekaj skupin ljudskih pevcev: Pevke Društva gospodinj Vitomarci, Ljudski pevci od sv. Urbana, Ljudski pevci iz Juršincev, Sestre Nedeljko iz Savcev, Pevci ljudskih pesmi Kopači iz Podlehnik, Ljudske pevke Trstenke iz Podlehnik, Sestre Kopsinske iz Cirkulan ...

Na srečanjih ljudskih pevcev je slišati ubrano petje domačinov, ki to bogato tradicijo, prejeta od prednikov, ohranjajo in prenašajo v nove rodove. Pogosto je slišati najbolj znane pesmi, kot so Jaz pa v gorico grem, Oj, preljuba vinska trta, Prišla bo, prišla ta ljuba pomlad, Zemca rodila trsa dva, Iz zemlje gre trsek, stare napitnice in druge. Mnoge so bile na terenu ali kako drugače posnete, zvočne zapise pa hranimo v našem muzeju.

Čas teče, prinaša mnoge spremembe v naravi, družbi, načinu življenja, s tem pa tudi v praznike in praznovanja. Mlajši sogovorniki bi verjetno na vprašanja, kaj je zanje praznik ali praznovanje, kaj jim pomeni, zakaj se jih veselijo ..., odgovorili precej drugače, kot so starejši. Bi ostalo bistvo enako ali drugačno?

To bogato ljudsko izročilo ter z njim povezana praznovanja in razkošne cerkvene svečanosti je v prvi polovici 20. stoletja počasi preplaval razkroj tradicionalne kmečke kulture, po koncu druge svetovne vojne pa tudi nove politične in gospodarske razmere, ki so postopoma izpodrinili prejšnji način življenja in vanj vpeta praznovanja tako na Ptujju kakor v njegovem kmečkem zaledju. Osebni, družinski, verski in državni prazniki so dobili novo vsebino ter podobo. Tudi tisti drobni vsakdanji »praznični« trenutki, ki so v preteklosti vsakdanjost povzdignili v nekaj višjega, kar je obogatilo in razveselilo duha ter dušo, so se spremenili ali izgubili nekdanji pomen. Ljudje se namreč v življenju spreminjamo, s tem pa tudi naše vrednote, želje in potrebe. Tudi naglica in hitenje, ki sta vedno bolj vstopala v življenje, sta dopuščala čedalje manj časa za take osebno navdihujoče trenutke. Ljudje so postajali duhovno in duševno čedalje bolj revni, neizpolnjeni ter nepotešeni. Alenka Rebula, dobra poznavalka človeške duše in duha, pravi, da *»vse to nabito hrepenenje vnašamo v praznike – in bolj nam je česa pomembnega primanjkovalo, bolj je naše razpoloženje podobno narasli vodi, ki sili preko jezua«.*⁶⁰

Pred nekaj desetletji se je začelo zaradi čedalje večje stiske ljudi o tem več razmišljati, govoriti in pisati. To razmišljanje je že obrodilo sadove, saj nekateri prazniki, predvsem tisti »drobni«, »vsakdanji« praznični trenutki, kljub čedalje hitrejšemu tempu življenja zopet pri vedno več ljudeh zavestno stopajo v ospredje in so del njihovega vsakdanjega načina življenja. Mnogi ljudje hote postajajo odprti za majhne vsakdanje »praznike in praznovanja«, drobne, samo zanje

60 Rebula, A., 2018, str. 16–17.

navdihujoče praznične trenutke, da jih ne odplavi naglica vsakdanjika in praznina današnjega načina življenja.

ZAKLJUČNE MISLI

To je del zgodbe ob 130-letnem delovanju ptujskega muzeja, ki smo ga praznovali v letu 2023; o vsakdanjiku in prazniku ter materialnih ostankih, ki so se tukaj odlagali in kopičili več tisočletij. To je zgodba o muzeju, ki se je leta 1893 soočal z začetnimi težavami ob ustanovitvi in iskanju ustreznih prostorov za svoje zbirke; o različnih mnenjih in razhajanjih glede delovanja muzeja; o iskanju mecenov, ki bi podpirali njegovo delovanje, ter o uspehih in zadovoljstvu, ko so našli ustrezne prostore in skupno pot za njegovo nadaljnje delovanje. Zgodba traja že 130 let in se v vsakokratnih družbenih razmerah v različnih odtenkih ponavlja do danes. Ljudje, ki v njej sodelujejo, pa imajo vedno podobne želje in cilje: na Ptuj in v pokrajini okrog njega zbrati ter ohraniti tisto, kar je vredno in se mora ohraniti; o zbrani materialni, pa tudi socialni in duhovni dediščini poiskati čim več podatkov, zanimivosti, jo strokovno in znanstveno proučiti ter ljudem predstaviti in pokazati na ogled. Metodologija in način dela, pristopi ter načini prezentacije se venomer spreminjajo, skladno z duhom časa in razvojem muzeološke vede ter tehničnih možnosti.

V tem več kot stoletje dolgem obdobju je mnogo srčnih ljudi, ki jim je ptujska preteklost skoraj smisel življenja, na takšen ali drugačen način delovalo v muzeju, ki je od ustanovitve dalje ena od glavnih kulturnih ustanov v mestu in njegovi okolici. Obiskalo ga je že na tisoče ljudi iz bližnje in daljne okolice ter tujci iz celega sveta, ki so njegov sloves ponesli daleč naokoli.

Vsak od ustanoviteljev, kako drugače sodelujoč z muzejem, zaposleni in tudi vsak obiskovalec bi o muzeju povedal svojo zgodbo. Na žalost so premnoge za vedno izgubljene. V spominu pa mi je ostala pripoved žal že pokojnega sogovornika Jurija Krajnca iz Slatine v Halozah. Pred leti mi je pripovedoval o svojem prvem obisku muzeja v času pred začetkom druge svetovne vojne. Njihova osnovna šola iz Cirkulan je namreč organizirala končni izlet za učence, ki so se že takrat z avtobusom peljali na Ptuj in si ogledali muzej. V živem spominu so mu vse do pozne starosti ostali ogled muzeja v Dominikanskem samostanu, prostori, polni najrazličnejših predmetov in mogočnih vitrin, katerih police so se šibile pod težo

← Mestni Ferkov muzej v stavbi nižje gimnazije (današnje OŠ Olge Meglič v Prešernovi ulici 31), začetek 20. stoletja. Fototeka PMPO.

zanimivih predmetov. Kot haloški deček jih je občudoval z razprtimi očmi. Tudi meni je izmed vseh končnih izletov v spominu najbolj ostal tisti v drugem razredu, ko so na naši osnovni šoli – vsako leto, že leta dolgo – otroke popeljali na ogled ptujskega muzeja. Takrat, konec sedemdesetih let, si še v sanjah nisem predstavljala, da bom čez nekaj desetletij del te zgodbe. Sedaj, ko sem tukaj že skoraj poltretje desetletje, poslušam zgodbe današnjih obiskovalcev. Poleti, ko v naš muzej pride največ obiskovalcev, sem se zapletla v pogovor s turistkama iz osrednje Nemčije, ki sta si na poti do Ptuja ogledali že več muzejev v Nemčiji in Salzburgu. Kot radoznala etnologinja, ki si upa spraševati, sem ju po njenem pohvalnem mnenju vprašala: »Zakaj vama je všeč naš muzej?« Odgovorili sta preprosto: »Ker je tako raznolik!«

Ta raznolikost predmetov, eksponatov oziroma muzealij v našem muzeju, ki jih zbira in hrani, raziskuje in obiskovalcem ponuja na ogled že 130 let, vedno znova vanj privablja ljudi od blizu in daleč. Večinoma so dediščina izredne raznolikosti in pestrosti te pokrajine, več kot dvatisočletne izredno bogate ptujske zgodovine. Tisti, ki jim je zanj mar, ji posvečajo svoje poklicno življenje z namenom, da so jo, jo in jo bodo tudi v prihodnje ohranjali, proučevali in z njeno bogato vsebino ter ogledom njenih materialnih ostankov – muzealij, ki jih hranimo v ptujskem muzeju – nahranili dušo obiskovalcem muzeja. Da bo zanje obisk muzeja praznik in praznovanje, da bodo iz njega odšli srečnejši in boljši ljudje. Človeška duša in duh namreč vsak dan zahtevata, da se premikamo nad vsakdanjost, ena izmed poti je tudi obisk muzeja ...

LITERATURA IN VIRI

- Bogataj, J., 2011. *Slovenija praznuje. Sodobne šege in navade na Slovenskem*, Mladinska knjiga, Ljubljana 2011.
- Bogataj, J., 2022. *Praznična omizja*, Hart, Ljubljana.
- Cestnik, B., 2021. *Sonce Petovione*, Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, Celje.
- Domače jedi in šege v občini Podlehnik*, 2008, ur. Andrej Brence, Društvo podeželskih žena občine Podlehnik, Podlehnik.
- Emeršič, J., 1993. Raziskovalec, zbiralec in ohranjevalec profesor doktor Franz Ferk, v: *Littera scripta manet, Napisana črka ostane, 200 let knjižničarstva in tiskarstva na Ptuj*, Ljudska in študijska knjižnica Ptuj, Ptuj, str. 24–50.
- Horvat, J., 2023. *Ptujska Panorama, Legijski tabor in antično mesto*, Umetnine v žepu 25, Založba ZRC, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana.
- Kastelec, M., 2021. »Banalna« vsakdanjost, *Božje okolje, Čudovita vsakdanjost*, leto 46, št. 4, str. 14–15.
- Kolar, N., 2023. Pokrajinski muzej Ptuj med letoma 1893 in 2003, v: *Zbornik Pokrajinskega muzeja Ptuj 1, Publikacija je bila izdana ob 110-letnici muzeja*, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj, str. 9–13.
- Krajnc, S., 1998. Versko in liturgično življenje v župniji sv. Jurija na Ptuj, v: *Ptujska župnijska cerkev sv. Jurija. Zbornik znanstvenega simpozija ob praznovanju 1150. letnice posvetitve mestne cerkve in ob 850. obletnici »Konradove cerkve«*, Samostan sv. Viktorina, Ptuj, str. 312–333.
- Kuret, N., 1989. *Praznično leto Slovencev: Starosvetne šege in navade od pomladi do zime*, prva in druga knjiga, Družina, Ljubljana.
- Makarovič, G., 1995. *Slovinci in čas, Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*, Knjižna zbirka Krt, Krtina, Ljubljana.
- Möderndorfer, V., 1948. *Verovanja, uvere in običaji Slovencev, Prazniki*, druga knjiga, Družba sv. Mohorja v Celju, Celje.
- Orel, B., 1952. Slovenski ljudski običaji, v: *Narodopisje Slovencev I*, Ljubljana 1944, str. 263–349; *Narodopisje Slovencev II*, Ljubljana, str. 134–165.
- Ovsec, D. J., 1992. *Velika knjiga o praznikih. Praznovanja na Slovenskem in po svetu*, Domus Ljubljana, Ljubljana.
- Praznovanje 1600 letnice smrti sv. Viktorina v Ptuj, *Slovenski gospodar*, 19. 11. 1903, l. 37, št. 47, str. 2.
- Ramovš, K., Ramovš, J., 1998. *Praznovanje, Za človeka gre – antropohigiena*, Inštitut Antona Trstenjaka, Ljubljana.
- Rebula, A., Prebeg, J., 2018. *Pristno praznično*, Inštitut Vera Vase, Kozina.
- Simonič Roškar, M., 2019. »Sveti Jurij, to 'maš ključ, odpri nam nebeško luč!«, v: *Sveti Jurij – zavetnik Ptuja, Svetniški, viteški in ljudski lik sv. Jurija, plemenitega ptujskega zavetnika*, ur. Branko Vnuk, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj, str. 91–136.
- Slovenski etnološki leksikon*. Ur. Angelos Baš s sodelavci ur. odborov, Mladinska knjiga, Ljubljana 2004, str. 114–115.
- Šneberger Brežnik, D., 2021. Bog je tudi v sitnem sodelavcu, sosedu, sobratu, *Božje okolje, Čudovita vsakdanjost*, leto 46, št. 4, str. 6–9.
- Thomsen Brits, L., Hygge, 2017. *Danska umetnost srečnega življenja*, Mladinska knjiga, Ljubljana.

Turnšek, M., 1943, 1944, 1946. *Pod vernim krovom, Ob ljudskih običajih skoz cerkveno leto*, (I) Ljubljana 1943, (II) Ljubljana 1944; (III) Trst 1946; (IV) Gorica 1946.

Viri z medmrežja

Biras, K., 1999/2000. *Kako smo praznovali, Duhovni pomen praznovanja*, Soutripanje. Dostopno na: http://cdk.si/soutripanje/st18/duh_pomen_praznovanja.htm [10. 4. 2023].

Uredništvo Radia Ognjišče, 2023. Evharistija, duhovniška služba in zapoved ljubezni. Dostopno na: <https://radio.ognjisce.si/sl/236/novice/33069/evharistija-duhovniska-sluzba-in-zapoved-ljubezni.htm> [6. 4. 2023].

Omizje, TV Maribor, Prazniki, kako jih praznujemo in koliko smo jih skomercializirali, 2023. Dostopno na: <https://www.rtvlo.si/rtv365/arhiv/174936242?s=tv> [15. 2. 2023].

A. J., 2013. Dva tisoč let Emone, dobro naoljenega rimskega stroja, Leto 2014 v znamenju obletnice (najverjetnejše) ustanovitve mesta. Dostopno na: <https://www.rtvlo.si/kultura/drugo/dva-tisoc-let-emone-dobro-naoljenega-rimskega-stroja/325943> [23. 4. 2023].

Kotnik, D., 2018. Zgodovina ptujskega muzeja: njegov razvoj od Mestnega do Pokrajinskega muzeja Ptuj, magistrsko delo, Univerza v Mariboru, FF, Oddelek za zgodovino, Maribor 2018. Dostopno na: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=130215&lang=slv> [15. 5. 2023].

Mayende, A., 2021. Drobna dejanja, ki lahko spreminjajo svet na bolje, spletna stran Društva Operando. Dostopno na: <https://operando.org/drobna-dejanja-ki-lahko-spreminjajo-svet-na-bolje/> (22. 8. 2024)

Informatorji

Angela Krajnc, Podlehnik, roj. 1937, upokojenka

Vinko Hvalec, Majski Vrh, roj. 1939, upokojenec

Jože Vaupotič, Jablovec, roj. 1951, upokojenec

Marija Vaupotič, Jablovec, roj. 1943, gospodinja

Tončka Vidovič, Rodni Vrh, roj. 1931, upokojenka

Ludvik Rudolf, Mala Nedelja, roj. 1944, upokojenec

PTUJ AND ITS SURROUNDINGS - A CITY AND LANDSCAPE OF CELEBRATIONS

Ptuj and its surroundings are renowned for a rich history spanning more than two thousand years. In the distant past, its natural geographical features attracted a wide variety of people, who settled here for a short or long time and left their mark on the landscape. Their spiritual and social culture has been partially preserved in written sources. However, their material remains revealing the spiritual and social characteristics of their way of life is a much richer source of information. These material remains were deposited in the landscape in layers over many centuries. In the 19th century, however, more and more people from Ptuj's important Slovene- and German-speaking bourgeois families, connoisseurs and lovers of archaeological heritage, mainly because of the rich archaeological finds that were discovered during several archaeological excavations, became aware of the rich historical past of the town and its surroundings. They founded the Beautification and Foreign Traffic Society (Olepševalno in tujsko društvo), from which the Ptuj Museum Association was formed in 1893, and its main goal was establishing a local museum. Local lovers of cultural heritage and history were

aware that many numismatic, geological or archaeological remains being sent to Graz and Vienna at that time could be kept at home.

And that is the story of how the Ptuj Museum, celebrating 130 years of operation in 2023, began.

The central theme of the present text explains the incentives and conditions that led to the establishment of the Ptuj Museum. Further on, the article explains why people recognised holidays and celebrations in ancient times and why these events have always played such an important part in their lives. The article describes some of the more important celebrations in Ptuj and its surroundings from past centuries mentioned in written sources. The interlocutors who are still alive give insight into what the holiday and celebration mean to them, and how their view of particular holidays and celebrations has changed throughout their lives. Some items that are kept in our museum and are related to holidays and celebrations in this area are also mentioned.

While reading the article, the reader is introduced to some segments from the 130-year operation of the Ptuj museum, which we celebrated in 2023. At the time of its establishment in 1893, the museum already faced many challenges including the search for suitable premises for its collections, differing opinions and disagreements regarding its operation, and searching for patrons who would be willing to support its operation financially. Eventually, however, suitable premises and a common path for its continued operation were found, which brought great satisfaction to the locals, who cared about preserving their rich material heritage.

This story has been going on for 130 years and, to this day, is repeated in different shades in each social situation. The people who participated in it through all that time have similar desires and goals: to collect and preserve what is valuable and must be preserved in Ptuj and the surrounding area; to find as much information and interesting facts as possible about the collected material, as well as social and spiritual heritage, to study it professionally and scientifically and to present it to people and put on display. In this way, museum visitors will be able to feed their souls, visiting the museum will be a kind of holiday and celebration for them, and they will leave the museum happier and better people. The human soul and spirit require us to move beyond everyday life every day, which is also the essence of holidays, and one of the ways to achieve this is to visit a museum...

VEX
EQ.

ED
EG
M.
GP

M
X
N · X · XVI
AT

DR. BRANKO VNUK

muzejski svetnik

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

branko.vnuk@pmpo.si

Nekaj drobcev iz Povodnovega rokopisa *Antiquitaeten Poetoviens*

Zgodovinski arhiv Ptuj hrani v Zbirki rokopisov (reprodukcije) deloma fotokopirani rokopis ptujskega kurata in zgodovinarja Simona Povodna (1753–1841) *Ptujske starine (Antiquitaeten Poetoviens)*, ki ga je začel pisati leta 1830.¹ Nanj smo postali pozorni med raziskovalnim delom v ptujskem arhivu že leta 2002, ko smo ga za lastne potrebe deloma transkribirali, nato transliteracijo nadaljevali v letu 2011 in jo za tisk pripravili v letošnjem letu (2024).

Iz obsežnega rokopisa, ki je danes shranjen v rokopisni zbirki Štajerskega deželnege arhiva v Gradcu,² je bilo fotokopiranih le

1 SI_ZAP/0381/010/002_00047 Simon Povoden: *Ptujske starine* (reprodukcija) (1830).

2 StLA, Handschriftensammlung, Nr. 824, Simon Povoden: *Antiquitaeten Poetoviens*, 1830.

67 strani, a so tudi te drobtinice zanimive. Fotokopiranih je sedem Povodnovih risb, in sicer trije rimski nagrobniki (fol. 6 – nagrobnik C. Cæsiusa, fol. 8 – nagrobnik C. Rufiusa, fol. 28 – t. i. Orfejev spomenik), napisna nagrobna plošča hajdinskega župnika Janeza Rajavca iz leta 1660 (fol. 36), napisna plošča z dravskega vodnega stolpa o višini vodostaja v letu 1567 (fol. 37), upodobitev ptujskega mestnega stolpa (fol. 49) in veduta Ptuja v pogledu z južne strani (fol. 56).

Tekstovni del se začne s stranjo 41 (fol. 81^r), kjer se začenja poglavje, ki ga je Povoden označil kot *Dodatek II.* in v katerem so navedeni vsi napisi s ptujskih mestnih hiš ter grobov (*Nachtrag II. von allen Aufschriften der Stadthäuser, und Grabstätten in Pettau.*).

Povoden na začetku spregovori o omembe vrednih napisih in letnicah ter umetninah v mestni župnijski cerkvi sv. Jurija: gotski kamniti napisni plošči pri stranskem oltarju sv. Janeza Nepomuka, pevskem koru iz leta 1312, ko sta bili pozidani tudi krstna in Markova kapela, ter orglah z 12 registri, ki jih je leta 1824 obnovil H. Karl Schell iz Gradca, kornih klopeh iz leta 1446, ki jih primerja s kornimi klopmi iz dunajske stolnice sv. Štefana. Občudovanja vreden se mu zdi oltar sv. Treh kraljev iz leta 1515, ki prikazuje Jezusovo rojstvo in Poklon treh modrih z Jutrovega, saj je vse, kljub starosti, zelo lepo izrezljano (str. 41).

Vsega skupaj je v župnijski cerkvi 14 oltarjev. Poleg že omenjenih še oltarji sv. Andreja iz leta 1665, sv. Trojice iz leta 1686, sv. Ane iz leta 1687, oltar Štirinajstih priprošnjikov v sili iz leta 1691, sv. Janeza Nepomuka iz leta 1772, kapela sv. Ksaverija iz leta 1735, Žalostne matere Božje iz leta 1737, sv. Dizme iz leta 1777 in sv. Križa iz leta 1778, ko je nastal tudi oltar sv. Mihaela, oltar sv. Florijana pa je bil obnovljen leta 1732 (str. 41–42).

Veliki oltar iz leta 1809 je delo Mathiasa Schiferja iz Gradca, tabernakelj iz rdečesivega marmorja pa je leta 1816 izdelal kipar in kamnosek H. Packh iz Gradca. Sledi omemba napisa o obnovi prezbiterija leta 1809, grobnice z upodobitvijo Vstalega Zveličarja in kronogramom z letnico 1673. Tega leta so postavili korno ograjo in tlakovali prezbiterij, o čemer priča letnica, zapisana pod podobo sv. Jurija. Mlajša kronograma z letnicama 1777 in 1778 sta nad slavalokoma kapele sv. Dizme in sv. Križa, na epistelski strani novega velikega oltarja pa visi škofovska listina o njegovi posvetitvi leta 1826 (str. 42–43).

Sledi navedba slik, za katere je Povoden menil, da so prave

umetnine: Smrt sv. Frančiška Ksaverija, ki jo je naslikal graški slikar Karl Laubmann po originalu iz Gornjega Grada, in slika sv. Janeza Nepomuka, ki je prav tako Laubmannovo delo, podaril pa jo je leta 1752 grof Franc Anton Inzaghi. Najlepši pa sta sliki, ki prikazujeta Padeč nebeških angelov in sv. Magdaleno v kapeli sv. Dizme. Kdo ju je naslikal, sicer ni znano, a se domneva, da bi to lahko bil H. Gabner iz Gradca (str. 43).

V Križevi kapeli je bil nagrobnik rodbine Weisspriach, ki je v času salzburškega nadškofa Burkharda (1461–1466) iz Koroške prišla na Štajersko, saj je takrat dobila v fevd gosposčino Gornji Ptuj. V fevdu jo je imela vse do leta 1479, ko je Ptujski grad skupaj z mestom prešel iz salzburških rok v posest ogrskega kralja Matija Korvina. V tem času je na dan sv. Uršule umrla soproga Andreja Weisspriacha, rojena Schweinbeck, in tudi neka gospa Örtling; obe počivata pod nagrobnikom iz rdečega marmorja. Preostanek napisa in letnica smrti nista bila več čitljiva, saj je bil ta del napisa povsem shojen (str. 43).

Povoden nadaljuje z navedbo napisov s petnajstih nagrobnikov, ki stojijo v notranjosti cerkve na epistelski in evangelijski strani: sedem nagrobnikov je iz 16., trije iz 17. in štirje iz 18. stoletja, na enem pa ni navedene letnice smrti (str. 43–45). Na starem pokopališču je okrog župnijske cerkve stalo še sedemintrideset nagrobnih spomenikov: najstarejši nagrobnik je iz leta 1418, sledi dvanajst nagrobnih napisov iz 16. stoletja, osem jih je iz 17., petnajst iz 18. stoletja, eden pa ni datiran (str. 46–52).

Temu popisu nagrobnih spomenikov nato doda napis iz nekdanje ptujske kapucinske grobnice, posvečen leta 1661 umrli hčeri borlskega grofa Jurija Friderika Sauerja, Ani Mariji Izabeli. Omeni tudi tri nagrobnike iz kapele sv. Roka na Bregu pri Ptujju (str. 52–53).

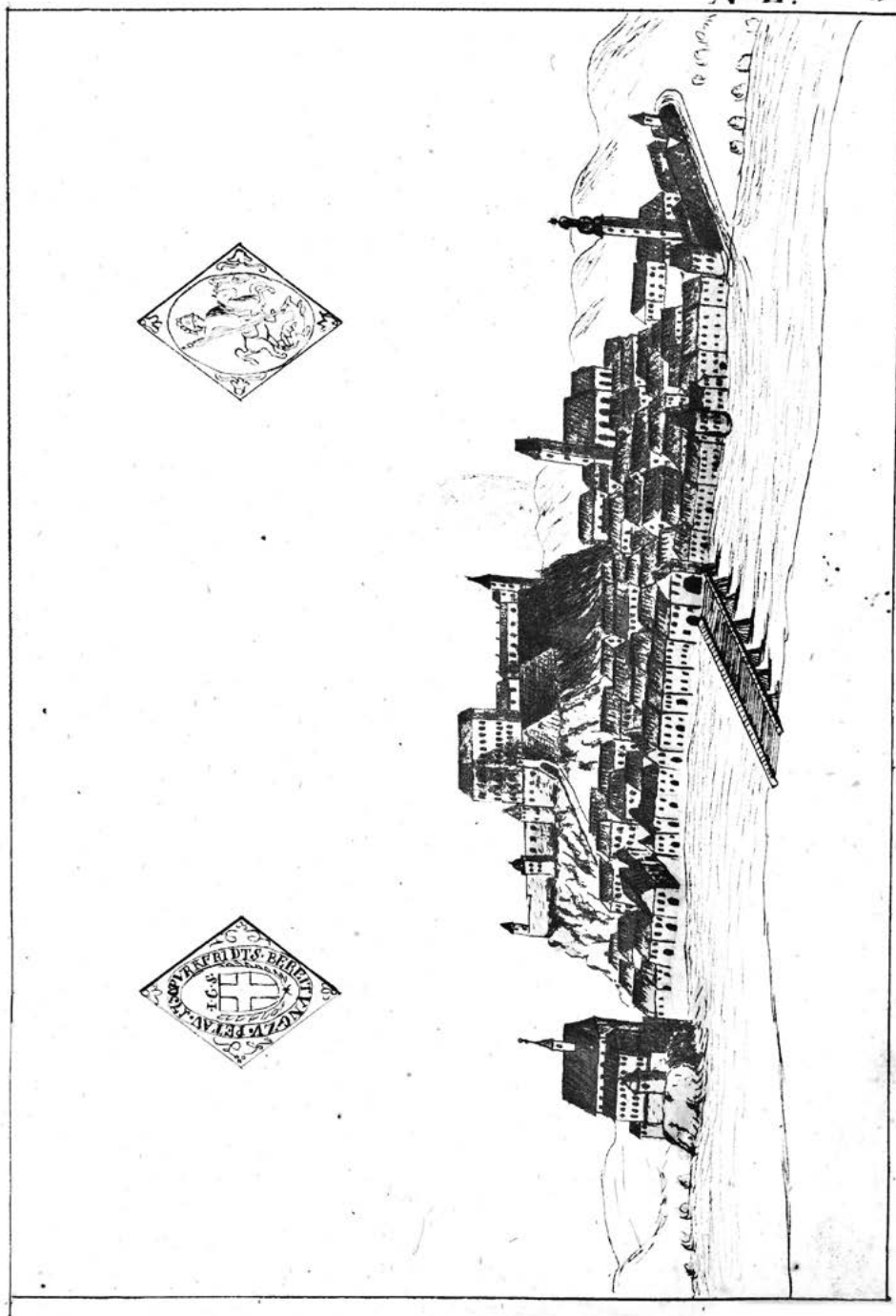
Prede Simon Povoden preide k nagrobnim napisom z novega ptujskega pokopališča (str. 53–63), ki pa jih na tem mestu ne navajamo, saj je bil prepis že objavljen v monografiji o starem ptujskem mestnem pokopališču, omeni še dve kužni znamenji iz let 1645 in 1681 (str. 53).³

Strani 64 do 70 niso bile fotokopirane. Na straneh 71 do 74 navede napise iz ptujske minoritske cerkve in samostana, vmes pa omeni tudi nagrobnik zadnjega ptujskega gospoda Friderika IX. in napis iz ptujskega dominikanskega samostana (str. 73), Marijin steber

3 Gl. Boris Farič, Tatjana Štefanič, Dejan Zadravec: »Počivajte v miru!« Nagrobniki s starega ptujskega mestnega pokopališča, Ptuj 2018, str. 88–95.

N^o L. 56

pred minoritsko cerkvijo in Florijanov spomenik na Mestnem trgu (str. 74). Poglavlje zaključí z omembo zunaj mestnega obzidja, v smeri sv. Ožbalta stoječega kamnitega stebra s sedečim Odrešenikom, ki ga je leta 1675 dal postaviti ptujski zidarski mojster Peter Julijan in ga je leta 1807 na svoje stroške obnovil Alojz Hofmann (str. 74).

Na isti strani je postavljeno novo poglavje, ki govori o napisih z nekaterih ptujskih mestnih hiš (*Aufschriften einiger Häuser der Stadt Pettau.*). Najprej omeni napis iz nekdanjega zimskega refektorija v ptujskem dominikanskem samostanu, ki govori o ustanovitvi samostana leta 1230, podoben napis o ustanovitvi pa je bil tudi v nekdanjem dominikanskem uradu v Gojkovi v Halozah (str. 74, hiša št. 25).

Omenja še napis s portala patricijske hiše v Murkovi ulici 1 z letnico 1692, katere fasada je bila nekoč poslikana z viteškimi prizori (str. 75, hiša št. 79), in hišo v Murkovi ulici 2, kjer so bili na vogalnem pomolu letnica 1501 in grba Matije Steinerja ter Tomaža Ritzingerja (str. 75, hiša št. 81).

V stari mestni hiši na Slovenskem trgu 6, ki je bila v notranjosti obnovljena leta 1827, sta bili obešeni naslednji sliki: votivna slika Ptuja iz leta 1766 (*Ex voto*) in portret velikonedeljskega komturja Janeza Sigmunda Gaymanna, ki je leta 1704 branil Ptuj pred vpadi Krucov (str. 75, hiša št. 86). Nato omeni nekdanjo proviantno hišo, malo kasarno, ki je stala na lokaciji sedanje tržnice v Miklošičevi ulici (str. 75, hiša št. 105), spodnji svobodni dvor v Krempljevi ulici 7 (str. 76, hiša št. 133), hiši na Minoritskem trgu 2 in 3 (str. 76, hiša št. 136 in 137), hišo v Aškerčevi ulici 1 z reliefno upodobitvijo sv. Florijana in Marije (str. 76, hiša št. 143), Pekovski dvor na Vrazovem trgu 2 (str. 76, hiša št. 162) in Meščanski špital, ki stoji na vogalu Cankarjeve ulice 16 in Dravske ulice 11 (str. 76–78, hiša št. 192). Omeni še hišo v Cankarjevi ulici 7 z reliefom Marije z mrtvim Jezusom v naročju, ki so ga našli leta 1720 (str. 77, hiša št. 180).

V nadaljevanju izpostavi, da ima pet mestnih hiš hišne pomole, med njimi so tudi takšni, ki jih krasijo levi, venci, grbi in druga redka ornamentika, kar priča o tem, da so nekoč imele druge lastnike, med njimi samostane, grofe, mogoče tudi templjarje (str. 78). Tudi mestne ulice so bile nekoč drugače imenovane, tok reke Drave se je večkrat menjaval, kamniti most čez Grajeno je dal leta 1697 pozidati mestni sodnik Matija Math, ptujski mestni grb s križem je še iz leta 1007 itd. (str. 78).

Dragocen je Povodnov opis mestnega stolpa, v prvi vrsti šestih zvonov, ki so nekoč viseli v njem, in omemba štirih moških glav, reliefa s Križanim ter osmih kamnitih topovskih krogel, ki so bili vzdani v stolp (str. 78–80). Sledi omemba napisa na notranjem portalu Ptujskega gradu, rodbine Leslie, grajske galerije portretov in posvetitve grajske kapele leta 1750 (str. 80–82). Nato se posveti gradu Turnišče in njegovi opremi (str. 80, 82), dvorcu Hamre in minoritskemu gvardijanu Gašparju Dietlu ter obnovi spodnjega dvora v Gojkovi (str. 82–83) in nekaterim zaslužnim možem, mdr. hajdinskemu župniku Juriju Hauptmaniču (str. 83), minoritu Gašparju Adlešiču (str. 83), ptujskemu nadžupniku grofu Ignacu Inzaghiju (str. 83), prvim ptujskim škofom (str. 83–84) in ne nazadnje tudi samemu sebi (str. 84).

V nadaljevanju manjkajo str. 85 do 131, ki tudi niso bile fotokopirane. Na strani 132 sledi omemba ptujskih protestantov, odkritja židovskih nagrobnikov, ki pričajo o tem, da so se Židi tukaj naselili že na začetku 14. stoletja, ptujskega tiskarja Schütza, ki se je v mestu začasno naselil leta 1792 in nato preselil v Maribor, ptujskih mestnih svoboščin, med katere so sodili tudi trije letni sejmi, itd. (str. 132–135).

Zanimiva je omemba polaganja kanalizacije in sočasnega tlakovanja ptujskih ulic, kar se je začelo leta 1756 (str. 135), invalidske uprave (str. 135), obnove ptujskega mestnega obzidja v letu 1704 (str. 135–136), da so se po letu 1786 začele prenove mestnih hiš in se je mesto začelo širiti v predmestja ter da so ptujski most, ko je bil župan Karl Neumann, leta 1812 skrajšali, ker so v južnem toku Dravo zajezili z nasutjem gramoza (str. 136).

Povodnu se je zdelo pomembno zapisati tudi, da je bil Neumann sočasno tudi poveljnik ptujskega konjeniškega korpusa in je ostajal zvest avstrijski vladarski družini kljub francoski zasedbi Ptuja v letih 1797, 1805 in 1809, za kar je bil leta 1810 odlikovan. Odlikovana sta bila tudi mestni vikar Franc Sales Gruber zaradi svojega dušnopastirskega dela leta 1823 in ptujski nadduhovnik ter mestni župnik Karl Kellner v letu 1820 za svoje delovanje na področju šolstva (str. 136).

Končno omeni še ustanovitev podružnice Štajerske kmetijske družbe leta 1820, obnovitvena dela in inventar v mestni župnijski cerkvi sv. Jurija ter izravnavo starega mestnega pokopališča okoli cerkve (str. 137–138). Nato pa se ponovno posveti mestu, njegovim ustanovam, uradnikom, trgovini in obrti, zamenjavi stare skodlaste

strešine mestnih hiš z opečno, urejenosti fasad, izgradnji pločnikov, sanitarnim težavam, vodnjakom, trgov in še bi lahko naštevali (str. 138–140).

Strani 141 do 169 tudi niso bile fotokopirane, preostalih petnajst fotokopiranih strani, ki se nanašajo na prepise različnih listin, pa ni bilo transkribiranih in jih bo treba prepisati ob kakšni drugi priložnosti.

FRAGMENTS FROM THE POVODEN MANUSCRIPT ANTIQVITAETEN POETOVIEWS

Within the Collection of Manuscripts (reproductions) kept at the Historical Archives Ptuj is a partially photocopied manuscript of Ptuj curate and historian Simon Povoden (1753–1841) *Antiquities of Ptuj (Ptujске starine, Antiquaeten Poetoviens)*, which he started writing in 1830⁴. We became aware of the manuscript during research work at the Ptuj archive in 2002 when we partially transcribed it for our own needs. We continued transliteration of it in 2011 and this year (2024), we prepared it for printing.

Only 67 pages were photocopied from the extensive manuscript, which is currently stored in the manuscript collection of the Styrian Provincial Archives in Graz⁵, but even these fragments are interesting. Seven of Povoden's drawings are photocopied, namely three Roman tombstones (fol. 6 – tombstone of C. Cæsius, fol. 8 – tombstone of C. Rufius, fol. 28 – the so-called Orpheus monument), an inscription tombstone of Hajdina pastor Janez Rajavac from 1660 (fol. 36), an inscription plate from the Drava water tower about the height of the water level in 1567 (fol. 37), a depiction of the Ptuj city tower (fol. 49) and a veduta of Ptuj from the south side (fol. 56).

The other sixty photocopied pages cover text: pages 41-63, 71-84, and 132-140 were photocopied, which we also transcribed and briefly presented their content in an introductory text. The remaining fifteen photocopied pages relating to transcripts of various documents were not transcribed.

4 SI_ZAP/0381/010/002_00047 Simon Povoden: *Ptujske starine* (reproduction) (1830).

5 StLA, Handschriftensammlung, Nr. 824, Simon Povoden: *Antiquaeten Poetoviens*, 1830.

Simon Povoden: Antiquitäten Poetoviens, 1830

ZAP, FKS, škatla 54, R - 824 (ŠDA, Zbirka rokopisov, RK
824, olim Hs. Nr. 824),
zdaj R - 22

Transkripcija:

Branko Vnuk

Ptuj, 2002/2011/2024

41.

Nachtrag II.
von allen Aufschriften
der Stadthäuser, und Grabstätten in Pettau.

Ehe wir noch auf die Stadthäuser, und Grabstätten der
Bürgersleute kommen, darf jenes, so in unsrer Stadtpfarrkirche St. Georg
sich auffindet, nicht übergangen werden: es betrifft die Steinplatten-
Aufschrift beym Seitenaltare St. Johan von Nepomuck, sie ist eines
altgothischen Styls, und erscheint unten am Ende dieses Nachtrags in
ihrer vollen Ausdehnung. Welcher Sinn aber darin lieget, hierüber mögen
die Sprachkündigen das Nähere uns aufschliessen.

Der Stadtpfarrliche Musikchor, dessen Orgel mit 12 Registern H.
Karl Schell in Grätz erst 1824 sammt Übersetzung des Manuals erneuerte,
wurde laut einer doppelten Jahrszahl = = 1312 erbauet: eben damahls
erlangte auch die Tauf-, und Markuskapelle ihr daseyn. Später 1446 stellte
man die 40 antikgearbeiteten Chor-, oder Bethstühle her: sie gleichen
denen zu St. Stephan, in Wien, und prangen sehr wohle behalten noch
jetzt an beyden Wänden des Sacrariums.

Gleicher Massen pranget daselbst der 1515 gesetzte heilig drey
König Altar: er stellet die Geburt Jesu Christi, wie auch den Besuch der
drey Weisen aus Orient vor, alles ist schön daran geschnitzelt, daß es
seinen drey hundert jährigen Werth noch immer behauptet. Die übrigen
Altäre, deren Zahl sich auf 14 behauptet, sind in den nachstehenden
Jahren entstanden, und zwar

St. Andreas: = 1665

Der heiligsten Dreyfaltigkeit - 1686

St. Anna = 1687

Vierzehn Nothelfer = 1691

St. Johann von Nepomuck = 1722

42.

St. Xavierskapelle - 1735.

Der schmerzhaften Mutter Mariens - 1737.

St. Dismas - 1777.

und heiligen Kreuzes - 1778.

Um welche Zeit auch der St. Michalchenaltar zu Standen gekommen ist. Der des heiligen Florians wurde 1732 erneuert. Den Hochaltar dagegen machte 1809 sammt Gewölb, und Wänden Mathias Schifer in Grätz. Den Tabernakel endlich aus rothgrauen Marmor verfertigte 1816 H. Packh Bildhauer und Steinmetz in Grätz, woran diese Worte erscheinen:

Herr ! ich liebte die Zierde deines Hauses, und den Ort.
in welchem deine Herrlichkeit volbracht. Psal. 25.8

Welches an der Gewölbung des Sakrars ist zu lesen:

Laborans Labor Iose hæC A`rChIparoCho FraVenberger,
PræfeCto ECuaM ConfecIt s`ChIfer. = 1809

An der Todtengruft ersieht man den auferstandenen Heyland auf welchen diese chronographischen Worte zielen:

SalVos faC nos DoMIne ! Vt paX sIt nobIs. = 1673

In dem nähmlichen Jahre 1673 wurde das marmorne Geländer und gleiches Pflaster recht niedlich hergestellt, wie es die erwähnte, unter dem Ritter St. Georg stehende Jahreszahl beurkundet.

Chronographika eines jüngeren Zeitalters finden sich auch ob dem Schwibbogen zweyer Kapellen, sie lauten:

ALlhIer beeifert siCh PettaV eInen heIlIgen DieMas-
BVß zV Verehren. = 1777

Lasset Vns aVs DeM BrVnnen de HeILandes heIlIges
Wasser schöpfen. = 1778

An der Epistelseite des konsekrirten, neuen Altars hengt das ausgestellte, bischofliche Zeugniß, so mit folgenden Worten anfängt:

Anno Domini M.DCCC.XXVI. die XXIX. Junii Ego Romanos

f. 82^r

43.

Sebastianus Episcopus Seccoviensis, nec non Administrator
episcopatos
Leobniensis, Imperii Austriaci Princeps consecravi altare hoc in
honorem S. Georgii, et Reliquias Sanctorum Martyrum, Columbi,
Deodati, et Felicissime in eo inclusi, et Singulis Christianis
Fidelibus hodie unum annum, et in die anniversario consecrationis
hujusmodi visitantibus quadraginta dies de eua undulgentia in
Forma Ecclesiae consreta concessi.
Romanus.

Jacobus Steper
Secretar.

Gemählde, die eines Künstlers Aug an sich fesseln, sind St. Franz Xavier der sterbende Indianer Apostel, den der grätzerische Mahler Karl Laubmann nach dem Originale in Oberburg gezeichnet hat. - St. Johann von Nepomuck ebenfalls ein Werk des besagten Laubmanns ist das wohlthätige Opfer, welches 1752 Franz Anton Graf von Inzaghi Administrations-Präsident im Cantone Pettau hieher verabreichte. Sturz der Himmelsgeister, St. Magdalena in der Dismasen Kapelle ebenfalls sind zwey schönsten Bilder: wer sie aber gemahlen, hat Niemand angemerket: vermutlich mags H. Gebner in Grätz gewesen Seyn.

Wir kommen nun auf die mancherley Epitaphien, so innerhalb des hiesigen Gotteshauses an der Evangelien- und Epistelseite stehen. Das älteste unter allen ist jenes der Herrn von Weißbriach: eine freyherrliche Familie, die aus Kärnten abstammend unter Burkhard dem Erzbischofen, der von 1461 bis 1466 in Salzburg regierte, nach Steyermark gieng, und hier erzbischöfliche Lehensträgerinn der Herrschaft Oberpettau wurde. Während ihres hiesigen Aufenthalts, welcher nur bis 1479, wo König Mathias Corvin unsre Stadt sammt andren Ortschaften Salzburgs in Besitz nahm, verstarben am St. Ursulatag die Gemahlin des Edlen Herrn Herrn Andreas von Weißpriach geborne von Schweinbeck, wie auch eine Herrin zu Örtling: beyde ruhen unter einem rothmarmornen Steine, dessen übrige Aufschrift sammt dem Sterbjahr schier ganz vertretten ist, in der Kapelle des Gekreuzigten. Nicht weit davon leset man in verschiedenen Marmorsteinen:

- I. Hie ligt begraben der edl und vest Gregor Regal zu
Kranichsfeld, der in Obristo gestorben ist am 12. Augusti
nach Christi Geburt im 1546 Jar. dem Gott Gnade. Amen*
- II. Hie ligt begraben die wohlgebornne Frau Sophia, geborne
Freyin von Herberstein des wohlgebornen Herrn H. Jakoben
Zackhel von Kevendt Herrn zu Friedau geweßte

* Gott zu Lob, und Ehr hat das Eptaphium lassen machen die
tugendhafte Margaritha Moschonin ihren Son Christopher Meyr
seligen, der gestorben ist anno 1573.

f. 82^r

44.

Ehgemahlin, die in Gott seliglich entschaffen ist den 25. Tag
Februar im 1578 Jar, und vier irer Töchter Catharina,
Elisabeth, Magdalena, und Eleonora, die zuvor in irer Krankheit
gestorben: deren, und unsern armen Seelen Gott der Allmächtige
ein fröliche Auferstehung verleihen wolle. Amen.

- III. Conditur hic Reverendus, atque nobilis Andreas Zweilarus
Judenburgensis Illustriss. Archiducis nostri Caroli Eleemosynarius,
qui die 29. mensis Aprilis M. D. LXXXI corpus humo, Spiritum
Deo reddidit. Ist seit 1809 nicht mehr vorfindig.

- IV. Memento mori 1590.

Weiland der edl vesten Antoni Morenzen geweßten Rathsburger,
und Handelsmann alhie selig-eheiblichen Bruder Alexander,
und seine zwen eheiblichen Söhne Jeronymus, und Bernhard
haben aus christlichen Eyver Gott dem allmächtigen zu ewigen
Lob, Ehr, und Preiß, wie auch dem H. Antoni seligen ihrer,
und der ganzen Freundschaft seligen Heil., und ewiger
Gedächtnüß dies Gotteshaus pflastern lassen - denen, und uns
allen der ewige Gott gnädig, und barmherzig seyn wolle.
Amen.

- V. Admodum Reverendus in Christo Dominus Sebastianus Kobellius Styriæ inferioris commissarius, et parochus Pettoviensis sibi, et toti suæ familiæ hoc monumentum ad perpetuam memoriam erigi coravit. Anno Domini 1590. - Koball wurde dan 1592 auf die Probstey Ehrendorf in Unterkärnten befördert, und starb daselbst nach zehn Jahren.
- VI. Hie ligt begraben der Edl gestreng Her Görg von Callaus genant Wazler, fürstl. Durchlaucht Erzherzog Carls geweißter Rath, Cämerer und Hauptmann zu Pettau, der gestorben ist den 28. April in 1595 Jar.
- VII. Anno Christi 1616 den 14. September starb die wohl geborne Frau Anna Zäckhlin, Wittib, ein geborne Köglevitschin Freyherrin, und ligt allhie bey St. Anna - Altar begraben bey irem lieben Son Herrn H. Johann Georgen Zäckhel von Kevent, Herrn zu Friedau, welcher seliglich gestorben den 27. September anno 1612 im 14. Jar seines Alters. Gott wolle Inen gnadig seyn. Requiescent in pace.
- VIII. Hie ruhet in Gott der Edl vest Herr Bernhard Dipäidt der Röm. Kaiser auch zu Ungarn, und Böheim Königl. Maj. geweißter Diener, der gestorben den 25. Dezember des

f. 82^v

45.

1627 Jars, und ligt allda sein liebe Frau geborne Kobini begraben.

Quis petis, hic jaceam ? Nullus respondeo: cessi
ut tibi, qui quæris, cras locos esse queat.
Quæris, quis fuerim ? Nihil ad me: facta loquantur.
Hæc probat nobis animi Symbola clara mei.
Hoc decet, hoc quæris, moriens me quando dequeris,
ut bene, dum natus sis, moriari bene.

- IX. Johann Ripsar Pfarrherr, und Commissarius zu Pettau starb den 11. August 1644. Am Grufsteine ist zu lesen:
I. R. P. V. S. Z. P. M. DCXXXIV. obiit 11. Augusti.
Haec requies mea, hic habitabo: quoniam elegi eam. Ps. 131.14
- X. Hie liegt begraben der wohlgeborne Herr H. Sigmund Friedrich von Prag Freyherr, der letzte dieses Namens Herr von Greuberg. einer löbl. Landschaft in Steyer gewesener Kriegscommissarius im Viertel zwischen Mur, und Trag, welcher verschieden ist den 10. April anno M. DC. LXXXVII. dem Gott genad. Amen.
- XI. Obiit Maria Kyenburg die innocentis turbe.
Marla Theresia De KyenbVrg reqVlesCet In paCe. = 1714.
- XII. Hie ruhet der wohlgeborne H. Caspar Breüning der. S. K. Maj. des löblichen Generalfeldzeugmeisters Baron Wezlischen Regiments zu Fuß bestellter Hauptmann von Neüstadt an der Saal in Franken seines Alters 85, ist verschieden den 20. April 1718
- XIII. Sum, quod non fui; fui quod non sum. I. W. E. I. S. R. I. comes a Kûenburg obiit die 4. februarii anno 1720 ætatis suæ unios, et medii anni *)
- XIV. Anna Susana Vetterin, ein geborne Herrin von Stubenberg.
gnad ir Gott.
Sihe mich, erkenne dich.
Finds ohne Tadel dich
Alsdann so urtheile mich
- XV. Der wohl Edl. geborne H. Leonhard Bredthel der R. K. M. Oberst, und Commandant des löbl. Dragoner Regiments Ser Excellenz General H. H. Grafen von Jörger, welcher in Pettau den 11. October 1737 die luthrische Sect abgethan, und den röm. kathol. Glauben höchst erbaulich angenommen hat, ist in Herrn entschlafen am 13. 8^{best} in 72. Jar.

XX. Conditur hic nobilis, et egregius Georgius Opprosnitz castris Pettoviensis Illustrissimi Archiducis Caroli praefectus: vir in Deum devotus, erga omnes homines dictis, factisque constans, doctorum unicus factor. qui natus est anno 1536. die 23. Januarii, mortuus 1573, die 12. Julii, qui posteris pro recordatione sui, et fragilitatis humanae hoc monumentum ex testamento poni curavit. - Opprosnitz war der erste Castellan, nachdem Carl II. das erstandene Pettau sammt seiner Herrschaft von Salzburg wieder eingelöset hat.

XXI. Nobili Cordulae Riszanski virgini inclita, obque ingenuas virtutes desideratissimi Martinus Riczanski notarius Pettoviensis, et Kunigunda Hentzi conjux ejus, parentes moestissimi pie memorie P. F. Quae cum annos XI. menses IX., dies vero XXII. vitae exegisset, in Christo Spe Salutis, ac vitae aeterno obdormivit, hicque quieti commissa est anno Domini M. D. LXXX de XIII. Augusti.

XXII. Den 10. Tag Julii 1577 ist gestorben die Tugendhafte Jungfrau Agnes Carolin, und ligt alda mit irer Mutter Elisabeth begraben.
Dic rogo, qui transes, sit tibi terra levis.

f. 84^r

47.

XXIV. Hie ligt begraben der Edl veste H. Franz Guffanto des innern Rathburger, und Handelsmann alda, welcher den 11. September 1579 Jars in Gott seliglich entschlaffen ist: dem Gott, und uns Allen ein frölich Auferstehung verleihen wolle.

XXV. A. D. 1585.
Obiit 3. Aprilis
M. A. M. D. L. M. S. XXX

Diese Epitaphium hat lassen machen der Edl, und vest Andreas Moskon Bürger, und fürstdurchleicht Postmeister zu Pettau ime, seiner lieben Hausfrauen Margaretha gebornen Schawerin, und ir beiden ehelich erzeugten Kindern zu einer Gedächtniß.

Nemo venit ad patrem, nisi per me: ego enim sum via,
veritas, et vita. Joan. 14.6.

Petite, et dabitur vobis, quærita, et invirictis, pulsate,
et aperietis vobis. Luc. 11.9.
Quis quis enim pelit, accipit, quieunque quærit, inveniet,
et pulsanti aperietur. Luc. 11.10.

XXVI. Hie ligt begraben der Edl, ernuest, und wohlgelehrt H. Martin Riczanski weilend geweißter Stadtschreiber zu Pettau, welcher den 15. Tag May des 1585 Jars in Gott selig entschlaffen sammt seiner lieben Hausfrauen Kunigund Geborren Hertrin. welche den Tag des Monats in 15. aus diesem Jammerthal abgefordert: denen, und uns Allen der barmherzig Gott durch seinen geliebten Son Christum barmherzig seyn, und uns das ewige Licht verleihen wolle.

XXVII. Hie ligt begraben der ernvest, unf fürnem Mathias Haßraths Bürger zu Pettau, der in Gott entschlaffen ist den 11. Tag Februari nach Christi Geburt in M. D. LXXVII. Jar: dem, und allen Christglaubigen Gott der allmächtige barmherzig seyn wolle. Amen.

XXVIII. Selig sind die Todten, die im H. starben.
Apoc. 14.13

Dieses Epitaphium hat der Edl. und veste H. Andre Karre Rântmeister, Amtverwalter der Herrschaft Pettau zweyen seinen lieben Hausfrauen Anna einer gebor. Piskin, Esther einer gebr. Medmakin, und seinen ehlichen Kindern zu ainer ebigen Gedächtnüß aufrichen lassen, welcher in Gott selichen entschlaffen ist den 5. Tag April

48.

f. 84^v

in 1588 Jar. Die erste Hausfrau Anna ist gestorben den 4 Tag
Dezember im 83. Jar: Eva die andere Hausfrau den Tag
in Jar Der allmächtige Gott verleih inen wiederum-
ben ein frölich Auferstehung.

Fili Dei Redemptor mundi misere mei !

XXIX. Dis Epitaphium hat der erbar, und fürnem Andre Praunfelsch
Rats-Bürger allhie zu Pettau ime, seinen lieben Hausfrau-
en Catharina, und Margareth, und seinen ehleibl. Kindern zu
einer ebigen Gedächtniß machen, lassen, welicher in Gott
seeliglich entschlaffen ist den 24. Tag Majus in 1610 Jar.
Sein erste Hausfrau starb am 24. Tag Dezember in 1610
Jar. Margareth Tag Jar. Der allmächtige.

XXX. Weilandt dem ernvest, und fiernem H. Georg Trantner selig.
geweißten Ratspurger alhie, so den 9. Tag Septembris anno
1612 von der Welt abgeschieden, und alda bey diesem Gottes-
haus ruhet, hat sein nachgelaßne Wittib mit Nahmen
Sabina ime, und den Erben, und der Freundschaft zur Ge-
dächtnuß diesen Stein setzen lassen. Denen Gott pp.

XXXI. Hie lit begraben Weilandt die edl, tugendsame Frau Dorothea
Rackovitschka gebr. Pikardin seeligh, weliche den 13. April
1631 christlich verschieden. Dero, und allen Christgläubi-
glaubigen Seelen Gott der allmächtige ein frölich Aufer-
stehung verleihen wolle. Amen.

XXXII. Hie ligt begraben der wol edl gestreng H. Johann Carrbitsch
geweißter Wachtmeister Leitenant under dem beygotli-
schen Regiment, welicher den 24. May in 1650 Jars
seeliglich entschlaffen ist. Dem der Allmächtige pp. *)

XXXIII. Anno 1664 den 9. Julii starb die edl. ern-, und tugend-
reiche Frau Esther Margareth Jurschanin ain geborne
Caccin, und ligt allhie begrawen bey iren lieben Sönen
Andre, so gestorben in diesem Jar den 24. April im

8. Jar seines Alters, und Johann Baptista, so gestorwen
im 1663 den 18. Augusti in 5. Jar seines Alters.
Gott wolle inen genadig seyen. Requiescant in pace.

XXXIV. Hie ruhet in Gott der edl, und veste Herr Hans Edel-
kho des innern Rats-Cämärer Raitmesiter, und
Handelsmann zu Pettau nun seelig, welicher verschieden
ist den 11. April 1681. Den Gott die ewige Freüde
verleihen wolle.

*) Gestorben Martin Salomon Burger, und Mahler in Pettau
1659.

f. 85^r

49.

XXXV. Hie ruhet der woll ehrwürdig in Gott Geistlicher, und woll ge-
lehrter H. Joannes Ferdinand Schumig geweßter Pfarrer
zu St. Urban, welcher den 13. April 1698 seliglich ent-
schaffen. Christus ist mein Leben, Sterben mein Gewinn.
Philip. 1.21.

XXXVI. Alhie ligt begraben der wohl Edl. und gestreng H. Joannes
Andreas Robida einer hochlobl. Landschaft in Steyer
geweßter Proviandverwalter zu Pettau, und Warasdin
seines Alter 42 Jar, welchem Gott der Allmächtige eine
glücklichelg Ruh verleihen wolle. Obiit 1. November 1706.

XXXVII. Hie ligt begraben der wohl geborne H. Georg Andre Frey-
herr zu Herberstein, Neuberg, und Gutenhaag. H. auf
Lankowitz, Obersterkämmerer, und Erbtrugses in Kärnten,
so gestorben ist den 8. Februar 1628.

XXXVIII. Hic pastor inter oves A. R. D: Andreas Doringe Decanus Petto-
vensis quiescit, qui obiit 15. Aprilis 1709 ætatis 61.
Hoc requies mea, hic habitabo, quoniam elegi eam. *)

- XXXIX. Unter diesem Stein ligt der ehramsbe H. Paul Drasitsch
bürgerlicher Lederer seines Alters 58. Jar. Der Weldt
ist er abgestorben, und in Himmel hat er zu leben angefan-
gen den 26. März 1729.
- XL. Da ruhet der wohl edl gestreng H. Franz Xavier Caspar
gewester Verwalter in Dornau, welcher den 20. De-
zember 1731 selig entschlaffen, im Himmel aber zu leben
angefangen.
- XLI. Hie ligt der wohl ehrwürdig in Gott geistlich, und wohl
gelehrte H. Gregorius Schwaliz geweßter, Leebischer
Beneficiat zu St. Georgen in Pettau seines Alter 58.
Jar, welicher den 29. März 1748 seliglich entschlaffen.
Gott sey seiner Seele genadig.
- XLII. Hie ligt begraben der woll geporne Carl Freyh. v. Moskon, so seines
Alters in 7. Jar gestorben den 7. Junii 1764. Gott
gieb ime die ewige Freudt, und Glori.
- XLIII. Hie in der fraukapllen ligt der wohl edl gestreng H.
Johann Jacob Geßner geweßter Postmeister in Pettau,
welcher in 40 Jar seines Alters den 8. Februar
1764 seliglich verschieden. Gott wolle ime die ewige
Ruh verleihen.
- *) Georg Rudolph Graf v. Thurn Vallesassina ruhet seit 16. Jänner 1728:
Johann Edler von Groß aber seit 18. Februar 1763, und Augustin
Freyherr v. Zucker Kommandant des Pettauer Invalidenhauses seit
24. May 1763 in dem stadtpfarrlichen Gottesacker.

50.

f. 85^v

- XLIV. Alhie ligt begraben der Edl vest H. Salamann Linner Bürger, und Fleischer in Pettau seines Alters 69. Jar, ist entschlaffen den 10. October 1767. Gott verleihe im, und allen christglaubigen Seelen die ebige Ruh.
- XLV. Alhier ruhet der wohl geborne H. Hans Joseph von Hörrer gewestter Rats-verwandter, und Kirchenprobst dieser haupt- und Stadtpfarrkirchen, so in Gott selig verschieden ist den 22. Monats April 1768 seines Alters 62 Jahr. Gott verleihe seiner armen Seelen die ewige Ruhe, und das ewige Lichtleüchter.
- XLVI. Reverendus ac illustrissimus Dominus, Dnus Franciscus Ignatius S. R. I. comes ab Inzaghi cæs. reg. archiparochus, et decanus Pettovii quiescit pastor inter oves, pro quibus 37 annos maxima cura vigilavit. Ecclesiam parochialem eleganti sacristia, atque aliis partibus misifice ornavit, divinis officiis præsentia sua, ac vigili studio splendorem eddidit: Clero, Deoque superatis interdum gravissimis obstaculis nova foundationum Jura adjecit. atque antiqua restituit. Cum inter hos conatus labor nullus eum frangere posset. Zelus Dei vero assumpsit anno ætatis 78. salutis 1768 XIII. Cal. Julii.
- XLVII. Hie ligt, und erwartet die fröliche Auferstehung, die wohl edl- und ehrsame Bürgersfrau, und Ledermeisterin Catharina eine geborne Kurathi, und Hiermann verehlichte Stommarin, geber 9 ehliche Kinder, lebte 70 Jahre, und starb den 8. Jäner 1770.
- XLVIII. Hier ruhet der H. Andreas Pechinger k.k. Regimentschirurgus, welcher den 30. November 1699 geboren, und den 19. August 1775 gestorben ist.
- XLIX. Wohin ? Wanderer ! Steh still, und lies:
Der wohl geborne H. Carl Joseph Kellner ist den 15. April 1777 im 63. Jahr seines Alters selig verschieden.
Fragst du, was er war ?
Ein getreuer Knecht, der das hochgräflich-Attemsche

Gut St. Marxen, und Dornau 38 Jahre löblich verwaltet; ein fromer Christ, dessen Tugend lang währende Leiden geprüft; ein kluger Sterblicher, der die Verwaltung 3 Jahre vor seiner Auflösung abgelegt, für sich, und die Seinigen einen Jahrtag gestiftet, und

f. 86^r

51.

seiner Seele noch in der Zeit, Vorsehung gethan hat.

LX. Still Wanderer !

Es schläft hier der wohl edl. ehrsame H. Franz Klein Bürger, Breüer, und Seifensieder in Pettau. Er entschlief den 19. Christmonat 1783 in 54 Jahre seines Alters. Schlaf Klein in Frieden, bis du in ganzen Maße des Alters Christi zu einem vollkommenen Manne werdest, damit du nicht mehr ein wankender Klein bist.

LXI. Hie ruhet der H. Martin Kutzer Bürger, und Ledermeister alda, welcher den 2. Junii im Jahr 1786 gotselig verschieden seines Alters 63 Jahr sammt seiner Edelfrau Maria Anna einer gebornen Pleberin, und ganzer Famili. Gott gieb ihm die ewige Ruhe, und das ewige Licht leuchte Allen.

LXII. Dieß Epitaphium hat der ernvest, und fürnemb Mattes Kharner Burger zu Pettau ime, seinen lieben Hausfrauen Helena Kharnerin gebor. Rospacherin, Margareta Kharnerin geborne Näüter, und seinen ehleiblichen Kindern zu einer ewigen Gedächtnuß aufrichten lassen, welcher in Gott seliglich entschlaffen ist. - Ohne daß hierin der Tag ihrer Entschlafung angegeben werden ist.

LXIII.

Stephano Mitinger CIVI Pettoviensi, et uxori illius Christinæ, liberis Georgio, Joanni, Andreae, Sophiæ, et Annæ charissimis Patrvelibus hoc posuit Vigilius Mitinger sacerdos. - Dieses Grabmahl, so der Weltpriester Vigilius Mitinger dem Stephan Mitinger, seiner Ehefrau Christina, ihren Kindern Georg, Johann, Andreas,

52.

f. 86^v

Sophia, und Anna ums Jahr 1585 setzen ließ, ist unter allen bürgerlichen Denkmahlen das nidlichste. Pranget mit dem Nahmen Jesus, wie auch mit einigen darauf passenden biblischen Anschriften, welche lauten: Gott allein gebühret Lob, und Ehre, sein Nahmwerde gepriesen. Deine Allmacht o Herr ! sey mein Schirm, und meine Zuflucht.

- Anhero gehöret auch jene Umschrift eines Sarges, der in der einstigen Kapuzinergruft sich auffand.

Anna Maria Isabella
Bella hujus mundi, fugiens pace inter Angelos feritur:
Bellissima Anna !
Perenni Deo nata est primogenita
Vigesima 1ma Septembris 1657 ex Illustrissimis
Parentibus Georgio Friderico L. B. et Maria
Barbara comitissa a Trautmannstorf.

Mortua est tempore meridiano in celebri castro Ankenstein,
ubi ancoram rupit, vt citius appellaret ad portam
Paradisi.

Anno 1661 prima Dominica quadragesimæ
Prævenit Paschalia festa; non enim
Indigebat poenitentiam innocens anima.

I. Vere, VI. Martii

En ! recens flos inter sidera, Maria, quo nata est in
Autumnos fructus et primitiæ Deo, parentibus pigrus
In coelesti arario depositum.
Vale viator, et obi.

Hic requiescit hujus ecclesia /: filialis ad S. Rochum in Haidin :/ bene-
factor Carolus Hanibal S. R. I. comes Barbo a Waxenstein
exempto ecclesiæ cathedralis Passaviensis canonicus, et capitularis,
nec non præpositus Metticensis, qui, postquam in Thurnisch
1. Maji anni 1748 suæmet sororis neptem junxisset sponso
terrestri, junctus ipse fuit Sponso coelesti 15. ejusdem mensis,
et anni, ætatis Suæ 62. annorum. Requiescat in pace.
Eben daselbst in der St. Rochuskapelle liegen begraben: das oberwähnten
Passauer
Domherr Karl Hannibals Schwester Maria Juliana vermählte von Cram,
geborne Gräfinn von Barbo, welche mit 53 Jahren den 9. April 1747, wie
auch ihr Gemahl Rudolph

f. 87^r

53.

Freyherr von Cram, der im 54ten Lebensjahre den 21. Jänner 1749 zu
Thurnisch im Schloße verblichen ist. Keines der drey besagten Grabmahle
existiert mehr, weil man diese Filialkirche St. Rochus 1786 entweiht,
und später hin 1822 aber zur Abhaltung des gewöhnlichen Gottesdiensts
wieder eingeseget hat.

Peststeine, welche bestätigen, daß die Pest zu Pettau, und in seiner
ganzen Umgebung sowohl 1645, als auch 1681 allseitig geherrscht hatte,
sind uns zwey übrig geblieben: des einen Aufschrift wurde schon oben
Blatt N° 30 angeführt, des andren Aufschrift dagegen ist dieses sehr
kurzen Inhalts:

R. P. Lucas Zagr. Guard. Definitor obiit in peste 19. Aug. 1681. – Beyde zeugen des menschlichen Hinfälligkeit siehe man erst seit 1818 auf dem alten Gottesacker unsrer k. k. Kammerstadt eingemauert. Auf dem neuen Gottesacker jedoch, welcher aus hoher Anordnung 1786 auch für den Bürger nebst allen Militäristen geöffnet werden mußte, bestehen nachgenannte Aufschriften der dortigen Gräber.

Na straneh 53 do 63 (f. 87^r – f. 92^r) sledi popis nagrobnikov z novega mestnega pokopališča, ki pa jih ne navajamo, saj je bil prepis že objavljen v monografiji o starem ptujskem mestnem pokopališču.

Strani 64 do 70 manjkajo (f. 92^v – f. 95^v).

71.

f. 96^r

Denkschriften in der Minoritenkirche
St. Peter, und Paul zu Pettau.

Anno Domini 1686 templum istud præsentè fornice firmatum est unicum monasterio quadringentis abhinc annis pro PP. Minoritis conventualibus S^{ti} Francisci ab Illustrissimo DD. de Pettovio piissimæ memoriæ noviter extractum, ac fundatum, divis apostolis Petro, et Paulo dedicatum, 1796 renovatum fuisse; dicimus vero Deo laudes, benefactoribus gratias, conservatoribus Ste Francisci Seraphici benedictionem.

Anno Domini M.DC.LXXXVII. in festo SS. apostolorum Simonis, et Judæ sacra statua beatissimæ Virginis Loretto æducta a reverendissimo, ac amplissimo Domino Domino Joanne Bernardo Praeposito in Stainz sacello huic noviter extracto solemniter imposita fuit.

Altare hoc omnipotenti Deo in honorem SS. Petri, et Pauli apostolorum erectum, privilegio quotidiano perpetuo, ac libero pro omnibus defunctis ad quoscunque Sacerdotes vigore brevis Benedicti XIV. papæ die 4. Octobris 1751 insignitum, atque a ministro generali ordinis die 9. mensis Decembris 1752 designatur.

Zwey Väter des Minoriten Ordens erscheinen an der Kirchenwand unter dieser Aufschrift: Ludovicus episcopus Toulonensis obiit 9. Augusti 1299.

Vera S^{ti} Bonaventurae Cardinalis ord. Min. conventualium effigies, qui obiit 1274 die 14. Julii ætatis 53.

Vera divi Bernardi Senensis ord. Min. conventualium effigies. Obiit anno Dni 1444 die 22. Mayi ætatis 68.

Nach Christi. Geburt. M.CCCC.XXXVIII. hat. der. Edl. Vest. Conrad. Peßnitzer. den. Stein. Lassen. Machen. darunter. Begraben. Ligt. Ulrich. Peßnitzer. sein. Vater. Vnd. Hans. des. Vorigen. Alten. Cunraden. Bruder. dem. Gott. genad.

Anno Domini M.CCCC.XXVIII. Den. Freytag. Nach. Sand. Weintag. ist. gestorben. der. Edl. Vest. Herr. Vincent. von. Hohlnekg. der. da. Ligt. dem. Gott. gnad.

Allhie. Ligt. Begraben. der. Edl. Vnd. Vest. H. Jacob. Dimiakh. der. Röm. Kais. Maj. Musterschreiber. In. Beyden. Kroatischen. Vnd. Muhrgränzen. Seines. Alters. 36. Jar. Welcher. den. 26. Febr. 1622 Jr. Gott. Selig. Entschlaffen. dem. der. Almächtige. gnadig. Sey.

Deo. omnipotenti. Maximo.

Doctissimo viro Patri magistro Matheo Grasso Catharensi ob egregium ejus in Seraphicam Religionem Stvdium, procurante Pat. F. Innocentio Briosco Mediolanensi, SS. Theol. Doctore, Styriae, et Carinthiae Provinciali fratres ad perpetuum memoriam P. M.D.LXXXXVII.

Eben in dieser Kirche, die Kaiser Joseph II. im Jahre 1789 zur windischen Pfarre erhoben hat, gibt es noch andere, jedoch unlesliche Grabschriften, vorzüglich eines Friedrichs Lehrer der Gotteslehrtheit, eines des Herrn von Stubenberg, Mauerburg, und Örchsal, oder Örchsale, von denen Heinrich Örchsale 1322 nach der Schlacht bey Mülldorf in Bayern zum Ritter geschlagen wurde: Georg Öchsels aber erhielt 1446 die Landmannschaft

in Krain. – Vielleicht ist der erwähnte Georg in der Minoritenkirche zu Pettau begraben, an dessen kleinem, rothmarmornen Steine ausser dem Wappen nichts mehr sich entnehmen läßt: alle Buchstaben sind verloschen, und durch die Fußstritte der Menschen ganz unkenntlich geworden.

In diesem Kloster St. Francisci Ordens fand sich erst 1830 eine schwarz steinerne Tafel, dessen chronographische Aufschrift auf jenen Türkenkrieg hindeutet, welcher anher 1664 durch die Schlacht bey St. Gotthard in Ungarn einen sehr glücklichen Ausgang nahm, vorzüglich für unsre Steyermark, die doch sonst von Feinden überfallen alles Unheil zu dulden gehabt haben würde. Es lautet wörtlich.

qVanDo tVrCa hostILlIa arMa Intenta Parat.

In dem nähmlichen, seraphischen Kloster befand sich einst nachstehende Grabschrift: scheint aber bey dem Kloster- und Kirchenbau zwischen 1686 bis 1696 unsichtbar geworden zu seyn.

ἘΥΧΤΑΘΙΤΑ VTA
QVI VIXIT ANN. II.
M. VIII. D. VIII.
ΑΥΡΗΛΙΟΙ ΔΗΜΗΤ
PIC. ΕΑΙ. ΦΗΛΙΚΙΤΑ
CΙΟ ΝΕΙCΥ. Ι. Ω. Γ.
NHCIΩ.

Diese, sehr fehlerhafte Inschrift, die bey dem Apian p. CCCLXXX. und bey dem Gruter DCLXXXI. sich vorfindet, verbessert Joseph von Eichenfeld im Allen indem er leset:

Εὐχαδιω ζαυζα qui vixit annis duobus, Mansibus octo, diebus octo. Αὐρίλιος Δεμγίριος Καί Φηλι.... Τσείς.....	Eustathio haec Qui vixit annis duobus. Mensibus octo, diebus octo. Aurelius Demetrius Et Felicitas Parentes filio legitimo.
---	--

73

Hier ruhet in Gott der Hoch, und wohl geborne Herr Franz Johann von Stubenberg, Herr auf Wurmberg, und Herr von Haus an Bacher, der seines Alters im 47. Jar den 6. September 1636 seliglich gestorben ist. – Eben daselbst sind begraben die Freyherrn v. Mauerburg *) nebst andern des Adels, der Geistlichkeit, und Bürgerschaft, ohne daß man ihre verloschenen Nahmen zu lesen vermögend ist.

- Die seit 1785 entweihte Exdominicanerkirche enthielt einst mehrere Grabsteine, von denen mir aber nur diese einzige Aufschrift des Letzten der Herrn von Pettau bekannt geworden ist.

Anno Domini M.CCCC.XXXVIII. An der Heiligen drey Kunigtage starb der Edl Herr. Herr Friedrich von Pettau. Obrister. Dem Gott genadig sey. - Diese Salzburgischen Lehensträger hatten ihre Familiengruft bey den wohl ehrwürdigen Brüdern St. Dominici bey denen auch Barbara die Ehegattin des Ulrichs Grafen von Schaumburg seit 1466, und Matthaes Freyherr von Kastellburg, der für sich, und seinen Bruder 1495 allda die Grabstätte gedungen hat. ehehin geruhet haben sammt denen von Neuhaus, und Wintershofen- **) Die weitren Aufschriften, deren ich noch erwähnen will, betreffen theils das Aussengebäu des Minoritenklosters, theils die Häuser der Stadt, der Schlößer Thurnisch, und Oberpettau. Daher sie hier zum Beschlusse meiner gegenwärtigen Sammlung annoch angereihet werden.

Anno Domini M.D.LXXXXI. fuit istud monasterium restauratum, quod Illustrissimus Dominus Dominus Bernardus Dominus de Petovione dignissimæ recordationis ultimus sui stematis anno 1399 sua benegnissima fundatione dotavit, et szabilivit. – Unter der Bildniß des h. Franz Seraphikus stehen die Worte

Venite filii ! audite me, timorem Domini docebo vos. Psal. 33.12.

Anno Domini M.DC.LXXXVIII. Illustrissimus Dominus Dominus Georgius Fridericus Sauer comes ab, et in Ankenstein L.B. in Kosiak, Wölan, Schönstein, et Lilienberg, Dominus in Ebensfeld, ad S. Joannem, et Dornau, summus hæreditarius dapifer per Carniolam, et marchiam Sclavoniæ, S.C.M. camerarius, et consiliarius intimus etc. sacellum hoc B.V.M. devoti animi causa extrui fecit. Ob dem Kirchenthür: Manificentia Piorum 1691., später 1693 bis 1696 wurde der schöne, sommerliche Speissaal sammt allen Zimmern des zweyten Stockes ganz ausgebaut durch Caspar Dietl damahligen

Guardian des

*) seit 10. März 1719 Johann Seyfried Freyherr von
Mauerburg. Eva Benigna Rosina von Brandner seit 7. März
1718. Anna Maria Schofmann geborne von Grimmingen seit
16. März 1736 nebst, wie oben.

***) Elisabeth von Wintershofen seit 23. Oktober 1712. Maria Barbara
Freyinn von Neuhaus seit 27. May 1719.

74

f. 97^v

Pettauer Minoritenkonvents. Am dortigen Kirchenturme, den man
erst 1648 völlig hergestellt hat, wird gelesen:

HæC tVrrIs hæC In forMa ereCta. ConfeCta beatæ VirgInIs
partV CernItVr. Welcher Thurm seit 1626 stehend, 1826

aber erneuert eine Glocke mit 12 ½ Zentnern in sich schliesset. An
der Marianischen, runden Säule des einstigen Rinder-, jetzt dagegen
Minoritenplatzes ersieht man folgende Aufschrift.

gLoRia patuIs faMILiæ sVæ, DeCVs IMperII, soLlo seDente
CaroLo seXto. An der Aversseite:

MVnI=Ico benefaCtorI DeVote gratIæ. Ein Denkmahl, welches die Graf
Saurische Familie von Ankenstein zu Ehren Mariens schon 1664 nach
Beendigung des Türkenkrieges aufstellen: dann 1714 wieder auffrischen
ließ, und endlich ums Jahr 1791 an die Bürgerschaft in Pettau als eigen
übergab.

SeIne hochgräFLIChe GnaDen VInCenz Von SaVer Vebergaben
DIse StatVe bIeDern BVrgern In PettaV. – Die St. Florians-statue,
so auf dem sogenannten Sauplatze /: jetzt St. Florian /: stehend trägt
weder eine Jahrzahl, noch Inschrift: indessen ist es doch an Urkunden
bekannt, daß sie bald nach 1645, wo theils hier, theils in der tiefen Callos
eine verderbliche Menschenpest herrschte, ihr daseyn erhielt. – um so
bereitwilliger bewies man sich hinzu, weil des Jahr zuvor eine grosse
Feuersbrunst viele Häuser der Stadt in Aschen legte. Weshalben die
Bürgerschaft zur Abwendung solch trauriger Fälle nebst den heiligen
Florian auch andere Schutzpatronen die sein Bild umringen, anzurufen
began. – Ausser der Ringmauer gegen St. Oswalden hin rufet uns der
verspottete, auf einer Steinsäule sitzende Heiland mit des Jeremias
Worten /: Klagl. 1. 12 :/ wehemüthig zu.

O! Ihr Alle, die Ihr vorübergehet, merket doch, und achet, ob wo irgend ein Schmerz sey, der dem meinigen gleichet. Peter Julian Mauermeister 1675, renovirt 1807 auf Kösten des Aloys Hofmanns.

Aufschriften einiger Häuser der Stadt Pettau

Haus N^o – 25. Das obere St. Dominici Kloster /: jetzt die k. k. Garnisonskaserne :/ innerhalb des einstigen Winterspeissales:

Fridericus Dominus de Petovio Marchallus Styriæ piissimus fundator 1230. Zu Golgova: Illustr. D. de Petovio Bernardus comes a Walssee fundavit 1230.

f. 98^r

75.

Haus N° 79. Am Thorsteine.

Quid ad te Zoile! si ita Domino placet. Anno 1692. – Eine Anspielung auf jene Rittergeschichten, mit denen dieses haus ehehin bemahlen war. Was geht es dich an du Nasenreiser! wenns dem Herrn gefiel?

Haus N° 81. Am thortigen Vorerker.

Mathias Steiner Gebäu am Neideck 1501. Unterhalb erscheinen zwey bürgerliche Wappen, deren eines dem besagten Steiner: das andere aber dem Thomas Ritzinger, so eben daselbst genannt wird angehören.

Haus N° 86. Auf einer gemahlten Votivtafel des heutigen Rathauses, das man im Jahre 1827 innerhalb viel bequemer, als ehehin, hergebaut hat. Ex voto 22. Januar 1766.

In äusserster gefahr vermög des Eisstoßes die Draubrücke mit 24 Jochen zu verlieren, hat ein löblicher Magistrat 1766 sich enhere zu der schmerzhaften Mutter verlobet: durch deren Fürspruch die Brücke auch ist erhalten worden. – Eben daselbst leset man unter der Abbildung des Freyherrn von Gaymann:

Ihro Excellenz, und Gnaden der Hochwürdig-, Hoch- und wohl geborne H. H. Johann Sigmund, Herr, und Freyherr Gaymann auf Gallspach, Wahlen, und Dratenegg, Herr zu Roseg, Wildenhaag, und Wulfpassing der röm. kaisr. Maj. Kämmerer, I. Öster. Hofkriegsrath, Generalfeldwachtmeister, des Hohen Deutschen Ordens Ritter, Kapitular der Balley Österreichs, Kommandeur zu Großsonntag, und derzeit

Kommandant der kaiser. Kammerstadt Pettau.

Dieser Gaymann, der nachmahls 1715 zu Grätz starb, ruhet seither in der Großsonntager Kirchengruft, ist N° 53. in seiner Lebensgröße abgebildet, führt den Kommandostab, - muthmaßlich darum, weil ihm Kaiser Leopold I. 1704 die Befestigung der Stadt Pettau auftrug, damit er den Ragoczianern, die schon in Friedau ihren Unsinn trieben, um so kräftiger begegnen konnte. Allein da die ungarischen Malkontanten dadurch abgeschiecket nicht weiter vordrangen, hörte die Befehlshabung des besagten Gaymanns für Pettau nach einer kurzen, viertljährigen Dauer wiederum auf, und verursachte der Stadt viele Unkosten.

Haus N° 105., in welchem jetzt 2 Chambreen der hiesigen Invaliden wohnen, war 1588 laut Wappen, und Aufschrift

Einer ersamen, hochlöblichen Landschaft in Steyer Provianthaus: das aber die steyrischen Landstände 1754 ans k. k. Invalideninstitut Schenkungsweise hingaben, damit hieraus, und 2 andern angekauften Häusern die jetzige Militär – Wohnungen

76.

f. 98^v

hergestellt werden konnten. *)

Haus N° 133., allwo ehehin die mHerrn von Stubenberg wohnten, seit 1786 dagegen eine k. k. Legstätte ist, hat diese Aufschrift:

Mit besondern, wohl bedachten Rath

Herr Balthasar Stubenberg hat

dies Gebäu von neuen gesetzt.

damit sein Nahm blieb unverletzt. – War vor

Alters ein fürstliches, zum Erzstfte Salzburg gehöriges Lehen, mit welchem die bemeldten Herrn von Stubenberg, Schofmann, und Beyerlsperg belehnet wurden, bis es endlich 1767 an das k. k. Lenkalgefäll versteigert worden ist.

Haus N° 136. in einen Eckzimmer gegen Südwesten:

DeCIMA qVInta seXtILIs hIC IosephI habitatIo. Welches Zimmer Kaiser Joseph II. bewohnt, als hochselber 1774 das hiesige Invalidenhaus besucht, und am 15. August dem stadtpfarrlichen Gottesdienste mit vieler Erbeuung des Volkes beygewohnt hat.

Haus N° 137. Unter dem Gebilde des h. Apostl Peter, und Paul

Ignis consumpsit sedes: seperata paravit.

Et Petri, Pauli cura secreta tegit.

M. DC. XVIII.

Dieses Haus, welches, wie es oben das Blatt 19. beurkundet, gieng 1619 durch Feuer zu Grunde, war ursprünglich kein Freyhaus: erst die Minoriten, von denen selbes ums Jahr 1440 einem hiesigen Bürger Ulrich Urmeister abgekauft wurde, machten es dann 447 dergestaltig frey, daß der Orts-Magistrat weder ein Militär, noch andre Lasten dahin zu legen befügt seyn soll.

Haus N° 143. Unter den Gebilden St. Florians, und Mariens:

Mit deiner Hilf o Maria! schau uns an,
Hunger, Pest, und Feuer wende weit hinden.

Haus N° 162., das seit 1798 keine k. k. Beckerey mehr ist.

Findst` ohne Tadel dich,
Aldann, urtheile mich.

1633.

Anna Susanna Vetterinn geborne

Herrin von Stubenberg. – Ohne Zweifel erbaute sie diese Wohnung für sich: nach ihrem Hinscheiden schuf man ein Rathshaus, später ein Mählmagazin aus selber: wurde endlich veräussert, und kam in das Eigenthum der jetzigen Besitzerinn Anna Karlin 1798, von der noch jetzt alles benutzt wird.

Haus N° 192., das bürgerliche, wieder eingesetzte Spital für 12 Arme der Stadt, von denen 6 Männer, und 6 Weiber seyn sollen:

*) Eben daselbst entdeckte man diese Aufschrift: 1516

Superat Ingenium Veris

f. 99^r

77.

Haus N° 180 mit dem 1720 aufgefundenen Vesperbild, worunter zu lesen ist:

Durch deine grossen Schmerzen, und bitterm Todt

Erbarne dich unser barmherziger Gott!

DoMV^s affLIctIs Labore saCrata

Gestriften hast du edle Frömmigkeit

Gesingt durch grade Rechtschaffenheit.

Daher soll, dieses Haus auch immer deien,

Immer solls für Arme gewidmet sein

Dem Freunde der Menschheit

Pugnans
vicisti pietas
hinc Salva
manebit

Dankbare Herren, die sich freudig erquicken,
Fragen voll Staunens mit sehr grossen Entzücken:
Wer brachte Euch /: obwohl verdrungen daraus :/
Zurück in Euer uraltes Stiftungs – Haus ?
Thaddä Stiegeler, heisst sein biederer Nahm,
Danns ja Franz der Gütige nicht wieder nahm:
Stellte Selbet solchen als Sachwalter darein,
Forderte bloß Thaten, nicht Worte allein.
Bethet nun Pfründner! stets eifrig für ihn,
Eh` er noch wandert zum Schöpfer dahin.

Haec domus
Afflictis:
haec tua
Semper erit.

Auf ewig geweihet.

Dieses sehr geraumige Bürgerspital N° 192. wurde 1315 durch die Gebrüder Ulrich, und Bernhard Edlherrn von Pettow für 6 arme Männer und 6 Frauen aus dem bürgerlichen Geschlechten der Stadt mit Unterthanen, Wiesmaden, Feldern, Weinbau, Gärten, und Meyerey so reichlich gestiftet, daß selbes auf alle künftige Zeiten, folglich noch jetzt sehr wohl hätte bestehen können, wenn es an einer zweckmässigen, wirtschaftlichen Verwaltung niemahls gefellet hätte. Allein schien meistens nur schlecht verwaltet verlор diese ergebige Dotazion aus bloßer Hinlässigkeit magistratischer Aufsicht alle stiftliche Besitzungen sammt ihrer Gült, die man schon 1756 an den Grafen von Geisruck Inhaber der Herrschaft Thurnisch versteigert, das Spital hingegen 1786 aufgelassen, und den 12 Pfründner ausser einer kargen Tageszulage keine Wohnung mehr, weit minder erst Kost, Holz, Kleidung, oder sonst Etwas zugestanden hat.

Da nun das versteigerte Gebäu Balthasar Arko als Meistbiether nicht wieder abtreten wollte, stritt der hiesige Großhändler Thaddäus Stiegeler 20 Jahre um dessen Abtretung, bis dann 1807 diesen hartnäckigen Streit Franz I. Österreichskaiser dahin endigte, daß der Schuld tragende Magistrat, so die Versteigerung vorschlug, dem Meistbiether entschädigen, die Aufsicht niederlegen, und alle Spitäler in ihr altes Originalhaus zurücksetzen mußte. Franz reumte das Verwaltungsamt darüber dem besagten Stiegeler ein, und trug ihm auf, daß er selbes /: unabhängig vom Magistrate :/ mit Einverständniß des Dechants, und 3 hiezu gewählter Bürger genau verwalten möchte.

In dem nähmlichen Jahre 1807 nahm auch das Civilkrankenhaus, zu dessen Errichtung die Bürgerschaft sich verpflichtete, seinen wohlthätigen

78.

f. 99v

Anfang: die Pflege der kranken Dienstbothen, Handwerksjungen, und Gesellen /: ausser der Verköstung, welche der Hausherr, oder die Zünfte zu besorgen haben :/ hat ihren erwünschten Fortgang, aund ist schon jetzt eine Wohlthat für die leidende Menschheit, könnte es aber noch mehr werden, wenn gutmüthige Herren entweder durch Vermächtniße, oder sonst eine schenkende Art zu Vergrößerung des dießfülligen Fondes allseitig sich öffnen möchten.

Fünf städtische Häuser haben einen vorragenden Erker, dessen Existenz man auf die Zeiten der Tempelritter uns deuten will: besonders weil sich auch solche auffinden, die mit Löwen, Kränzen, Wappen, und andern sehr seltenen Schmuckanlagen bezeichnet sind, folglich jedermann erinnern, daß sie einst verschiedene Besitzer hatten, worunter auch Klöster, Grafen, vielleicht gar Templer mögen gewesen seyn.

Selbst die jetzigen Stadtgässen scheiden sich durch ihre Benennung von der vorigen. So gab es ehedem eine Korn- Knie- Bier- Renn- Rosen- Platz- Kirch- und Dominikanergasse: all` diese haben dermahl ihren Nahmen geändert, nur die Drau- und Schmidtgasse haben ihn einzig noch beybehalten. Gleichermassen änderte auch der geschlängliche Draustrom

tausendfach seinen Rinnsaal doch scheint es, daß sich selber schon 1567, wo die Fluthen über den gewöhnlichen Wasserspiegel 2 Klafter 4 Zoll empor stiegen den Stadtmauern näher, als sonst heran gewaltzet, und so auch manche Strecken des fruchtbaren Erdreichs verschlungen habn. Solche Verwüstungen, welche das obere Pettauer Feld seit Jahrhunderten öfters erliten hat, äußerten sich in der spätern Nachzeit, und zwar am 15. Oktober 1823, wie auch den 9. Junii 1827, wo das viele Gewässer bis in die Hälfte der Minoritenengaße sich auszugießen begann.

Die Steinbrücke ausser der Stadt über den Grajenabach nördlich ließ 1697 Mathias Math damahliger Stadtrichter erbauen: das rothe Kreuz mit acht Ecken aber führet die Stadt Pettau seit 1007 von Salzburg her, weil sie kurz vorher den dortigen Erzbischofen unterthänig geworden ist. Mußte oft gegen mehrere Feinde kämpfen, folglich viel Blut vergiessen: vielleicht liegt eben darin der Grund, warum diese Stadt zum Zeichen ihrer blütigen Kämpfe das rothe Kreuz erlanget, und selbes noch jetzt zu führen berechtigt ist.

Daher suchte man deren Insassen in jenen Tagen, in denen noch kein Pulver, und kein Geschütz erfunden waren, durch hohe Wart- oder Späthtürme in so weit zu schirmen, daß der feindlichen Heere nähörung desto leichter konnte begegnet werden. es ist nun sehr wahrscheinlich, daß der viereckige, massive Stadthurm in Pettau *) unter Heinrich I. werde entstanden seyn. Zum Beweise seines Alzerthums trägt er vier steinerne Mannsköpfe, deren zwey einem Scelete ganz ausgezehret sind; trägt ein Crucifix, von dem man nicht weiß, wie es hinkam. So weiß man auch nicht, welch` einen Feindesanfall jene acht Steinkugeln

*) welcher in seiner oberer Dicke 4 ½ Sch. in der untersten aber ---- in der Breite 5 □. 2 Sch. in der Höhe 30 Klafter bis zum Sie---- bemesset.

f. 100^r

79.

deuten, die an zwene Wänden der Stadt eingemauert noch gegenwärtig zu ersehen sind. Wahrscheinlich geloten sie die Türken, oder schon früher die Ungarn, welche unsre Steyermark sehr oft beunruhiget haben.

In dem Innern des obberührten Thurmes hangen dermahl sechs Glocken, die das Volk zum Dienste Gottes rufen, und dem Leser folgende Umschriften zur Lesung darbiethen, an der ersten mit 55 Zentner leset man:

Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus: irruat super eos formido, et pavor in magnitudine bravii tui, et trudentur in ignem æternum: quia proteges populum in afflictione clamantem, et propter gloriam tuam tribulatis succurres per Jesum Christum, et intercessionem S. Donati, et Petri martyris. Weiter ist daran zu ersehen ein eingeschmolzener Leopold

Thaler, die Nahmen aller Magistratualen, des Stadtrichters Karl Stöger, und Andre Doringers, der 1706, als diese, und die andern Glocken von Conrad Schneider in Cilli gegossen wurden, Stadtpfarrer, und Dechant gewesen war. – Ringsumher erscheinen die Bildniße S. Donati, Ruperti, Petri martyris, und S. Georgi mit dem daruntergesetzten: Ora pro nobis, mit dem städtischen Kreutze, mit dem Titl, und Wappen der Leslier: I. E. D. H. R. R. G. V. L. D. R. K. M. G. R. V. C. dasi st: Ihro Excellenz des heiligen römischen Reichs Graf von Leslie, der römisch-, kaiserlichen Majestät geheimer Rath, und Cämmerer. Gratoso fantori. An der zwotten Glocke mit 35 Zentnern stehen die Worte:

Ecce signum crucis! Fugite partes adverso, vicit Leo de tribo Juda radix David. Apoc. S. C. S. V.

Excita patientiam tuam, et veni, ut salvos nos, et vidita vineam, quam plantavit dextera tua, et libera nos a tempestate, et diabolica malignitate per passionem, et mortem tuam. Auch hier Maria, Johann, und Magdalena, die schmerzhaftige Mutter, St. Florian, und Johann der Tauffer. An der dritten Glocke mit 20 Zentnern ist geschrieben.

Hanc tempestatem suis meritis S. Matthæus, S. Marcus, S. Lucas, S. Joannes Evangelista a Christo Jesu obtineant effugari, et depelli. Trägt an ihrer Stirne das Bildniß des Erlösers, Mariens, St. Paul, Johann und Philippus. – An der vierten Glocke mit 12 Zentnern:

Disperge Domine! omnes inimicos, qui tribulant nos, irrunt

80.

f. 100^v

super eos formido, et pavor in magnitudine brachii tui. Nebenbey erscheinet die heiligste Dreyfaltigkeit, der gekreuzigte Erlöser, Maria, St. Johannes, St. Joseph, und Gregorius. An der fünften Glocke mit 7 Zentnern:

Maria mater Dei, ora pro nobis. Dann sieht man die Abbildung des sterbenden Heilands, Mariens seiner Mutter, des heiligen Jakobs, Simon, und Johannes. Unten her, wie auch an denen schon erwähnten Glocken: durch das feuer floß ich, Conrad Schneider zu Cilli goß mich 1706. Endlich befindet sich in der höchsten Laterne dieses seit 1684 zum Gelaute bestimmten Thurms das kleine, sogenannte Sterbglöckchen, das 157 Pfund schwer ist, und jedem Sterbenden mit den Worten ihrer Umschrift laut ertönt:

Deus! propitius esto mihi peccatori. Lukas. 18. 13. Das Meßglöcklein aber, welcher 1709 ebenfalls von Schneider gegossen wäget 2 Zentner, hangt ober der Bedachung des Sakrariums, und hat keine andern Bestimmung, als daß sie zu Messen, und Vesehgängen angezogen werde. Alle sieben Glocken, deren fünf größern Franz Anton Graf von Wagensperg Fürstbischof zu Seggau den 31. Oktober 1707 allhier sammt denen bey St. Oswald geweiht hat, betragen an Gewicht = 132 Zn. 57 pf., und sind nie durch die Feuer Assekuranz assekurirtes Eigenthum der Stadtpfarrkirche St. Georg in Pettau.

Beynahe wären die zwen Aufschriften der Schlößer Oberpettau und Thurnisch übergangen worden, welche lauten, wie folgt:

Walterus S. R. I. comes a Leslie B. de Balquhan, Dominus Neustadii in Bohemia

et Pettovii in Styria, S. C. M. cubicularius, consiliarius intimus, generalis

Campi Marschallus, et generalis consiniorum Sclavoniae et Petriniae instauravit hoc castellum anno Domini M. D. C. LVII. *)

Walter Graf zu Leslie seiner Abkunft ein Schottländer wanderte nach Österreich aus, und legte hier durch den Ankauf zweyer Herrschaften, die er in Majoratsgüter umschuf, den Grund zur Fortpflanzung seines österreichischen Stammens. Walters Porträt sammt dem seiner unfruchtbaren Gattinn Anna Franziska geborene Fürstin von Dietrichstein

befindet sich in der oberpettauerischen Bildergalerie, allwo auch dessen Nachfolger Jakob, seine Ehefrau Maria Tharas geborne Fürstinn von Lichtenstein, Kaiser Ferdinand II., und Leopold I., während der Regierung Walter, und Jakob zu hohen Militärs – Chargen emporstiegen, abgebildet sind. Eben daselbst sieht man in ihrer Abbildung die Infantinn von Portugal, den Schottländisch – Britannischen König Karl V., den Kanzler Hoch, der sie ihm zu heirathen nebst andere Hofbeamten anrieth. Karl, nachdem er die Portugeserinn 1662 wirklich ehelichte, war dem Leslischen

*) Drey Urkunden hinsichtlich dieser erkaufften Schloßes, und der Herrschaft sind unten beygeleget

f. 101^r

81.

Geschlechte in Schottland ungemein zugethan, begünstigte vorzüglich Johann den Grafen von Rothas, welchen er auch als Leiter der wichtigsten Geschäfte seines Reiches sogar zur Würde eines Herzogs erhob.

Da nun dieser treue, kluge Staatsmann in einer Aufruhe zu London seines Lebens-Ende sah, und dessen gleichnamiger Sohn 1651 nach der unglücklichen Schlacht bey Worcester lange in der englischen Gefangenschaft lag, befreyte ihn König Karl hievon, sobald er wieder zu regieren begann. Machte ihn anfänglich zum Präfekten der königlichen Leibwache: dann zu einem Schatzmeister, und Befehlshaber aller Schottländer Truppen, endlich zu seinem Hofkommissär, und beständigen Reichskanzler. Gab selbem nebst dem Titl eines Herzogs auch das Marksgrafenthum Lambrigh, welches sammt seiner herzoglichen Würde auf den Mannsstammen gekommen wäre, wenn ihm seine Ehegattin Anna von Lindsey einen männlichen Erben geboren hätte. Allein aus Mangel eines solchen erbt Margareth seine ältere Tochter die Grafschaft Rothas: das gleichnamige Herzogthum aber gieng wieder ein, nachdem der besagte Johann 1681 zu Edinburgh gestorben, und dessen entseelter Leichnam nach Fifa ins Schloß von Leslie abgeführt – zur Beysetzung abgeführt wurde.

Die spätern Leslier schieden sich von der Linie Balquhen her, bestanden aus 15 Baronaten, und 7 römischen Reichsgrafen, unter welche

auch Ernest, Joseph, Karl, Leopold und Anton gehörten; da jedoch Anton Graf von Leslie der Letzte seines Geschlechtes ausser einem einzigen Mannserben, der Wilhelm Ant. hieß, und hier mit 2 Herzogen, abgebildet schon in seiner Minderjährigkeit starb, keinen Sohn zurückließ, erlosch sein Stamm sammt Wappen, das man ihm 1802 am Tage seiner Begräbniß ins Grab nachwarf. So verschwand seine gräfliche Herrlichkeit: aber nicht das Gute, welches er, und seine Vorfahrer thaten, unter denen die Schloßkapelle erbauet, und ihr Altar zu Ehren der Geburt Jesu Christi eingeweihet wurde. Das dießfällige Consecrationsatet lautet:

Nos Leopoldus Ernestus Dei gratia Episcopus Seccoviensis S. R. I. Princeps, Metropolitanæ Salisburgensis, et Cathedralis Passaviensis Ecclesiarum canonicus capitularis per utramque Styriam, et Districtum Neostadiensem in Pontificalibus, et Spiritualibus Vicarius generalis.

Ad perpetuam Dei memoriam.

Attestamur, et Fidem Facimus indubiam, quod anno Millesimo Septingentesimo, Trigesimo Sexto /: 1736 :/ die 18. Julii Illustrissimus, et Reverendissimus Dominus Jacobus Ernestus Episcopus Seccoviensis Antecessor noster de speciali licentia Celsissimi, et Reverendissimi principis Archiepiscopi Salisburgensis tamquam loci Ordinarii aram Sacelli in arce Pettoviensi extruiti in honorem S^ui Salvatoris, Domini nostri

82.

f. 101^v

Jesu Christi consecraverit, in eamque Reliquias SS. MM. Donati, Modesti, Christianæ, Pacificæ, Deodatæ, et Placidæ reconderit, ac indulgentias consuetas concesserit, prout hæc omnia Nobis ex prothocollis Nostris satis, atque authentice constant.

In cujus Rei robur has autoritate Nostra subscriptas, et consueto episcopali Sigillo munitas dedimus literas, Græcii ex officio provicariates generalis die 8. Junii 1750.

Aloysius Berthold
Provicarius

D^e Paulus Schmaz
capel. aul. et secr. *)

Im Schloße Thurnisch unter dem Porträte des Freyherrn von Fleischmanns einstigen besitzer dieser Herrschaft, die gegenwärtig seit

1826 Graf Schönfeld besitzt, las man:

Anselmus Franciscus L. B. a Fleischmann Dominus in Thurnisch, Traneg, et Ternovitz, Magnatus Hungariæ, suæ C. R. Maj. consiliarius aulico – bellicus, antehac Minister ad portam Ottomanicam residens, declarato in subsidium Christianorum Turcis bello, a Constantinopoli redux a virum depictus anno 1716, ætatis suæ XXXII. Eben daselbst

Sultan Achmed III. Han Ottomanorum, Asiæ, et Græciæ Imperator, annorum 40. – Achmed konnte den bedachten österreichischen Botschafter sehr wohl leiden: weshalb er ihn, obschon Kaiser Karl VI. den bekriegten Venetianern wider die Pforte beystand, entlassen aus den sieben Thürmen ungehindert fortreisen ließ. Zurückkehrend nach Wien erkaufte Fleischmann ums Jahr 1729 die verpfändete Herrschaft Thurnisch, und vermachte sie, weil er schon 1731 starb, seiner Ehefrau Maria Anna geborene von Othal als Erbtheil. Hier, wo ehehin ein geräumiger Schloßsaal sich vorfand, ist jetzt keiner mehr; in Zimmer umändert hat auch die dortige Bildergalerie aus 163 Büsten der röm. Kaiser bestehend auf immer aufgehöret. Bey solch einer Umänderung des Schloßes wurde ein abgesondertes Amtshaus zur Unterbringung der Kanzley, und Beamten neu hergestellet, so daß selbes im Sommer des Jahres 1827 bereits bewohnt zu werden anfieng. Übrigens bekam in diesem Schloße, welches Hanns Maximilian Graf von Thurn Feldmarschall – Lieutenant, und Oberst der Feste Kreutz 1694 neu herstellen ließ, Alles außer der drey König Kapelle, die noch uneingerissen ist, eine weit andere Ansicht, als ehehin.

Auf dem sogenannten Hammers des Oberamtes der hiesigen Minoriten:

Admodum R. D. P. M. Casparus Dietl ordinis minor. conventus græ cii 8. Octobris 1644 natus, Pragæ magister 1667 creatus, bis toti ale

*) Eine andere, dießfällige Meßlicenz ist unten am Ende zu ersehen.

f. 102^r

83.

provinciae, conventui vero Pettoviensi 28. annis praefuit. Ejusdemque conven-

tus instaurator insignis, in Mollendino, vulgo Hammer prope Monsperg, quo ob metum rebellium hungarorum jam in Fridau irrventiom lethaliter infirmus translatus fuit, ibique vitam 3. Februarii 1704 pie clausit.

– Dieser ehrwürdige Vorsteher hat nicht nur den Stock allhier 1702 sammt jenem zu Golgkova schon das Jahr zuvor neu hergestellt, sondern auch die Konvents-Kirche, und das Kloster in Pettau vom Jahre 1690 an bis 1696 ganz ausgebaut. Gehört daher nicht unrecht unter die denkwürdigen Männer, welche bemerket zu werden verdienen.

Auch verdient hier einen Platz: Georgius Hauptmann Pfarrer zu St. Martin in Haidin von 1677 bis 1691, schrieb ums Jahr 1682 theils über die damahlig-, herrschende Menschenseuche, theils auch über andere Begebenheiten, welche sich in, und ausser Pettau seit den ersten zehn Hundert Jahren ereignet haben.

Ein Ungenannter Minoriten P. hinterließ uns eine kurze Beschreibung der hiesigen Römer Colonia /: Caspar Adleschitsch dagegen Kaplan zu Großsonntag entwarf 1704 sein Diarium worin das Vordringen der ungarischen Revoltanten in die Steyermark geschildert wird.

Ignatz Graf von Inzaghi Dechant, Stadt-, und Hauptpfarrer zu Pettau sammelte viele Urkunden auf, ordnete sie, fieng 1732 ein Geschichtenbuch an, das hinsichtlich seiner ingehabten Pfarrkirche noch jetzt fortgeführt wird, und unter andern schon in dem Eingangsblatte des Jahres 1755 meldet:

Deplorabili hare fato per temporum injurias, ac tot ingruentes sinistræ sortis casus factum fuisse arbitror, quod Ecclesia hæc Matrix ad S.

Georgium

Pettovii tum antiquitate tot retro sæculorum, tum dignitate suorum, quos Episcopali insula plures insignes numeravit. Antistitam apprime clara, dein pene ad incitas redacta, decorem suum, ac præminentiam eo usque ammis-

serit, ut præter pauca, eaque sat obscura aliquorum dentaxat Præsulum indicia vix ullum appereat vestigium, quo in ulteriorem, ac clariorem eorundem notitiam indagare liceat.

Quantum igitur ex parcis caliginosæ antiquitatis ruderibus eruere fas est, hæc perpauca de Episcopis, qui Pettovii /: circa finem sæculi tertii :/

sedem suam pastoraalem primitas fixerunt, posteritati proponere haud ingratum fore duxi. Sunt enim, qui hinc Cathedrali Ecclesiae per aliquot saeculorum spatium praefuerunt, etsi saepius alibi residare, iterumque reverti compulsi,

ex antiqua historia notitia sequentes Episcopi:

Victorinus primus hic Episcopus sedebat tempore Diocletiani in fine saeculi tertii, et martyrum coronam Pettovii 303 obtinuit.

Aprianus, cujus S. Athanasius in secunda epistula ad ecclesiam

84.

f. 102^v

Maracoticam ey Synodo Sardincensi mentionem facit, sedebat hic 347. sub imperio Constantis.

Marcus vir sanctus, et sacerdos memoriae admirabilis fuit quidem pulsus adhinc a Gothis arianorum fantoribus 378, sed vegnante Gratiano per plebem ipsi adharentem sedi Pettoviensi restititus sua peragebat denuo officia.

Valens, qui etiam Valentinus numinatur, ad arianos transiens eorum auxilio post Marci pulsionem ad hunc episcopatum indrasus est; attame iterum abire conctus, nunquam redivit.

Virgilino vivebat 547 tempore Iustiniani: ad fuisse putatur anno 558, in consilio Aquilensi, et tandem 579 in Synodo Gardensi. Ad iste ultimus hic Pettovii erat episcopus, historici alte silent?

Simon Povoden Gollobischer Kuratbenefiziat, dem wir diese Antiquitätserklärung verdanken, schrieb nebenbey 1) Kurze Darstellung geschichtlicher Denkwürdigkeiten von der Stadt Pettau sammt einem Anfange von Pannonien, und Ungarn. 2) Bürgerliches Lesebuch, worin die alte, und neue Geschichte Pettaus mit der seit allen Jahrhunderten bis 1827 enthalten ist. 3) Beytrag zur steyermarkischen Kirchengeschichte von allen Pfarren, Kuratien, und Filialen des ganzen Marburger Kreises, wo im II. Bande alle annoch bestehende, oder schon aufgelassene Stifter, und Klöster in Steyermark beschrieben werden. 4) Copirte Abschriften verschiedener Urkunden, die seit 20. September 1827 sammt seinen oberwähnten Manuscripte in dem landschaftlichen Joanneum zu Grätz sich vorfinden, und dort aufbewahret sind, bis man sie bey Abfassung

einer beabsichtigten allgemeinen Geschichte für unser Vaterland wird benutzen können, besonders da darin auch viele Schlößer mit ihren uralten Besitzern, Vorfällen, und Denkwürdigkeiten verzeichnet manch interessante Sachen ans Tages-Licht fördern.

Cäsius, der aus der Papirischen Zunft hier zur welt kam unter Roms Gesetzen lebend auch hier starb, errichtete für sich, für seine Gattinn, Tochter, und Freyen des hauses laut obigen Blatt 1. erwähnten Aufschrift ein ewiges Denkmahl.

Romulus Augustus, dessen Mutter eine Petovionerin war.

Strani 85 do 131 manjkajo (f. 103^r – f. 126^v).

132.

f. 126^v

/.../ zu denen des Lutheranisens überzutreten, wie es die meisten Bürger in Städten schon früher gethan, als diese Irrlehre bekannt zu werden begann. Pettau selbst war daran angestecket, kehrte aber zu seiner alten Religion wieder zurück, die es verlassen zu haben sich reumütig zeigte. Dermahlen befinden sich allhier nebst einigen Militärpersonen nur zwey bürgerliche Gewerbsmänner, welche der protestanischen Secte nachragend toleriret werden. Toleriret werden auch Juden, deren aufgefundenene Grabsteinebetheuern, daß sie schon im Anfange des 14ten Jahrhunderts Insassen der Stadt waren. Im letzten Decenio 1792 saß in ihren Ringmauern H. Schütz Errichter einer Buchdruckerey, ohne sich hier auf immer fest zu setzen gieng er nach Marburg, und legte daselbst den Grund zur Ausübung einer Kunst, die durch zwey deutsche Genies Faust, und Schäffer in Straßburg, nicht minder auch Maynz von 1436 bis 1450 epochirte, und dann 1462 in alle übrigen Städte unseres Welttheils

sich verbreitet hatte. Eine sehr nutzbare Erfindung, von welcher Wien erst 1493 Gebrauch machte und jede Kenntniß, und Wissenschaft auch denen mitzutheilen, die weit umher zerstreut leben.

Unter die Freyheiten der heutigen Stadt Pettau, welche darin beschränkter ist, als sie einstens war, gehören drey Jahrmärkte, welche laut Statuten salzburgs nicht mehr zu hl. drey König, Maria Lichtmeß, und Pfingsten, sondern an den Tagen St. Georg, St. Oswalden, und Katharin, dasi st, den 23. April, 5. August, und 25. November abgehalten werden: diese Abhaltung haben steyermarkische Regenten, letzthin Kaiser Franz I. von Österreich am 28. Dezember 1808 genehmiget, folglich hiemit erlaubet, daß an den obigen Tügen auch Pferde, und Rinder gekauft, oder verkauft werden können.

Zweytens gehöret anher das Gefäll des oberwähnten Zollwesens, das durch den Kaiser Arnulph 890 ans Erzstift, von diesem an die Lehensträger, oder Herrn von Pettau, von ihnen aber an den städtischen Magistrat gekommen ist, welcher sein uraltes Mauthrecht bey der Brücke des Draustromes noch dermahlen praktisch ausübet. Ein Recht, das keinen Zweifel unterliegt: denn, was den Titl dieses Gefälls belangt, ist selber sowohl bey der im Mauth-, und Tariffsachen schon anno 1350, als auch später von dem Commerz-Consesse in Grätz vorgenommener Untersuchung für legit anerkannt, ja von S^{er} Majestät selbst durch die Abänderung in eine Pferd- und Wagenmauth unter dem

f. 127^r

133.

nähmlichen Datum 1. Februar 1757 erlassenen Patent sals geltend angenommen worden ist. Zu einer weitem Beweisführung dienet hierin theils die am 5. April 1700 früher erflossene Verordnung, theils auch die hiesige, damahls erhöhte Brückentarriff, aus der sich ersehen läßt, se Majestät der Kaiser hätten es nicht nur bey der bisherigen Zollgebühr belassen, sondern noch befohlen, daß solche wegen Stückzahlung der beschafenen Antipation ex Aerario zur Herstellung der Draubrücke ad duplum erhohet werden könnte. Es ist als Gewiß, daß dieses städtische Gefäll alle Vorvoredete stets ungehindert benutzt haben, folglich kann,

und darf es auch gegenwärtig von allen Nachkommen, wie vor Alters gewöhnlich war, benutzt werden.

Drittens gehöret anher die vom Kaiser Leopold I. ddo Grätz 22. März 1679 erfolgte Entscheidung, welcher sich die drey untersteyrischen Städte Pettau, Marburg, und Radkersburg sogestaltig unterzogen, daß sie /: zur Beendung ihrer langjährig zwischen ihnen geschwebten Strittigkeit :/ kraft eines mit der Landschaft in Steyer abgeschlossenen Vergleiches von denen landemialmässig – abgeschätzten Weingärten nach dem Sterben des allen, und nach Übernehmung eines neuen Besitzers nicht 10 fl. von hundert, wie es seit 1624 geschah, sondern nur 5 Prozent zu entrusten verbunden sind. Diese fünfprozentige Entrichtung aber erstrecket sich einzig auf die schon wirklichen Bürger, oder die es erst künftig werden, der drey oberwähnten Städte, und muß immer aus der noch unvertheilten Erbsmaß alsogleich bezahlet werden.

Viertens Verwaltet der Pettauer Magistrat das lastvolle Blutgericht, welches von der gleichnamigen Herrschaft schon 1597 vertragmäßig übernommen, noch jetzt daselbsten haftet, so daß dessen inliegende Inquisiten nicht nur zu nähren, zu prozessiren, und abzuurtheilen seyn, bis sie nach geschehener Bestätigung des eingereichten Todesurtheils hingerichtet werden, sondern es liegt dem Magistrate noch nebenbey ob nach Oberpettau alljährlich 90 fl. unter dem Titl des Remaninz – Geld /: in recognitionem des abgetretenen Gerichts :/ ausfolgen zu lassen.

Fünftens erfreuet sich das hiesige, seit 1793 bestehende Cavalleriekorps einer k. k. Begünstigung, vermög welcher S^a Majestät auf dessen bittliches Anlangen /: einvernömmlich mit ihrem Hofkriegsrathe :/ unterm 19. Jänner 1810 allergnädigst zu

134.

f. 127^v

entschlossen geruhet haben, daß /: im Falle die Officire eines bürgerlichen Cavalleriekorps der übrigen Städte Inn. Osterreichs, wonach sie uniformiret sind, der Militärs-Ehrenzeichen sich bedienen dürfen /: diese Auszeichnung auch dem Bürgerkorps der Stadt pettau hinsichtlich seines bey allen Gelegenheiten bezeugten Wohlverhaltens in Gnaden verliehen sey.

Sechstens hatte Pettau ehehin auch das Recht einen Stadtrichter aus seiner Mitte zu wählen, das es aber seit Anstellung des Bürgermeisters verloren zu haben scheint. Nebst diesen Freyheiten zu denen auch die unten /: Blatt 149 /: gehören, besaß Pettau die Freyheit eines uralten Wochenmarktes, welcher laut eines von 1032, und 1654 zwischen Marburg, und hier bestandenen Vertrages jeden Dienstag abgehalten, von Kroatien, und Ungarn befahren wurde. Allein vor ungefährt hundert Jahren 1720 nach Marburg übersetzt blieb uns der wochentliche Donnerstag übrig, wo nicht als Victualien feilgebothen werden, ohne daß Getreid, oder sonst ein Bedarf anher gebracht wird. Weiters

a.) War den Bürgern dieser Stadt der alleinige Weinschank seit undenklichen Zeiten stets vorbehalten, so daß kein unbürgerlicher Insaß dem Weinhandel unter den reifen, oder auch sonst einen Verkauf mit Honig, Getreid, Häuten, Vieh, Knoppem ec. innerhalb des städtischen Bezirkes zu treiben das Befugniß hatte. – Ein Vorrecht, welches dermahlen bey der Freygebung des Handels nicht mehr Statt findet,

b.) Durfte von den erzeugten Landesproducten kein Fremder in solchen Gegenden Etwas erkaufen, die von Wurmberg aus bis St. Andre in Windischbücheln, von dortüber das weingebirg Jerusalem, und St. Nicola bey Kaisersberg – jenseits der Drau aber bis Sauritsch, und ganz Kalles nur den Pettauern zugewiesen waren.

c.) Hatten jene Verkäufer, welche aus der Insal, aus dem übrigen Kroatien, und Ungarn Getreid, Wachs, wein, Honig, Häute, und Vieh in den Burgfrieden von Pettau einführten, die Obliegenheit ihre eingeführten Feilschaften in drey Tage lang zum Verkaufe hier auszustellen: erst nachher konnten sie solche verführen, und anderwärtig absetzen. – Auch diesen Vortheil muß Pettau gegenwärtig entbehren. Entbehren muß es

d.) das sogenannte Waggeld, welches seine Magistratuele laut einer bestähigten Salzordnung für alle anher gebrachten

f. 128^r

135.

Kaufmannsgüter, oder andre derley Productniße abzunehmen das recht hatten. Dieses einstand sehr einträgliche Gefäll gieng 1769 ein, und verlor sich bey Errichtung des Pettauer Zollamtes, auf immer, weil selbes die k. k. Bancal-Administration einzog, und die Stadt dafür mit 260 fl. entschädigte: weshalben ihr solche als ein jährliches Äquivalent moch dermahlen verabreicht werden. Ohne Erwähnung des Rechts zu Fischen und zu Jagen in dem innern Burgfrieden hatte Pettau

e.) Auch das Recht den Pflasterkreutzer deit 1756, als bey Anlegung des grossen Invalidenkanals die erste Pflasterung geschah, von jeder Einfuhr abzufordern: nicht minder mußten die Fußgeher den Bruckensold, und die Bürger von allen in der Stadt bleibenden Weinen die Niederlagsgebühr per Startin 40 X. Münz bar bezahlen. Doch beyde Zahlungen, deren eine schon im 1. November 1824, die andere 1829 im October wegfiel, haben bey Einführung der Consumptions – Steuer einstweilen aufgeföhret sammt dem Pflasterkreutzer seit 1. November 1832.

Für die Reinheit der Stadtgäßen war die hierortige Invaliden-Administration, welcher sammt den Invaliden auch die Bürgerschaft vom Jahre 1751 bis ihrer abermahligen Auflassung 1760 in allen Vorfällen untergeordnet blieb, überaus sorgsam. Daher ließ man den 3. Junii 1756 laut des Großruckerischen Sessionprotokolls bekannt geben, daß ein jegliches Haus in der Stadt nicht nur eine innere Senkgruben zur Auffangung alles häuslichen Unrathes erbauen, und selbe durch einen rich- oder lerchenen Rinnenlauf mit dem Hauptkanale verbinden möchte, sondern es sollte auch jedem Inhaber seines Hauses selbst daran liegen, daß die Schwein-, und Viehstallungen außerhalb der Stadtmauer in den eigenthümlichen Gärten angebracht würden. So wäre die schlimme Ausdünstung vermieden, und könnte Keinem an seiner Gesundheit nachtheilig werden. Beyde Aufforderungen hielt zwar der Bürgersmann für gut, scheint sie aber nicht genugsam beherzigt zu haben, weil derley Viehstallungen noch zur Stunde viele Häuser verunreinigen.

Im Jahre 1704, wo die ungarischen Malkontanten schon in Friedau ihren greulichsten Unsinn trieben, wurden allhier

131.

f. 128^v

die zwo Ravalinen sammt den Graben, Brustwehren, und Mauern allseitig ausgebessert: da diese Ausbesserung vom 27. Jänner bis 24. May zu Stande kam, und laut städtischer Rechnung des Baumeisters Paul Khamater auf 2151 fl 3 x. anwuchs, mußte zwar die Cassa civica den ganzen Kostenaufwand, wie es der kommandirende General Sigmund Gaymann dd^o Pettau 31. May 1704 bescheinigte, zwar absobald bezahlen. Allein auf bittliches Anlangen wurden der Stadt 1500 fl. späterhin vergütet. – Die Ruinen der zween besagten Ravalinen erinnern uns theils an die damahlige Fortification, theils auch an ihre Demolirung, welche Anton Graf von Inzaghi hiesiger Cantons Präsident 1754 begann: aber auf Befehl der regierenden Kaiserinn, welche das Stadtlein vergrössern wolle, wegen des ausgebrochenen, siebenjährigen Preußkriegen hievon wieder abstehen mußte. – So unterblieb Pettaus Vergrößerung, und hiemit auch die Ähnlichkeit jener einstigen Colonia, welche die Römer auf diesen Classischen Boden angeleget haben.

Erst in der spätesten Nachzeit, als Thaddeus Stiegeler Großhändler allhier 1786 die k. k. Niederlagsstätte von Kaiser Joseph II. gnädigst erwirkte, fiengen sich die Häuser der innern Stadt zu verschönern, die auswärtigen dagegen allseitig zu vermehren an. Die Draubrücke selbst ist seit 1812 gegen Rann hie abgekürzt, hat jetzt nur 13 Joche und zählt in ihrer Länge 34 Quadratklafter, weil ihr südwärtiger Theil angeschottert als ein fester Damm allen Fluthen des Wassers zu trotzen vermacht, auch künftig trotzen kann, wenn man diesen Damm, den Carl Neumann damahliger Bürgermeister anlegen ließ, fest zu erhalten nie unterlassen wird.

Neumann war zugleich bürgerlicher Oberst des Pettauer Cavalleriekorps: da er nun in den Jahren 1797, 1805, und 1809, wo Napoleonskrieger auch Pettau innehalten, sich treu ans Haus Österreich hielt, erlangte den 26. August 1810 die grosse Civilmedaill zu seiner Decorirung. Später am 2. Februar 1823 wurde der hiesige Pfarrsprovvisor, und Stadtvikar Franz Sales Gruber mit der mittlern Medaille, welche ihm Franz I. Österreichskaiser wegen seiner thätigen Seelsorgensdienste zu verleihen geruhrte, feyerlich dekoriret.

So ernannten S^e Majestät der Kaiser schon früher dd^e Pöggstall am 10. Julii 1820 den Karl Kellner Haupt- und Stadtpfarrer allhier hinsichtlich des Schulwesens zum Ehrendomherrn bey der Seggauerischen Cathedralkirche zu Grätz. Genöß aber diese Auszeichnung nur bis 11. August 1821, wo ihn der Schöpfer ergraut an Lebenstügen zu sich abrief.

f. 129^r

137.

Am 12. Jänner 1820 entstand allhier eine Filial der steyermarkischen Agrikultur – Gesellschaft, bey deren Sitzungen, die theils in Oberpettau, theils in Kloster der Minoriten alljährlich abgehalten wurden, fand sich derselben Präsident Erzherzog Johan schon mehrmahl ein. In dem nähmlichen Jahre 13. August beehrte auch Franz Karl Erzherzog Österreichs unser Kammerstadt: Ludwig Crophius welcher seit 11. April 1823 gewählter Abt des Cisterziener Stiftes in rein ist, übernachtete darin den 20. Julii 1827, besichtigte die römischen Alterthümer, und wunderte sich über die Ebenlegung des alten Friedhofes. Wobey zwar die Stadtpfarrkirche weit bequemer, als einst betreten wird; allein durch Wgfallung der ehemaligen sieben Eingangs – Stafeln schwindet das Erinnern an jene unterirdischen Vertiefungen, in die alle anfänglichen Christen hinabsteigen mußten, um den darin abzuhaltenden Gottesdienst, solang man sie noch verfolgte, unbemerkt beywohnen zu können. Ein ähnliches Schwinden antiker Erinnerung gothisch schon 1309 beym Ausmahlen des vordern Theils unsrer Kirche, wo man jene altgotische Pyramide niederriß, welche aus Quaderstücken zusammengesetzt die Gebilde der 12. Aposteln, und Mariens an sich tragend in ihrer Mitte ein kleines vergittertes Behältniß hatte, worin man das Hochheiligste zur Anbethung verwahrte, ehe noch gegen Ende des sechsten Jahrhunderts die heutigen Tabernakels, gebräuchlich zu werden begunnen haben. – Der gegenwärtige aus Marmor verfertigte Tabernakel stehet seit 1816 an seiner Stelle, und kostete sammt dem Altarblatte, wie auch der Ausmahlung des Plafonds /: hergestellt von Michael Schiffer Kunstmahler in Grätz :/ in der Silbermünze – 2881 fl. mit aller dabey nöthigen Zugehörung. Die Stadtkirche selbst dem heiligen Ritter St. Georg eingeweihet am 3ten Sonntag nach Pfingsten,

wo die Gemeinden aller hiesigen Patronatspfarren prozessionsweise zur Hauptfarrre kommend dem darin abzuhaltenden Gottesdienste beyzuwohnen pflichtig waren. Jetzt ist man hievon enthoben, weil jeder Pfarrherr den dritten Sonntag des Monaths October in seiner eigenen Pfarrrey die Kirchweihfeyer abzuhalten die Obliegenheit hat. Dermah list die Pettauer Stadtpfarrkirche halb antik, halb modern, zählet 14 Altäre, und hat darunter nur zwey einzige Kunstbilder aufzuweisen: eines davon betriff die heilige Büßerinn Magdalena, das andere aber den Sturz der

138.

f. 129^v

abtrinnig geworden Himmels Geister, welche ihr Hochmuth auf immer verunglückte. Dieser St. Michaldenaltar stehet seit 1774 der Markuskapelle gegenüber, die sammt dem jetzigen Musikchore schon 1312 erbauet worden war. Die dortige Vorstellung des hl. Markus ist zwar kein Kunstgemälde: doch ihres Alterthums wegen verdient sie erwähnt zu werden, um so mehr weil der Altar selbst auf römische Art gegen das Volk gewendet ist. Die übrige Bau unsrer Stadtpfarrkirche, welche in ihrer Länge 28 Klafter. 3 Schuh. 3 Zoll, in ihrer Breite 10 d^{te}, 3 ½ Schuh, in ihrer Höhe aber 8. d^{te} und 1. Schuh beträgt, stützet sich auf die altgotischen Spitzbögen, und ist seiner Ansiecht nach sehr ehrwürdig. Alle seitwärtigen Durchbrechungen, in denen dermahlig vier Kapellen: der schmerzhaften Mutte nähmlich, des gekreuzigten Erlösers, des indianischen Apostls, und büßenden Dismas angebracht sind, haben einen spätern Ursprung, der theils in das 15te theils auch ins 18te Jahrhundert hinaufreichet.

Was endlich die heutige, seit einigen Jahren verschönerte Stadt Pettau betriff, ist hier Manches beyzufügen, das ich nicht vollends will übergangen haben. Die Bevölkerung derselben /: mit Einbegriff der Invaliden, Jäger, und Husaren Frimonts :/ erstreckt sich gegenwärtig auf 2300 Köpfe, von deren 204. Häuser bewohnt werden. An Vorstadthäuser war Pettau bis jetzt noch arm, weil man aber dieß – und jenseits der Draubrücke immer fort bauet, so läßt sich vermuthen, daß an beyden Ufern die beträchtlichsten Vorstädte entstehen, folglich den Ort nicht nur vergrößern, sondern auch volkreicher machen werden. Unter

die wohlthätigen Liebs Anstalten gehören zwey geräumige Spitäler, davon eines für verarmte Bürger Ulrich, und Bernhard Edlherrn von Petow schon 1315, das andere hingegen für kranke Militärspersonen Mria Theresia 1753 errichtet haben. Der normalmässige Unterricht für die Jugend hat 1778 begonnen durch Neubert den ersten geprüften Schullehrer, und wird noch jetzt durch seine Nachfolger mit Eifer fortgesetzt *) Die Stadt, in welcher ein k. k. Postamt, ein Mauthgefähl, Phisikat, drey Arzeygewölber, eine Lottokollektion, Brandwein – Brauerey, Rosolizfabrik sich vorfinden, zählet 12 grosse, nebst 11 kleine Gäßen, die sämmentlich benennet, und auch an den Ecken

*) Ein Diletanten – Theater seit 1785, und Armenverein seit 1821 zur Abstellung der Hausbetteleyen.

f. 130^r

139.

der Häuser mit Nahmen bezeichnet sind. Hat ferners drey Amtskanzleyen, vier geschworene Ortsrichter, und zwey geprüfte Criminalisten, von denen alle inliegenden Inquisiten verhört, untersucht, und abgeurtheilet werden. Die Stadt hat dermahlen eine einzige Großhandlung unter der Firma Stiegeler und Aichmayr Kajetan, zwey Eisenhändler, fünf Kaufleute, vier Landalkremereyen, dre Materialisten, sechs Lederwerkstättn, drey Kürschner, zwey Hut, und Kamm, Kappelmacher, vier Schlosser, drey Schmid- sechs Länker – drey Hafner – und zwey Seilermeister – sechs Fleischer, drey Faßbinder, zwey Färber, drey Glasverkäufer, zwey Seifensieder, Satler, Leinweber, und Wagner nebst einem Tuchmacher, Tuchscheerer, Feilhauer, Bürstenbinder, Steinmetz, Gürtler, Weißgärber, Hanschuhfertiger, Drächsler, Gold- und Zeugschmid, mit zween Zimmermeisterschaften, zween Kupfer-, und Weißblech- Arbeitern, ja mit so vielen Schmidereyen, und Schuster-Werkstätten, die kaum gezählet werden können.

Desto leichter sind zu zählen die vier Tischler, zwey Lebzeller, zwey Pilearten, die einfache Nagelschmiederey, Kammern, und Mauergerechtsame sammt zween Uhrmachern, und einen Mahler der Stadt zu Bedinung des Publicums. Für die Heilungsweise der äusserlichen

Wunden haben wir zwey Wundärzte, denen auch die Einprafung der Ruhpocken nebst Beschauung der todten Leichname in, und außer der Ringmauern anvertrauet ist: zwey städtische Apotheken stehen zu ihrem Dienste offen, wenn es ihnen an eigenen, vorbereiteten Arzneyen gemangelt hat. Die Invalidenhäuser allhier haben ihren Senior, ihrem Stabsarzt, Oberchirurg, und zwey untergeordnete derley Helfer, von denen alle Kranken aus der sogenannten Hausapotheke pünktlich bedienet werden. Es sind also überall bey dem Civile, und Militär die Anstalten getroffen, auch die Mittel zur Genessung vorhanden, wenn die Kräfte der Natur noch mitwirken können.

Die meisten Wohnhäuser Pettaus sind theils bey der Triester, theils Wiener, theils Inner – Österreichisch – wechselseitigen Feuerassecuranz assureiret. Eine Vorsicht, die jedem einzeln Hausinhaber in so weit gewiß erfreuet, daß selber, dafern eine Feuersbrunst ausbricht, seine eingäscherte Wohnung um so eher herstellen können. Schon sehr verlieren sich die Schindeldächer allhier, und werden mahd, nach

140.

f. 130^v

etwelchen Jahren sich ganz verlieren, weil der gemeine Mann von der neuen sichern Bauart doch endlich überzeuget einzusehen anfängt, daß die Ziegel – oder Steindächer der Feuerswerth einen grössern Trotz. als Bretter, und Schindel zu biethen vermögend sind. – Durch Anschaffung blechener Dachrinnen, durch Ebenlegung des höhern Erdreichs, durch verbessertes Pflaster, durch niedlichen Putz, und anpassende Färbung verschiedener Häuser hat sich Pettau seit einiger Zeitfrist ungemein verschönert, und würde an schöner Ansicht noch mehr gewinnen, wenn es allwärtig eingeziegelt, und auch meist mit der sobenannten Trottoirpflasterung beleget wäre: allein es bleibt uns Vieles noch zu wünschen übrig, so daß wer die Ausführung hievon nur von unsrer wohngesinnten Nachkommenschaft höchst billig erwarben.

Plätze finden sich fünf im Innern der Stadt: worunter jener der größte ist, an welchem die inliegende Garnison zu exerzieren pflegt. Den Hauptplatz nächst des Thurms schmücket das römische Denkmahl, so

dem Jupiter Ammon gewidmet ist. Den Minoritenplatz vor der Kirche verherrlicht die Bildsäule der unbefleckten Gottesgebähreninn: den Florianiplatz zieret der hl. Florian mit mehr andern Heiligen, die seit 1760 alda aufgestellt sind. Am Kürschnerplatz stehet ein allgemeiner Stadtbrunn, aus welchem hier, und zehn andern Gassenbrunen alles Trink- und Kochwasser tagtäglich geschöpft wird.

Schon durch die Abgrabung des alten, ehemahligen Kirchhofes, durch seine Pflastery, und Wegreißung aller Vordächer der untersten Verkaufs – Gewölber hat die Stadt Pettau am raume sehr Vieles gewonnen; weit mehr gewinnet sie erst durch das Färben ihrer Häuser an Schönheit, und Schonung des geschwächten Auges, das von der immerwährenden Kaltweiße oft geblendet jetzt sich wieder erholen, - von seiner Schwäche erholen kann.

Zu wünschen wäre noch, daß innerhalb der bürgerlichen, meistens sehr engen Höfe weder die Unrathshäufen, noch die Viehstallungen, auf deren Wegreißung schon die einstige, hier gewesene Invaliden – Administration gedungen hat, geduldet würden: zu wünschen wäre auch daß die städtische Gemeinhalt des Hornviehes doch endlich aufhörend vertheilet seyn möchte. So würde man keine Kühe, keinen Unrath, oder sonst etwas Anstößiges in irgend einen Winkel der Gäßen Pettaus antreffen, weil Alles der Ordnung, und Polizey Gemäß eines Fremden Aug nie beleidigen könnte.

MOJCA VOMER GOJKOVIČ

muzejska svetnica

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož

mojca.vomer-gojkovic@pmpo.si

Fibule iz Petovione

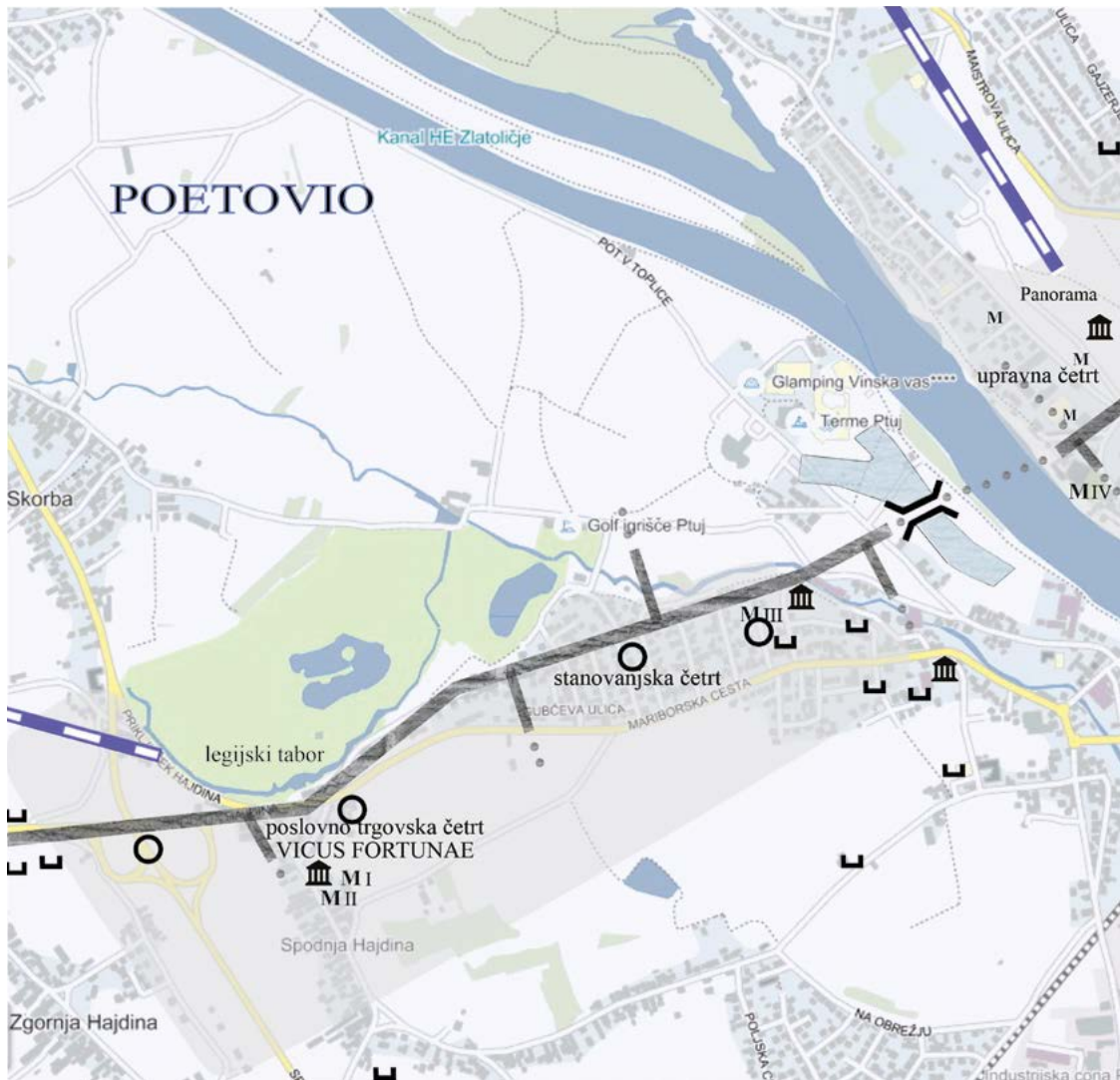
Petoviona je bila v rimskih časih eno največjih in najbolj razvitih panonskih mest s sedežem številnih državnih uradov, med katerimi je bil najpomembnejši carinski urad.¹ Med prebivalci je bilo veliko priseljencev, vojakov, uradnikov, trgovcev in carinikov, ki so v mesto prinesli različne kulture ter vere.²

Pravi razvoj mesta se je začel konec 1. stoletja, ko se je vojska umaknila na Donavo, mesto pa je dobilo mestne pravice – status *coloniae*.

Mesto se je začelo enakovredno razvijati na obeh dravskih bregovih. Danes ločimo štiri četrti (**sl. 1**). Na Spodnji Hajdini, v četrti *vicus Fortunae*, je bil sedež carine *Portorium publici Ilyrici*, na Zgornjem Bregu je bila četrt mestnih vil (*villae urbanae*), na levem dravskem bregu pod grajskim gričem in delom Panorame do potoka Grajene upravna četrt, vzhodno od tega potoka pa obrtniška četrt.

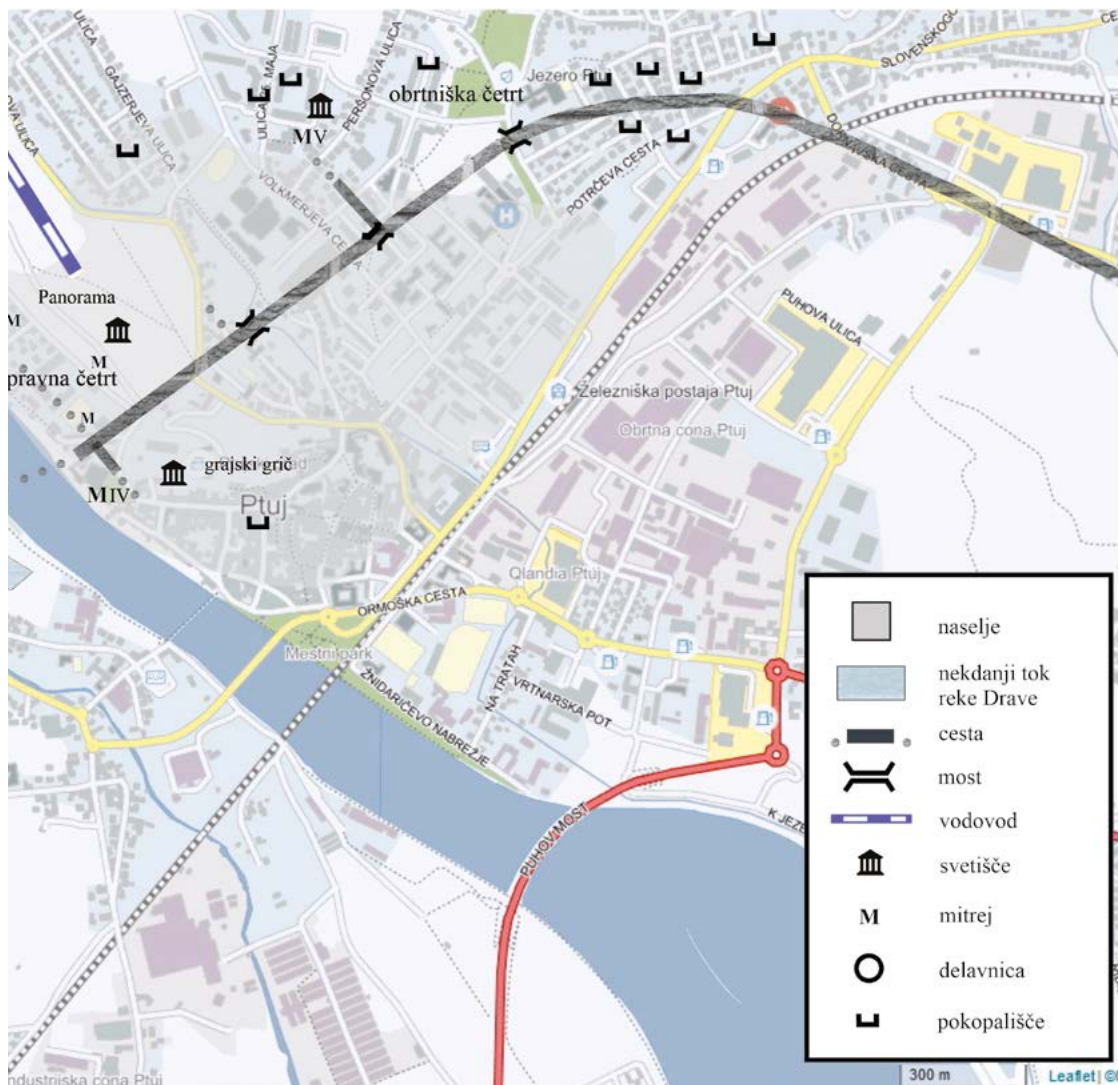
1 Abramič 1925, str. 9–23.

2 Vomer Gojkovič 2005. Vomer Gojkovič in Kolar 2013.

Petoviona z okolico je bila od 1. do 5. stoletja pomembno proizvodno središče najrazličnejših obrti. Obrtniška četrt je bila vzhodno od potoka Grajena. Na tem območju je bilo odkritih največ ostalin velikih delavnic z lončarskimi in opekarskimi pečmi. Tu so bile še steklarske, kamnoseške in kovaške delavnice ter livarna bron. V njih so nastajali izdelki, ki so jih potrebovali mesto in njegovi prebivalci v vsakdanjem življenju, kot trgovske artikle pa jih

↑
Slika 1: Petovionske
mestne četrti

srečujemo tudi v večjih naselbinah ter mestih province Panonije.³

Sledi različnih obrti so bile najdene tudi v drugih mestnih četrtih: obdelovanje kosti v upravnem delu med Panoramo in Dravo, steklarska na Zgornjem Bregu, livarska na Spodnji Hajdini, lončarska pa je zastopana prav v vseh.

³ Vomer Gojkovič 2003, str. 221–228. Horvat idr. 2003, str. 153–189. Vomer Gojkovič 2008, str. 173–174.

←
Slika 2: Rimski
nagrobnik
petovionskega
obrtnika – kovača
(foto: B. Farič)

Na dokaze za razna kovaška opravila je opozoril del nagrobnika iz srede 2. stoletja. V odbitem delu napisa je omenjen najbrž oče, katerega obrtno-delovni simboli (kladivo, nakovalo, klešče) so upodobljeni pod napisom. Z nagrobnika se da razbrati, da je bil oče kovač, ki je dal za časa življenja postaviti nagrobnik zase, za oba otroka, za umrlo štiriletno vnukinjo in za živega vnuka M. Metilija Donituana (*sl. 2*).⁴

V metalurških delavnicah so talili kovine in iz njih z vlivanjem v kalupe izdelovali razne kovinske izdelke, o čemer pričajo številni topilniki in kalupi. Najdbe livarskih lončkov pa dokazujejo, da so vlivali tudi predmete iz bronu in drugih kovin. Poleg orodja in orožja so izdelovali še okrasne predmete, med katerimi je tudi nakit.

Številni trgovski izdelki, med njimi tudi fibule, so se s procesom romanizacije in razmahom trgovine razširili na zelo velikem prostoru, ki je včasih zajemal celotno rimsko cesarstvo in širše. Skladno s tem je tudi produkcija fibul doživela velik obseg in prerasla v pravo serijsko proizvodnjo, ki je lahko zalagala trg s ceneni izdelki, dostopnimi širšemu krogu porabnikov.

Delavnice za izdelovanje raznih kovinskih izdelkov so ugotovljene tudi na Vičavi in Spodnji Hajdini, kjer so, sodeč po kalupih in polizdelkih, izdelovali fibule s trakastim odebeljenim lokom, ki sodijo v skupino fibul z močno profilirano in odebeljeno glavico, ter mandljaste okove za noriško-panonski pas.

.....
4 Jevremov 1988, str. 38; RL 965.

↑
Slika 3: Fibula tipa Almgren 67/68 z delom kalupa (foto: B. Farič)

↗
Slika 4: Livarski lončki (foto: B. Farič)

Arheološki sledovi metalurške dejavnosti, povezani z izdelavo fibul vrst Almgren 67/68 in 236c ter drugih kovinskih predmetov, so bili odkriti v različnih delih tega pomembnega panonskega rimskega mesta. Eno najpomembnejših odkritij, povezanih s to dejavnostjo, pa je bilo dokumentirano na Spodnji Hajdini, kjer so bili med drugim raziskani tudi rimski delavniški objekti z drobnimi najdbami, ki dokazujejo produkcijo fibul v 1. stoletju našega štetja (*sl. 3*).

Na Spodnji Hajdini so bile leta 1971 odkrite ostaline štirih gradbenih faz. Najstarejša gradbena faza so ostaline lesene arhitekture z dvema odpadnima jamama in delavnica bronastih izdelkov z ognjišči, livarskimi lončki (*sl. 4*), odlomki glinastih kalupov za fibule tipa Almgren 68 (*sl. 5*). Na ustju in ostenju nekaterih livarskih lončkov so sprijeti močni sledovi staljenega bronu. Najdeni so bili še številni izdelki in polizdelki v bronu, med njimi tudi napol izdelane fibule omenjenega tipa (*sl. 6*).⁵

.....
5 Šubic 1974, str. 152.

Ta faza je datirana z novci od Avgusta do Klavdija in predstavlja del življenja v petovionskih kanabah v času Avgustove 8. legije. Šele od Klavdija I. dalje so prisotne zidane gradbene ostaline, deli skladišč in trgovskih objektov.

V kalupu je bila ulita le groba oblika fibule, medtem ko so bili posamezni njeni deli potem še naknadno dodelani in okrašeni (npr. noga, glava, peresovina). Zaradi poenostavitve postopka izdelave so pri izdelavi nekaterih vrst fibul prešli iz enodelne sheme v dvodelno, pri čemer sta bila lok in noga fibule ulita ločeno od peresovine, ki je bila naknadno pritrjena na zaključek loka.

Duhovna podoba ljudi v mestu je bila precej raznolika. V Petovioni so vojaške posadke, legije, cariniki in drugi uradniki ter trgovci častili mitraizem; najdenih je bilo pet njegovih svetišč.⁶

Ob izkopavanju za krajevno kanalizacijo leta 2011, ki je potekalo ob I. mitreju na Spodnji Hajdini, je bilo odkritih tudi nekaj najdb, ki jih lahko pripišemo mitraičnemu kultu. Med njimi je najpomembnejša bronasta fibula.⁷

Živalska fibula z lokom v obliki polnoplastične figure leva v skoku je izdelana iz brona in je velika $2,8 \times 1,72$ cm. Z zadnjima šapama je lev spojen z glavo fibule z mehanizmom za spenjanje, s sprednjima pa s podolgovato štirikotno trapezoidno nogo. Igla je pritrjena na tečaj

↖ **Slika 5:** Kalupi za izdelavo fibul tipa Almgren
(foto: B. Farič)

↑ **Slika 6:** Polizdelek fibule tipa Almgren 68
(foto: B. Farič)

6 Vomer Gojkovič 2001, str. 105–124. Vomer idr. 2011. Vomer Gojkovič, M., 2021.

7 Vomer Gojkovič 2018, sl. 40; pl. 3.

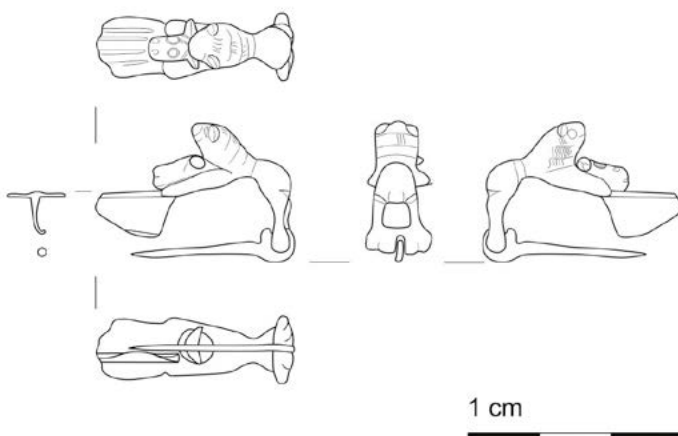
→

Slika 7: Živalska
fibula z mitraično
upodobitvijo
(foto: B. Farič)

→

Slika 8: Živalska
fibula (risba: N. Uršič)

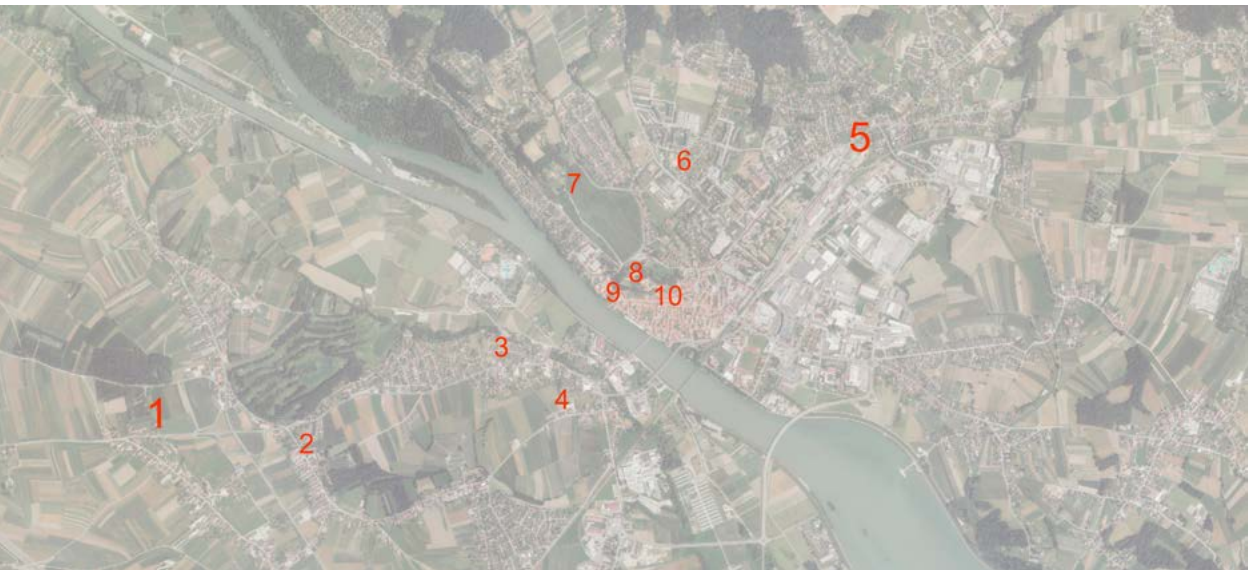

med zadnjima levjima šapama. Lev drži med sprednjimi šapami dolg pladenj, okrašen z vzporednimi žlebovi. Na pladnju je bikova glava, velika $0,75 \times 0,7$ cm. Bikova glava je na fibulo med levje šape posebej pričvrščena skozi okroglo odprtino premera $0,47$ cm.⁸

Fibule z lokom v obliki leva so v slovenskem prostoru redke; poznamo le štiri primerke iz Rihemberka pri Braniku,⁹ z Mosta na Soči in dva iz Savinje v Celju, ki jih lahko datiramo v začetek 1. stoletja. Na

8 Risba: Nejka Uršič.

9 Bavdek idr. 2010, str. 56.

Hrvaškem je bila podobna broška najdena na najdišču Novi Banovci in jo hranijo v Zagrebu v Arheološkem muzeju.¹⁰ Podobna fibula, vendar brez bikove glave, je bila najdena v Sisku; obe fibuli sta dolgi 3 cm.¹¹

↑
Slika 9: Petovionska grobišča (po Vomer Gojkovič, Žižek 2015)

Zaradi dodane bikove glave lahko fibulo s Hajdine uvrstimo med mitraične prdatke in jo datiramo v 2. stoletje, kar je čas delovanja I. mitreja v neposredni bližini. Živalsko fibulo z lokom v obliki leva, ki s šapami drži bikovo glavo, lahko povežemo z obredi mitraičnega kulta. Morala je pripadati častilcu, najverjetneje enemu najbogatejših, lahko tudi samemu patru.

Rimska Petoviona je imela ob vpadnicah v mesto več grobišč. Najpomembnejši, zahodno (*sl. 9: št. 1*) in vzhodno (*sl. 9: št. 5*) grobišče, sta se razprostirali ob glavni državni cesti, ki je povezovala Podonavje z Italijo in sledila prazgodovinski jantarni poti. Preostala grobišča so razporejena v mestnih četrtih; med njimi grobišče na današnjem Zgornjem Bregu.

Grobišče na današnjem Zgornjem Bregu (*sl. 9: št. 4*) se razprostira na večjem območju ob stranskih cestah, ki potekajo od reke Drave proti zahodu. Tukaj gre za prekrivanje zgodnejših pokopov z obsežnim poznoantičnim grobiščem. Zadnja raziskovanja na lokaciji OŠ Breg

10 Koščević 1980, str. 31.

11 Koščević 1980, str. 31, 83, 106.

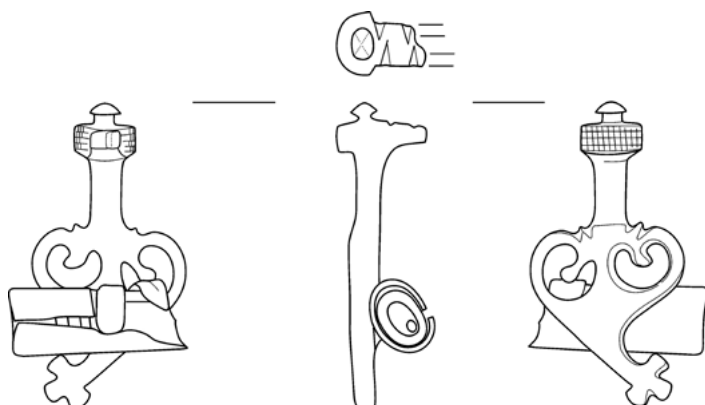
→

Slika 10: Pelta fibula
(foto: B. Farič)

→

Slika 11: Pelta fibula
(risba: N. Uršič)

nam kažejo preplet 28 žganih in skeletnih pokopov, datiranih od 2. do 4. stoletja.

V žganih grobovih so bile žare, pojavljajo pa se še krožniki in vrči ter oljenke. Med drobnimi predmeti so bronaste fibule, nekaj je tudi železnih žebličkov in novcev. V večini skeletnih grobov ni bilo predmetov, nekaj pa vendarle. Med pomembnejše sodita pasna spona in pelta fibula srčaste oblike, obe izdelani v predrti tehniki.¹²

.....
¹² Vomer Gojkovič, Žižek 2015, str. 70.

Dvodelna bronasta pelta fibula v predrti tehniki ima obliko lista. Dolžina fibule je 4,1 cm, širina pa 2,5 cm.¹³ Spirala v zaščitnem ovoju je delno ohranjena. Zgornja polovica fibule je polkrožna in ima dve perforaciji v obliki ledvice. Ob robu poteka vgraviran valovit trak. Noga je ob robovih okrašena s trikotniki. Konča se s široko profilirano odebelitvijo z zarezanim okrasom zgornjega dela in cilindričnim nožnim gumbom. Igla manjka.¹⁴

Pelta fibula je bila v Petovioni najdena prvič, zato je ta primer za naše območje toliko bolj pomemben. Pogostejše so sicer perforirane fibule. Ta tip fibule se pojavlja v panonskem prostoru, najdemo jih v Karnuntumu, Brigetiju (Szőny), Singidunumu.¹⁵

Kronološko lahko fibule tega tipa umestimo v konec 2. stoletja ali v prvo polovico 3. stoletja.

V bližini delavnice bronastih izdelkov na Spodnji Hajdini je bil na globini 0,90 m odkrit skeletni grob, ki je imel ob levem stopalu stekleno posodico, ob desni stegenici pa pozlačeno križno čebulasto fibulo.¹⁶

↑
Slika 12: Pozlačena križna čebulasta fibula (foto: B. Farič)

13 Risba: Nejka Uršič.

14 Vomer Gojkovič 2016, str. 60–61; PMPO, inv. št. 11OB031/01.

15 Jobst, 1975, 120–121, 213–214, t. 48: 345. Bojović 1983, t. 29: 288. Merczi 2000, str. 113–116.

16 Jevremov 1977, str. 265–267. Jevremov 1990, str. 392. PMPO, inv. št. R 16923.

Bronasta fibula z dvema velikima votlima sploščenima čebulama na koncih šesterokotne prečke in eno na koncu loka je pozlačena. Noga fibule je poškodovana in je brez spodnjega polkrožnega dela. Zgornja stran je ploska, razdeljena v tri podolžne pasove. Stranska sta enako široka in imata po štiri volute. Srednji, nekoliko širši pas je okrašen v tehniki niello, in sicer s »portretnima« medaljonoma v kvadratu. Med medaljonoma na nogi je iz sedmih kvadratkov z enakokrakim križcem in s pikico na sredini sestavljen pravokotnik, ki je po podolžnih stranicah omejen s smrekovo vejico. Med medaljonoma na loku so trije pravokotniki, prvi in zadnji z valovnico na sredini. Ob koncih loka in prečke je plastično rebro z drobnimi zarezi. Ob loku na eni strani prečke je ohranjen odebeljen nastavek iz dveh neenakih volutnih valjev, na sredini pa igla, speljana proti nogi. Vel.: viš. 3,35 cm, šir. 6,6 cm, dolž. 9,25 cm, viš. loka 1,05 cm, db. 1,36 cm.¹⁷

Fibule s štirimi »portretnimi« medaljoni, v katerih so portreti Konstantina Velikega in njegovih treh sinov, Konstantina II., Konstancija II. in Konstansa, razvrščeni po dva na nogi in loku, so redke najdbe. V literaturi se omenjajo le tri, in sicer iz Osijeka, Louvra in Britanskega muzeja. Grob sodi v drugo četrtino 4. stoletja.¹⁸

V Petovioni najdene fibule so bile različnih oblik, odkrite so bile tako v urbanih predelih v vseh mestnih četrtih kot tudi na pripadajočih grobiščih.

17 Jevremov 1990, str. 392–395.

18 Jevremov 1990, str. 393–395.

KATALOG

1. Livarski lonček, konične oblike, z vtisnjenim izlivom (*sl. 13*); žgana glina; vel. 5,6 × 9 cm.

Ptuj, III. mitrej (PMPO, inv. št. R 7851_M 19)¹⁹

2. Livarski lonček, konične oblike, z vtisnjenim izlivom, poškodovan; žgana glina; viš. 8,5 cm, šir. 6,5 cm.

Ptuj, III. mitrej (PMPO, inv. št. R 7852_M 20)²⁰

3. Topilniška skledica, plitva, z lijakastim izlivom na ustju, rjavo-drap barve, fragment; viš. 4,7 cm.

Spodnja Hajdina, parc. 1117/6, 1968 (PMPO, inv. št. R 11585)

4. Livarski lonček, majhen, poškodovan; žgana glina, s sledovi bronca; viš. 4,3 cm.

Spodnja Hajdina, parc. 1117/6, 1972 (PMPO, inv. št. R 12426)

5. Livarski lonček, z vtisnjenim izlivom; žgana glina, na zunanji strani rdeča in zelena glazura; viš. 9,3 cm.

Spodnja Hajdina, 1970 (PMPO, inv. št. R 11585)²¹

19 Žižek 2001, str. 127, T. 8. Žižek 2004, katalog predmetov, str. 124, kat. št. 1. Bavdek idr. 2010, str. 133, kat. št. 230.

20 Bavdek idr. 2010, str. 133, kat. št. 231.

21 Bavdek idr. 2010, str. 133, kat. št. 232.

6. Livarski lonček, restavriran (*sl. 14*); žgana glina, glazura; viš. 7,7 cm; konec 1.–2. stoletje.

Spodnja Hajdina, Avtocesta, 1972 (PMPO, inv. št. R 12674)²²

7. Livarski lonček, restavriran; žgana glina; viš. 7,7 cm.

Spodnja Hajdina, Avtocesta, 1972 (PMPO, inv. št. R 12675)²³

8. Odlomek kalupa za izdelovanje fibul tipa Almgren 236c; ohranjen je del kalupa s predrto nogo in profiliranim gumbom na koncu noge; žgana glina; vel. 2,4 × 2,7 cm; konec 1.–2. stoletje.

Spodnja Hajdina, Avtocesta, 1972 (PMPO, inv. št. R 12680)²⁴

9. Odlomek bronaste zlitine; vel. 3 × 1,7 × 0,9 cm.

Spodnja Hajdina, Avtocesta, 1972 (PMPO, inv. št. R 12679)

10. Odlomek bronaste zlitine; vel. 6 × 2,8 × 0,5 cm.

Spodnja Hajdina, Avtocesta, v vodnjaku E, 1972 (PMPO, inv. št. R 12679)

11. Livarski lonček, del ustja; žgana glina.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 12947)

.....
22 Bavdek idr. 2010, str. 133, kat. št. 233.

23 Bavdek idr. 2010, str. 133, kat. št. 234.

24 Bavdek idr. 2010, str. 132, kat. št. 228.

12. Livarski lonček, del ostenja; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 12951)
13. Livarski lonček, dva odlomka ostenja; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 12983)
14. Livarski lonček, trije odlomki; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 12989)
15. Livarski lonček, del ostenja; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13010)
16. Livarski lončki, sedem odlomkov; žgana glina, s sledovi glazure in bronca; vel. do 6,9 cm;
druga do tretja četrtina 1. stoletja.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13013)²⁵
17. Livarski lončki, trije odlomki dna z ostenjem; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13022)²⁶
18. Livarski lonček, trije odlomki; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13035)
19. Livarski lonček s kljunastim ustjem; žgana glina; viš. 8 cm;
druga do tretja četrtina 1. stoletja.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13142)²⁷
20. Livarski lonček, več fragmentov lončkov; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13143)
21. Livarski lonček, fragment; žgana glina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13219)

.....
25 Šubic 1974, str. 152. Bavdek idr. 2010, str. 134, kat. št. 235.

26 Šubic 1974, str. 152.

27 Šubic 1974, str. 152. Jevremov 1985, str. 421. Bavdek idr. 2010, str. 134, kat. št. 236.

22. Livarski lonček, dno z delom ostenja; žgana glina, s sledovi bronca;
ohr. viš. 5,3 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13220)²⁸

23. Livarski lonček, dva kosa ostenja; žgana glina.

Najdišče: Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13225)

24. Livarski lonček, del dna in ostenja; žgana glina.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13227)

25. Livarski lonček; žgana glina, s sledovi glazure; viš. 7,2 cm;
druga do tretja četrtina 1. stoletja

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13253)²⁹

26. Livarski lonček, več fragmentov; žgana glina.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13259)

27. Livarski lonček, več fragmentov; žgana glina, s sledovi glazure
in bronca; viš. 10,7 cm;

druga do tretja četrtina 1. stoletja.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13274)³⁰

28. Livarski lončki, pet fragmentov; žgana glina.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13278)

29. Bronasta fibula; majhna, z enim gumbom na loku in predrto nogo,
manjka igla in peresovina; dolž. 3,1 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13091)

30. Koščena lopatica; trakasta, polkrožna, na koncu stanjšana; vel.
7 × 1,4 × 0,5 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13239)

.....
28 Šubic 1974, str. 152. Bavdek idr. 2010, str. 134, kat. št. 237.

29 Šubic 1974, str. 152. Jevremov, 1985, str. 421. Bavdek idr. 2010, str. 134, kat. št. 239.

30 Šubic 1974, str. 152. Bavdek idr. 2010, str. 134, kat. št. 238.

31. Bronasti odlomki, tudi noga fibule, predrte; bronasta zlitina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13094)
32. Odlomek loka fibule; bronasta zlitina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13144)
33. Fibule; tri nedokončane, le ulite fibule z enim gumbom na loku; bronasta zlitina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13153)³¹
34. Fibula; igla manjka, tip Almgren 236; bronasta zlitina, dolž. 5,5 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13144)³²
35. Fibula; igla manjka; bronasta zlitina; dolž. 3 cm, viš. 1,4 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13195)³³
36. Fibula, s trakastim lokom in polno nogo, razpotegnjena; bronasta zlitina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13212)³⁴
37. Fibula, z enim gumbom na loku in tremi luknjicami na nogi; bronasta zlitina; dolž. 4,3 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13243)³⁵
38. Fibula, z enim gumbom na loku in dvema luknjicama na nogi, manjka igla; bronasta zlitina; dolž. 5,4 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13246)³⁶
39. Fibula tipa Almgren 68, z gumbom na loku in luknjicama na nogi; bakrova zlitina; dolž. 5,5 cm; druga do tretja četrtina 1. stoletja.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13247)³⁷

.....
31 Šubic 1974, str. 152.

32 Šubic 1974, str. 152.

33 Šubic 1974, str. 152.

34 Šubic 1974, str. 152.

35 Šubic 1974, str. 152.

36 Šubic 1974, str. 152.

37 Šubic 1974, str. 152. Žižek 2004, katalog predmetov, str. 124, kat. št. 4. Bavdek idr. 2010, str. 135, kat. št. 242.

40. Fibula, z enim gumbom na loku in dvema luknjicama na nogi; bronasta zlitina; dolž. 5,6 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13248)³⁸

41. Fibula, z enim gumbom na loku in dvema luknjicama na nogi, manjka igla; bronasta zlitina; dolž. 5,5 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13249)³⁹

42. Fibula, masivna, z enim gumbom na loku in polno nogo, manjka igla in peresovina; bronasta zlitina; dolž. 5,3 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13251)⁴⁰

43. Fibula, odlomek loka z gumbom in poškodovana noga z gumbom; bronasta zlitina; dolž. 3,5 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13276)⁴¹

44. Bronasta fibula, z enim gumbom na loku, manjka igla in peresovina, polizdelek; bronasta zlitina; dolž. 7,9 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13283)⁴²

45. Fibula, z enim gumbom na loku, manjka igla in peresovina, polizdelek; bronasta zlitina; dolž. 8,5 cm.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 (PMPO, inv. št. R 13284)⁴³

46. Livarski lonček, del dna; žgana glina.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 15, nivo delavnice (PMPO, inv. št. R 13296)

47. Livarski lonček, poškodovan; žgana glina, s sledovi glazure; viš. 7,5 cm; druga do tretja četrtina 1. stoletja.

Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 6, nivo delavnice (PMPO, inv. št. R 13326)⁴⁴

.....
38 Šubic 1974, str. 152.

39 Šubic 1974, str. 152.

40 Šubic 1974, str. 152.

41 Šubic 1974, str. 152.

42 Šubic 1974, str. 152.

43 Šubic 1974, str. 152.

44 Šubic 1974, str. 152. Bavdek idr. 2010, str. 135, kat. št. 240.

48. Livarski lonček, poškodovan; žgana glina; viš. 6,2 cm;
druga do tretja četrtina 1. stoletja;
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 15, nivo delavnice
(PMPO, inv. št. R 13327)⁴⁵

49. Odlomki kalupov za izdelovanje fibul tipa Almgren 68 (sl. 5); žgana
glina; ohr. dolž. do 5,1 cm;
druga in tretja četrtina 1. stoletja.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 5, nivo delavnice,
ob ognjišču (PMPO, inv. št. R 13292)⁴⁶

50. Fibula, z enim gumbom na loku, manjkata igla in peresovina,
polizdelek; bronasta zlitina; vel. 4,9 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 15, nivo delavnice
(PMPO, inv. št. R 13298)⁴⁷

51. Fibula, z gumbom na loku; polizdelek, razpotegnjena; bakrova
zlitina; dolž. 7,3 cm;
druga do tretja četrtina 1. stoletja.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 5 (PMPO, inv. št.
R 13317)⁴⁸

52. Fibula, tip Aucissa; bronasta zlitina; dolž. 4,9 cm.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 6, nivo delavnice
(PMPO, inv. št. R 13286)⁴⁹

53. Odlomki – žeblički, igle, pasna spona, perforirana ploščica;
bronasta zlitina.
Spodnja Hajdina, Zadruga, parc. 1070/2, 1971 – kv. 5, nivo delavnice,
ob ognjišču (PMPO, inv. št. R 13291, R 13297)

.....
45 Šubic 1974, str. 152. Bavdek idr. 2010, str. 135, kat. št. 241.

46 Šubic 1974, str. 152. B. Jevremov 1985, str. 421. Žižek 2004, katalog predmetov,
str. 124, kat. št. 2. Bavdek idr. 2010, str. 132, kat. št. 229.

47 Šubic 1974, str. 152.

48 Šubic 1974, str. 152. Žižek 2004, str. 124, kat. št. 3. Bavdek idr. 2010, str. 132, kat. št. 243.

49 Šubic 1974, str. 152.

LITERATURA

- Abramič, M., 1925. *Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta*. Ptuj.
- Bavdek idr., 2010. Bavdek, A., Cunja, R., Karinja, S., Mihovilič, K., Mlinar, M., Starac, A., Ujčič, Ž., Vidulli Torlo, M., Vomer Gojkovič, M., Žbona Trkman, B., 2010. *S fibulo v fabulo. Fibule iz Istre, s Krasa, iz Notranjske in Posočja med prazgodovino in zgodnjim srednjim vekom*. Katalog razstave. Koper.
- Bojović, D. 1983. *Rimske fibule Singidunuma*. Muzej grada Beograda, Zbirke i legati, katalog XII. Beograd.
- Horvat idr., 2003. Horvat, J., Lovenjak, M., Dolenc Vičič, A., Lubšina-Tušek, M., Tomanič-Jevremov, M., Šubic, Z., 2003. *Poetovio, Development and Topography*. V: M. Šašel Kos, P. Scherrer – ur. The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia. Pannonia 1. Situla 41, Ljubljana, str. 153–189.
- Jevremov, B. 1977. *Spodnja Hajdina pri Ptuju*, Konservatorska poročila. Varstvo spomenikov 21, str. 265–267.
- Jevremov, B. 1985. *Novosti o obrtniških dejavnostih in nekaj drobcev iz arheoloških izkopavanj v letih 1970-1980*. V: 5. ptujski zbornik, Ptuj 1985, str. 419–430.
- Jevremov, B. 1988. *Vodnik po lapidariju*. Ptuj.
- Jevremov B. 1990. *Pozlačeni čebulasti fibuli iz Petovione*. Arheološki vestnik 41, str. 389–401.
- Jobst, W. 1975. *Die Römische Fibeln aus Lauriacum*. Forschungen in Lauriacum 10/1975, Linz.
- Koščević, R. 1980. *Antičke fibule s područja Siska*. Zagreb.
- Merczi, M. 2000. *A Kallay-gyujtemeny bronztargyai (Romai kori fibulak Brigetiobol), Janus Pannonius Tudományegyetem, Bolcseszettudományi kar, Pecs*.
- Šubic, Z. 1974. *Ptuj – Sp. Hajdina*, Konservatorska poročila, Varstvo spomenikov 17–19/1, str. 152–53.
- Vomer Gojkovič, M., 2001. *Petovionski mitreji*. V: M. Vomer Gojkovič, N. Kolar – ur. Ptuj v rimskem cesarstvu, mitraizem in njegova doba. Archaeologia Poetovionensis 2. Ptuj, str. 105–124.
- Vomer Gojkovič, M. 2003. *Quarters of Roman Poetovio (Building complexes in different parts of Ptuj)*, *Histria Antiqua* 11, str. 221–228.
- Vomer Gojkovič, M. 2005. *Römische Götter und Mytische Gestalten aus Poetovio Auf Steindenkälern im Landesmuseum Ptuj* (Akten des VIII. Internationalen Kolloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens, Religija i mit kao poticaj rimskoj provincialnoj plastici, Zagreb 5.–8. 2003). V: Akti VIII. Međunarodnog kolokvija o problemima rimskog provincialnog umjetničkog stvaralaštva, str. 299–304, Zagreb.
- Vomer Gojkovič, M. 2008. *Roman Workshops in Poetovio (Pannonia)* (Internationaler Kongress CRAFTS 2007 – Handwerk und Gesellschaft in den römischen Provinzen, Universität Zürich (Schweiz) 1. März – 3. März 2007). Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte, Band 65, Doppelheft 1/2, 2006, str. 173–174.
- Vomer Gojkovič, M. 2016. *Ptuj. Grobišče pri Osnovni šoli Breg*, Archaeologia Poetovionensis 3, Ptuj.
- Vomer Gojkovič, M. 2018. »Mithraea in Poetovio and the New Discovery«. Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, vol. 58, no. 1, str. 263–273.
- Vomer Gojkovič, M., 2021. *Les mithréums de Poetovio*. V: R. Veymiers, L. Bricault, N. Amoroso – ur. Le Mystère Mithra. Plongée au cœur d'un culte romain / The Mystery of Mithras. Exploring the Heart of a Roman Cult, Mariemont, Katalog razstave, Mariemont, str. 163–170.
- Vomer Gojkovič, M., Kolar, N. 2013. *Od poganstva do krščanstva*. Katalog razstave. Ptuj.
- Vomer Gojkovič, M., Žižek, I. 2008. *Rimski vsakdan v Poetovionu*. Katalog razstave. Ptuj.
- Vomer Gojkovič, M., Žižek, I. 2015. *Pot v neznano. Grobišča rimske Petovione*. Katalog razstave. Ptuj.
- Vomer Gojkovič idr. 2011: Vomer Gojkovič, M., Djurić, B., Lovenjak, M., 2011. *Prvi petovionski mitrej na Spodnji Hajdini*. Ptuj.
- Žižek, I. 2001. *Tretji ptujski mitrej v luči materialne kulture*. – V: M. Vomer Gojkovič, N. Kolar – ur. Ptuj v rimskem cesarstvu, Mitraizem in njegova doba. Zbornik mednarodnega znanstvenega srečanja (Ptuj, 11.–15. oktober 1999), Archaeologia Poetovionensis 2, Ptuj 2001, str. 127 (str. 125–166), T. 8. I.
- Žižek, I. 2004. *Med nebom in zemljo*. V: I. Lazar – ur. Rimljani, steklo, glina, kamen. Katalog razstave. Ptuj.

FIBULAE FROM POETOVIO

In Roman times, Poetovio was one of the largest and most developed Pannonian cities, whose development on both banks of the Drava River began at the end of the 1st century, when the army retreated to the Danube River, and the city was granted city rights - the status of *coloniae*. Among the inhabitants were many immigrants, soldiers, officials, merchants and customs officials, who brought different cultures and religions to the city.

From the 1st to the 5th century, Poetovio and its surroundings were an important production centre for a wide variety of crafts. The most common were workshops with pottery and brick kilns. Glassmaking, stone-cutting and blacksmithing workshops, bronze foundries and workshops for processing bones were also discovered.

In the metallurgical workshops, metals were melted, and various metal products were made from them by pouring them into moulds, as evidenced by the numerous melting pots, moulds and semi-finished products. In addition to tools and weapons, they also made decorative items, among them jewellery including fibulae.

Workshops to produce various metal products have been found in Spodnja Hajdina, where, judging by the moulds and semi-finished products, fibulae with a ribbon-shaped thickened bow, which belong to a group of fibulae with a strongly profiled and thickened pin, and almond-shaped fetters for the Nori-Pannonian belt were produced.

Archaeological traces of metallurgical activity related to the production of fibulae of Almgren 67/68 and 236c types and other metal objects have been discovered in various parts of this important Pannonian Roman city. One of the most important discoveries related to this activity was documented in Spodnja Hajdina, where, among other things, Roman workshop facilities were explored with small finds that prove the production of fibulae in the 1st century AD.

In 2011, a fibula, attributed to the Cult of Mithras, was discovered near the Mithraeum I in Spodnja Hajdina. A bronze animal fibula with a bow depicting a lion in mid-leap, holding a tray with a bull's head between its front paws. Fibulae with a lion-shaped bow can be dated to the beginning of the 1st century.

The Roman Poetovio had several burial grounds near the entrances to the city. In the graves at Breg Primary School, among the small objects were fibulas, as well. Pelta heart-shaped fibula, made

using a punctured technique, was first found in Poetovio. This type of fibula appears in the Pannonian area at the end of the 2nd century or in the first half of the 3rd century.

A skeletal grave with a glass container and a gilded cross onion-shaped fibula decorated with four “portrait” medallions was discovered near a bronze products workshop in Spodnja Hajdina. The grave is from the second quarter of the 4th century.

The fibulae found in Poetovio are of various shapes, they were discovered both in urban areas in all city quarters and associated burial grounds.

